

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

9. (119.) évfolyam, 6. szám
Megjelent: 2014. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerkeszti a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
megbízásából a HIPAvilon Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:
Dr. Bendzsel Miklós

Szerkesztőség:
HIPAvilon Nonprofit Kft.
1054 Budapest, Zoltán u. 6. Telefon: 474 5554
Levélcím: Pf. 552, 1374, e-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
www.sztnh.gov.hu

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon

Egy szám ára: 2000 Ft
Egy évre: 12 000 Ft

Tipo-Graf – 2014.010/6

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Bendzsel Miklós elnök

*Bana Zsuzsanna, Dürr János, Farkas Szabolcs, dr. Ficsor Mihály,
dr. Gonda Imre, dr. Lábady Péter, dr. Tószegi Zsuzsanna, Végh László*

9. (119.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

9. (119.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2014. december

Simon Dorottya

A dizájn vs. formatervezésiminta-oltalom gazdasági szerepe

Hajdú Dóra

**A magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak egyes
értelmezési kérdései az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában**

Dr. Palágyi Tivadar

A Bayer indiai kényszerengedélyügye

Dr. Vida Sándor

Védjegy, doménnév, metatag

**A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való
alkalmazkodásáról. A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmánya az audiovizuális
ágazat és a kulturális örökség intézményeivel kapcsolatban**

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Simon Dorottya</i>	A dizájn vs. formatervezésiminta-oltalom gazdasági szerepe	5
<i>Hajdú Dóra</i>	A magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak egyes értelmezési kérdései az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában	27
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	A Bayer indiai kényszerengedélyügye	70
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Védjegy, doménnév, metatag	82
A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmánya az audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményeivel kapcsolatban		99
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	167
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		207
Könyv- és folyóiratszemle		254
Summaries		288

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dorottya Simon</i>	The economic role of design vs. industrial design protection	5
<i>Dóra Hajdú</i>	Certain interpretation questions of fees paid with regard to private copying in the practice of the European Court of Justice	27
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Bayer's compulsory licence case in India	70
<i>Dr Sándor Vida</i>	Trade mark, domain name, metatag	82
Studies of the Body of Experts on Copyright on the adjustment of copyright to the digital world. The Council of Copyright Experts' study on the audio-visual industry and the institutions of cultural heritage		99
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	167
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		207
Review of books and periodicals		254
Summaries		288

Simon Dorottya

A DIZÁJN VS. FORMATERVEZÉS IMINTA-OLTALOM GAZDASÁGI SZEREPE¹

1. Bevezető

Mindannyian érezzük, hogy a dizájn gazdasági szerepe folyamatosan nő, essék szó akár új járművekről, okostelefonokról vagy egyéb kommunikációs technológiai eszközökről, divatról, honlapokról, márkákról, a termékek csomagolásáról, új szervezeti és szolgáltatási megoldásokról stb. A világban számos vállalat ismerte fel ezt a trendet, és helyez egyre nagyobb hangsúlyt a dizájnban rejlő potenciál hatékonyabb kiaknázására. Ez a megközelítés egyrészt nagyobb mennyiségű jövedelmet (profitot) termel, növeli a versenyképességet, de a jelenségnek fontos környezetvédelmi és társadalmi vonatkozásai is vannak, amelyek az elkövetkező generációk életminőségének a javulását is szolgálhatják. Éppen ezért fontos, hogy ez a terület az eddiginél lényegesen nagyobb támogatást kapjon Európában, annak ellenére, hogy a kontinens továbbra is komoly kihívásokkal szembesül a gazdasági válságból történő kilábalás során. Ilyen és ehhez hasonló nézeteket fogalmazott meg az Európai Formatervezési Tanács által 2012-ben kiadott *Design for Growth and Prosperity* című jelentés is, amely a cél elérése érdekében 21 konkrét ajánlást fogalmaz meg az Európai Bizottság számára, részletesen bemutatva, hogy a dizájn a növekedés hajtómotorjaként és a versenyképesség eszközeként hogyan képes új értékeket teremteni. Hangsúlyozza a magán- és az állami szektor közötti együttműködés jelentőségét, amely tovább növeli a szolgáltatások és innovációs programok hatékonyságát. A riport hangsúlyozza, hogy az európai gazdasági fellendülés érdekében a dizájnt az innovációs folyamat alapvető és egyenjogú részévé kell tenni. A jelentés arra is rámutat, hogy egyelőre nem áll rendelkezésre olyan megbízható statisztikai eszköz, amellyel pontosan számszerűsíteni lehetne a dizájn gazdasági szerepét. Mivel nem létezik nemzetközileg elfogadott egységes technika, amellyel akár nemzetgazdasági szinten, akár a vállalatok szintjén mérni lehetne az ilyen beruházások hatásait, egy új módszertan kidolgozása vált szükségessé.

Jelen esszé ezt a kezdeményezést támogatja úgy, hogy rávilágít a dizájn és a szellemi tulajdon-védelem gazdasági jelentősége között húzódó feszültségre. Ez a kapcsolat azért ellentmondásos, mert jelentős mértékű különbség van a dizájn új, modern fogalma és az ipari formatervezés korlátozott érvényű, klasszikus jogi felfogása között. Ez azért kiemelten

¹ Az esszé az €Design – a design értékének mérése elnevezésű, az Európai Bizottság által támogatott projekten belül a magyar konzorcium partnerei (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, SZTNH; Magyar Formatervezési Tanács, MFT) által összeállított tanulmány alapján készült.

fontos, mert ez a különbség egyértelműen megmutatkozik a két oldal gazdasági jelentősége között, valamint a világgazdaságban betöltött eltérő szerepében.

Ami a kapcsolódó statisztikákat illeti, a Szellemi Tulajdon Világszervezete (*World Intellectual Property Organization, WIPO*), a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (*Office for the Harmonization in the Internal Market, BPHH*) és a nemzeti hivatalok gyűjtik össze a formatervezésiminta-oltalmi kérelmekkel és regisztrációkkal kapcsolatos adatokat, illetve igyekeznek megbecsülni a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő minták mennyiségét.² Ezek a számok azonban könnyen félrevezethetnek bennünket abban, hogy átfogó és empirikusan alátámasztott információt kapjunk a dizájn mint a gazdasági verseny egy megkülönböztetett elemének valódi jelentőségéről.

A fentiekben leírt különbségek miatt a formatervezésiminta-oltalommal kapcsolatos adatok nem képesek hűen tükrözni a dizájn gazdasági jelentőségét. Következésképp egy új statisztikai módszerre van szükség, amellyel az ilyen jellegű tevékenységek volumenét mérni lehetne. A gazdasági teljesítmény vizsgálatához kezdetnek az EU által két évente elvégzett „közösségi innovációs felmérések” (Community Innovation Survey, CIS) kérdőíveit új, a dizájnhoz kapcsolódó tartalmi jellegű kérdésekkel szükséges kiegészíteni, illetve keresni kell az egyéb lehetőségeket arra, hogyan lehet hitelt érdemlő adatokat gyűjteni a dizájnnak a gazdasági teljesítményhez való tényleges hozzájárulásáról.

2. A dizájn régi és új értelmezése

A bevezetőben már volt szó róla, hogy meglehetősen nagy különbség húzódik a dizájn modern fogalma és a formatervezésiminta-oltalom jogi keretei között.

A dizájn újszerű definíciója szerint ugyanis olyan kreatív tevékenységről beszélünk, amely a funkcionális, érzelmi és társadalmi hasznosságot integrálja, és amely egyszerre elégíti ki a vizuális igényeket, illetve felel meg a szándékolt funkció által támasztott követelményeknek. A hagyományos jogi definíció szerint a formatervezésiminta-oltalom az esztétikai részre koncentrál, azaz kizárólag a külső megjelenés számára biztosít oltalmat, figyelmen kívül hagyva a funkciók és az érzelmek integrációját. Továbbá ez a megoldás elsősorban az ipari árucikkeknek jelenthet védelmet, és korlátozottan terjed ki a szolgáltatások világára, illetve a dizájn egyéb területeire.

A dizájn fogalmának új megközelítésére lehet jó példa az Apple által gyártott iPhone mobiltelefon-széria, amely megjelenésekor szinte sokkhatást okozott azzal a fogyasztói többlettel, amit a funkcionalitást szem előtt tartva nyújtott. A letisztult dizájnnak köszönhető érzelmi és társadalmi többlet meglehetősen jelentős versenyelőnyt fogatosított a piacon,

² A Belső Piaci Harmonizációs Hivatal formatervezésiminta-oltalommal kapcsolatos adatai hozzáférhetőek itt: http://oami.europa.eu/ows/rw/resource/documents/OHIM/statistics/ssc007-statistics_of_community_designs_2013.pdf. A WIPO adatai itt találhatóak: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/statistics/943/wipo_pub_943_2012.pdf.

amely meghatározó mértékű profittöbblettel is párosult. A szakemberek feladata éppen ennek, a dizájntevékenységek által megszülető új termék vagy szolgáltatás által generált extra hozzáadott értéknek a kiszűrése és számszerűsítése kell, hogy legyen.

A dizájntevékenységek fontosságának a formatervezésiminta-oltalmi statisztikákból történő megközelítése félrevezető lehet, mert egyfelől azt sejteti, hogy a dizájn „csupán” az ipari árucikk esztétikai megjelenéséről szól, másrésről a bejelentési és lajstromozási nagyságrendeket látva azt sugallja, hogy a termék esztétikai megjelenéséhez kapcsolódó üzleti tevékenységek nem képviselnek komoly súlyt a GDP-ben.

Éppen ezért az egyes iparcikkek piaci megjelenéséhez szükséges tevékenységek gazdasági súlyát tanulmányozva fontos figyelembe venni azt a tényt, hogy komoly szakadék húzódik egy ipari árucikk kizárólagos jogaihoz kapcsolódó gazdasági teljesítmény és a különböző európai iparágakban megjelenő dizájn gazdasági teljesítménye között. A szellemi tulajdon védelmén alapuló tevékenységek, jellegükből adódóan, a dizájn teljes gazdasági jelentőségének csupán egy töredékét képesek érzékeltetni. Ugyanezt máshogy megfogalmazva: míg a csupán stílusbeli kiegészítésként felfogott formatervezési tevékenység alig, addig a rendszerszerű innováció integráló elemeként érzékelt formatervezés jelentős mértékben járul hozzá a gazdasági növekedéshez és a versenyképesség növeléséhez.

Ennek következtében a formatervezésiminta-oltalmi rendszer számszaki mutatói, amelyek az ipari árucikk esztétikai tulajdonságait érintik, nem alkalmasak a dizájn gazdasági jelentőségének az elemzésére. Jelenleg a dizájntevékenység végeredményét a szellemi tulajdonhoz kötődő különböző kategóriák kombinációja fedi le. Elképzelhető azonban, hogy a jövőben a dizájnnak a teljesítmény és az érzelmek integráló elemeként komplexebb védelemre lesz szüksége, amely talán a szellemi tulajdonhoz köthető összes kategóriát érinteni fogja.

A dizájntevékenységek eredményeinek jogi védelmi rendszerét olyan iparágakra „szabták”, amelyek a formatervezésre mint stílusbeli kiegészítésre tekintenek. Ez a tevékenység csupán kis hatást gyakorol a növekedésre és a versenyképesség javítására Európában. Szerencsés lenne kitágítani az ipari formatervezés megközelítésének kereteit abból a célból, hogy valósabb képet nyújtson a rendszerszerű innováció integráló elemeként felfogott dizájntevékenységek eredményeinek jelenlegi védelméről, annak tényleges gazdasági hozzájárulásáról.

A fentiek értelmében egyértelműnek tűnik, hogy a módszertannak nem a WIPO és a BPHH által nemzeti, regionális vagy nemzetközi szinten összegyűjtött adatok kezelésére kell összpontosítania, mivel ezek az adatok olyan szervezetekre korlátozódnak, amelyek formatervezési mintájuk jogi oltalmán keresztül az ipari árucikkek esztétikai tulajdonságait próbálják meg levédeni.

Ehelyett az új módszertannak kvantitatív és kvalitatív elemeket is szükséges lenne tartalmaznia, hogy a lehető legpontosabb képet tudja nyújtani a rendszerszerű innovációról Európában, ahol a dizájn integráló elemként kulcsszerepet játszik. A metodika kialakítá-

sához szükség van az ECTA (European Communities Trade Mark Association), az AIPPI (Association Internationale pour la Protection de la Propriété Intellectuelle) és más, a szellemi tulajdon szakértőit tömörítő szakmai szervezetek hozzájárulására abból a célból, hogy át lehessen tekinteni azokat a stratégiákat, amelyeket jelenleg a dizájn mint komplex, rendszerszintű jelenség védelmére folytatnak, és azokat az európai szintű stratégiai módosításokat, amelyek a növekedés és a versenyképesség terén vezető szerepet biztosíthatnak az európai innovatív szervezetek számára.

Az ezen az úton történő komoly változások következtében kialakuló véggél az, hogy releváns adatokat lehessen nyújtani a stratégiai döntéshozók számára, amelyek segíthetnek abban, hogy a növekedés és a versenyképesség fontos tényezőjeként az oltalom jövőbeli kereteit kialakíthassák.

3. A szellemi tulajdon-joghoz fűződő definíciók és adatok

A szellemi tulajdon jogi kategória, amely olyan szellemi termékekre vonatkozik, amelyeket jogokkal ismernek el. A szellemi tulajdonhoz fűződő jogosítványok kizárólagos jogot biztosítanak a tulajdon gazdájának arra vonatkozóan, hogy egy bizonyos időszakban, bizonyos területen milyen módon szeretné az általa létrehozott tulajdont felhasználni, annak tárgyát hasznosítani. A védett termék vagy eljárás tulajdonosa abban a jogban részesül, hogy megakadályozhatja, hogy a tulajdonát mások lemásolják vagy utánazzák. Ez a jog bármilyen termék gyártására, piacra dobására, importálására, exportálására vagy értékesítésére kiterjed, amely termékbe a létrehozott érték integrálódik, vagy amely termékhez az új értéket alkalmazzák. A tulajdon birtokosa mindkét fél által elfogadott feltételek mellett engedélyt vagy felhatalmazást adhat másoknak a termék használatára vonatkozóan. A tulajdonos akár el is adhatja másnak a védett termékhez vagy eljáráshoz fűződő jogokat. A levédett munkának így megnövekedhet a kereskedelmi és forgalmi értéke, ami megfelelő megtérülést biztosíthat a befektetés számára. A tulajdon védelmét biztosító hatékony rendszernek a fogyasztók és a tágabb értelemben vett közösség is haszonélvezője, mert a tisztességes verseny és a korrekt kereskedelmi gyakorlat ösztönzésével a gazdasági fejlődést és a kreativitást támogatja, miközben ösztönzi a kereskedelmi tevékenység kibővítését és a nemzeti termékek exportját. A szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos alapvető szabályokról különböző nemzetközi egyezmények rendelkeznek.

A szellemi tulajdon védelméről szóló Párizsi Uniós Egyezmény volt az első jelentősebb nemzetközi egyezmény, amely azt célozta, hogy egy adott ország polgárai egy másik ország területén a szellemi tulajdonukra oltalmat kaphassanak különböző iparjogvédelmi formák alapján (szabadalom, védjegyek vagy formatervezésiminta-oltalom). Közös szabályokat léptettek életbe, amelyek biztosították az alapvető egységet az ipari tulajdon védelmének területén. Az egyezmény 14 tagállam részvételével 1884-ben lépett hatályba. A tagországok az adminisztratív feladatok ellátására, mint pl. a tagországok találkozóinak megszervezésére

egy nemzetközi hivatalt állítottak fel. Az egyezmény ma is (2014-i állapot szerint) hatályban van, és a világ minden részéről 175 országot tömörít magába.

Egy másik fontos nemzetközi szerződés a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi vonatkozású TRIPS-megállapodás, amelyet a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) felügyel 1996 óta, és amely a szellemi tulajdon szabályozásának minimumkövetelményeit határozza meg, amelyek más WTO-tagállam állampolgáraira vonatkoznak. A TRIPS-megállapodás vezette be először a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó jogot a nemzetközi kereskedelem rendszerébe, és 159 tagállamával ez ma is az egyik legátfogóbb nemzetközi egyezmény, amely a szellemi tulajdon-jogokat szabályozza.

Ez alapján a következő területek fűződhetnek a szellemi tulajdonhoz:

- irodalmi, művészeti vagy tudományos munkák (szerzői jog);
- előadóművészek előadásai, fonogramok, rádióműsorok (kapcsolt jogok);
- találmányok az emberi környezet különféle területein (iparjogvédelem);
- tudományos felfedezések (iparjogvédelem);
- ipari dizájn (iparjogvédelem);
- kereskedelmi nevek és jelölések (iparjogvédelem);
- oltalom a tisztességtelen versennyel szemben (iparjogvédelem);
- minden más, szellemi tevékenységhez fűződő jog az ipar, a tudomány, az irodalom és a művészet területén.

A továbbiakban röviden bemutatjuk a szellemi tulajdon legfontosabb kategóriáit, amelyek a dizájn fogalmához kapcsolódhatnak.

3.1. Formatervezésiminta-oltalom

A formatervezésiminta-oltalomnak egy adott ország jogrendjétől vagy nemzetközi szerződéstől függően többféle definíciója létezik.

A WIPO³ által használt definíció szerint: *az ipari dizájn a termék díszítése vagy esztétikai megjelenése. Ez azt jelenti, hogy a dizájn akkor élvez oltalmat a legtöbb ország belső joga szerint, ha a szemre mint érzékszervre van hatással. A definíció szerint az ipari dizájn védelme nem terjed ki annak a terméknek a technikai jellemzőire, amelyik terméken alkalmazták. A dizájn háromdimenziós képeket (mint pl. egy konkrét termék képét) vagy kétdimenziós ábrákat (mint pl. mintát, vonalakat, színeket) tartalmazhat.*

A legtöbb országban regisztráltatni szükséges a formatervezési mintát ahhoz, hogy a hatályos törvények értelmében oltalmat élvezzen, de a lajstromozás nélküli jogok koncepciója is széles körben elterjedt. *A regisztráció akkor lehetséges, ha a dizájn „új” vagy „eredeti”. Az „új” általában azt jelenti, hogy nincs tudomásunk azonos vagy nagyon hasonló minta létezéséről.*

³ WIPO Akadémia: <http://www.wipo.int/academy/en/>.

A formatervezési minta védelme általában arra az országra korlátozódik, amelyikben az oltalmat megadták. Az ipari minta nemzetközi letétbe helyezésére vonatkozó Hágai Egyezmény hatálya alatt, amelyet a WIPO felügyel, lehetőség van a minta nemzetközi bejegyzésére. A bejelentő egy egyszeri nemzetközi mintát is letétbe helyezhet a WIPO-nál, amely ezek után azokban a tagországokban élvez majd oltalmat, amelyekre a bejelentő szeretné, hogy a védelem kiterjedjen. A Hágai Egyezmény egyik alapelve, hogy a formatervezéssel kapcsolatos tartalmi rendelkezéseket – a definíciót, a védhetőséggel kapcsolatos követelményeket, az oltalom tartalmát – a nemzeti jognak kellene szabályoznia. Az oltalom általában öt évre szól, és tartalmazza annak a lehetőségét, hogy a legtöbb esetben maximum 15 évre meghosszabbítsák.

Az Európai Unió az ipari dizájn külön definícióját alkalmazza. Az Európai Parlament és az Európai Tanács által meghozott, a dizájn jogi védelméről szóló 98/71/EK irányelv 1. cikkelye szerint a dizájn kifejezést a direktíva rendelkezéseiben az alábbi módon kell értelmezni:

(a) a „dizájn” alatt egy termék vagy annak egy részének a megjelenését értjük, amely a külső jellegzetességeiből, elsősorban a vonalakból, kontúrokból, színekből, formából, anyagból és/vagy maga a termék anyagából és/vagy a termék díszítéséből tevődik össze;

(b) a „termék” bármilyen ipari vagy kézműves terméket jelenthet, beleértve többek között azokat az alkotóelemeket, amelyeket egy komplex termékbe építenek, a csomagolást, a stílust, a grafikus szimbólumokat és a tipográfiai betűk képét, de nem beleértve a számítógépes programokat;

(c) a „komplex termék” olyan terméket jelöl, amely több olyan alkotóelemből tevődik össze, amely alkotóelemek a termék szétszerelése és összerakása során kicserélhetőek.

Az Európai Tanács közösségi dizájnról szóló 8/2002/EK rendelkezésének 3. cikkelye ugyanazokkal a szavakkal írja le a dizájn fogalmát, mint az Unió 98/71/EK irányelve.

A jogszabályok értelmében a termék lehet háromdimenziós árucikk vagy kétdimenziós, díszítés jellegű ábra, amely formatervezési tevékenység révén jön létre, és amely megkülönböztető jegyekkel rendelkezik. Ebben az összefüggésben a stílus a termék teljes megjelenését magában foglalja, beleértve különálló darabjait is. A termék szövete és alapanyaga önmagában nem rendelkezik megkülönböztető jegyekkel, csak annyiban fontos, amennyiben meghatározza a termék esztétikai megjelenését.

Az ipari minta bejegyzését nemzeti, regionális és nemzetközi rendszerben is kezdeményezni lehet. Habár a formatervezésre vonatkozó különböző jogszabályok tartalmazznak olyan alaprendelkezéseket, amelyek összhangban vannak a nemzetközi egyezményekkel, néhány pontban mégis eltérhetnek egymástól. Az igénylést belföldön a nemzeti irodáknál lehet benyújtani, amelyek a lajstromozási eljárást is felügyelik. Ebben az esetben az oltalom hatálya az adott ország területére korlátozódik.

Európában regionális szinten a közösségi formatervezési rendszer adhat oltalmat. Ez a rendszer az Európai Közösség egész területére kiterjedő védelmet nyújt, az oltalom bir-

tokosa tagállamtól függetlenül ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, és maga az oltalom minden tagállamban egyidejűleg és egységesen lép életbe, illetve szűnik meg. A közösségi formatervezési rendszert a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal működteti, amely 2003. január 2. óta fogad be ilyen tárgyú kérelmeket.

A közösségi jog a nem regisztrált dizájn számára is oltalmat nyújt. Habár a megfelelés feltétele a lajstromozott és a nem lajstromozott dizájn esetében ugyanaz, a jogokban mégis különbség mutatkozik. A lajstromozás nélküli dizájn egységes védelemben részesül, amely az összes tagállamra kiterjed, és amelyhez nem szükséges külön eljárás lefolytatása. Az oltalom onnantól kezdve él, hogy a terméket az Európai Unió területén belül legelőször a nagyközönség rendelkezésére bocsátották. A regisztrált közösségi formatervezésiminta-oltalom esetében a BPHH-nál beadott kérelem alapján, a minta bejegyzésén keresztül lehet megkapni az oltalmat, miután a közösségi jog szerinti eljárást lebonyolították. Az oltalom hároméves időtartamra szól. A lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom esetében az oltalom versenyjogi természetet ölt: a minta birtokosa jogi keresetet indíthat olyan cselekmények ellen, amelyek a dizájn engedély nélküli használatának minősülnek, amennyiben a cselekményeket a dizájn lemásolásával követték el, vagyis ez a kategória csak a nemzetközi másolással szemben nyújt védelmet.

A lajstromozás nélküli közösségi formatervezési rendszer előnye, hogy testre szabott megoldást nyújt olyan iparágak számára, amelyek innovációs ciklusa meglehetősen gyors (pl. ruha vagy lábbeli). Ezzel együtt fontos megjegyezni, hogy az oltalom életbelépését övező bizonytalanság vitás ügyek esetén kockázati tényezőt is jelenthet, hiszen igazolni kell, hogy milyen dátumtól kezdődően volt a termék elérhető a vásárlók számára, pontosan mire terjed ki az oltalom, illetve valóban fennáll-e a nemzetközi másolás esete.

3.2. Védjegy, szerzői jog és szabadalom

Az adott ország jogrendjétől és a minta jellegétől függően az ipari formatervezést művészeti alkotásként is le lehet védeni a szellemi tulajdon egyéb formái alatt is, mint pl. a szerzői jog, a szabadalom vagy a védjegy. A továbbiakban bemutatjuk ezeket a kategóriákat a WIPO által használt definíciójuk szerint.

Bizonyos körülmények között az ipari formatervezés végtermékét védjegyként is le lehet védeni. A védjegy olyan jelzés, amely bizonyos termékek és szolgáltatások megkülönböztetését szolgálja a piacon fellelhető egyéb, hasonló termékektől és szolgáltatásoktól. A WIPO Akadémia által átvett definíció szerint *a védjegyek egy szóból (pl. Kodak) vagy szavak kombinációjából (Coca-Cola), betűkből és rövidítésekből (pl. EMI, MGM, AOL, BMW, IBM), számokból (pl. 7/11) és nevekből (pl. Ford vagy Dior) vagy nevek rövidítéseiből (pl. YSL Yves St-Laurent helyett) állhatnak. Tartalmazhatnak ábrákat (pl. a Shell logója vagy a Penguin-könyvek pingvint ábrázoló rajza) vagy háromdimenziós jeleket, mint pl. a termékek formája vagy csomagolása (pl. a Coca-Cola üveg alakja vagy a Toblerone csoki csomagolása), színek*

kombinációját vagy akár egyedi színeket (pl. az ORANGE telefontársaság által használt narancssárga szín). Még a láthatatlan jelek, mint pl. a zene vagy a különböző illatok is lehetnek védjegyek.

Ahogy korábban utaltunk rá, a védjegynek a megkülönböztetést kell szolgálnia: lehetővé kell tennie az áru vagy a szolgáltatás más áruktól és szolgáltatásoktól történő megkülönböztetését. *Egy tisztán leíró elnevezés, amely az értékesített áruk és szolgáltatások jellegét írja le, nem lehet érvényes védjegy. Például az Apple csak számítógépek védjegye lehet, és nem lehet különböző almatípusok védjegye. Előfordulhat azonban, hogy egy védjegy kezdettől fogva még nem megkülönböztető jellegű, hanem a megkülönböztető jellegét csupán a hosszú és kiterjedt használat eredményeként, egyfajta „második jelentésként” szerzi meg.*

A regisztrált védjegyek területi hatályú jogokat biztosítanak. Ez azt jelenti, hogy minden országban, amelyre az oltalmat ki szeretnék terjeszteni, külön be kell jegyezni őket. Ráadásul a védjegy oltalma általánosságban mindig egy bizonyos termékre vagy szolgáltatásra korlátozódik (hacsak nem egy jól ismert vagy híres védjegyről beszélünk). Ez azt jelenti, hogy ugyanazt a védjegyet használhatja több cég is, amennyiben egymástól eltérő termékekre vagy szolgáltatásokra alkalmazzák. Majdnem minden országban található a megfelelő védjegyhivatalban védjegynyilvántartás. A bejegyzés azonban nem az egyedüli módja annak, hogy levédjünk egy védjegyet: bár ez kevésbé megbízható megoldást jelent, de bizonyos országokban a nem bejegyzett védjegyek is részesülnek oltalomban.

A védjegy bejegyzésére vonatkozó kérelmet a megfelelő nemzeti, regionális vagy nemzetközi védjegyhivatalban kell benyújtani. A kérelemnek tartalmaznia kell a jelzés egyértelmű leírását és azoknak a termékeknek vagy szolgáltatásoknak a körét, amelyekre a jelet alkalmazzák. Az oltalom időtartama változó lehet (általában 5-10 év), de a védjegy fontos jellemzője, hogy határozatlan időtartamra is meg lehet hosszabbítani.

A védjeggyé nyilvánításhoz meg kell felelni bizonyos feltételeknek:

- *legyen megkülönböztető jellege, vagyis a fogyasztók meg tudjanak különböztetni a segítségével egy bizonyos terméket, illetve a védjegyet más termékek védjegyétől is meg lehessen különböztetni;*
- *nem tartalmazhat félrevezető jelölést, vagyis nem tévesztheti meg a fogyasztót a termék természetét vagy minőségét illetően;*
- *nem sértheti a közrendet, és nem ütközhet erkölcsbe;*
- *nem lehet azonos vagy megtévesztően hasonló más védjegyekhez; ezt a tényt a nemzeti hivatal állapíthatja meg egy vizsgálatot követően, illetve egy harmadik fél tiltakozása révén állapítható meg, aki hasonló vagy azonos jogokra tart igényt.*

Az ipari formatervezés rendszeréhez hasonlóan a WIPO a védjegyek nemzetközi lajstromozása végett is működtet egy rendszert. Ezt a rendszert két nemzetközi szerződés, a védjegyek nemzetközi bejegyzésére vonatkozó Madridi Egyezmény és a Madridi Protokoll szabályozza. Bármely személy, akinek van valamilyen kapcsolata az egyik vagy mindkét szerződést aláíró valamely országgal (állampolgárság, lakhely vagy vállalkozás telephelye révén), az adott

ország védjegyhivatalánál történő bejegyzés vagy kérelmezés alapján nemzetközi bejegyzést kaphat, amely a Madridi Unió bizonyos országaira vagy az összes aláíró országra érvényes.

Utalva röviden egy, az utóbbi időben felmerült, fontos problémára, a doménnevek is tartalmazhatnak védjegyeket. Fontos megjegyezni, hogy egy másik cég vagy személy védjegyének doménnevként történő regisztrációja több ország jogrendje szerint a védjeggyel kapcsolatos jogok megsértésének minősül. Ebben az esetben a domén használójának nem csak hogy át kell ruháznia vagy törölnie kell a doménnevet, hanem kártérítés és súlyos pénzbüntetés megfizetésére is kötelezhetik.⁴

Mivel a védjegyek és a márkanevek szorosan kapcsolódnak a formatervezési tevékenységekhez, szerencsés kiemelni azokat a racionális érveket, amelyek a védjegyek levédése mögött húzódnak. *Először is jogorvoslatot biztosíthat az üzletemberek számára a versenytársak tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatával szemben, amelynek során megpróbálják félretájékoztatni a fogyasztókat, és elhíttetni velük, hogy a védjegy törvényes tulajdonosának termékeit vagy szolgáltatásait vásárolják, miközben valójában csak egy – sokszor alacsonyabb minőségű – másolt terméket vesznek. Ennek következtében potenciális vásárlókat veszíthet a törvényes tulajdonos, és a saját hírnevét is kár érheti. A második érv tulajdonképpen az elsőből következik, vagyis hogy meg kell védeni a fogyasztókat a tisztességtelen és félrevezető üzleti magatartástól. A harmadik érv arra vonatkozik, hogy a védjegy gyakran az egyetlen kézzelfogható vagyoneszköz, amely a márkanevvel kapcsolatos befektetéseket képviseli. Amikor egy vállalkozást értékesítenek vagy különböző cégek fúzionálnak, a márkanev értékelése fontos kérdéssé válik. A cégek értéke igen nagy mértékben függ védjegyeik értékétől.*

A védjegyeket le lehet védeni nemzeti, regionális és nemzetközi szinten. A belföldi kérelmeket a nemzeti hivatalokhoz kell benyújtani, és ezek is vizsgálják meg; az oltalom hatóköre ilyenkor az adott országra korlátozódik. A legtöbb országban ezek a szabályok megfelelnek a szellemi tulajdonról szóló nemzetközi egyezmények alapvető rendelkezéseinek.

Regionális szinten a közösségi védjegyrendszer egységes oltalmat nyújt az összes EU-tagállam területére. Ez a rendszer a közösségi dizájnrendszerhez hasonlóan működik (pl. szintén a BPHH működteti). A tagországok védjegyekkel kapcsolatos jogrendszerének harmonizálása céljából az Európai Tanács 2008/95/EK irányelvének 2. cikkelye úgy rendelkezik, hogy a védjegy bármilyen jelet tartalmazhat, amelyet grafikusán meg lehet jeleníteni, különösen szavakat, beleértve a személyneveket, dizájnt, betűket, számjegyeket, áruk vagy a csomagolásuk képét, feltéve, hogy a jelek alkalmasak az egyik vállalkozás termékeinek vagy szolgáltatásainak a másik vállalkozás termékeitől vagy szolgáltatásaitól való megkülönböztetésére.

⁴ Új doménnev bevezetése előtt ajánlatos követni a WIPO online eljárását, amely a doménnevekkel kapcsolatos vitás kérdések rendezéséhez nyújt támpontot az *arbitr.wipo.int/domains* oldalon. A weboldal tartalmaz egy általános oldalt, amelyen keresztül panaszt lehet benyújtani és egy jogi tárgymutatót, amelynek segítségével rá lehet keresni a WIPO több ezer, doménnevekkel kapcsolatos olyan ügyére, amelyben már született döntés.

tetésére. Ez a definíció egyenértékű a védjegyek az Európai Tanács 207/2009/EK rendelkezése szerinti definíciójával, amely a 4. cikkely szerinti közösségi védjegyekre vonatkozik.

Bizonyos körülmények között szerzői joggal is le lehet védeni az ipari dizájnt, és ebben az esetben lajstromozásra sincs szükség. Bizonyos országokban az ipari formatervezés és a szerzői jog védelme párhuzamosan létezik; más országokban kölcsönösen kizárják egymást. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a tulajdonos az egyik fajta oltalmat választja, nem folytathat többé a másik fajtához.

A WIPO definíciója szerint *a szerzői jogi védelem célja, hogy oltalmat nyújtson az alkotóknak (íróknak, művészeknek, zeneszerzőknek stb.) alkotásaik illetéktelen felhasználásával szemben. A szerzői jogi védelem hatálya alá tartozó művek egyebek mellett lehetnek irodalmi művek mint pl. regények, költemények, színdarabok; kézikönyvek, pl. enciklopédiák és szótárak; adatbázisok; újságcikkek; filmek és tv-programok; zeneművek; táncjelenetek; művészeti munkák, pl. festmények, rajzok, fényképek és szobrok; építészeti alkotások; hirdetések, térképek és technikai ábrák. A számítástechnikai programokat szintén szerzői jog védi.*

Fontos megjegyezni, hogy a szellemi tulajdon egyéb kategóriáihoz hasonlóan a szerzői jog nem terjed ki gondolatokra, csupán a gondolatok kézzelfogható kifejezésére. (Pl. azt a gondolatot, hogy fényképet készítsen valaki a naplementéről, nem lehet szerzői joggal védeni. A naplementéről készült konkrét képre azonban már lehet szerzői jogi védelmet igényelni.)

A szerzői jogi védelem automatikus, a megszerzéséhez sem lajstromozásra, sem egyéb formalításra nincs szükség. Minden műalkotás a szerzői jogi védelem hatálya alá esik attól a pillanattól kezdve, hogy megalkották. Sok országban működtetnek azonban olyan rendszert, amelyben az alkotásokat opcionálisan be lehet jegyeztetni, és letétbe lehet helyezni őket (önkéntes műnyilvántartás). Ezek a rendszerek hasznosak lehetnek akkor, amikor a tulajdonjoggal vagy az alkotó személyével, pénzügyi tranzakciókkal, értékesítéssel, ajándékozással vagy a jogok átruházásával kapcsolatos vitás kérdések merülnek fel.

A műalkotások szerzői szabadon felhasználhatják alkotásukat, és általában az alábbi cselekményeket tilthatják:

- *a műalkotás reprodukciója különböző módokon, pl. nyomtatott formában vagy hanganyag felvétele kazettára, CD-re, videólemezre, vagy számítógépes memóriában történő tárolása;*
- *terjesztés, pl. másolatok értékesítése a nagyközönségnek;*
- *nyilvános előadás, pl. zene lejátszása egy koncerten vagy egy darab eljátszása a színpadon;*
- *műsorok rádión, tévében, kábelén vagy szatelliten keresztül történő sugárzása a nagyközönség számára;*
- *különböző nyelvekre történő fordítás;*
- *pl. regény vagy színdarab megfilmesítése, képernyőre való adaptálása.*

A legutóbbi időszakban történt fejlődés és az ezirányú igényeknek történő megfelelés hatására ma már az interneten elérhető műveket is le lehet védeni. Az 1996-ban megkötött Szerzői Jogi Szerződés (WIPO Copyright Treaty – WCT) választ kíván adni a digitális technológia fejlődése által keltett legújabb kihívásokra, és ezáltal biztosítja, hogy a szerzői jog tulajdonosai abban az esetben is megfelelő és hatékony védelemben részesüljenek, ha alkotásaikat az interneten vagy egyéb új technológiai és kommunikációs rendszereken keresztül terjesztik.

A társadalmi, oktatási és egyéb közpolitikákat szem előtt tartva a szerzői jog azonban korlátozásokat és mentességeket is tartalmaz. Az egyes országok saját törvényei és a nemzetközi szerződések lehetővé teszik bizonyos célokra a műalkotások szabad felhasználását, pl. tudósítás hírekről vagy oktatás.

A szerzői jog általában a szerző halálát követően 50 évig áll fenn. (Az EU-tagállamok a szerző halála utáni 70 évre is kiterjeszthetik a védettség időszakát.) Erről a kérdésről a szerzői jogról szóló egyik legfontosabb nemzetközi egyezmény, az irodalmi és művészeti alkotások védelméről szóló Berni Unió Egyezmény rendelkezik. 165 ország írta alá ezt a szerződést, és az egyezmény értelmében a WIPO-nál kell letétbe helyezni az alkotásokat. Jóllehet a „nemzetközi szerzői jog” fogalma nem létezik, ez a megoldás az egész világra kiterjedő automatikus védelmet jelent, és a műalkotás illetéktelen felhasználása elleni védelem az adott ország jogi rendelkezéseitől függ; az egyezmény az aláíró felektől megköveteli, hogy éppen olyan módon ismerjék el a többi aláíró ország szerzői által készített műalkotások védelmét, mint ahogyan elismerik a saját állampolgáraik műalkotásainak szerzői jogi védelmét. Az egyenlő bánásmód rendszerének bevezetése mellett, amely a szerzői jogot az aláíró felek között nemzetközi szintre emelte, az egyezmény azt is megköveteli, hogy a tagállamok hozzák létre a szerzői jog erős, közös bázisát. Az időszak lejártá után a műalkotás nyilvános felhasználásúvá válik, és bárki szabadon, a szerzői jog birtokosától kért különleges hozzájárulás nélkül is hozzáférhet.

Az ipari minta és a szabadalom – bizonyos termékek védelmét illetően – hasonló jellemzőkkel rendelkezik. A WIPO definíciója szerint a szabadalom egy találmányhoz nyújtott kizárólagos jog, amely lehet egy termék vagy egy olyan eljárás, amely új és találatekony megoldást biztosít valamilyen tevékenységhez, vagy új és találatekony technikai megoldást ad valamilyen problémához. A szabadalmakra az elektromos égőtől (Edison és Swan szabadalmi) és a műanyagtól (Baekeland) a golyóstollig (Biro), a mikroprocesszorig (például az Intel által jegyzett szabadalom), a telefonokig (Bell) és a CD-ig (Russell) sokféle példát lehet felhozni.

Egy találmánynak általánosságban az alábbi követelményeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy szabadalmazható legyen:

- újnak vagy újszerűnek kell lennie, vagyis a technikai adatait tekintve olyan új jellemzőkkel kell rendelkeznie, amelyekre nem terjed ki meglévő tudásunk (az úgynevezett „prior art”);

- nem lehet nyilvánvaló változtatás, vagyis olyan innovatív megoldást kell tartalmaznia, amelynek kitalálására az adott technikai területen átlagos tudással rendelkező személy nem képes;
- hasznosnak és ipari alkalmazásra alkalmasnak kell lennie;
- végezetül a találmánynak a hatályos törvények szerint „szabadalmaztatható” tárgyúnak kell lennie. Sok országban a tudományos elméletek, matematikai eljárások, növény- és állatfajták, természettudományos felfedezések, kereskedelmi eljárások és orvosi kezelési módszerek (szemben a gyógyászati termékekkel) nem számítanak szabadalmaztatható kategóriának.

A szabadalom mindig egy adott területre korlátozódik. Az oltalmat a nemzeti szabadalmi hivatal vagy egy több országban működő regionális hivatal, mint pl. az Európai Szabadalmi Hivatal (EPO) is megadhatja. A WIPO által felügyelt Szabadalmi Együtműködési Szerződés (PCT) a szabadalmak terén folyó nemzetközi együttműködés egyezménye. Ez a szerződés elsősorban a szabadalmi kérelmek benyújtásának, keresésének, vizsgálatának racionalizációjáról és összehangolásáról, illetve a szabadalmakba foglalt technikai információk terjesztéséről szól. A PCT nem adhat „nemzetközi szabadalmi” jogokat: a szabadalmak megadásával kapcsolatos feladatok és felelősség kizárólag a fenti bekezdésben részletezett hivatalok kezében van.

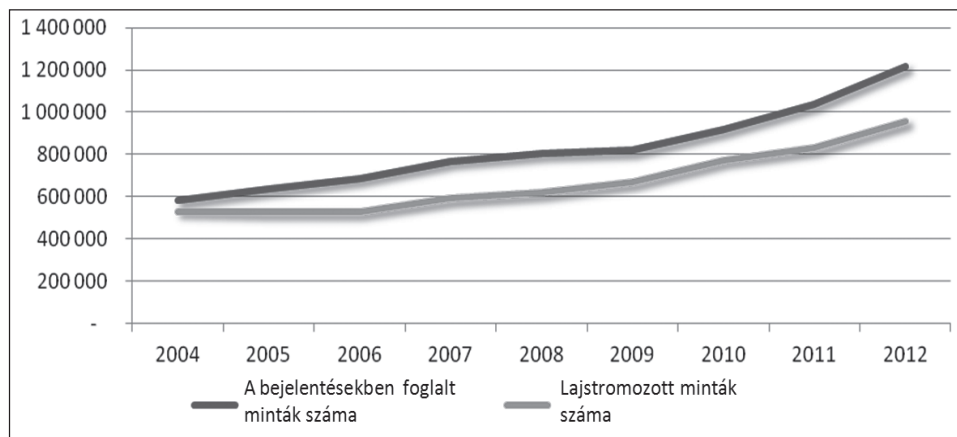
A WIPO az oltalom lehetséges forrásaként tekint a szellemi tulajdon egyéb forrásaira. Az oltalom megszerzésének egy másik módja az, hogy a technológiai titkot nem hozzák nyilvánosságra, és megpróbálnak arra támaszkodni, amit üzleti titoknak neveznek. Az üzleti titkok védelme lehetővé teszi, hogy a bizalmas természetű információkat ne lehessen illetékteleneknek átadni, és ne tudja ezeket felhatalmazás nélkül senki sem felhasználni.

4. A formatervezésiminta-oltalomhoz kapcsolódó adatok

A szellemi tulajdon mennyisége folyamatosan növekszik, és ugyanez igaz a formatervezésiminta-oltalomra is. A WIPO becslése szerint az ilyen tárgyú kérelmek és bejegyzések száma 2003 és 2011 között megkétszereződött a világban. A bejegyzések száma a 2003-as 334 368 értékről 2011-re 651 730-ra nőtt, ami átlagosan évi 10,4%-os növekedési ütemet jelent.⁵ A kérelmekben és a bejegyzésben szereplő minták száma még ennél is magasabb. 2012-ben több mint 1,2 millió mintával kapcsolatos kérelmet nyújtottak be világszerte, és közel 1 millió formatervezésiminta-oltalmat jegyeztek be újonnan.

⁵ Forrás: World Intellectual Property Indicators, 2012: www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intpreproperty/941/wipo_pub_941_2012.pdf.

1. ábra: A formatervezésiminta-oltalmakkal kapcsolatos bejelentések és lajstromozások száma világszerte⁶

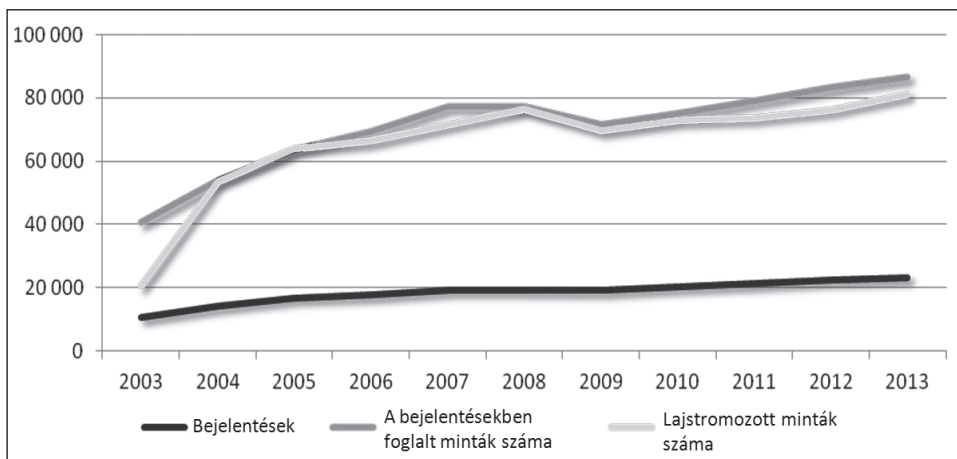
Forrás: World Intellectual Property Indicators, 2013

A regionális rendszer előnyei miatt (alacsonyabb költségek, kevesebb adminisztráció stb.) az európai formatervezők kérelmeik benyújtásakor általában a közösségi rendszert részesítik előnyben a nemzeti hivatalokkal szemben. A közösségi rendszerben tapasztalható növekedés a formatervezés iránti növekvő igényt tükrözi vissza.

Az ipari minták száma megkétszereződött a kérelmekben; a bejegyzések száma közel négyszeresére nőtt az utóbbi kilenc évben. A növekedés éves üteme 5,5%-ot tett ki.

⁶ A bejelentések teljes száma a WIPO becsléséből származik, amely 131 hivatal adataira támaszkodik, és tartalmazza a közvetlen nemzeti és regionális kérelmeket és a hágai rendszeren keresztül megadott jelöléseket is. A lajstromozások teljes száma szintén a WIPO 131 hivatal adataira alapozott becsléseire épül. A becslés tartalmazza a közvetlen kérelmeket és a hágai rendszeren keresztül megkapott jelöléseket is.

2. ábra: A formatervezésiminta-oltalmakra vonatkozó bejelentések és lajstromozások teljes száma a BPHH-nál

Forrás: OHIM, *Statistics on Community Designs*⁷

Habár az ipari formatervezés számai növekvő tendenciáról tanúskodnak, mégsem tükrözik az összes ilyen tárgyú tevékenységet világszerte, mivel a formatervezésiminta-oltalmak nem rendelkeznek az egész világra kiterjedő, releváns adatokat tartalmazó adatbázissal. A WIPO statisztikai adatbázisa aggregált adatokat tartalmaz, amelyek részint a szellemi tulajdon nemzeti és regionális hivatalainak évente lekérdezett kérdőíves felméréseiből, részint a hágai rendszeren keresztül folyó nemzetközi bejegyzések egyéni kérelmeinek adataiból származnak. Hiányzik azonban az egész világra kiterjedő adatbázis, amely a nemzeti hivataloknál benyújtott kérelmeket is tartalmazza; ezért a kérelmek számát illetően csak óvatos becslésekbe lehet bocsátkozni. Egyéb tényezők is akadályozzák a szellemi tulajdon adataival folyó munkát. Nehézségekbe ütközik pl. idősoros elemzések készítése, mivel hiányoznak a hosszú távú adatok. Különbségek mutatkoznak a hivatalok működésében is, pl. az ipari minták lajstromozásának rendszere Kínában úgy működik, hogy egy bejelentés csak egyetlen mintát tartalmazhat, ami értelemszerűen jelentősen megnöveli a bejelentések mennyiségét. A szellemi tulajdon különböző rendszerei egyéb saját jellemzőkkel is rendelkeznek, amelyekre tekintettel kell lenni, pl. a PCT-kérelmeket nemzeti hatáskörben adják meg (ezért csak inputadatok állnak rendelkezésre), de ugyanez nem vonatkozik az egyéb nemzetközi (hágai, madridi) rendszerekre. Csak egy konkrét nemzetközi egyezményt aláíró ország lehet egy adott rendszer tagja. Jelenleg 18 EU-tagállam írta alá a Hágai Egyezményt, de nincsenek köztük olyan, a formatervezés szempontjából jelentős gazdaságok, mint pl.

⁷ https://oami.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_ohim/the_office/ssc007-statistics_of_community_designs_2013_en.pdf.

Ausztria, Svédország vagy az Egyesült Királyság.⁸ Ráadásul akár regionális hivatalok (pl. a Szellemi Tulajdon Benelux Hivatala) is csatlakozhatnak ezekhez a kezdeményezésekhez, így jelenleg csupán 16 európai ország adatait lehet összehasonlítani.

A formatervezésiminta-oltalmi rendszerek természetét és céljait megvizsgálva egyértelműnek tűnik, hogy a BPHH és a WIPO által összegyűjtött nemzeti, regionális és nemzetközi rendszerek adatai kevés információt nyújtanak a formatervezési tevékenységek és eredményeik teljes spektrumáról. Ennek fő oka, hogy a szellemi tulajdonra vonatkozó adatok olyan egyénekre és szervezetekre korlátozódnak, amelyek az ipari árucikkek esztétikai megjelenésének levédését célozzák meg. Ez azt jelenti, hogy az ipari mintákat szabályozó jelenlegi jogrendszer azokra az iparágakra „lett szabva”, amelyek a dizájnt stílusbeli kiegészítésként alkalmazzák. Ennek következtében az ipari minta szűk jogi meghatározása nem áll összhangban a dizájn fogalmának tág értelmezésével, amely szerint az utóbbi a funkciók és az esztétika, illetve a funkcionális, érzelmi és társadalmi hasznosságok integráló eleme. Gazdasági szempontból egyértelműen megállapítható, hogy a stílusbeli kiegészítés céljából alkalmazott dizájn kevésbé járul hozzá a gazdasági növekedéshez és a versenyképesség növeléséhez, mint a rendszerszerű innováció integráló elemeként felfogott társa. Az utóbbi-ként értelmezett dizájn – mint integráló elem –, mint láttuk, a szellemi tulajdon különböző formáit kombináló komplex védelmi stratégiákat követel meg.

Ahogy korábban láthattuk, nagyon fontos, hogy ne keverjük össze az iparcikk esztétikai megjelenéséhez nyújtott jogi oltalmat a dizájn gazdasági jelentőségével, mert a kettő között meglehetősen nagy a különbség. Ebben a részben szeretnénk számszakilag igazolni, hogy ez a különbség valóban létezik.

A dizájnnal kapcsolatos statisztikák tanulmányozása során még a szakemberek is nehézségekbe ütköznek. A formatervezésiminta-oltalom számait elemezve már megmutattuk, hogy bizonyos ipariminta-adatok (és a szellemi tulajdon egyéb kategóriái) nemzeti, regionális és nemzetközi szinten is elérhetőek. Meglehetősen korlátozott azonban azoknak a statisztikai tanulmányoknak a száma, amelyek a dizájnt különálló szektorként kezelik. A következő részben összegyűjtöttünk néhány olyan adatot, amely a dizájn két vizsgált aspektusa közötti kapcsolat főbb jellegzetességeit és az abból fakadó különbségeket hivatott megmutatni.

A bejelentések növekvő száma ellenére a legtöbb európai cég még mindig nem aknázza ki a szellemi tulajdon regisztrációs rendszerének előnyeit. A kis- és középvállalkozásokra ez fokozottan igaz. Sok európai cég nincs tudatában annak, hogy mekkora jelentősége van a szellemi tulajdonhoz köthető jogok védelmének. (A szellemi tulajdonnal kapcsolatos tudatosság a vállalkozás méretével együtt nő.) Nem ismerik és nem is értik a rendszer működését, illetve azt bonyolultnak, időben hosszasan elnyúlónak és költségesnek tartják. Sok országban hiány van a szellemi tulajdonhoz köthető területen dolgozó képzett szakembe-

⁸ Az alábbi oldal tartalmazza azokat az országokat, amelyek az ipari dizájn nemzetközi bejegyzésének hágai rendszeréhez csatlakoztak: <http://www.wipo.int/hague/en/members/>.

rekből. Mások úgy látják, hogy csak egy bürokratikus eljárásról van szó. Sok tulajdonos fél attól, hogy újításait kötelezően nyilvánosságra kell hoznia. Mások attól tartanak, hogy nem lesznek képesek megvédeni innovációjukat a bíróság előtt. Ráadásul vannak olyan kreatív tevékenységek, amelyek innovációs ciklusa túl gyors ahhoz, hogy bármilyen védelmet érdemes legyen rá szerezni. Ezen okok miatt sok cég vélekedik úgy, hogy a szellemi tulajdon védelmével szemben inkább az üzleti titkokat részesíti előnyben.

Hasonló tendencia látszik kibontakozni, ha a tervezők számát és a dizájn tevékenységet vizsgáljuk meg az európai országokban. A rendelkezésre álló információk alapján a tervezők száma 400 és 232 000 között van, a dizájniparág pedig az adott ország méretétől és a dizájn súlyától függően 0,01% és 0,99% közötti szinten járul hozzá a gazdaság GDP-jéhez. Az alább felsorolt országokban a dizájn súlyát tükröző adatok sokkal magasabbak, mint a szellemi tulajdon tényleges adatai, ami arra enged következtetni, hogy a formatervezésiminta-oltalmi rendszerben kiaknázatlan lehetőségek vannak. (A kérelmekben szereplő minták száma a bejelentésekben foglalt minták összességét jelzi, és nem csak a kérelmek számát mutatja.)

3. táblázat: Dizájn és formatervezésiminta-oltalom

	A dizájniparág forgalma (millió euró)	A dizájniparág forgalma (a GDP%-ában)	Tervezők száma	Minták száma a közösségi be- jelentésekben (2010)	Minták száma a hazai eredetű nemzeti kérelmekben (2011)
Ausztria	1 560	0,67	9 500	2 023	
Belgium			11 000	1 162	941 ⁽¹⁾
Cseh Közt.			3 200	570	1 189
Dánia	591	0,30	15 000	1 094	209
Észtország	40	0,40	630	57	
Finnország			2 000	688	258
Franciaország	2 400	0,15	12 000	7 023	14 795
Németország	6 900	0,32	80 000	18 250	41 441
Görögország	10	0,01	8 500	119	1 526 ⁽²⁾
Magyarország			3 000	187	755
Írország	600	0,40	8 000	271	110 ⁽²⁾
Olaszország	900	0,07	14 800	10 229	28 306
Lettország			480	35	117
Litvánia			400	76	64
Luxemburg	36	0,14	900	195	941 ⁽¹⁾
Hollandia	2 600	0,57	46 000	2 208	941 ⁽¹⁾
Lengyelország	57	0,02	6 000	2 350	
Portugália			6 600	869	1 598
Szlovákia			2 350	109	362

	A dizájnparág forgalma (millió euró)	A dizájnparág forgalma (a GDP%-ában)	Tervezők száma	Minták száma a közösségi be- jelentésekben (2010)	Minták száma a hazai eredetű nemzeti kérelmekben (2011)
Szlovénia			1 700	133	
Spanyolország	817	0,09	21 200	3 922	18 540
Svédország	838	0,31	10 000	1 438	583
Egyesült Kir.	16 700	0,99	232 000	4 939	

(1) A Benelux országok adatai. A kérelmet nem lehetett származási hely szerint hozzárendelni a Szellemi Tulajdon Benelux Hivatalának (BOIP) valamely tagországához. Csak a hágai jelölés adatai elérhetőek; ezért a hivatalok által nyilvántartott kérelmek és a származási adatok hiányosak lehetnek.

(2) 2010-es adatok állnak rendelkezésre.

Forrás: Global Design Watch 2010, Aalto Egyetem; Pierre Bitard, Julie Basset: Mini Study 05 – Design as a tool for Innovation, INNO Grips; Európai dizájnjelentés 2006, BEDA; Szellemi Tulajdon Globális Mutatói 2012, WIPO (http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/941/wipo_pub_941_2012.pdf)

A 4. közösségi innovációs felmérés szerint a kis innovatív cégek (10–49 alkalmazott) csupán 11,2%-a rendelkezett legalább egy újonnan bejegyzett formatervezésiminta-oltalommal a 2002 és 2004 közötti időszakban. A nagyobb cégeket tekintve, a középmeretű cégek (50–249 alkalmazott) 19,9%-a, illetve a nagyvállalatok (több mint 250 alkalmazott) 29,3%-a kapott ipari formatervezésre vonatkozó oltalmat ugyanezen időszak alatt. Az adatokból világosan látszik, hogy bármilyen méretű cégeket vizsgálunk, az Európai Unióban működő innovatív vállalkozások kevesebb mint egyharmada szerzett oltalmat valamilyen ipari mintára a 2002 és 2004 közötti időszakban.⁹

Az Európai Unió „Innobarometer” kutató felmérései keretében az európai vállalkozásokat keresik meg különböző típusú információk szerzése céljából. A 267-es felmérés azt a kérdést kutatja, hogy milyen attitűd, illetve milyen tevékenység kapcsolódik az innovációs politikához. A 2009-es kutatásban az egyik kérdés a dizájntevékenységgel kapcsolatos kiadásokra (grafika, csomagolás, eljárás, termék, szolgáltatás vagy ipari minta), illetve szabadalmi bejelentésekre és formatervezésiminta-oltalmi megadásokra vonatkozott a 2006 és 2009 közötti időszakban.¹⁰ Az eredmények tükrözik a dizájntevékenység volumene és a szellemi-tulajdon-védelmi aktivitás közötti különbségeket (lásd 1. ábra). A megfigyelt időszakban, a teljes EU-t nézve, a részt vevő cégek 29,6%-a vállalt kiadásokat a dizájnnal kapcsolatban,

⁹ Hiányzó adatok miatt nem szerepel a felmérésben Lettország, Szlovénia, Ausztria, Svédország és az Egyesült Királyság.

¹⁰ Kérdés: Q1_A-G. Támogatta-e a cége az innovációt 2006 óta úgy, hogy pénzt költött az alábbi tevékenységek bármelyikére? További részletekért lásd Flash Eurobarometer 267 – 2009 Innobarometer, Melléklet, p. 91. 7a táblázat. Különböző innovációs tevékenységekre fordított kiadások 2006 óta, országok szerint.

miközben ezen cégek csupán egyharmada (a kutatásban részt vevő cégek 10,3%-a) költött pénzt a szellemi tulajdon védelmére (beleértve a szabadalmat és a formatervezésimintát).

Az Innobarometer 2013 (Flash Eurobarometer 369) adatai szerint az európai cégek részletes információt adnak a dizájnról irányuló befektetéseikkel kapcsolatban (leszámítva a kutatás-fejlesztést). Az EU szintjén a válaszadó cégek 25%-a fektetett be belső forrást a teljes forgalom 5%-át meg nem haladó mértékben termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos dizájn-tevékenységekbe, a cégek 16%-a pedig ennél az aránynál is többet költött. Kevesebb cég költött azonban dizájnról külső szolgáltatót keresztül: a cégek 21%-a költött ilyen célra a teljes forgalom legfeljebb 5%-át, és a cégek 5%-a költött még többet ennél az aránynál. Mindkét kategóriával kapcsolatban megállapítható, hogy a dizájn területén aktív cégek aránya a cég méretének növekedésével együtt nő.

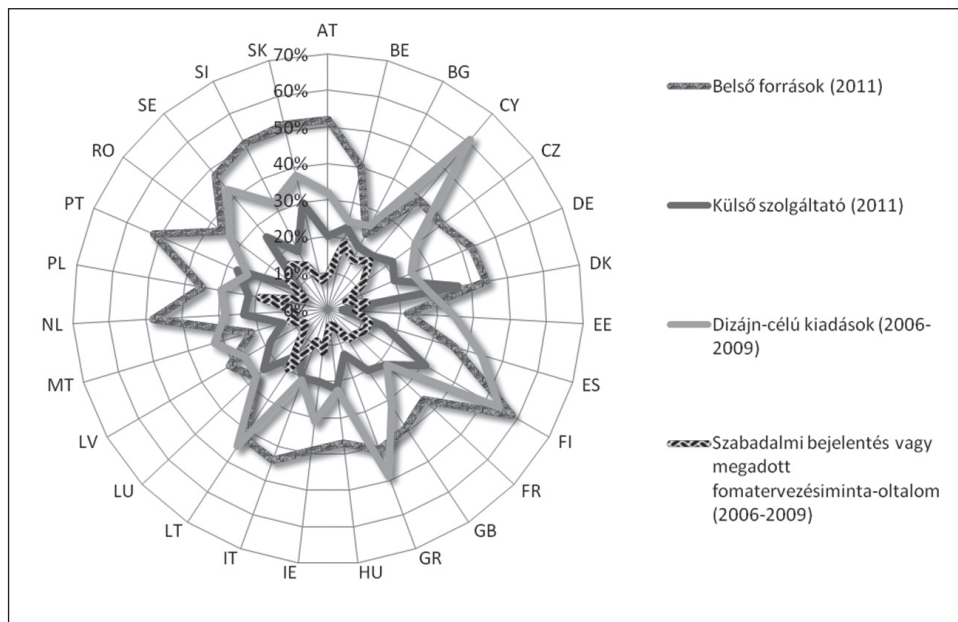
4. táblázat: A dizájnba fektető cégek aránya cégméret szerint (2011)

Cégméret (alkalmazottak száma)	Belső forrásokat használt fel	Külső szolgáltatót vett igénybe
1–9	39%	19%
10–49	49%	25%
50–249	56%	32%
250+	67%	38%

Forrás: Flash Eurobarometer 369: Befektetés immateriális javakba. Gazdasági vagyoneszközök és az innováció hajtómotorja a növekedés szolgálatában – jelentés. Európai Bizottság (www.ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_369_fact_ec_en.pdf)

Ha megnézzük az EU-ról készült Innobarometer-felmérés (1. ábra) eredményeit, azonnal szembetűnik a létrehozott szellemi tulajdon mennyisége és a dizájn-tevékenység gazdasági súlya közötti különbség. Az eltérés arra utal, hogy a szellemi tulajdon számai nem tükrözik a formatervezési tevékenység tényleges nagyságát és gazdasági jelentőségét.

1. ábra: Dizájnra fordított kiadások (azon cégek százalékos aránya, amelyek belső vagy külső forrásból dizájnra költöttek)

Forrás: saját ábra a Flash Eurobarometer 267 és 369 adataiból

5. Következtetések

Egyértelmű tény, hogy világszerte növekszik a dizájn jelentősége. Az új megoldások, termékek és szolgáltatások jellemzői, az elérhető inputstatisztikák és a high-tech iparágakban folyó jogi viták alátámasztják ezt a tendenciát, illetve erre utal a szellemi termékekkel kapcsolatos számadatok növekedése is. Mindazonáltal számos tényező akadályozza a dizájn valós kiterjedtségének értékelését, mivel egyelőre nem dolgoztak ki egységes módszert az ilyen tevékenységek mérésére.

Ebben az esszében az képezte a vizsgálat tárgyát, hogy a formatervezésiminta-oltalomra vonatkozó bejelentésekre és lajstromozásokra vonatkozó statisztikai adatok átfogó, empirikusan alátámasztott képet nyújtanak-e a dizájnra mint a gazdasági verseny egy megkülönböztetett és fontos eleméről. Jelen kutatási eredmények alapján ellentmondás érződik a dizájn modern, tág értelmezése és az ipari formatervezés korlátozottabb érvényű, hagyományos jogi megközelítése között.

A lajstromozott (vagy lajstromozás nélküli) ipari minta védelme jogi értelemben csak a termék esztétikai megjelenését védi, az oltalom nem terjed ki a funkciók és az érzelmi hatások együttesére. Ráadásul mindezt csak az ipari termékekre lehet értelmezni, ugyanis a szolgáltatások formatervezését, illetve az innováció egyéb fajtáit már nem foglalja magában.

A gazdasági hatásra következtetni lehet abból a tényből, hogy az iparcikkek esztétikai megjelenése milyen előnyt élvez a formatervezésiminta-oltalom védelme alatt nyújtott kizárólagos jogokból. Jelentős különbség van azonban az ipari árucikk esztétikai megjelenéséhez adott kizárólagos jogok gazdasági hatása és a különböző európai iparágakban folyó dizájntevékenységek gazdasági hatása között.

A csupán a jogi vonatkozásokra összpontosító vizsgálat távolról sem ad pontos képet a dizájn gazdasági szerepéről. A konyhaipar kétségkívül dizájnintenzív iparágnak tekinthető. A formatervezési tevékenység kiterjed a pultok, konyhaszekrények külső kialakítására, illetve magában foglalja a minták, színek, formák megjelenítését. De a konyhaiparban kibontakozó dizájntevékenység az új konyhai élmény megteremtésére fókuszál, amely az ügyfelek és családtagjaik, barátaik különböző elvárásainak próbál megfelelni. Előfordulhat, hogy az új konyhai konstrukciókat szabadalmak, szerzői jogok, know-how, ipari formatervezés, védjegyek és üzleti titkok rendszerén keresztül fogják védeni. Ennélfogva bizonyosan nem fogunk valós képet kapni, ha csupán az ipari formatervezéssel kapcsolatos adatok felhasználásával próbáljuk meg mérni a konyhaiparban folyó formatervezési tevékenységet. Az ipari formatervezés adataival mérni a konyhaipari dizájn gazdasági jelentőségét félrevezető eredményekre vezetne. Ugyanez vonatkozik a repüléssel, autókkal, mobiltelefonokkal vagy egészségügyi szolgáltatásokkal stb. kapcsolatos élmények megtervezésére. Valójában majdnem minden dizájn alapú, rendszerszerű innovációval kapcsolatban ugyanez a helyzet.

Az ipari formatervezést védő jogi rendszer csak azokban az iparágakban működik megfelelően, amelyekben a dizájn stílusbeli kiegészítés céljából alkalmazzák. Ebben az esetben csupán marginális jelentősége van a tevékenységnek a növekedés és a versenyképesség növelése szempontjából, szemben azzal az esettel, amikor a formatervezésre a rendszerszerű innováció integráló elemeként tekintünk. A dizájn mint integráló elem a szellemi tulajdon különböző kategóriáit kombináló komplex védelmi stratégiát igényel.

A szellemi tulajdonra vonatkozó adatok ráadásul több sebből is véreznek. Nem áll rendelkezésre az ipari formatervezés bejelentéseinek és megadásainak az egész világra kiterjedő adatbázisa, habár rengeteg alapszintű információ érhető el regionális és nemzetközi szinten. Másrészt az egyazon kategóriára vonatkozó, de hibás következtetésre vezető adatok is eltérőek lehetnek az országok különböző jogi szabályozása miatt, ami a nemzetközi összehasonlítást még nehezebbé teszi. Ráadásul elmondható, hogy a szellemi tulajdont kezelő rendszerek speciális módon működnek (pl. a PCT-kérelmeket nemzeti hatáskörben lehet kiadni), és az adott rendszer csak azokra az országokra és regionális hivatalokra terjed ki, amelyek csatlakoztak hozzá.

A kérelmek növekvő száma ellenére a legtöbb európai cég még mindig nem aknázza ki a formatervezés iminta-oltalom mint szellemi tulajdon-védelmi forma előnyeit. A kis- és középvállalkozások jelentős része különböző okok miatt nem védi le a szellemi tulajdonát. Az okok a szellemi tulajdonnal kapcsolatos tudatosság alacsony szintjétől kezdve az eljáráshoz szükséges pénzügyi források hiányán át a képzett szakemberek hiányáig vezetnek.

Mindennek következtében a szellemi tulajdonra vonatkozó adatok nem alkalmasak arra, hogy a dizájn tevékenység volumenét és gazdasági jelentőségét megmutassák. Új standard mérőeszközzé volna szükség ahhoz, hogy láthassuk, milyen a dizájn tényleges szerepe a regionális gazdaságban és a világ gazdaságban. Az új statisztikai módszer pontosabban feltárhatná, hogy a dizájn tevékenység milyen szerepet játszik a gazdaságban, hogyan járul hozzá a versenyképesség növeléséhez, munkahelyek létrehozásához és az innováció ösztönzéséhez. Az új módszer egységes jellege miatt az adatok nemzetközi szintű összehasonlítását is lehetővé tenné. Egy, az új módszerre alapozott adatbázis részletes elemzések elvégzésére ösztönözne, ami segítene jobban megérteni, hogy a dizájn a növekedés és a foglalkoztatás támogatásán keresztül milyen hatással van a világ gazdaságára, és hogyan teszi jobbá életünket.

Kvalitatív és kvantitatív elemzésekre egyaránt támaszkodni kell a gyakorlatban, hogy az eredmények hű képet adjanak a rendszerszerű innováción alapuló dizájn európai állapotáról, abból a megközelítésből kiindulva, amely szerint a dizájn egyfajta szintetizáló szerepet játszik. E cél elérése érdekében a dizájn tekintetében élővas vállalkozásokkal együttműködő szellemi tulajdon-ügynökségek adataira és értékeléseire kellene támaszkodni, hogy megértsük, hogyan védik le a dizájn jellegű innovációkat, miközben a felhasználók és fogyasztók elvárásait figyelembe véve új élményt (nem szükségszerűen egy új terméket) hoznak létre. A módszertan kidolgozásához feltétlenül szükség lenne az olyan szervezetek, mint az ECTA vagy az AIPPI, illetve a szellemi tulajdon területén jártas egyéb szakértők együttműködésére, hogy elemezni lehessen jelenlegi stratégiájukat, amely a dizájn komplex, rendszerszerű jelenséggé történő megvédését célozza, illetve meg lehessen vizsgálni, hogy milyen előrelépést értek el a stratégia tekintetében, amely révén vezetnek a különböző európai innovatív szervezeteket a növekedés és a versenyképesség növelésének útján.

A formatervezés tényleges gazdasági jelentősége megállapításának első lépéseként többek között érdemes lenne új, dizájn központú kérdéseket illeszteni a CIS-kérdőívekbe, illetve egyéb megoldásokat kell keresni arra, hogy a dizájn tevékenység valós dimenziójáról és a gazdasági értékhez való tényleges hozzájárulásáról megfelelő adatok legyenek összegyűjtethetők és közzétehetők.

Felhasznált irodalom

- Pierre Bitard, Julie Basset*: Mini Study 05-Design as a tool for Innovation, INNO Grips: http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCsQFjAB&url=http%3A%2F%2Fgrips-public.mediactive.fr%2Fknowledge_base%2Fdl%2F550%2Forig_doc_file%2F&ei=0MJtVPzdJc_1asLjgbgD&usg=AFQjCNH2-z3sTT_uKru6oweJsknAc_CAZQ&bvm=bv.80120444,d.d2s
- Matthew Healey*: What is branding? RotoVision SA, 2008
- Immonen, Jarvinen, Nieminen*: Global design watch 2010. Aalto Universiti, 2011.
- Thomas Lockwood*: Design thinking. Allworth Press, 2010
- Brigitte Borja de Mozota*: Design management. Using design to build brand value and corporate innovation. Allworth Press, 2003
- Dorottya Simon, Ensebi Nomen*: Does available statistical data on industrial design registrations/applications provide a comprehensive, empirically based understanding of design as a distinctive element in economic competition? Eurodesign: <http://www.flussobjekte.at/hpall/daten/EuroDesign-wp4.pdf>
- A Szellemi Tulajdon Kézikönyve, második kiadás. WIPO, 2004, újranyomtatva 2008-ban: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/489/wipo_pub_489.pdf
- Európai dizájnjelentés. BEDA, 2006
- Európai dizájnjelentés. BEDA, 2007. március
- Innobarometer 2007. Analytical report. European Commission, 2008: ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_215_en.pdf
- Innobarometer 2009. Analytical report. European Commission, 2009: ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_267_en.pdf
- A design mint a felhasználó-központú innováció hajtómotorja, 2009. április 7., SEC(2009)501, Európai Bizottság
- Global Design Watch 2010, Aalto Egyetem: <http://www.seeproject.org/docs/Global%20Design%20Watch%20-%202010.pdf>
- A Szellemi Tulajdon Globális Mutatói 2012, WIPO: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/941/wipo_pub_941_2012.pdf
- A Szellemi Tulajdon Globális Mutatói 2013, WIPO: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/941/wipo_pub_941_2013.pdf
- Flash Eurobarometer 369. Investing in intangibles: economic assets and innovation drivers for growth. European Commission, 2013: ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_369_en.pdf
- https://oami.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_ohim/the_office/ssc007-statistics_of_community_designs_2013_en.pdf
- <http://www.wipo.int/academy/en/>

A MAGÁNCÉLÚ MÁSOLÁSRA TEKINTETTEL FIZETETT DÍJAK EGYES ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEI AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATÁBAN¹

A magáncélú másolásra tekintettel fizetett díj az 1960-as évek Németországának újítása, és egyben az egyik legszemléletesebb példája a szerzői jog és a technológia összefonódásának.² A hangfelvételek többszörözésére alkalmas magnetofonok háztartásokban való elterjedése ugyanis gyökeresen átalakította a korábbi felhasználási szokásokat. Ezek segítségével nem csak stúdiókörülmények között vált lehetővé a hangfelvételek előállítását, illetve ezek másolását. Az ekkoriban már hosszú ideje létező német közös jogkezelő szervezet, a GEMA³ igazgatója, Erich Schulze látta meg ebben a gyakorlatban a hangfelvételek forgalma visszaesésének csökkenését az otthoni másolások miatt, az ő ötlete volt a másolatkészítést lehetővé tevő készülékekre díjat kivetni, és ily módon kompenzálni a szerzői jogi jogosultakat a kieső bevételek miatt.⁴

Vagyis a díj bevezetése voltaképpen nem más, mint reakció egy nem elhanyagolható méretet öltött társadalmi jelenségre. Mivel ezek a felhasználások az esetek többségében nem terjednek túl a felhasználó magánszféráján, az engedély nélküli felhasználások ellenőrzése a jogosultak részéről egyrészt aránytalan teherrel járna, másfelől pedig a privát szférába való indokolatlan beavatkozást eredményezne. A jogosultak oldalán viszont nyilvánvaló bevételkiesés keletkezik a másolatok elterjedésével az eredeti példányok megvásárlásának rovására. A törvényileg kialakított konstrukció alkalmas arra, hogy a két érdek közötti egyensúlyt helyreállítsa. A felhasználók mentesülnek az egyedi engedélykérésről (és jogdíjfizetésről), a jogosultak pedig túrik műveik bizonyos felhasználását, aminek fejében a felhasználók/ esetleg mások a használt eszközök (legyen az a többszörözés elkészítéséhez szükséges eszköz vagy az a hordozó, amire a többszörözés történik) után meghatározott díjat fizetnek, majd ezt követően azt a közös jogkezelő szervezet szétosztja a jogosultak között. A díj mértékének meghatározásánál különböző szempontokat érdemes figyelembe venni. A díj egy nagyon fontos jellemzője kitűnik ebből a vázlatos és szükségképpen leegyszerűsített összefoglalásból: az egyes felhasználások beazonosíthatatlansága miatt a legcélravezetőbb ezt átalánydíjként beszadni.

¹ A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának, valamint az Université Paris-Sud Doktori Iskolájának hallgatója. A tanulmány elkészítéséhez nyújtott hasznos tanácsaiért köszönet illeti Grad-Gyenge Anikót, Mezei Pétert és Németh Lászlót.

² Erről a jelenségről részletesen: Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. Jogtudományi Közlöny, 2012. 5. sz., p. 197–208.

³ Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte.

⁴ P. Bernt Hugenholtz: The Story of the Tape Recorder, in: Brad Sherman, Leanne Wiseman (szerk.): Copy-right and the Challenge of the New. Kluwer Law International, The Netherlands, 2012. p. 182.

Németországot több másik ország is követte, napjainkra nagyon sok nemzeti szerzői jog⁵ ismeri a magáncélú másolásra tekintettel fizetendő díj jogintézményét. Ennek ellenére a díj bevezetése óta élénk kritikát és vitát generál. Már akkor többen azzal érveltek, hogy a magnetofonok mintájára a hangszerek után is díjat kellene beszedni, ugyanis ezek is alkalmasak arra, hogy a szerzők vagyoni jogait sértsék.⁶ Az ellenzők retorikájában azóta sincs új érv: bár a díj túlélt több technológiai forradalmat, alapvetően két indok miatt szokták megkérdőjelezni létjogosultságát. Az egyik különösen a digitális technológia térnyerésével függ össze. A hangszerez példához hasonló fegyvertényként szokott szolgálni az, hogy a másolatkészítésre alkalmas eszközöknek és hordozóknak általában nem a teljes skálájára terjed ki a díjfizetés. Pontosabban napjainkban ezt az érvet általában megfordítva szokták használni, nevezetesen, hogy a díjazással terhelt egyes hordozók (pl. mobiltelefonok, tabletek) elsődlegesen nem is magáncélú többszörözés céljára szolgálnak, emiatt ezek után nem lenne indokolt a díjfizetés. A másik érv pedig a felhasználási módok változásával függ össze, ugyanis napjainkban a szerző-felhasználó kategóriák egyre jobban összemosódnak, bárkiből lehet szerző, bárki állíthat elő saját tartalmat, amelyet ugyanolyan típusú hordozón tárol, mint amilyeneket a mások művei másolatainak elkészítésére is használnak. Többen sérelmezik, hogy az átalánydíjak alkalmazása miatt ebben az esetben sem mentesülnek a díj megfizetése alól.

A díjakkal szemben fennálló társadalmi ellenérzés a digitalizáció egyre erősödő térnyerésével együtt a fennálló rendszer tagállami bíróságok előtti megkérdőjelezését eredményezte, mivel ezek a technológiák gyakorlatilag minőségromlás nélkül teszik lehetővé a másolást, vagyis az eredeti példányok teljes mértékben helyettesíthetőek a másolatokkal. Másrészt pedig az internet elterjedése kitűnő platformot biztosít ezeknek a másolatoknak a tárolására, a további felhasználókhoz való terjesztésére. Ez azt jelenti, hogy a magáncélú többszörözés nem feltétlenül marad meg az egyén klasszikus értelemben vett privát szférájának keretei között. Ez a felhőalapú szolgáltatások által felvetett kérdéseken túl a forrás jogszerűségének a dilemmájához is elvezet minket. Egy analóg világban kidolgozott jogi megoldás pedig már nem tűnik alkalmasnak ezeknek a kihívásoknak a rendezésére – legalábbis a bíróságokat egyre komplexebb problémák elé állítja. Mivel ezek a nemzeti rendelkezések egy uniós jogszabályon alapulnak, a nemzeti bíróságok egyre többször fordultak előzetes döntéshozatali eljárás keretében az Európai Bírósághoz⁷ útmutatásért. A testület 2010 októbere óta több alkalommal foglalt állást a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak egyes kérdéseiről. Az ügyek nyomán pedig lavinaszerűen indult el a díjrendszer, tágabban az uniós harmo-

⁵ Az Európai Unió tagállamainak többségében létezik ilyen rendszer, Dél-Amerika és Afrika egyes államaiban, valamint Japánban is megtalálható, az európainál sokkal korlátozottabb keretek között Kínában és az Amerikai Egyesült Államokban is működik. Lásd: WIPO International Survey on Private Copying, 2013, p. 3 (http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/copyright/1037/wipo_pub_1037_2013.pdf).

⁶ Hugenholtz: i. m. (4), p. 182.

⁷ A továbbiakban a Bíróság vagy EUB rövidítéssel illetjük a bírói fórumot.

záció felülvizsgálatáról szóló diskurzus. Az ítéletekben kimunkált elvek visszaköszönnek az Európai Bizottság⁸ és az Európai Parlament⁹ dokumentumaiban is, nem szükségtelen tehát a Bíróság eddigi esetjogának összefoglalása.

Jelen tanulmány célja ennek megfelelően az Infosoc-irányelv¹⁰ vonatkozó rendelkezésének értelmezése az EUB esetjogán keresztül. Bár a díjakkal kapcsolatos kérdések kerülnek fókuszba, nem nélkülözhető a magáncélú másolás jogintézményére vonatkozó általános kérdések megvitatása sem. A tanulmány alapvetően az üreshordozó-díjakkal kapcsolatos kérdésekre fókuszál, a reprográfiai díjakkal csak a feltétlenül szükséges mértékben foglalkozik.

A joggyakorlat elemzéséhez szükséges mindenekelőtt az uniós szabályozási környezetet bemutatni (I.), ezt követően pedig vázlatosan összefoglalni az előzetes döntéshozatali eljárás keretében az Európai Bíróság elé került ügyeket (II.). Az ügyek részletes elemzése, az ezek összefésüléséből leszűrhető következtetések pedig az írás harmadik egységét képezik (III.).

I. AZ UNIÓS SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET

Az Infosoc-irányelv horizontális harmonizációt biztosít a szerzői jog területén – legalábbis ami az érintett vagyoni jogokat illeti. Ennek keretében a vagyoni jogok határait megvonó szerzői jogi kivételek és korlátozások listáját is átfogóan kívánja szabályozni, elismerve egyúttal a tagállamok számára annak a lehetőségét, hogy ezeket a szabályokat saját nemzeti jogrendszerüknek megfelelően ültessék át. Ennek eredménye egy lényegében tagállami szinten divergáló kivétel- és korlátozási lista lett. A nem kellően pontosan meghatározott feltételek ugyanis nem csak bináris skálán biztosítanak a tagállamok számára választási lehetőséget. Azaz az egyes kivételek implementálásán túl a kivételek tartalmának meghatározásánál is viszonylag nagy szabadságot kaptak a tagállami jogalkotók. Emiatt a tagállamok az általuk jelentősnek ítélt vagy jogi hagyományaikba beilleszthető kivételeket ültették át

⁸ A magáncélú többszörözéssel a nemrég kiszivárgott anyag alapján foglalkozik majd a Bizottság a következő szerzői jogi fehér könyvben (<http://ipkitten.blogspot.hu/2014/06/super-kat-exclusive-heres-commissions.html>). A kérdést érinti ezenkívül az uniós szerzői jog felülvizsgálatával foglalkozó konzultációra beérkezett vélemények összesítését tartalmazó bizottsági jelentés is (http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/docs/contributions/consultation-report_en.pdf). Ezenkívül speciálisan a témára fókuszál az ún. Vitorino-jelentés is: António Vitorino: Recommendations resulting from the mediation on private copying and reprography levies. Brussels, 2013. (http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/levy_reform/130131_levis-vitorino-recommendations_en.pdf). A Bizottság egyébként már korábban elkezdett foglalkozni a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak kérdésével, 2006-ban például konzultációt kezdeményeztek a kérdésben: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/levy_reform/stakeholder_consultation_en.pdf.

⁹ Az Európai Parlament 2014. február 27-i állásfoglalása a magáncélú többszörözési jogdíjakról (2013/2114(INI)), P7_TA(2014)0179.

¹⁰ Az Európai Parlament és Tanács 29/2001/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok összehangolásának egyes vonatkozásairól.

nemzeti jogukba,¹¹ egyes esetekben nem szimplán az irányelv szövegének szó szerinti átvételével, hanem annak értelmezésével.¹² A lista – egy nagyon szűk kiskapu kivételével – gyakorlatilag zárt,¹³ ami azzal jár együtt, hogy a felsoroltakon túl más kivétel a nemzeti jogba nem vezethető be, a már meglévőket pedig ennek megfelelően kellett a tagállamoknak felülvizsgálni.¹⁴

A kivételek és korlátozások ilyen módon történő meghatározása miatt az irányelvvel kapcsolatban több helyen fogalmaztak meg kritikát. A harmonizáció jellegéből adódóan a szerzői jog nélkülözhetetlen eleme lenne határainak a pontos megvonása.¹⁵ Ráadásul ez a katalógus a harmonizáció helyett ráirányította a figyelmet a kivételek és korlátozások tagállami szabályainak nagyfokú eltéréseire,¹⁶ ami miatt az irányelvvel kapcsolatban elmondható, hogy a preambulumban megfogalmazott jogbiztonság helyett bizonytalanságot eredményezett.¹⁷

Sőt, egyesek szerint az információs technológia rohamos fejlődése miatt egy merev, taxatív, zárt rendszer helyett inkább egy rugalmas, a változó társadalmi-gazdasági környezethez jobban alkalmazkodó kivétel- és korlátozásrendszer lenne kívánatos.¹⁸

¹¹ Az irányelv átültetésével kapcsolatban lásd különösen: *Lucie Guibault, Guido Westkamp, Thomas Rieber-Mohn, Bernt Hugenholtz* (et al.): Study on the Implementation and Effect in Member States' Laws of Directive 2001/29/EC on the Harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, 2007: http://www.ivir.nl/publications/guibault/Infosoc_report_2007.pdf; *Guido Westkamp*: The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States, 2007: http://www.ivir.nl/publications/guibault/InfoSoc_Study_2007.pdf. A legújabb elemzést pedig lásd: *Jean-Paul Triaille, Séverine Dusollier, Sari Depreeuw, Jean-Benoit Hubin, François Coppens, Amélie de Francquen* (et al.): Study on the Application of Directive 2001/29/EC on Copyright and Related Rights in the Information Society (the „InfoSoc Directive”), 2013: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/131216_study_en.pdf.

¹² *Lucie Guibault*: Why Cherry-Picking Never Leads to Harmonisation? The Case of the Limitations on Copyright under Directive 2001/29/EC. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2010. 1. sz., p. 56.

¹³ Dr. Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere. HVG-Orac, Budapest, 2010, p. 134.

¹⁴ *Michael Lehmann*: The EC Directive on the Harmonisation of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society – A Short Comment. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2003. 5. sz., p. 525.

¹⁵ *Thomas Dreier*: Limitations: The Centerpiece of Copyright in Distress – An Introduction. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2010. 1. sz., p. 52.

¹⁶ *Valérie-Laure Bénabou*: La directive droit d'auteur, droits voisins et société de l'information: valse à trois temps avec l'acquis communautaire. *Communication, Commerce électronique*, 2010. 10. sz. E-verzió, 19. bekezdés.

¹⁷ *Bernt Hugenholtz*: Why the Copyright Directive is Unimportant and Possibly Invalid. *European Intellectual Property Review*, 2000. 11. sz., p. 500.

¹⁸ *Hughenoltz*: i. m. (17), p. 501. Ezt az igényt fejezi ki az a több európai szerzői jogász által jegyzett nyilatkozat is, amely a háromlépcsős teszt értelmezésének újragondolása mellett kardoskodik. Az aláírók azt javasolják, hogy a tesztet a szerzői jogban érintett szereplők érdekeinek tartós és folyamatos kiegyensúlyozása érdekében annak egységében kellene kezelni, szakítva a hagyományos, bár félrevezető lépcsőnkénti értelmezéssel. *Christophe Geiger, Reto M. Hilty, Jonathan Griffiths, Uma Suthersanen*: Declaration. A Balanced Interpretation Of The "Three-Step Test". *Copyright Law. Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 2010. 1. sz., p. 119–122.

Az 5. cikk (2)–(3) bekezdésében¹⁹ részletezett lista a szabályok két típusát tartalmazza. Az egyik a konkrét helyzetre vonatkozó, ámde szélesen meghatározott kivételek és korlátozások köre, amelynek a határai között a tagállamok viszonylag szabad mozgástérrel rendelkeznek. A másik pedig olyan általános helyzeteket vázol fel, amelyekre a tagállamok szabályokat alkothatnak.²⁰

A magáncélú többszörözéssel kapcsolatban megállapított rendelkezések az irányelv 5. cikkének *a)* és *b)* pontjában találhatók. Mindkét rendelkezés a speciális esetre vonatkozó, ámde tágan meghatározott normák csoportjába tartozó szabály. Ezek két típusú magáncélú felhasználás kivételének vagy korlátozásának jogrendszerbe illesztéséről rendelkeznek: egyfelől a fénymásolással vagy más hasonló módon papírra vagy más hasonló hordozóra történő másolás; másrészt pedig a természetes személy által bármely hordozóra történő másolás tekintetében fogadhatnak el szabályokat a tagállamok.

Eddigi esetjogában a Bíróság jogértelmezése főleg erre az utóbbi szabályra terjedt ki, az 5. cikk (2) bekezdés *a)* pontja eddig egy ügyben merült fel. Az alábbiakban ezeknek az eseteknek a rövid bemutatása történik, utalva arra, hogy a több különböző kérdést is felvető ügyekben csak az 5. cikk (2) bekezdés *b)* pontjának értelmezésével kapcsolatos megállapításokat emeljük ki.

II. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK DÖNTÉSEI A MAGÁNCÉLÚ MÁSOLÁSRA TEKINTETTEL FIZETETT DÍJAK KÉRDÉSÉBEN²¹

1. A Padawan-ügy²²

A magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjakkal kapcsolatos kérdések első ízben a Padawan-ügyben merültek fel.²³ Az ügy leglényegesebb következtetése a magán- és szakmai/üzleti célú felhasználások közötti különbségtétel a díjfizetés tekintetében.

Az alapügy tényállása lakonikus tömörségű. A Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE) spanyol szerzői jogi közös jogkezelő szervezet polgári peres eljárást indított a Padawan SL (Padawan) ellen írható és újraírható CD- és írható DVD-lemezek, valamint

¹⁹ E helyütt érdemes említést tenni az 5. cikk (1) bekezdésről, amely az egyetlen kötelezően átültetendő korlátozásról rendelkezik. A cikk (4) bekezdése lehetőséget biztosít a tagállamoknak a terjesztés joga alóli kivételekről és korlátozásokról való rendelkezésre, az (5) bekezdés pedig az ún. háromlépcsős teszt követelményét tartalmazza.

²⁰ *Guibault*: i. m. (12), p. 58.

²¹ Az uniós esetjog teljes körű feldolgozásához tartozik annak megemléke is, hogy a C-314/12. sz., az UPC Telekabel-ügyben 2014. március 27-én hozott ítéletben is felmerült a magáncélú másolás kérdése, igaz nem a díjakkal, hanem a többszörözés forrásának jogszerűségével kapcsolatban. Mivel a Bíróság a kérdést nem válaszolta meg, ezért az ügy ismertetésétől eltekintünk.

²² A C-467/08. sz. Padawan-ügyben 2010. október 21-én hozott ítélet.

²³ Elemzését lásd pl.: *Hajdú Dóra*: Az Európai Bíróság ítélete a Padawan-ügyben. A magáncélú másolatra tekintettel fizetett díjak egyes kérdései. Jogesetek Magyarázata, megjelenés alatt.

MP3-lejátszók után magáncélú másolás miatt fizetendő díj megfizetése iránt. A Padawan ugyanis ilyen adathordozók forgalmazásával foglalkozott, de megtagadta a díjak megfizetését azzal az indokolással, hogy a díjakat különbségtétel nélkül és attól függetlenül alkalmazták, hogy azokat magáncélú vagy szakmai, illetve üzleti célokra használják.

Az ügyben eljáró spanyol bíróság előzetes döntéshozatali kérelmet terjesztett elő az EUB-hez, amelyben összesen öt kérdésre keresett választ. Első kérdése arra vonatkozott, hogy az irányelvben szereplő „méltányos díjazás” fogalma harmonizáció tárgyát képezi-e. A második kérdés feltevésével az alapügyben eljáró bíróság arra volt kíváncsi, hogy a méltányos díjazásnak tiszteletben kell-e tartania a jogosultak és a díj fizetésére kötelezettek közötti érdekegyensúlyt, és a díjazás indokoltságát a magáncélú többszörözésből a jogosultat érő hátrány adja-e. A harmadik kérdés arra irányult, hogy a fizetendő díjnak a készülékek, berendezések és adathordozók magáncélú másolásra való használatához kell-e kötődnie. Ez végső soron azt is eredményezheti, hogy a díj nem indokolt azokban az esetekben, amikor az említett berendezéseket, készülékeket és adathordozókat vélhetően nem magáncélú másolatok elkészítésére fogják használni. A következő kérdés a díjnak az olyan vállalkozásokra vagy szakmai szervezetekre különbségtétel nélkül történő alkalmazására vonatkozott, amelyek ezeket a készülékeket és adathordozókat egyértelműen a magáncélú többszörözéstől eltérő céllal vásárolják meg. Az utolsó kérdéssel végül a spanyol bíróság a spanyol rezsimnek az irányelvvel való összeegyeztethetőségére kérdezett rá.

A kérdésekre adott válaszaiban a Bíróság a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjakkal kapcsolatban alapvető jelentőségű tételeket fogalmazott meg. Mindenekelőtt kiemelte azt, hogy az irányelv értelmében azok a tagállamok, amelyek bevezették a magáncélú többszörözés kivételét, kötelesek a jogosultak részére megfizetendő méltányos díjazásról is rendelkezni.²⁴ Ezenkívül sem az irányelv 5. cikk (2) bekezdésének *b)* pontja, sem pedig más rendelkezése nem tartalmaz utalást a tagállamok nemzeti jogára a méltányos díjazás fogalmát illetően. Az ilyen, a tagállami jogokra kifejezett utalást nem tartalmazó uniós jogi rendelkezést az EU egészében önállóan és egységesen kell értelmezni, figyelembe véve a rendelkezés összefüggéseit és a kérdéses szabályozás célját.²⁵ Vagyis röviden a méltányos díjazás fogalma az uniós jog önálló fogalma annak ellenére, hogy a tagállamok az uniós jog korlátai között maguk határozhatják meg a méltányos díjazás formáját, finanszírozásának módzatait, beszedését, valamint mértékét.²⁶

A második kérdés megválaszolása kapcsán a Bíróság kifejtette, hogy a méltányos díjazás célja abban áll, hogy a szerzők védelem alatt álló műveik engedély nélküli felhasználásáért megfelelő ellentételezésben részesüljenek. Mértékének meghatározásánál irányadó szempont az ilyen többszörözés miatt elszenvedett „esetleges kár” figyelembevétele azzal a megkötéssel,

²⁴ A Padawan-ítélet 30. pontja.

²⁵ A Padawan-ítélet 32. pontja.

²⁶ A Padawan-ítélet 37. pontja.

hogy „minimális hátrány” nem keletkeztethet díjfizetési kötelezettséget. Vagyis a „méltányos díjazást” úgy kell tekinteni, mint a szerző által elszenvedett hátrány ellenértékét.²⁷

Az irányelv (31) preambulumbekzdése alapján megfelelő egyensúlyt kell teremteni a méltányos díjazásban részesülő szerzők, valamint a védelem alatt álló művek felhasználóinak jogai és érdekei között. A magáncélú többszörözést olyan cselekménynek kell tekinteni, amely hátrányt okozhat az érintett mű szerzőjének, a hátrányt okozó személy pedig az, aki az ilyen többszörözést végzi. Vagyis erre a személyre hárul a többszörözéshez kötődő hátrány megtérítése.

Az EUB azt is kiemelte azonban, hogy a magáncélú többszörözést végző felhasználók egyénileg nehezen beazonosíthatóak, emiatt kötelezésük az okozott hátrány megtérítésére nehézségekbe ütközik, valamint a többszörözés egyedileg minimális hátrány előidézésére alkalmas, amely díjfizetési kötelezettséget nem keletkeztet. Emiatt nem ellentétes az irányelvvel egy olyan tagállami rendszer bevezetése, amelyben a magáncélú többszörözés után járó díjazást azok a személyek fizetik meg a többszörözési cselekményt ténylegesen elvégzők helyett, akik „a digitális többszörözésre alkalmas berendezésekkel, készülékekkel és adathordozókkal rendelkeznek, és akik e címen érdemben vagy ténylegesen e berendezéseket a magánszemélyek rendelkezésére bocsátják, vagy ez utóbbiak számára többszörözésre irányuló szolgáltatást nyújtanak.”²⁸

Habár ebben a rendszerben a magáncélú többszörözés ténybeli előfeltételét jelentő szolgáltatásokat terheli a díjfizetési kötelezettség, a szolgáltatást nyújtók ezt a díjat beépíthetik a fogyasztó által fizetendő árba, ezáltal ő válik a méltányos díjazás „közvetett teherviselőjévé”.

Az alapügyben eljáró spanyol bíróság harmadik és negyedik kérdését az EUB összevonva válaszolta meg. Ebben mindenekelőtt leszögezte azt, hogy a második kérdésre adott válaszban felvázolt rendszer csak abban az esetben felel meg az irányelv rendelkezéseiben foglaltaknak, ha a szóban forgó berendezések magáncélú másolat elkészítésére alkalmasak. Vagyis feltétlen kapcsolat áll fenn a díjfizetési kötelezettség és a berendezések magáncélú másolásra való használata között.²⁹

Ebből eredően nem felel meg az irányelvnek egy olyan rendszer, amelyben a díjfizetési kötelezettséget különbségtétel nélkül alkalmazták azokra az esetekre is, amelyekben a szóban forgó berendezéseket nem természetes személy szerzi be, nyilvánvalóan a magáncélú másolástól eltérő célra. Viszont abban az esetben, amikor „a szóban forgó berendezéseket természetes személyek részére magáncélú használatra bocsátották rendelkezésre, egyáltalán nem szükséges bizonyítani, hogy azok valójában magáncélú másolást végeztek ez utóbbiak segítségével, és így ténylegesen hátrányt okoztak a védelem alatt álló mű szerzőjének.”³⁰

²⁷ A Padawan-ítélet 40. pontja.

²⁸ A Padawan-ítélet 46. pontja.

²⁹ A Padawan-ítélet 52. pontja.

³⁰ A Padawan-ítélet 54. pontja.

Ez utóbbi esetben a szóban forgó berendezések magáncélú másolat elkészítésére való pusztán alkalmassága igazolja a díjfizetési kötelezettséget. Ennek alátámasztására az EUB egyfelől az irányelv (35) preambulumbekzdésére hivatkozik, amely az „esetleges kár” fordulatot használja. Másfelől pedig saját korábbi ítélezési gyakorlatából hoz példát, amelyben a díjfizetési kötelezettséget a sugárzott művekhez való hozzáférés lehetősége, nem pedig a tényleges hozzáférés alapozta meg.³¹

Az ötödik kérdést az EUB nem válaszolta meg, mivel állandó ítélezési gyakorlata alapján a kötelezettségsgzési eljárások kivételével nem feladata annak eldöntése, hogy valamely tagállami rendelkezés összeegyeztethető-e az uniós joggal.

2. Az Opus-ügy³²

Míg az első ügy tisztán belső jogi tényálláson alapult, az Opus-ügy jelentősége abban rejlik, hogy nemzetközi elem is megjelent az előzetes döntéshozatalra utalt kérdésben. Vagyis egy-értelművé vált, hogy a méltányos díjazás kérdése a belső piac működését befolyásolhatja.

A Holland Királyság nemzeti jogába bevezette a magáncélú másolásra vonatkozó kivételt, amelynek alapján a díjfizetési kötelezettség az adathordozó gyártóját, importőrét terhelte. A Németországban letelepedett Opus cég az interneten keresztül üres adathordozókat árult, tevékenysége főleg Hollandiára irányult. A holland fogyasztó megrendelése Németországban került feldolgozásra, majd az árut postai úton, az ügyfél költségére és nevében, olyan fuvarozó útján juttatták el, amely az Opusszal állt szerződéses kapcsolatban. Az Opus egyik tagállamban sem fizette meg az üreshordozó-díjat arra való hivatkozással, hogy nem őt, hanem a holland fogyasztót kell importőrnek tekinteni, és ezt a tételt az adathordozók ára sem tartalmazta. A díjak beszedésére hatáskörrel rendelkező holland közös jogkezelő szervezet, a Stichting de Thuiskopie eljárást indított az Opus ellen a díjak beszedése iránt.³³

Az alapügyben eljáró bíróság két előzetes döntéshozatali kérdést intézett az EUB-hez. Az elsőben arra volt kíváncsi, hogy az irányelv meghatározza-e azokat a szempontokat, amelyek alapján eldönthető, hogy ki tekinthető a méltányos díjazás kötelezettjének. A második kérdés pedig arra irányult, hogy távollévők között kötött szerződés esetén, amennyiben a vevő és az eladó székhelye eltérő tagállamban található, az irányelv lehetővé teszi-e azt az értelmezést, amelynek alapján az érintett tagállamok legalább egyikében a kereskedő legyen a méltányos díjazás megfizetésére kötelezett.

A Bíróság mindenekelőtt megállapította azt, hogy az irányelv rendelkezései nem szabályozzák kifejezetten, hogy kinek kell a díjat megfizetnie, ezért a tagállamok széles körű

³¹ A C-306/05. sz., az SGAE-ügyben 2006. december 7-én hozott ítélet.

³² A C-462/09. sz., az Opus-ügyben 2011. június 16-án hozott ítélet.

³³ Opus-ítélet, 9–13. pont.

mozgástérrel rendelkeznek.³⁴ Megismételte, hogy a méltányos díjazás a szerző által fizetett hátrány ellenértéke, amelynek meghatározásánál figyelembe kell venni a szerzők és a felhasználók jogai és érdekei közötti megfelelő egyensúlyt. Főszabály szerint a hátrányt okozónak kell a díjat viselnie, de ennek a gyakorlati nehézségei miatt azok tekintetében is bevezethető a díjfizetési kötelezettség, „akik a digitális többszörözésre alkalmas berendezésekkel, készülékekkel és adathordozókkal rendelkeznek, és akik e címen érdemben vagy ténylegesen e berendezéseket magánszemélyek számára rendelkezésre bocsátják, vagy ez utóbbiak számára többszörözésre irányuló szolgáltatást nyújtanak”.³⁵

A második kérdésre adott válaszban az EUB először leszögezte, hogy az irányelv nem tartalmaz kifejezett rendelkezést arra vonatkozóan, hogy az alapügyben szereplő távollévők között kötött szerződés esetén ki tekinthető a díjfizetés kötelezettjének. Viszont leszögezte azt is, hogy az irányelv azon tagállam számára, amely nemzeti jogába bevezette a magáncélú másolásra vonatkozó kivételt, olyan eredménykötelmet³⁶ ír elő, amelynek értelmében ezen állam hatáskörének keretében köteles biztosítani a szerzőt érő hátrány tényleges beszedését, különösen ha az az érintett tagállam területén keletkezett.³⁷ Mivel az EUB már korábban megállapította, hogy a hátrányt a végső felhasználók okozzák, ezért feltételezhető, hogy a hátrány azon tagállam területén keletkezett, amelyben ezek a felhasználók lakóhellyel rendelkeznek, vagyis ez a tagállam köteles biztosítani a méltányos díjazás tényleges beszedését.³⁸ Az alapügyre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy mivel Hollandia bevezette a magáncélú másolás kivételét, a díjat az adathordozók gyártójának vagy importőrének kell megfizetnie. Azonban olyan szerződések esetén, mint amilyen az alapügyben is szerepel, a végfelhasználóktól mint importőröktől a méltányos díjazás beszedése gyakorlatilag lehetetlennek bizonyul. A tagállam által választott beszedési rendszer viszont nem mentheti fel őt a méltányos díjazás szerzőknek való tényleges kifizetését jelentő eredménykötelem alól. Éppen ezért ezen tagállam hatóságainak, különösen bíróságainak a feladata a nemzeti jog olyan értelmezése, „amely biztosítja az említett díjazás azon eladótól történő beszedését, aki hozzájárult az említett adathordozók importjához azáltal, hogy azokat a végső felhasználók rendelkezésére bocsátotta”.³⁹ Erre az eredménykötelemre nincs hatással az sem, hogy

³⁴ Opus-ítélet, 23. pont.

³⁵ Opus-ítélet, 27. pont.

³⁶ A magyar fordítás ebben az esetben nem szerencsés. Az eredménykötelem ugyanis nem a magyar polgári jogban bevett terminus technicusra utal. Szabatosan eredmény elérésére vonatkozó kötelezettséggént lehetne illetni a kifejezést, ez jobban illeszkedne a tartalomhoz, illetve a többi nyelvi változathoz (angolul: obligation to achieve a certain result, franciául: obligation de résultat). A magyar fordítást ennek ellenére változatlanul hagyjuk azzal a megjegyzéssel, hogy az eredménykötelem kifejezés minden előfordulása esetén a fent meghatározott értelmet kell neki tulajdonítani.

³⁷ Opus-ítélet, 34. pont.

³⁸ Opus-ítélet, 35–36. pont.

³⁹ Opus-ítélet, 39. pont.

az adathordozók hivatásos eladója azon tagállamtól eltérő tagállamban telepedett le, mint amelyben a vásárlók lakóhellyel rendelkeznek.⁴⁰

3. A Luksan-ügy⁴¹

A Luksan-ügy elsősorban nem a díjakkal kapcsolatos kérdések miatt jelentős, de a döntés egy lényeges ponton hozzájárult a magáncélú másolásra tekintettel fizetett méltányos díjazás körüli polémiához. Az ügyben felmerülő egyik kérdés arra vonatkozott, hogy az irányelvben biztosított méltányos díjazás megilleti-e közvetlenül és eredetileg a főrendezőt mint a filmalkotás szerzőjét vagy szerzőtársát.

Az EUB leszögezte, hogy mind a főrendező, mint a filmalkotás szerzőjét, mind pedig az előállítót mint a filmalkotás létrehozásához szükséges befektetések felelősét a többszörözési jog jogosultjának kell tekinteni.⁴² Éppen ezért a főrendező úgy kell tekinteni, hogy a törvény erejénél fogva, közvetlenül és eredetileg jogosult a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivétel címén járó méltányos díjazásra.

Ennél lényegesebb pontosítást is megfogalmazott az EUB ítélete. Van olyan kérdés ugyanis, amely lényegében arra irányult, hogy az uniós jog lehetővé teszi-e a tagállamok számára arra irányuló vélelem felállítását, miszerint a filmalkotás főrendezője az őt megillető díjigényeket a film előállítójára ruházza át.

Az EUB a kérdés megválaszolásában kizárólag a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivétel címén biztosított méltányos díjazásra vonatkozó jogra szorítkozott. Az irányelv megfogalmazásából az EUB értelmezése alapján az következik, hogy az uniós jogalkotó nem kívánta elismerni azt, hogy az érintettek lemondhatnak a díjazásról.⁴³ Kimondta továbbá, hogy az irányelv 5. cikk (2) bekezdés *b*) pontját megszorítóan kell értelmezni, amely kizárólag a többszörözési jog gyakorlása alól enged kivételt. Ez a kivétel nem terjed ki a díjigényekre. Ezzel összefüggésben az EUB felhívja a figyelmet a 92/100/EK irányelv 4. cikk (2) bekezdésére, amelynek alapján a bérbeadás fejében járó méltányos díjazáshoz való jogról a szerzők nem mondhatnak le.⁴⁴ Hivatkozik továbbá az Opus-ügyben megfogalmazott elvre, amely szerint az irányelv a tagállamok számára eredménykötelmet keletkeztet. Vagyis ez alapján „biztosítani kell azt, hogy a jogosultak számára méltányos díjazást fizessenek, fogalmilag összeegyeztethetetlen annak lehetőségével, hogy a jogosult lemondjon erről a méltányos díjazásról.”⁴⁵

⁴⁰ Opus-ítélet, 41. pont.

⁴¹ A C-277/10. sz., a Luksan-ügyben 2012. február 9-én hozott ítélet.

⁴² Luksan-ítélet, 92. pont.

⁴³ Luksan-ítélet, 100. pont.

⁴⁴ Luksan-ítélet, 102. pont.

⁴⁵ Luksan-ítélet, 106. pont.

4. A VG Wort-ügy⁴⁶

Idáig ez az egyetlen ügy, ami nem az üreshordozó-díjakat, hanem a reprográfiai díjakat érintette. Az ügy központi kérdését az adta, hogy a számítógéppel összekötött szkennerek és nyomtatók után reprográfiai díjat kell-e fizetni. Az ítéletből csak azok az elemek kerülnek kiemelésre, amelyek az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés b) pontja alkalmazásával kapcsolatban is relevánsak.

Az EUB egyebek mellett a szerzői jogi kivételek és korlátozások természetét járta jobban körül. A tagállami bíróság ugyanis arra is választ keresett, hogy amennyiben a jogosult akár ténylegesen, akár hallgatólagosan engedélyezte művének többszörözését, az kioltja-e a díjazás iránti igényt?

Az EUB mindenekelőtt leszögezte, hogy az 5. cikkben szereplő rendelkezések mindegyike szempontjából releváns a Padawan-ügyben megfogalmazott alapelv a méltányos díjazás céljáról.⁴⁷ Amennyiben egy tagállam nem vezet be kivételeket és korlátozásokat a többszörözés jogára vonatkozóan, akkor a jogosult kizárólagos engedélyezési joga megmarad.⁴⁸ Ki nyilvánította azonban, hogy a szerzői jogi kivételek és korlátozások között a tagállami jogalkotónak különbséget kell tennie. A kivétel ugyanis azt jelenti, hogy a jogosultak által adott bármilyen engedélynek az adott tagállam belső jogában nincs joghatása, vagyis semmis. Az ilyen cselekményeknek nincs hatásuk a méltányos díjazásra sem.⁴⁹ Abban az esetben viszont, amikor a tagállam a többszörözési jog engedélyezésének a korlátozásáról rendelkezik, azt kell meghatározni, hogy a nemzeti jogalkotó fenn kívánta-e tartani a szerzőket megillető jogot.⁵⁰ Ha ugyanis a többszörözési jogot fenntartotta a tagállami jogalkotó, akkor a méltányos díjazásra vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók, mivel ez a korlátozás nem teszi lehetővé a szerzők engedélye nélküli többszörözést, és így nem keletkezik olyan sérelem, mint amelyet a méltányos díjazással ellentételezni kellene. Amennyiben viszont a többszörözési jogot nem tartották fenn, az engedélyezési cselekménynek nincs semmilyen kihatása a szerzőket ért sérelemre, és emiatt nincs kihatása a méltányos díjazásra sem.⁵¹

Az EUB-nek arra a kérdésre is választ kellett adnia, hogy vajon a hatásos műszaki intézkedések alkalmazásának a lehetősége kioltja-e a méltányos díjazás követelményét. Az irányelv vonatkozó rendelkezésének értelmezésével az EUB mindenekelőtt azt állapította meg, hogy ezeknek a hatásos műszaki intézkedéseknek a célja a jogosultak által nem engedélyezett cselekmények megakadályozása, vagyis a szerzői és szomszédos jogok korlátozását képező rendelkezés alkalmazásának megfelelő biztosítása.⁵² Ha a tagállam bevezeti a kivételt, de

⁴⁶ A C-457/11-C-460/11. sz., a VG Wort egyesített ügyekben 2013. június 27-én hozott ítélet.

⁴⁷ VG Wort-ítélet, 31–32. pont.

⁴⁸ VG Wort-ítélet, 36. pont.

⁴⁹ VG Wort-ítélet, 37. pont.

⁵⁰ VG Wort-ítélet, 38. pont.

⁵¹ VG Wort-ítélet, 39. pont.

⁵² VG Wort-ítélet, 51. pont.

nem biztosítja ennek megfelelő alkalmazását, az nem vonja maga után a jogosultaknak járó méltányos díjazásra való igény megszűnését. Sőt, a jogosultakat ebből a mulasztásból eredően további hátrány is érheti, a hatásos műszaki intézkedés tehát voltaképpen az irányelvben megfogalmazott cél elérését segíti elő. A tagállamoknak így használatukat még bátorítani is kell. Figyelemmel ezen intézkedések alkalmazásának önkéntes jellegére, ezek hiánya nem vonhatja maga után a méltányos díjazásra való igény megszűnését.⁵³ Ugyanakkor a díjazás konkrét szintjét a tagállam függővé teheti ezen intézkedések alkalmazásától vagy azok elmulasztásától.⁵⁴

5. Az Amazon-ügy⁵⁵

Az Amazon-ügyben a nemzeti bíróság az irányelv értelmezését egy, az Opus-ügyhöz hasonló tényállás kapcsán kérte. Az ügyek közötti meghatározó különbség abból ered, hogy ebben a későbbi ügyben a kereskedő az egyik tagállamban megfizette a díjat. Az ügy másik hozadéka pedig a díj utólagos visszatérítését biztosító tagállami rendszer megvizsgálása.

Az Amazon nemzetközi cégcsoport, amely az interneten keresztül értékesít árukat, így rögzítésre alkalmas adathordozókat is. Az üreshordozó-díjakat érvényesítő osztrák közös jogkezelő szervezet, az Austro Mechana az ezek után járó díj megfizetésére kérte kötelezni a cégcsoportot.

Az ügyben eljáró osztrák bíróság első kérdésével arra keresett választ, hogy az irányelvvel ellentétes-e egy olyan tagállami rendszer, amely különbségtétel nélkül állapít meg magáncélú másolás után fizetendő díjat rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozóknak a területén visszatérhesen, kereskedelmi céllal történő forgalomba hozatala tekintetében, előírva ezzel együtt a megfizetett díjak visszatérítéséhez való jogot abban az esetben, ha ezen adathordozók végső használata nem tartozik a magáncélú többszörözés esetkörébe.

Az EUB megállapította, hogy a visszatérítéshez való jog abban az esetben egyeztethető össze az irányelvvel, ha ez tényleges, és nem teszi túlságosan nehézé a megfizetett díj visszatérítését.⁵⁶ Abban az esetben viszont, amikor egyáltalán nincs szó gyakorlati nehézségekről, vagy azok nem kellő mértékűek, hiányzik az a kapcsolat, amely egyrészt a magáncélú másolás után fizetendő díj adathordozók vonatkozásában történő megállapítása, másrészt e hordozók magáncélú többszörözése tekintetében történő használata között áll fenn, ennek megfelelően e díj különbségtétel nélkül történő megállapítása nem igazolható, és nem felel meg a megfelelő egyensúlynak.⁵⁷

⁵³ VG Wort-ítélet, 57. pont.

⁵⁴ VG Wort-ítélet, 58. pont.

⁵⁵ A C-521/11. sz., az Amazon-ügyben 2013. július 11-én hozott ítélet.

⁵⁶ Amazon-ítélet, 31. pont.

⁵⁷ Amazon-ítélet, 33. pont.

Az alapelv rögzítése után az EUB megadta a nemzeti bíróság által vizsgálandó szempontokat is: elsőként azt, hogy a díj különbségtétel nélkül történő alkalmazását minden esetben kellő mértékű gyakorlati nehézség igazolja-e.⁵⁸ Ezek után azzal kapcsolatban kellett állást foglalni, hogy a visszatérítéshez való jog hatálya, hatékonysága, alkalmazhatósága, nyilvánossága és használatának egyszerűsége lehetővé teszi-e a felmerült gyakorlati nehézségek enyhítése érdekében a rendszer által eredményezett esetleges aránytalanságok orvoslását.⁵⁹

A nemzeti bíróság második kérdése lényegében arra irányult, hogy az irányelvvel ellentétes-e megdönthető vélelem felállítása a szerzői jog alapvető logikájától eltérő finanszírozási rendszer kialakítása érdekében. Az EUB ismét hangsúlyozta azt, hogy az adathordozók pusztá alkalmassága elegendő a magáncélú másolás után fizetendő díj megállapításának igazolására, illetve rögzítésre került az is, hogy tekintettel az annak meghatározásához kapcsolódó gyakorlati nehézségekre, hogy a rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozót magáncélra használják-e vagy sem, az ilyen használattal kapcsolatosan felállított megdönthető vélelem az adathordozók természetes személyek részére történő rendelkezésre bocsátása esetén főszabály szerint igazolható, és összhangban van azon „megfelelő egyensúllyal”, amelynek a kizárólagos többszörözési jog jogosultjainak érdekei és a védelem alatt álló teljesítmények felhasználói érdekei között kell fennállnia.⁶⁰

A harmadik kérdés annak megválaszolására irányult, hogy az irányelvvel összeegyeztethető-e, ha a díjazást a jogosultak számára nem közvetlenül folyósítják, hanem a jogosultak javára létrehozott szociális és kulturális intézményeknek. A főtanácsnoki indítványra hivatkozva az EUB megállapította, hogy az irányelv nem írja elő a tagállamok számára, hogy a jogosultak részére teljes összegben készpénzben folyósítsák a méltányos díjazás összegét. Így a tagállamok számára biztosított széles körű mozgástérbe az is belefér, hogy a díjazás egy részét közvetett kompenzáció formájában nyújtsák.⁶¹ Ráadásul az irányelv (10) és (11) preambulumbekzdése alapján az irányelv célja a kulturális alkotótevékenység támogatása, vagyis ezzel összefér az, hogy a jogosultak a javukra létrehozott szociális és kulturális intézményeknek juttatják abban az esetben, ha ezek az intézmények ténylegesen a jogosultakat támogatják, és működésük nem hátrányosan megkülönböztető.⁶²

Az utolsó kérdés irányult arra, hogy a díjfizetés kizárható-e abból az okból, hogy egy hasonló díj már megfizetésre került egy másik tagállamban. Az EUB ennek kapcsán emlékeztetett az Opus-ügyben elmondottakra a tagállamot terhelő eredménykötelemről, illetve arról, hogy a hátrány ott keletkezik, ahol a végső felhasználók lakóhellyel rendelkeznek. Arra a kötelezettségre, hogy a tagállam az érintetteknek biztosítsa, hogy a jogosultaknak megfizessék a területükön keletkezett hátrány után járó méltányos díjazást. Az EUB emlé-

⁵⁸ Amazon-ítélet, 35. pont.

⁵⁹ Amazon-ítélet, 36. pont.

⁶⁰ Amazon-ítélet, 43. pont.

⁶¹ Amazon-ítélet, 49. pont.

⁶² Amazon-ítélet, 53. pont.

keztetett arra, hogy e tekintetben nincs jelentősége annak, hogy az adathordozókat rendelkezésre bocsátó eladó másik tagállamban telepedett le. Az adathordozók egyik tagállamból másikba történő átruházása pedig nem növeli a jogosultaknak okozott hátrányt.⁶³ Az irányelv ugyanis „méltányos díjazást nem a rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozók forgalomba hozatala tekintetében ír elő, hanem magának a bármely adathordozóra természetes személy által magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözések tekintetében. Márpedig ilyen többszörözés nem valósul meg a rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozók egyik tagállamból másikba történő átruházása folytán.”⁶⁴ Éppen ezért az adott tagállam nem tekinthet el a területén keletkezett hátrány alapján megfizetésre kerülő méltányos díjazás beszedésétől arra való hivatkozással, hogy ez már megfizetésre került egy másik tagállamban.⁶⁵ Az EUB emellett leszögezte azt is, hogy az, aki a díjazást egy másik tagállamban megfizette, e tagállam nemzeti jogának megfelelően kérheti annak visszatérítését.⁶⁶

6. Az ACI Adam-ügy⁶⁷

A magáncélú másolás kérdésében hozott legutóbbi döntés egyebek mellett a többszörözés forrása jogszerűségének a kérdését járja körül.

A kérdést előterjesztő holland bíróság elsősorban arra volt kíváncsi, hogy a magáncélú másolat kivétele csak a jogszerű forrásból történő többszörözésekre alkalmazható-e, illetve ezzel összefüggésben arra is, hogy a magáncélú másolásra tekintettel járó díjat csak a jogszerű forrásokból származó többszörözések után lehet-e kiszámítani és beszedni.

Ebben az esetben az alapeljárás alperesei a magáncélú többszörözések után járó díjak beszedésével és felosztásával megbízott alapítvány, a Stichting de Thuiskopie és a díjak mértékének megállapításával megbízott alapítvány, a Stichting Onderhandlingen Thuiskopie vergoeding, a felperes társaságok pedig a díj megfizetésére köteles adathordozók gyártói, importőrei voltak. A felperesek kereseti kérelmükben azzal érveltek, hogy a magáncélú másolás után járó díj meghatározásánál nem lehet figyelembe venni a művek jogellenes forrásból történő, a szerzői jogot sértő többszörözéseiből eredő kárt.

A Bíróság átfogalmazta és átcsoportosította az alapügyben eljáró bíróság kérdéseit. Ezek alapján a kérdést előterjesztő bíróság első kérdése arra irányult, hogy az olyan nemzeti szabályozás, amely nem tesz különbséget azon esetek között, amelyekben a magáncélú többszörözésre jogszerű forrásból került sor, illetve azok között, amelyekben jogellenes forrásból került sor, összeegyeztethető-e az Infosoc-iránlyal.

⁶³ Amazon-ítélet, 62. pont.

⁶⁴ Amazon-ítélet, 63. pont.

⁶⁵ Amazon-ítélet, 64. pont.

⁶⁶ Amazon-ítélet, 64. pont.

⁶⁷ A C-435/12 sz., az. ACI Adam BV és társai-ügyben 2014. április 10-én hozott ítélet.

A kérdésre adott válaszában az EUB mindenekelőtt kiemelte azt, hogy az irányelvben foglalt kivételeket és korlátozásokat szigorúan kell értelmezni, továbbá az irányelv 5. cikk (5) bekezdésében foglalt háromlépcsős teszt követelményeinek is meg kell felelniük. Ez utóbbinak pedig nem célja, hogy a kivételek és korlátozások tartalmára hatással legyen, sem pedig az, hogy ezen korlátozások hatályát kiterjessze.⁶⁸

Az irányelv 5. cikk (2) bekezdésének *b*) pontja nem rendelkezik kifejezetten a mű többszörözésének alapjául szolgáló forrás jogellenes vagy jogszerű jellegéről. A szöveget éppen ezért a megszorító értelmezés elvét alkalmazva kell vizsgálni.⁶⁹ Vagyis a rendelkezés megtiltja a szerzői jog jogosultjai számára, hogy a többszörözés engedélyezésére vagy megtiltására vonatkozó kizárólagos jogukat érvényesítsék olyan személyekkel szemben, akik magáncélú másolatot készítenek műveikről. A szigorú értelmezéssel ellentétes viszont az, mely szerint a rendelkezés a szerzői jog jogosultjai e jogának kifejezett korlátozásán túl előírja, hogy el kell viselniük jogaik magáncélú másolatok készítését kísérő megsértését.⁷⁰

Megállapításának alátámasztásaként a Bíróság kiemelte az irányelv céljait és egész kontextusát. Ennek megfelelően bár a tagállamok elismert szabadsággal rendelkeznek abban a tekintetben, hogy átültetik-e az irányelv kérdéses rendelkezését, amennyiben így döntenek, azt oly módon kell alkalmazni, hogy ne sérthesse a belső piac zavartalan működését. „Márpedig, ha a tagállamoknak joguk volna eldönteni, hogy elfogadjanak-e olyan jogszabályt, amely lehetővé teszi, hogy a magáncélú többszörözésre jogellenes forrásból is sor kerülhessen, ez egyértelműen a belső piac megfelelő működésének veszélyeztetését eredményezné.”⁷¹

Az EUB megvizsgálta az olyan nemzeti szabályozás összeegyeztethetőségét a háromlépcsős tesztel, amely nem tesz különbséget a magáncélú többszörözés forrásai között. A Bíróság álláspontja szerint ugyanis annak elismerése, hogy a többszörözésre sor kerülhet jogellenes forrásból, elősegíti a hamis, illetve hamisított művek terjesztését. Ez sérelmes a művek rendes felhasználására, mivel a védelem alatt álló művek értékesítési mennyisége, illetve az ezzel kapcsolatos jogi ügyletek száma szükségképpen csökken.⁷² Az pedig, ha a jogosultaknak el kell viselniük szerzői jogaik magáncélú többszörözésen túli megsértését, ezen személyek indokolatlan károsulását eredményezheti.⁷³ Vagyis a testület akként foglalt állást, hogy az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdésének *b*) pontját úgy kell értelmezni, hogy az nem vonatkozik azon eshetőségre, hogy a magáncélú másolatot jogellenes forrásból készítik.⁷⁴

A tagállami bíróság kérdése a hatásos műszaki intézkedések alkalmazására is vonatkozott, amelynek kapcsán leszögezte, hogy az alapeljárás tárgyát képezőhöz hasonló nemzeti

⁶⁸ ACI Adam-ítélet, 26. pont.

⁶⁹ ACI Adam-ítélet, 29–30. pont.

⁷⁰ ACI Adam-ítélet, 31. pont.

⁷¹ ACI Adam-ítélet, 35. pont.

⁷² ACI Adam-ítélet, 39. pont.

⁷³ ACI Adam-ítélet, 40. pont.

⁷⁴ ACI Adam-ítélet, 41. pont.

jogszabály uniós joggal való összeegyeztethetőségének megítélésakor nem kell figyelembe venni, hogy nem vagy még nem léteznek olyan műszaki intézkedések, amelyekre az irányelv hivatkozik.⁷⁵

A méltányos díjazás kapcsán pedig rögzítésre került, hogy a belső piac működése miatt szükséges ennek uniós szintű harmonizációja,⁷⁶ amelynek alapvetően figyelembe kell vennie a felhasználók és a jogosultak érdekei közötti egyensúlyt. Az a tagállami szabályozás, amely a méltányos díjazás beszedésénél nem tesz különbséget a másolás forrásai szerint, nem felel meg az egyensúly követelményének, mivel egy ilyen rendszer valamennyi felhasználót közvetetten hátrányosan érint. Ugyanis a felhasználók ilyen módon az irányelv hatálya alá nem tartozó felhasználási cselekmény, vagyis a jogellenes forrásból származó többszörözés által okozott károk megtérítéséhez is hozzájárulnak, vagyis nem jelentéktelen többletköltséget kell viselniük ahhoz, hogy az irányelv hatálya alá tartozó magáncélú másolatokat készíthessenek.⁷⁷

7. A Copydan Båndkopi-ügy⁷⁸

Az ügyben egyelőre főtanácsnoki indítvány született, ennek ismertetését azonban annak ellenére lényegesnek tartjuk, hogy kötőerővel nem bír, mivel előrevetítheti a Bíróság érvelésének fontosabb elemeit.

Az ügy leglényegesebb mozzanatának Villalón főtanácsnok azt tartotta, hogy vajon a méltányos díjazás beszédhető-e a mobiltelefonokban használt memóriakártyák után. Az alapügyben eljáró dán bíróság által feltett, precízen körülhatárolt kérdések két csoportba összevonva kerültek tárgyalásra: az egyik kérdéscsoport általánosságban szólt a magáncélú másolás után járó díj meghatározásának egyes szempontjairól, míg a másik a díjazás beszedésének egyes módozatairól.

A fő kérdés vizsgálatát is két elemre bontva tárgyalta a főtanácsnok, ugyanis először arra kereste a választ, hogy a memóriakártyák tekintetében általánosságban beszédhető-e a díjazás; ezt követően pedig arra tért ki, hogy az a tagállami szabályozás, amely díjazást ír elő a memóriakártyák után, de nem teszi ezt meg más adathordozók (pl. mp3-lejátszók és iPodok) tekintetében, összeegyeztethető-e az Infosoc-irányelvvel.

Mindenekelőtt ismét leszögezésre került az az elv, hogy a készülékek vagy berendezések többszörözésre való pusztán alkalmassága elegendő a magáncélú másolás után járó díj igazolására, amennyiben ezeket természetes személy részére bocsátják rendelkezésre magáncélú másolás elvégzése céljából.⁷⁹ Mivel „egyáltalán nem vitatott a mobiltelefonokban használt

⁷⁵ ACI Adam-ítélet, 46. pont.

⁷⁶ ACI Adam-ítélet, 49. pont.

⁷⁷ ACI Adam-ítélet, 56. pont.

⁷⁸ A C-463/12. sz., a Copydan Båndkopi-ügyben Pedro Cruz Villalón főtanácsnok 2014. június 18-án ismertetett indítványa.

⁷⁹ A Copydan Båndkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 35. pontja.

memóriakártyák alkalmassága arra, hogy természetes személyek művek vagy más, védelem alatt álló teljesítmények többszörözésére alkalmas adathordozóként használják, a magáncélú másolás utáni díj ezen adathordozók tekintetében történő beszedése nem tekinthető jogellenesnek, amennyiben azt valóban természetes személyektől mint a díjfizetés egyedüli kötelezettjeitől, magáncélra történő használat fejében szedik be”.⁸⁰ Ez azt jelenti, hogy a hordozók célja nem vehető figyelembe, vagyis az a tény, hogy a mobiltelefonokban található memóriakártyák elsődleges vagy legfontosabb célja nem a magáncélú másolás, nem lehet akadálya a díj megállapításának.⁸¹

Az egyes adathordozók közötti különbségtétel kapcsán a főtanácsnok először meghatározta azt, hogy a dán jogalkotó nem analóg vagy digitális mivoltuk alapján, hanem aszerint tett közöttük különbséget, hogy azok eltávolíthatók-e (pl. CD-ROM, mobiltelefonokban használt memóriakártya), vagy pedig más berendezésekbe vagy készülékekbe vannak beépítve (pl. mp3-lejátszók, iPodok). Az ügy aktái alapján egyébként nem tűnik ki az, hogy ezt a különbségtételt statisztikai adatokkal vagy a többszörözések jogosultakra gyakorolt gazdasági hatásaival igazolták.⁸² A főtanácsnok elismerte, hogy bizonyos szempontok mentén a különbségtétel releváns lehet, azonban az adathordozók eltávolíthatósága önmagában nem tekinthető ilyen körülménynek. Vagyis a dán szabályozás, úgy tűnik, nem felel meg az Infosoc-irányelv rendelkezéseinek.⁸³

A második kérdéscsoportot, vagyis a magáncélú másolás után járó díj általános szempontjait is részegységekre bontva vizsgálja a főtanácsnok. Elsőként a többszörözés díjazásától függővé vagy nem függővé tett engedélyezésének a hatásáról fejt ki álláspontját. Átfogalmazva a kérdést: ez voltaképpen a jogosultak és a felhasználók által visszerhesen kötött felhasználási megállapodásoknak a méltányos ellentételezését célzó, magáncélú másolás utáni díj beszedésére gyakorolt hatásáról való határozást jelenti.⁸⁴

Ennek kapcsán mindenekelőtt az Infosoc-irányelv (35) preambulumbekzdését citálja, amely a kettős díjfizetést igyekszik kiküszöbölni ugyanazon felhasználási cselekmény után. Ennek fényében „abban a többé-kevésbé valószínű esetben, amikor megállapítható, hogy a jogosultak kifejezetten engedélyezték a védelem alatt álló művek magáncélú többszörözését, és az említett engedélyért e jogcímen díjat vagy bármilyen más egyenértékű méltányos díjazást kell fizetni, az ilyen többszörözésért nem szedhető be további méltányos díjazás.”⁸⁵ Ez egyben azt is jelenti, hogy a tagállamoknak rendelkezniük kell arról, hogy ilyen esetekben a méltányos díjazás megfizetésére felszólított természetes személy e díjazás visszatérítését kérheti és megkaphatja.⁸⁶

⁸⁰ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 36. pontja.

⁸¹ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 37. pontja.

⁸² A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 47. pontja.

⁸³ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 53. pontja.

⁸⁴ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 59. pontja.

⁸⁵ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 65. pontja.

⁸⁶ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 67. pontja.

Másrészt a hatásos műszaki intézkedések hatását is vizsgálja a főtanácsnok, amely voltaképpen abban áll, hogy a méltányos díjazás beszédhető a hatásos műszaki intézkedések jogosultak általi használatától függetlenül,⁸⁷ ennek konkrét végrehajtása kapcsán azonban Villalón főtanácsnok álláspontja szerint a Bíróságnak nem kell választ adnia a tagállami bíróság által feltett kérdésre.⁸⁸

Ezt követően a magáncélú másolás forrásának hatásával kapcsolatban von le bizonyos következtetéseket a főtanácsnok. A forrás jogszerűségével kapcsolatban kiemeli mindenképp azt, hogy a kérdést előterjesztő bíróság nem szolgál pontosítással arra nézve, hogy mit ért a „jogszerűen másolt fájlok”, a „jogszerű forrásból” vagy az „engedély nélkül” kifejezés alatt, különös tekintettel arra, hogy ezek a fájlok milyen körülmények között és milyen feltételekkel szerezhetők meg. Vagyis nem lehet megállapítani azt, hogy magáncélú többszörözésük hátrányt okozhat-e a jogosultaknak, ami alapján a méltányos díjazás beszédhető lenne.⁸⁹ Emiatt pedig a tagállami bíróság kérdésére nem adható válasz.⁹⁰

A harmadik személyekhez tartozó forrásokból megvalósított magáncélú többszörözés kérdése is ezt követően kerül elemzésre. Harmadik személyekhez tartozó források alatt a főtanácsnok azokat az eseteket érti, amelyekben a harmadik személy tulajdonában álló és abban maradó CD-ROM-ot, DVD-t vagy védelem alatt álló művekről készült olyan fájlokat többszöröz, amelyek felhasználási engedélye a magáncélú többszörözést megvalósító személyhez képest harmadik személy tulajdonát képezi.⁹¹ Ebbe egyrészt belefér az, hogy bizonyos felhasználások teljesen hasonlóak az interneten jogellenesen terjesztett művek felhasználásával megvalósított többszörözésekhez,⁹² másrészt viszont az esetek diverzitása miatt ez az összehasonlítás nem magától értetődő,⁹³ vagyis nem tűnik lehetségesnek egyetlen és egységes választ adni a tagállami bíróság kérdésére, mivel több különbségtétel és pontosítás szükséges a többszörözés forrása és a többszörözés alapjául szolgáló helyzetek figyelembevételével.⁹⁴

Ezenkívül pedig a minimális hátrányról mint a méltányos díjazás szempontjáról tesz megállapításokat a főtanácsnok, ugyanis a minimális hátrány az Infosoc-irányelv (35) preambulumbekkezdése értelmében nem keletkeztethet díjfizetési kötelezettséget. Ennek megállapítása és részletszabályainak megalkotása tekintetében viszont a tagállamok széles mozgásterrel rendelkeznek, továbbá a minimális hátrány esetére alkalmazandó eltérések megalkotása pusztán lehetőség, de nem kötelezettség.⁹⁵ Vagyis önmagában az a körülmény,

⁸⁷ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 72. pontja.

⁸⁸ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 78–79. pontja.

⁸⁹ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 84. pontja.

⁹⁰ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 85. pontja.

⁹¹ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 87. pontja.

⁹² A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 89. pontja.

⁹³ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 91–93. pontja.

⁹⁴ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 94. pontja.

⁹⁵ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 99. pontja.

hogy a memóriakártyákra történő másolás a jogosultaknak csak minimális hátrányt okoz, nem zárhatja ki a díjazás valamely tagállam általi beszedését.⁹⁶

Végül pedig a főtanácsnok a harmadik kérdéscsoportban felvetődött problémára, vagyis a díj beszedésének részletszabályaira ad választ. A dán bíróság azt az alapvető kérdést teszi fel, hogy az Infosoc-irányelvvel ellentétes-e az olyan tagállami szabályozás, amely feltétlen kötelezettséget ír elő a mobiltelefonokban használt memóriakártyák gyártói és/vagy importőrei számára a magáncélú másolás utáni díjnak e kártyák tekintetében történő megfizetésére, azaz anélkül, hogy a kártyákat forgalmazó üzleti fogyasztóknak értékesítő gyártóknak és/vagy importőröknek tudomásuk lenne arról, hogy a vállalkozások a kártyákat magánszemélyeknek vagy üzleti fogyasztóknak értékesítik tovább. Ezt követően a tagállami bíróság különböző helyzeteket vázol fel, amikor a díj megfizetése alóli mentesítésre vagy a díj viszatérítésére vonatkozóan befolyással lehet a kérdés megválaszolása.⁹⁷

A Bíróság a korábbi döntéseiben kifejezett elvek összefoglalását követően a főtanácsnok kifejti, hogy az alapügyben eljáró bíróság nem adott olyan tájékoztatást, amelynek alapján megállapítható lenne, hogy a dán szabályozás megfelelően biztosítja azt, hogy a méltányos díjazás ténylegesen kizárólag a magáncélú másolás után kerüljön megfizetésre.⁹⁸ Hangsúlyozza azt is, hogy a tagállami bíróság feladata a nemzeti jogszabályban foglalt körülmények értékelése annak fényében, hogy az irányelv értelmezésére a Bíróság milyen értelmezési szempontokat határozott meg.⁹⁹

III. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK ESETJOGÁBÓL LESZŰRHETŐ KÖVETKEZTETÉSEK

A Bíróság eddigi joggyakorlatában szép fejlődési ív fedezhető fel a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak kérdésében. A Padawan-ügy ugyanis elindított egy lavinát: a természetes személyek által magáncélra történő és az ettől eltérő felhasználások közötti különbségtétel bár dogmatikailag indokolt, a tagállamokat súlyos gyakorlati problémák elé állította. A Padawan-ügy önmagában is több kérdést vetett fel, mint amennyit megválaszolt, illetve a tagállami szabályok változatossága is azt eredményezte, hogy a nemzeti bíróságok egyre több és egyre precízebben megfogalmazott kérdéssel fordultak az Európai Unió Bíróságához. Ennek köszönhetően az EUB esetjogából több fontos, alapvető jelentőségű megállapítás is leszűrhető. Így bár a tagállamok továbbra is szabadon határozhatják meg a méltányos díjazást,¹⁰⁰ a Bíróság egyre pontosabb iránymutatásokat ad ezzel kapcsolatban.

Mivel az irányelv a magáncélú másolás bevezetését a méltányos díjazás megfizetéséhez köti, ez utóbbi fogalmi elemeinek tisztázása szükséges. Ennek kapcsán ki kell térni

⁹⁶ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 100. pontja.

⁹⁷ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 103–104. pontja.

⁹⁸ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 109. pontja.

⁹⁹ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 111. pontja.

¹⁰⁰ *Lehmann*: i. m. (14), p. 525.

a méltányos díjazás meghatározásánál irányadó egyes szempontokra, a beszédével és felosztásával kapcsolatos elemeket is górcső alá kell venni. Külön érdemes kitérni a hatá-
sos műszaki intézkedéseknek a méltányos díjazás bevezetésénél alkalmazott szerepére. A
Padawan-döntésben elvi értelemben megfogalmazott különbségtétel az egyes felhasználási módok
között további lényeges részét képezi az elemzésnek. Annál is inkább, mivel az ACI Adam-
ügy magával hozta a magáncélú másolás forrásainak elkülönítését is, vagyis a természetes
személy általi felhasználási módok között is különbséget tett.

Az elemzés kiindulópontja a Padawan-döntésben felállított kritériumrendszer. Az eb-
ben felvetődő kérdéseket, bizonytalanságokat a Bíróság több helyen a későbbi döntéseiben
pontosította, kiegészítette. Így a későbbi ügyek megállapításai szükségszerűen erre az ügyre
épülnek rá.

1. A méltányos díjazás fogalmi elemeiről

a) A méltányos díjazás az uniós jog önálló fogalma

Mindenekelőtt az EUB azt tisztázta, hogy a méltányos díjazás az uniós jog önálló fogalma,
amelyet azokban a tagállamokban, amelyek átvették az irányelv ezen rendelkezését, egysé-
gesen kell értelmezni. Az átvétel fakultatív jellege és a szándékos minimumharmonizáció
miatt viszont a fogalom tartalmi elemei nem meghatározottak, ami nehezíti az egységes
értelmezés kialakítását.¹⁰¹ Az EUB ráadásul ki is emelte, hogy a tagállamok maguk határoz-
hatják meg a méltányos díjazás formáját, finanszírozásának módozatait, beszédét, vala-
mint mértékét,¹⁰² ami a harmonizáció ellen hat.

Már említettük, hogy az irányelv rendelkezése, bár konkrétan meghatározott, tág moz-
gásteret biztosít a tagállamok számára az átvétel során. Emiatt a díjak a másolatok elké-
szítésére használt hordozók és eszközök számos fajtájára kerültek kivetésre, a díj mértéke és
meghatározásának módja is eltérő, a díj fizetésére kötelezettek és a díj felosztása után abból
részesülő jogosultak köre is változatos képet mutat, vagyis tulajdonképpen a díjazás tartal-
mát adó fogalmi kritériumok mind tagállami hatáskörben vannak.¹⁰³ Ez a tágan megvont
nemzeti mozgásteret emiatt szembekerül a Bíróságnak az Infosoc-irányelv értelmezése kap-
csán eddig zsinórmértékül szolgáló két alapkövetelményével is, nevezetesen azzal, hogy a
szerzői jogi szabályok konzisztenciáját és a belső piac működését megtartsa. Sőt, szembeke-

¹⁰¹ Frédéric Pollaud-Dulian: Rémunération équitable. Copie privée. Directive CE n° 2001/29. Revue trimestrielle de droit commercial, 2010. 4. sz., e-verzió, 2. bekezdés.

¹⁰² Padawan-ítélet, 37. pont.

¹⁰³ Martin Kretschmer: Private copying and fair compensation: An empirical study of copyright levies in Europe. A Report for the UK Intellectual Property Office (October 2011): <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-faircomp-full-201110.pdf>, p. 10. Frissebb összehasonlító elemzés az egyes díjrendszerekről: WIPO International Survey on Private Copying, 2013: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/copyright/1037/wipo_pub_1037_2013.pdf.

rül magával a Padawan-ügyben alkalmazott érvelési módszerrel is. Annak alátámasztására ugyanis, hogy a méltányos díjazás az uniós jog önálló fogalma, a Bíróság felhossa, hogy ellentétes lenne az irányelvvel annak olyan értelmezése, amely lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a méltányos díjazás fogalmát mint alapvető elemet magában foglaló kivétel bevezetése esetén ennek paramétereit szabadon, inkoherens és harmonizációt nélkülöző módon, tagállamonként eltérően határozzák meg.¹⁰⁴ Vagyis a tagállamok számára biztosított széles lehetőség mellőzésével tulajdonképpen a Bíróság is a minél kiterjedtebb egységesítés irányába törekedne.

A felsorolt kritériumok egységesítésének hiányából fakadó problémák közül a legjellegzetesebbet érdemes kiemelni. Az eltérő díjmérték alkalmas a díjfizetés kikerülésére: amíg a határokon átvitelő kereskedelmi ügyletek tekintetében a díjfizetés rendje nem kerül tisztázásra, addig a díjfizetésre kötelezettek (általában a gyártók, importőrök vagy forgalmazók) előszeretettel teszik át a székhelyüket abba a tagállamba, ahol egyáltalán nem, vagy a lehető legkisebb mértékű díjat kell fizetni. Ez utat nyit a „magánimportnak” is, ami Szlovákia és Magyarország között például jelentős befolyásoló tényező.¹⁰⁵ Szomszédunk feltűnően alacsony díjai¹⁰⁶ miatt felvetődik az a kérdés, hogy a szlovák díjak ilyen meghatározása vajon megfelel-e a méltányos díjazás követelményének. Ez a bizonytalansági tényező vezetett el egyébként az Opus-ügyben hozott előzetes döntéshez is. A Németországban bejegyzett cég ugyanis sem a székhelye szerinti tagállamban, sem pedig Hollandiában nem fizetett díjat, kihasználva a tagállami jogszabályok hézagait, illetve a közös jogkezelő szervezetek koordinációja közötti hiányt. Miután viszont a Bíróság kijelentette, hogy a díjat a felhasználó lakóhelye szerinti tagállamban mindenképpen meg kell fizetni, az Opus a további bonyodalmak elkerülése végett röviddel az ítélet meghozatalát követően bejelentette, hogy holland felhasználók számára ezentúl nem értékesít üres hordozókat.¹⁰⁷

b) A magáncélú másolás az uniós jog önálló fogalma?

További értelmezési problémákat vethet fel, hogy a „méltányos díjazás” fogalma egységes értelmezésének előfeltételét jelentené magának a magáncélú másolás jogintézményének is az uniós jog önálló fogalmaként való meghatározása.¹⁰⁸ Az Infosoc-irányelv 5. cikk (2)

¹⁰⁴ Padawan-ítélet, 36. pont; ACI Adam-ítélet, 49. pont.

¹⁰⁵ Visegrad Investments: Az üreshordozó díjrendszer vizsgálata. Készült a ProArt Szövetség a Szerzői Jogokért megbízásából. Az elemzést készítette Antal Dániel: <http://hu.scribd.com/doc/180221026/Az-ures-hordozo-dijrendszer-vizsgalata-2013>, p. 76-81.

¹⁰⁶ A Visegrad Investments tanulmányában közölt táblázat alapján 2012-ben egy DVD-R lemez 0,75 euróban megállapított egységára mellett a díj mértéke Szlovákiában 0,03 euró, míg Magyarországon 0,51 euró volt. Lásd: Visegrad Investments: i. m. (105), p. 78.

¹⁰⁷ Sophie C. van Loon: Levies for private copying when blank media are imported: who pays? Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2011. 12. sz., p. 854.

¹⁰⁸ André Lucas: Chroniques. Exceptions – Nature et champs d'application de la rémunération pour copie privée – Conditions de l'exception. Propriétés intellectuelles, 2011. 38. sz., p. 93.

bekezdés b) pontja csak a kifejezés legelemibb fogalmi egységeire nézve tartalmaz követelményeket. Vagyis előírja azt, hogy a kivétel vagy korlátozás csak a természetes személy által, bármely hordozóra végzett többszörözési cselekményeket öleli fel. A felhasználás célja kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló magáncél lehet, illetve méltányos díjazás illeti meg ennek fejében a jogosultakat. Ennek a tág mozgásteret biztosító szabálynak köszönhetően viszont a tagállamok egy része az irányelvben előírtnál szűkebben, míg más részük ennél tágabban vonta meg a magáncélú másolás határait.¹⁰⁹ Néhány tagállamban, a tagállamok többségétől eltérően, a magáncélú másolást például csak a hangfelvételek és az audiovizuális művek tekintetében tette lehetővé a jogalkotó.¹¹⁰ Hasonlóképp, az irányelvben meghatározott „magáncél” is többféle értelemmel felruházva ültették át a nemzeti jogokba.¹¹¹

A magáncélú másolás jogintézményének uniós szintű harmonizációja tehát mindenképpen szükséges előfeltétele annak, hogy az ehhez kapcsolódó méltányos díjazás is egységesebb legyen. Az ACI Adam-ügyben a Bíróság fel is ismerte azt, hogy a belső piac működéséhez ez elengedhetetlen. Kifejtette ugyanis, hogy „ha a tagállamoknak joguk volna eldönteni, hogy elfogadjanak-e olyan jogszabályt, amely lehetővé teszi, hogy a magáncélú többszörözésre jogellenes forrásból is sor kerülhessen, ez egyértelműen a belső piac megfelelő működésének a veszélyeztetését eredményezné.”¹¹²

Burkoltabb formában azonban már korábban is felbukkant a kérdés, az EUB ugyanis a kivételek és korlátozások közötti megkülönböztetés fontosságának kimondásával és az ott használt érvelés átgondolásával a magáncélú másolás jogintézményének uniós szinten egységes értelmezését adta.

A VG Wort-ügy volt az, amelyben a Bíróság elhatárolta egymástól a kivétel és a korlátozás fogalmát. Kimondta, hogy ezek között a tagállami jogalkotónak kell különbséget tenni a nemzeti jogban az egyes irányelvi rendelkezések implementálása során. A kivétel a Bíróság értelmezésében annyit jelent, hogy a jogosult nem rendelkezhet többé kizárólagos engedélyezési jogával, az általa adott bárminemű engedély semmisnek tekinthető.¹¹³ Ha viszont a tagállam korlátozásként vezette be a magáncélú többszörözést, akkor annak vizsgálata a döntő, hogy a jogosultat megillető jog fennáll-e. Ha ugyanis a többszörözési jogot a jogosult számára fenntartotta a tagállami jogalkotó, a méltányos díjazásra vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak, lévén, hogy nem keletkezik olyan sérelem, amit ellentételezni kel-

¹⁰⁹ Guido Westkamp: The Implementation of Directive 29/2001/EC in the Member States: http://www.ivir.nl/publications/guibault/InfoSoc_Study_2007.pdf, p. 17.

¹¹⁰ Westkamp: i. m. (109), p. 17.

¹¹¹ Westkamp: i. m. (109), p. 18–19.

¹¹² ACI Adam-ítélet, 35. pont.

¹¹³ VG Wort-ítélet, 37. pont.

lene.¹¹⁴ Amennyiben viszont a többszörözési jogot nem tartották fenn, az engedélyezési cselekménynek nincs semmilyen kihatása a szerzőket ért sérelemre.¹¹⁵

Az érvelésből az következik, hogy méltányos díjazásról abban az esetben beszélhetünk, ha a szerző kizárólagos engedélyezési joga az adott felhasználás során megvalósuló többszörözés tekintetében nem áll fenn. Vagyis az EUB a kivételként való értelmezés mellett tette le a voksát,¹¹⁶ mivel ebben az esetben maga az irányelv írja elő a díjfizetést. Emiatt álláspontunk szerint a tagállamok választási lehetősége is megszűnik a tekintetben, hogy kivételként vagy korlátozásként kívánják a kérdéses rendelkezést implementálni. A Bíróság érveléséből ugyanis az következik, hogy korlátozásként azokat a cselekményeket ismeri el, amikor a jogosult engedélyezési jogát gyakorolhatja. A méltányos díjazásnak az engedélyezési jog teljes megszűnéséhez kötése miatt erősen vitatható az a szakirodalmi álláspont, amely a VG Wort-ítéletet akként értelmezi, hogy a magáncélú másolást korlátozásnak kellene tekinteni. Ezt arra alapozza, hogy a díjazáshoz való jog csak megbénítja a kizárólagos jogot, de nem szünteti azt meg teljesen.¹¹⁷ Nem veszi azonban figyelembe azt, hogy a Bíróság ettől eltérő felfogásban közelítette meg a díjazás és a kizárólagos jog viszonyát.

A Bíróság logikája azonban nem tükrözi a kivételek és korlátozások fogalmát illetően a jogtudományban eddig kialakult álláspontokat. Silke von Lewinski kivételként egyértelműen azokat az eseteket nevesíti, amikor a jogosult oldaláról szemlélve sem a kizárólagos jog, sem pedig jogdíjfizetés nem illeti őt meg. Másrészt viszont korlátozásként definiálja azokat a tényállásokat, amikor a jogosultat a díjazáshoz való jog megilleti ugyan, kizárólagos jogát viszont nem gyakorolhatja, ennek két fajtája a törvényi engedély és a kényszerengedély.¹¹⁸ Ficsor is ezt a csoportosítást alkalmazza, vagyis kivételként definiálja az ingyenes és nem engedélyköteles felhasználásokat.¹¹⁹

Guibault ezzel szemben a korlátozások szót használja általános értelemben, mivel ezt semleges kifejezésnek tekinti, amely az összes szerzői jogi kivétel és korlátozás gyűjtőfogalmául szolgálhat.¹²⁰ Ő a korlátozás fogalmán belül különít el négy kategóriát: nevezetesen elsőként a kivételeket, amikor a jogosult kizárólagos joga és jogdíjigénye sem marad meg. Ezt követik a törvényi engedélyek, amikor a kizárólagos jog elvész, de a díjigény megmarad, majd a kényszerengedélyek, amikor bár mindkét jogosultság megvan, a jogosultnak a tör-

¹¹⁴ VG Wort-ítélet, 39. pont.

¹¹⁵ VG Wort-ítélet, 39. pont.

¹¹⁶ *Valérie-Laure Bénabou*: La notion de compensation équitable dans l'arrêt Padawan ou quand la CJUE fait main basse sur les notions du droit d'auteur. *Légipresse*, 2011. 280. sz., p. 97.

¹¹⁷ *Cristophe Caron*: „FAQ” autour de la rémunération pour copie privée à la mode luxembourgeoise. *Communication Commerce électronique*. 2013. 10. sz., elektronikus verzió, 3. bekezdés.

¹¹⁸ *Silke von Lewinski*: *International Copyright Law and Policy*. Oxford University Press, 2008, p. 152, 5.150. pont.

¹¹⁹ *Ficsor Mihály*: *The Law of Copyright and the Internet. The 1996 WIPO Treaties, their Interpretation and Implementation*. Oxford University Press, Oxford, 2002, 5.04.

¹²⁰ *Lucie Guibault*: *Copyright limitations and contracts. An Analysis of the Contractual Overridability of Limitations on Copyright*. Kluwer Law International, The Hague, 2002, p. 16.

vényben meghatározott feltételek szerint kell megadnia a felhasználási engedélyt.¹²¹ Végül pedig a kötelező közös jogkezelési esetköröket tekinti a korlátozások utolsó típusának, ami a joggyakorlás módjára vonatkozik.¹²² A magáncélú másolás jogintézményét Guibault egyébként kivételnek minősíti.

A Bíróság tehát lényegében új alapokra helyezte a kivételek és korlátozások elhatárolásának eddigi elméleteit. Egyrészt ugyanis elismerte a kivételek és korlátozások közötti distinkció szükségességét. Vagyis az irányelv értelmezésében ez azt is jelenti, hogy ezek nem pusztán gyűjtőfogalmak, nem szinonim értelemben használatosak. A kifejezésválasztás célja ennek megfelelően nem önmagában az, hogy hidat képezzen az angolszász copyright-rendszer és a kontinentális szerzői jogi rendszer között, hanem lényegi tulajdonságokban való eltérést is megtestesít.

Másfelől viszont lényegében a korábbi álláspontoktól eltérően kívánta a kivételek és korlátozások elhatárolását adni. Míg azokban az esetekben, amikor ez a fogalom megjelenik, az elhatároló ismerv a felhasználó oldaláról a díjfizetési kötelezettség megléte, addig a Bíróság a kizárólagos jogok oldaláról közelítette meg a kérdést. Ezek alapján ugyanis a kivétel jelenti a kizárólagos engedélyezési jog teljes megszüntetését, korlátozás esetében ez fennmarad, csak a gyakorlása korlátozott. A díjazás pedig lényegében a kivételhez kapcsolódhat, mivel ennek a célja éppen abban áll, hogy a jogosultat az engedélyezési jog gyakorlásától való megfosztás miatt kompenzálja. Vagyis az EUB, úgy tűnik, azt a kategóriát tekinti kivételnek, amelyet mások korlátozásként definiálnak. A Bíróság ezenkívül a tagállami jogalkotóra bízta annak a meghatározását, hogy a fenti kritérium szerint kivételként vagy korlátozásként implementál-e egy-egy rendelkezést. A magáncélú másolás esetében azonban az értelmezés egyértelműen a kivétel irányába hat, ugyanis ebben az esetben az irányelv maga írja elő a méltányos díjazás követelményét, a tagállamoknak emiatt nincs választási lehetőségük. A Bíróság az ACI Adam-ügyben megerősítette a korábban elmondottakat: „Az ilyen értelmezés megköveteli a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdése *b*) pontjának olyan értelmezését, hogy a magáncélú másolásra vonatkozó kivétel *megtiltja a szerzői jog jogosultjai számára, hogy a többszörözés engedélyezésére vagy megtiltására vonatkozó kizárólagos jogukat érvényesítsék olyan személyekkel szemben, akik magáncélú másolatot készítenek műveikről*, mindazonáltal ezen értelmezéssel ellentétben az említett rendelkezés olyan értelmezése, amely szerint az a szerzői jog jogosultjai e jogának kifejezett korlátozásán túl előírja, hogy el kell viselniük jogaik magáncélú másolások készítését kísérő megsértését.”¹²³

Az EUB logikájának végiggondolásával egy látszólagos ellentmondásra is figyelmesek lehetünk. Ugyanis ha kivételként kezeljük a díjfizetési kötelezettség terhe mellett engedélykéreست nélkülöző felhasználási cselekményeket, korlátozásként pedig azokat, amikor a jogosult

¹²¹ A szerzői jog területén ezek ritkák, Guibault a Berni Unió Egyezmény 11bis cikkének (2) bekezdését, illetve a 13. cikk (1) bekezdését hozza példának. Lásd: *Guibault*: i. m. (120), p. 25.

¹²² *Guibault*: i. m. (120), p. 20–21.

¹²³ ACI Adam-ítélet, 31. pont. Kiemelés a szerzőtől.

engedélyezési joga korlátozott mértékben fennmarad, az ingyenes és engedélykéréshez nem kötött cselekmények látszólag kívül rekednek a kivételek és korlátozások körén. Gyakorlatilag ez a legklasszikusabb szabad felhasználás, az idézés (és még sok más felhasználás) rendszertani helyének átgondolását jelenti. Azonban pusztán abból, hogy a méltányos díjazás az engedélyezési jog megszűnésének az ellentételezése, nem következik az, hogy ingyenes felhasználások bevezetéséről ne dönthetne a jogalkotó, az irányelv ugyanis az esetek többségében fakultatív jelleggel írja elő a díjazás bevezetését. Vagyis általánosítva, kivételként értelmezhető minden olyan felhasználás, amelyhez nem szükséges engedélykérés, függetlenül attól, hogy ennek fejében díjazás illeti-e meg a jogosultat.

A Copydan Bándkopi-ügyben, amennyiben a Bíróság követi a főtanácsnoki indítványban megfogalmazottakat, az eddig kifejtett elméletek pontosítását várhatjuk majd. A dán bíróság egyik kérdése ugyanis úgy hangzik, hogy összeegyeztethető-e az Infosoc-irányelvvel az olyan tagállami jogszabály, amely díjazást biztosít a jogosultak számára olyan fájlok után, amelyeknél a többszörözést engedélyezték, és azért a fogyasztó fizet (például az online boltokból származó engedélyezett tartalmak)?¹²⁴ A kérdéseket összefüggéseiben vizsgálva a tagállami bíróság inkább a többszörözés alapjául szolgáló fájl jogszerűségének vagy jogellenességének szempontjaival kapcsolatban kívánt választ kapni, Villalón főtanácsnok azonban az első pontot tágabb kontextusba helyezve a többszörözésre vonatkozó engedélyek és a magáncélú másolás közötti viszonyról fejtette ki álláspontját. Abból indul ki, hogy ugyanazért a felhasználási cselekményért a felhasználó ne fizessen kétszeresen díjazást, éppen ezért konklúziója szerint abban az esetben, ha megállapítható, hogy a jogosultak kifejezetten engedélyezték a védelem alatt álló művek magáncélú többszörözését, és ezért valamilyen díjat vagy más egyenértékű méltányos díjazást kell fizetni, úgy az Infosoc-irányelvben előírt méltányos díjazás már nem szedhető be.¹²⁵ Kérdés, hogy a Bíróság elfogadja-e a főtanácsnoki indítványnak ezen részét, és hasonló elvek mentén ad-e választ a dán bíróság kérdésére.

c) „Compensation” vs. „remuneration”

A magyar nyelvben nem szembetűnő terminológiai bizonytalanságok nehezítik a méltányos díjazás fogalmának pontos meghatározását. A Padawan-döntésben a főtanácsnok is utalt arra, hogy a spanyol szerzői jog részét képezte „remuneración” elnevezéssel a magáncélú másolás fejében fizetendő ellentételezés, amelyet az irányelv átültetését követően, annak szóhasználatát átvéve a „compensación” kifejezéssel illettek. A két kifejezés egymás mellett létezését mi sem bizonyítja jobban annál, hogy a francia szerzői jogi terminológia

¹²⁴ A C-463/12. sz., a Copydan Bándkopi-ügyben előterjesztett első kérdés 1. pontja.

¹²⁵ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 57–68. pontja.

is a „rémunération” kifejezést használja, illetve ez a nemzetközi szerzői jog bevett szóhasználat is.¹²⁶

Az irányelv ettől eltérő fogalomalkotása tehát értelmezhető akként, hogy ez az önálló uniós szerzői jogi terminológia kialakítása érdekében tett megkülönböztetés, amely hűen tükrözi, hogy egy speciális uniós jogintézményről van szó. A „compensation” kifejezés ugyanis kompromisszumos megoldásként került elfogadásra, a kontinentális szerzői jogi hagyományokkal rendelkező tagállamok, valamint az Egyesült Királyság és Írország között a méltányos díjazás kérdésében meglévő ellentét feloldása érdekében született kifejezésről van szó.¹²⁷

Ezt támasztja alá az, az EUB által helyesen értelmezett körülmény is, hogy az irányelv szóban forgó rendelkezése a tagállami jogokra kifejezett utalást nem tartalmaz. Az EUB érvelését csak látszólag erősíti a SENA-üggyel¹²⁸ vont párhuzam, mivel ebben az ügyben az irányelvben szereplő, magyar nyelvre szintén „méltányos díjazásként” fordított „rémunération équitable” kifejezésről került megállapításra, hogy az uniós jog önálló fogalmát képezi. Így viszont az igényel további tisztázást, hogy a hasonló értelemben használt két fogalom között, amely mindkettő az uniós jog önálló fogalma, milyen különbségek fedezhetőek fel.

Ezt az ellentétet látszólag feloldja a Bíróság Luksan-ügyben hozott döntése. Kimondta ugyanis, hogy a szóhasználatbeli eltérés ellenére a „rémunération” kifejezéssel illetett díjazás fogalom célja is abban áll, hogy ellentételezést biztosítson a szerzők számára, mivel ez is a nekik okozott hátrány esetén kerül alkalmazásra.¹²⁹ Álláspontja szerint ráadásul az Infosoc-irányelv elfogadásakor az uniós jogalkotó megtartotta a szellemi tulajdon védelmének a korábbi irányelvek keretében kidolgozott különböző fogalmait, amennyiben nem rendelkezett kifejezetten eltérően.¹³⁰

Ilyen kifejezett eltérést ugyan nem találunk a szövegben, az a körülmény, hogy a kontinentális és az angolszász típusú szerzői jogi rendszerrel bíró országok nem tekintették kölcsönösen elfogadható kifejezésnek a korábban bevett „rémunérationt”,¹³¹ a két fogalom közötti egyenlőségjel megkérdőjelezéséhez vezet. Másrészt pedig az irányelv elfogadásakor az olasz „compenso” szóval jelölték a „méltányos díjazást”. Ezt fordították angolra és franciára is a „compensation” szóval, ami viszont nem feleltethető meg az olasz kártérítési ter-

¹²⁶ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló, 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövege, 11bis cikk (2) bekezdés és 13. cikk (1) bekezdés. Kihirdette: 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

¹²⁷ Silke von Lewinski, Michel M. Walter: European Copyright Law. A Commentary. Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 1028.

¹²⁸ A C-245/00. sz., a SENA-ügyben 2003. február 6-án hozott ítélet.

¹²⁹ Luksan-ítélet, 103. pont.

¹³⁰ Luksan-ítélet, 104. pont.

¹³¹ Lewinski, Walter: i. m. (127), p. 1028.

minológiában bevett „compensazione” fogalmának.¹³² Vagyis ez is arra utal, hogy az uniós jogalkotó egy teljesen új fogalmat kívánt bevezetni.

2. A méltányos díjazás meghatározásának egyes szempontjairól

Az irányelv 5. cikk (2) bekezdésének *b*) pontja alapján a méltányos díjazás meghatározásánál a műszaki intézkedések alkalmazását figyelembe kell venni. Ezt bővíti ki a (35) preambulumbekkezdés annyival, hogy a jogosultat ért esetleges kár is figyelembe vehető. Az EUB ez utóbbi fogalommal a jogosultaknak okozott hátrány elnevezéssel rendkívül részletesen foglalkozott, emiatt előzi meg az elemzése a hatásos műszaki intézkedéseket.

a) A jogosultaknak okozott hátrány

A hátrány fogalmának nehéz meghatározhatósága

A Bíróság a Padawan-döntésben a jogosultnak okozott hátrányhoz mint egyetlen körülményhez kapcsolta a díj megállapítását. Az EUB az irányelv (35) preambulumbekkezdésétől eltért, ez ugyanis az „esetleges kárt” a díjazás mértékének egyik, de nem kizárólagos szempontjaként határozta meg, míg az EUB az „okozott hátrányt” az egyetlen vizsgálandó szempontként tüntette fel. Bár a későbbi döntésekben a kár fogalmának meghatározása kicsit pontosabbá vált, azonban továbbra is kellően nem meghatározott fogalomról van szó, mivel többféle értelem tulajdonítható neki.

Ennek elemzéséhez az irányelv és az ítéletek szövegének különböző nyelvi változatait érdemes megvizsgálni. Összevetve ugyanis az általunk értett magyar, francia és angol nyelvű fordításokat, a magyarra „kárként”, „hátrányként”, sőt, „sérelemként” fordított fogalmak mindkét idegen nyelven azonos kifejezéssel szerepelnek: az „esetleges kár” fogalma franciául „préjudice potentiel”, angolul „possible harm”, a szerzőknek okozott hátrány pedig „préjudice causé”, illetve „harm caused”. Az eltérő szóhasználatból pedig eltérő értelmezések fakadnak, ami szükségképpen megnehezíti a fogalom EUB által megkívánt egységes értelmezését.

A francia jogirodalomban a „méltányos díjazásnak” a kár fogalmához kötése a jellemző, ebben az értelmezésben a célja a kár megtérítése.¹³³ A helyes értelmezéshez azonban a kártérítési terminológiánál tágabb kontextusba kell helyezni a „méltányos díjazás” fogalmának elemzését. A Padawan-ügyben a főtanácsnok kiemelte, hogy a „méltányos díjazásnak” nem célja a jogosultak kártalanítása a művek és szomszédos jogi teljesítmények tiltott többszörö-

¹³² Agnès Lucas-Schloetter: La rémunération pour copie privée dans la tournement (1er partie). *Légipresse*, 2013. 310. sz., p. 598.

¹³³ Laure Marino: La (discutable) logique de la redevance pour copie privée. *La Semaine Juridique Édition Générale*, 2010. 50. sz., e-verzió, 23. bekezdés. Nicolas Binctin: La rigueur risquée (Commentaire CJUE, 21 oct. 2010, aff. C-467/08). *Communication Commerce électronique*, 2011. 1. sz., e-verzió, 4. pont.

zésével összefüggő illegális cselekmények miatt.¹³⁴ Hasonló álláspontra helyezkedett a magyar Alkotmánybíróság is. Az „üreskazetta-jogdíjat” vizsgáló határozatában az AB akként fogalmazott, hogy „... nem egy jogellenesen okozott kár kompenzálását célzó kártérítésről, hanem jogszerűen okozott vagyoni hátrány kiegyenlítéséről van szó ...”.¹³⁵

Az angolszász jogirodalomban viszont fellelhető olyan álláspont, amely a „harm” fogalmának bizonytalanságára, nehéz meghatározhatóságára utal.¹³⁶ A magyar nyelvű változatban szereplő „hátrány” mibenléte sem határozható meg egyértelműen. Ha a kártérítési terminológiát vesszük alapul, akkor elmaradt haszonként/vagy a ténylegesen bekövetkezett kárként lehetne definiálni. Amennyiben a szerzői jog oldaláról közelítjük meg a problémát, akkor a „hátrány” abban áll, hogy a jogosult nem gyakorolhatja kizárólagos engedélyezési jogát. Gazdasági szempontú megközelítésben pedig a jogosultak oldalán az eredeti példányok megvásárlásának hiányában keletkező jövedelem kiesését is a „hátrány” fogalma alá kell vonni.

Az EUB tehát szűkítő jogértelmezéssel egy bizonytalan fogalomhoz mint egyetlen kritériumhoz rendelte a „méltányos díjazás” megfizetésének szükségességét annak ellenére, hogy az irányelv (35) preambulumbekzdése ezt alkalmazható, nem pedig alkalmazandó szempontként említi. A szakirodalomban ismert olyan álláspont, mely szerint az EUB ezzel *contra legem* jogértelmezést alkalmazott, mivel az irányelv nem írja elő a „méltányos díjazás” ilyen szűken vett értelmezését.¹³⁷

A hátrány fogalmának pontosítása

Ehelyütt ismét utalni kell a VG Wort-ügyben a kivételek és korlátozások kapcsán elmondottakra. Ebből ugyanis világosan az a következtetés vonható le, hogy a jogosultat azért éri sérelem, mert nem gyakorolhatja a kizárólagos engedélyezési jogból fakadó jogait. A Bíróság tehát a magáncélú többszörözés kapcsán ebben a későbbi döntésben egyértelműen a szerzői jogi értelmezés mellett tette le a voksát.

A hátrány fogalmának további pontosítása az ACI Adam-ügyben történt meg annak megvizsgálásával, hogy a jogellenes forrásból származó művek után a méltányos díjazás beszédhető-e. Már a Padawan-ügyben is utalt arra a főtanácsnok, hogy a méltányos díjazás nem szolgálhat a jogellenes forrásból származó másolatok utáni kompenzációra,¹³⁸ a Bíróság ekkor azonban még érdemben nem tárgyalta ezt a szenzitív kérdést. A tagállamok ebben a kérdésben sem képviseltek egységes álláspontot az irányelv átültetésénél. Mind-

¹³⁴ A C-467/08. sz. Padawan-ügyben Verica Trstenjak 2010. május 11. napján ismertetett indítványa, 78. pont.

¹³⁵ 124/B/2004. (IX. 11.) AB határozat, ABH 2007, 1601, p. 1605.

¹³⁶ Stavroula Karapapa: A copyright exception for private copying in the United Kingdom. European Intellectual Property Review, 2013. 3. sz., p. 131.

¹³⁷ Lucas-Schloetter: i. m. (132), p. 598.

¹³⁸ A Padawan-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 78. pont.

össze hét tagállam nevesítette külön a forrás jogszerűségének követelményét.¹³⁹ Hollandia ezzel szemben például a magáncélú másolás szélesebb körű, nem jogszerű forrásból történő alkalmazását követelte meg, jórészt praktikussági, illetve gazdasági szempontok miatt. Más tagállamokban, ahogyan Magyarországon is, kifejezett törvényi rendelkezés hiányában egyéb jogelvek segítségével hívásával vezethető le magáncélú másolás esetében a jogszerű forrás követelménye. A magyar szerzői jog vonatkozásában irányadónak tekinthető SZJSZT-17/2006 számú szakvélemény a háromlépcsős teszt részletes elemzése után kategorikusan elutasítja, hogy a többszörözésre jogszerűtlen forrásból is sor kerülhessen.¹⁴⁰

Mind a főtanácsnok, mind a Bíróság utal arra, hogy a hátrány megítélésénél a jogszerű forrás dilemmájának feloldása csak a háromlépcsős teszttel összefüggésben lehetséges. Villalón főtanácsnok az ACI Adam-ügyben kijelenti azt, hogy az irányelvet akként kell értelmezni, hogy a magáncélú másolás kivétele csak a szerzői vagy szomszédos jogi védelem alatt álló művek vagy teljesítmények jogszerű forrásból történő többszörözésére vonatkozik.¹⁴¹ Kifejti azt is, hogy a magáncélú másolás után járó díjazás jelenlegi koncepciója nem alkalmas a „jogosultnak abból következő elmaradt hasznának megfelelő kompenzálására, hogy műveiket és védelem alatt álló teljesítményeiket erőteljesen terjesztik az interneten, ezzel megsértve kizárólagos többszörözési, nyilvánossághoz közvetítési, illetve terjesztési jogukat.”¹⁴²

A Bíróság mindenekelőtt leszögezi azt, hogy az engedélyezési jogának megszűnése nem jár azzal, hogy el kellene viselniük jogaik magáncélú másolások készítését követő megsértését,¹⁴³ vagyis a nem jogszerű forrásból származó másolás megengedése a szerzői jog jogosultjának indokolatlan károsulását eredményezheti.¹⁴⁴ Ráadásul ez „elősegíti a hamis, illetve hamisított művek terjesztését, szükségszerűen csökkentve ezáltal a védelem alatt álló művekkel kapcsolatos jogi ügyleteket, és ekképpen sérelmesek azok rendes felhasználására.”¹⁴⁵ A háromlépcsős teszt elemzése azonban nem teljes, mivel az első lépcsőt, nevezetesen azt, hogy a magáncélú másolásnak különleges esetre kell vonatkoznia, az ítélet nem említi. Ez vagy véletlen mulasztást jelöl, vagy pedig az EUB eleve olyannak minősítette a felhasználást, amely az első lépcső előírásainak megfelel. Ennek vizsgálata helyett a Bíróság kiegészíti ezt a kritériumrendszert, amennyiben a belső piac működésének zavartalanságát is érvelésének központi kérdésévé teszi. Az EUB álláspontja alapján ugyanis a belső piac megfelelő működését veszélyeztetné, ha a tagállamoknak lehetőségük lenne elfogadni olyan

¹³⁹ Westkamp: i. m. (109), p. 20.

¹⁴⁰ SZJSZT-17/2006.

¹⁴¹ A C-435/12. sz. ACI Adam-ügyben Pedro Cruz Villalón főtanácsnok 2014. január 9-én ismertetett indítványa, 79. pont.

¹⁴² Az ACI Adam-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 76. pont.

¹⁴³ ACI Adam-ítélet, 31. pont.

¹⁴⁴ ACI Adam-ítélet, 40. pont.

¹⁴⁵ ACI Adam-ítélet, 39. pont.

jogszabályt, amely lehetővé teszi, hogy a magáncélú többszörözésre jogellenes forrásból is sor kerülhessen.¹⁴⁶

Következtetésképp a magáncélú másolás jogintézménye nem vonatkozik azokra az esetekre, amikor a többszörözésre nem jogszerű forrásból kerül sor.¹⁴⁷ Ezek tehát nem érthetők bele a jogosultnak okozott hátrány fogalmába, következésképp a méltányos díjazás meghatározásánál sem lehet figyelembe venni.

A Copydan Bándkopi-ügy ebben a kérdésben is várhatóan pontosítani fogja az eddigi joggyakorlatot, mivel a dán bíróság rákérdez a kifejezetten a jogellenes forrásból többszörözött művek után előírható méltányos díjazásra is. A főtanácsnoki véleményből egyelőre az tűnik ki, hogy mivel az alapügyben eljáró bíróság nem pontosította, hogy mit ért „jogellenes forrás” alatt, a kérdésre nem adható válasz.¹⁴⁸

A jogellenes forrás kérdésén túl felvetődött a harmadik személyhez „tartozó” forrásokból származó többszörözés problémája is. A főtanácsnok ebben az esetben is úgy ítélte meg, hogy az életbeli helyzetek változatossága miatt pontosítás és különbségtétel nélkül egyetlen és egységes válasz nem adható a kérdésre.¹⁴⁹

Mindkét eset kapcsán hangsúlyozandó, hogy ez a főtanácsnok véleménye, éppen ezért részletekbe menő elemzésbe és az érvelés következményeinek levonására a Bíróság ítéletét követően kerülhet sor.

A hátrányt okozó személy

A jogosultaknak hátrányt okozó személy a magáncélú másolást elvégző természetes személy. Ő ugyanis az, aki a magáncélú többszörözés felhasználási cselekményét elvégzi. A Bíróság rámutatott azonban arra is, hogy ezeknek a személyeknek az egyedi azonosítása nehézséget jelenthet, illetve az általuk okozott hátrány mértéke egyedileg minimális.¹⁵⁰ Vagyis praktikus okokból a Bíróság jóváhagyta olyan tagállami rendszerek létezését, ahol a díj beszedésére kötelezett személy az üres hordozók gyártója vagy forgalmazója abban az esetben, amennyiben a díj mértékét továbbhárítja a végső felhasználó természetes személyre.¹⁵¹

A gyakorlatban a tagállamok kizárólag ezt a megoldást választva ültették át az irányelvet.¹⁵² Nem ez az egyetlen módja azonban a jogosultaknak járó díjazás megfizetésének. Spa-

¹⁴⁶ ACI Adam-ítélet, 35. pont.

¹⁴⁷ ACI Adam-ítélet, 41. pont.

¹⁴⁸ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 81–85. pontja. Hasonló kritika az ACI Adam-üggyel kapcsolatban a Bíróság szemére is vethető. Erről lásd részletesen: Mezei Péter, Hajdú Dóra: Az ACI Adam BV és társai kontra Stichting de Thuiskopie és társa ügy. Az Európai Unió Bíróságának döntése a jogellenes forrásból történő másolatkészítés után fizetendő jogdíjak egyes kérdéseiről. Európai Jog, 2014. 5. sz., p. 33–47.

¹⁴⁹ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 94. pontja.

¹⁵⁰ Padawan-ítélet, 46. pont.

¹⁵¹ Padawan-ítélet, 50. pont.

¹⁵² Westkamp: i. m. (109).

nyolország a Padawan-döntést követően teljes mértékben átalakította díjrendszerét, így ezt 2012-től a központi költségvetésből finanszírozzák.¹⁵³ Olyan rendszer viszont, amelyben a végfelhasználók közvetlenül fizetik meg a díjat, a Bíróság által említett okok miatt gyakorlatilag kivitelezhetetlennek tűnik.

Ezzel összefüggésben megemlítendő, hogy a Copydan Båndkopi-ügyben előzetes döntéshozatalra feltett egyik kérdés éppen a minimális hátrány fogalmának a pontosítására vonatkozik. Ezzel összefüggésben a Bíróság feltehetően ismét foglalkozni fog a méltányos díjazás beszédével kapcsolatos lehetséges megoldások Infosoc-irányelvvel való összhangjával. A főtanácsnok álláspontja szerint a méltányos díjazás annak ellenére beszédhető, hogy a mobiltelefonokban használt memóriakártyákra történő másolás a jogosultaknak csak minimális hátrányt okoz.¹⁵⁴

A minimális hátrány szerepének körüljárása azért is lényeges, mert – mint láttuk – a fogalom nemcsak a hátrányt okozó személy, hanem a használt hordozó szempontjából is vizsgálható. Ebben a kontextusban merül fel az a kérdés, hogy a méltányos díjazásnak az egyes eszközök által konkrétan okozott hátrányt kell-e kompenzálnia, vagy a rendszer egészének kell a kompenzációt megvalósítania.¹⁵⁵ Az Európa-szerte változatos hordozókra kivetett különböző mértékű díjak a szakirodalomban ismert álláspont szerint ez utóbbi értelmezés elfogadása felé mutatnak.¹⁵⁶ Véleményünk szerint a minimális hátrány fogalmának általánosságban az üres hordozókra való vonatkoztatása is ezt az értelmezést támasztja alá. Ez nem zárja ki azt, hogy egyes esetekben bizonyos jogosultakra levetítve meghatározott hordozóra történő másolás ne haladhatná meg a minimális hátrány mértékét. A jelenlegi átalánydíjrendszer lényege viszont nem az egyedi érdeksérelmek ellentételezésén, hanem egy állományilag jelentős jelenség rendszerszintű kompenzálásán alapszik, vagyis figyelmen kívül marad az, hogy az adott felhasználó által adott hordozóra végzett többszörözés ténylegesen mekkora hátrányt okoz a jogosultaknak. A főtanácsnok által adott elemzés is ezt az értelmezést támasztja alá.

Bár azt is elismerte a Bíróság, hogy az egyedi felhasználók nehezen azonosíthatók, a díjfizetés alapjául szolgáló egyik kritériumot mégis valamilyen módon a természetes személyek azonosításához köti. Pontosításra került ugyanis, hogy a hátrány ott keletkezik, ahol az azt okozó természetes személy lakóhellyel rendelkezik.¹⁵⁷ Vagyis a belső piacot érintő kérdések esetében annak a tagállamnak keletkezik eredménykötelme arra, hogy a díjat a jogosultak számára biztosítsa, amelyikben a természetes személy lakóhelye található. En-

¹⁵³ *Asunción Esteve Pardo, Agnès Lucas-Schloetter*: Compensation for private copying in Europe: recent developments in France, Germany and Spain. *European Intellectual Property Review*, 35. évf. 8. sz., 2013, p. 468.

¹⁵⁴ A Copydan Båndkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 97–101. pontja.

¹⁵⁵ *Visegrad Investments*: i. m. (105), p. 63.

¹⁵⁶ *Visegrad Investments*: i. m. (105), p. 63.

¹⁵⁷ *Opus-ítélet*, 35. pont.

nek a tételnek a határokon átvitelő kereskedelmi ügyletek vonatkozásában van relevanciája. Fontos kérdés ugyanis, hogyan hozható közös platformra a belső piac működése a szerzői jog territorialitásából adódó díjfizetési mechanizmusokkal. Ezt az a körülmény is nehezíti, hogy a tagállamok nem koherensen ültették át az irányelvet, illetve néhány tagállam egyáltalán nem is ültette át a magáncélú másolásra vonatkozó rendelkezéseket.

A díjakra vonatkozó eddigi joggyakorlatban ez talán az egyetlen olyan pont, ahol a főtanácsnok álláspontja és a Bíróság véleménye markánsan eltér egymástól. Az Opus-ügyben eljáró Jääskinen főtanácsnok a Bíróságénál pragmatikusabb megközelítésben érvelt, hangsúlyozva a tagállamokon átvitelő kereskedelmi ügyletek követéséből és az irányelv implementálásának különbözőségeiből fakadó nehézségeket. A főtanácsnok ugyanis kategorikusan kijelentette azt, hogy „véleményem szerint a 2001/29 irányelv nem követeli meg, hogy a különböző tagállamokat érintő *valamennyi*, távollévők között kötött szerződés esetén méltányos díjazást kelljen fizetni, különösen, mivel ezek olyan tagállamok vevőit is célozhatják, amelyek nem engedélyezik a magáncélú többszörözést”.¹⁵⁸ Álláspontja szerint a díjigény következetes érvényesítése a belső piac torzulásával járna, ugyanis gyakorlati nehézségeket okoz minden olyan vállalkozás azonosítása, amely külföldi vevőknek értékesít üres adathordozókat, a vállalkozások között éppen ezért csak önkényes megkülönböztetést lehetne tenni a díjfizetés szempontjából.¹⁵⁹ Ráadásul hangsúlyozza azt is, hogy több tényezőnek köszönhetően (nyelvi akadályok, magasabb szállítási költségek stb.) a fogyasztók csak korlátozott számú esetben fognak más tagállamban székhellyel rendelkező vállalkozásoktól vásárolni.¹⁶⁰ Ezeknek a minimális összegeknek a beszedése pedig szintén gyakorlati nehézségekbe ütközik.¹⁶¹ Vagyis a főtanácsnok azt hangsúlyozza, hogy valamely másik tagállamban székhellyel rendelkező vállalkozás csak akkor köteles a méltányos díjazás megfizetésére, ha kifejezetten a kérdést előterjesztő bíróság tagállamában élő fogyasztókat célozza meg.¹⁶²

A Bíróság ezzel ellentétes álláspontot képviselve azon az elven áll, hogy a felhasználók és a jogosultak érdekei közötti egyensúlyt azt feltételezi, hogy a díjat minden felhasználási cselekmény után meg kell fizetni. Vagyis a Bíróság elutasítja az online webáruházak tevékenységi területük szerinti megkülönböztetését. A kérdés tisztázásához tartozik annak meghatározása, hogy a hátrány bekövetkezésének helye a felhasználó lakóhelye, vagyis a méltányos díjazás megfizetését ennek a tagállamnak kell biztosítania.

¹⁵⁸ A C-462/09. sz. Opus-ügyben N. Jääskinen főtanácsnok 2011. március 10-én ismertetett indítványa, 46. pont.

¹⁵⁹ Az Opus-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 47. pont.

¹⁶⁰ Az Opus-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 48. pont.

¹⁶¹ Az Opus-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 48. pont.

¹⁶² Az Opus-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 51. pont.

Ez az érvelés a joghatósági kérdéseket rendező 44/2001 tanácsi rendelet¹⁶³ elveire épül, azonban a szerzői jogi logikát nem feltétlenül tükrözi. Ez utóbbi ugyanis a felhasználás-díjfizetés értékpárján alapszik, ami alapesetben független a felhasználó lakóhelyétől. Való igaz, hogy az esetek többségében a felhasználó lakóhelye a felhasználás helyével azonos, illetve ennek köszönhetően azonosíthatóak be azok az esetek, amelyekben a kereskedő nem kizárólag a székhelye szerinti tagállam területén értékesít üres hordozókat. Mindez azonban csak az online kereskedelem esetén érvényesül maradéktalanul. A belső piaci négy szabadság egyike, a személyek szabad áramlása azonban (igaz, feltehetőleg nem számottevő mértékben) csorbitja ennek az alapelvnek a teljes érvényesülését. Ugyanis a fogyasztó lakóhelye és egyben a felhasználás helye a hagyományos, személyesen történő kereskedelmi ügyletek esetében eltérhet a vásárlás helye szerinti tagállamtól. Ezekben az esetekben pedig a szállítási cím alapján sem következtethetünk erre az eltérésre, így pedig a díj nem a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállamban kerül megfizetésre. A Bíróság által az online környezetre értelmezett, távollévők között kötött kereskedelmi ügyletek esetében alkalmazott alapelv tehát az offline térben sérül. Ezeknek az eseteknek egy részében pedig a felhasználás helye szerinti logika sem érvényesül, amennyiben a vásárlás és a szerzői jogilag releváns felhasználás más tagállamban történik meg.

A lényeg viszont e pontatlanságok mellett is abban áll, hogy a díjat valamelyik tagállamban mindenképpen meg kell fizetni. A Bíróság kategorikusan kijelentette, hogy abban az esetben, ha a díj nem került megfizetésre egyik tagállamban sem, a hatóságoknak, különösen a nemzeti bíróságoknak a feladata a nemzeti jogszabály olyan értelmezése, hogy a díjat meg lehessen fizetni.¹⁶⁴

Emellett viszont megoldást kell találni arra az esetre is, ha a kereskedő a díjat megfizette a székhelye szerinti tagállamban, azonban a Bíróság logikája szerint a végfelhasználó lakóhelye szerinti tagállam is ennek a megfizetésére kötelezi. A kettős díjfizetés ugyanazért a felhasználási cselekményért nem fér össze sem a szerzői jog, sem pedig a belső piac működésének a logikájával. Az Amazon-ügy jelentősége ennek a kérdésnek a tisztázásában áll, azonban már Jääskinen főtanácsnok is kiemelte ezt a problémát az Opus-ügyben, rögzítve, hogy „egy vállalkozás nem kötelezhető a méltányos díjazás megfizetésére, ha azt valamely másik tagállamban már megfizette”.¹⁶⁵ Ez a javaslat szintén beleilleszkedik a főtanácsnok pragmatikusabb megközelítésébe, amely a díjak beszedésének és felosztásának minél egyszerűbb mechanizmusát tartja szem előtt. Ez az érvelés ugyanis figyelmen kívül hagyja, hogy az üres hordozók megvásárlásának a helye nem feltétlenül esik egybe a fogyasztó lakóhelyével vagy a felhasználás helyével.

¹⁶³ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

¹⁶⁴ Opus-ítélet, 39. pont.

¹⁶⁵ Az Opus-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány, 55. pont.

A Bíróság Amazon-ügyben adott válasza jóváhagyja a díjak visszatérítésének a rendszerét, ami a gyakorlatban a közös jogkezelő szervezetek közötti szorosabb koordináció igényét teremti meg.¹⁶⁶ A döntés elfogadhatónak tartja a díjfizetés természetes személyek és vállalkozások közötti különbségtétel nélküli előírását, ha az adott tagállam rendelkezik a díj visszatérítéséről. Ehhez azonban több feltételnek is meg kell felelnie: gyakorlati nehézségeknek kell indokolniuk a méltányos díjazás finanszírozásának ilyen rendszerét, a visszatérítéshez való jognak ténylegesnek kell lennie, és a tagállam nem teheti túl nehézze a díj megtérítését.¹⁶⁷

b) A hatásos műszaki intézkedések szerepe a díj megállapításánál

A hatásos műszaki intézkedések meglétét vagy hiányát az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés b) pontja maga teszi a díjazás megállapításának egyik tényezőjévé. A műszaki intézkedések definíciója az irányelv 6. cikk (3) bekezdésében olvasható, amely minden olyan technológiát, eszközt vagy alkatrészt jelent, amely rendes működés során alapvetően arra szolgál, hogy a művek és más, jogi védelem alatt álló teljesítmények tekintetében megelőzze, illetve megakadályozza a jogszabályban meghatározott jogosultak által nem engedélyezett cselekményeket. A műszaki intézkedés akkor minősül „hatásosnak”, ha a jogi védelem alatt álló mű vagy más teljesítmény felhasználását a jogosult valamely hozzáférés-ellenőrzési vagy védelmet nyújtó eljárással – így például kódolással, titkosítással, illetve a mű vagy más teljesítmény egyéb átalakításával – vagy olyan másolatkészítést ellenőrző mechanizmus útján ellenőrzi, amely a védelem célját megvalósítja.

Az EUB-nek elsősorban a VG Wort-ügy kapcsán nyílt alkalma megvizsgálni a hatásos műszaki intézkedéseknek a díj meghatározásában betöltött szerepét. Ezt alapvetően két szintre elkülönítve tette meg: egyfelől a méltányos díjazáshoz való jog fennállásával, majd pedig a díjazás mértékével kapcsolatban tett megállapításokat. Figyelemmel ezen eszközök alkalmazásának önkéntes jellegére a Bíróság úgy érvelt, hogy alkalmazásuk hiánya nem vonhatja maguk után a méltányos díjazásra való igény megszűnését.¹⁶⁸ A tagállam azonban a méltányos díjazás konkrét szintjét függővé teheti ezeknek az eszközöknek az alkalmazásától annak érdekében, hogy ezek használatát elősegítse a jogosultak körében.¹⁶⁹

Az ACI Adam-ügy ezt az elvet gyakorlatilag nem fejlesztette tovább, hiszen mindössze azt állapította meg, hogy a többszörözés forrásával kapcsolatos nemzeti jogszabály irányelvvel

¹⁶⁶ Ismert olyan lengyel bírósági döntés, amely azt állapította meg, hogy a magáncélú többszörözésre tekintettel előírt lengyel díjat (üreshordozó- és reprográfiai díj) nem kell megfizetni abban az esetben, ha egy hasonló díj azonos javak tekintetében már megfizetésre került egy másik EU-tagállamban. Lásd: Janusz Piotr Koliczy, Przemysław Dominik Antas: Copyright levies imposed on production and import of reprographic equipment not due where analogous levies have been already paid in another EU Member State: Polish Court of Appeal Judgment in Wrocław of February 21, 2012 (I ACa 11/12). European Intellectual Property Review, 2012. 10. sz., p. 732–737.

¹⁶⁷ Amazon-ítélet, 31–33. pont.

¹⁶⁸ VG Wort-ítélet, 57. pont.

¹⁶⁹ VG Wort-ítélet, 58. pont.

való összeegyeztethetőségének a vizsgálata független attól, hogy nem létezik olyan hatásos műszaki intézkedés, amellyel az ilyen többszörözések ellen küzdeni lehetne.¹⁷⁰ A Copydan Bándkopi-ügyben a kérdés ismét felvetődött, ám a főtanácsnok a VG Wort-ügyben tett megkülönböztetés megismétlésén kívül egyéb érdemi választ nem adott.¹⁷¹

3. A méltányos díjazással terhelhető eszközök, adathordozók

A Padawan-ügyben a bíróság objektív kritériumot állapított meg a díjfizetés alapjául, mivel az üres hordozók magáncélú másolás elkészítésére való pusztán alkalmassága díjfizetést keletkeztet.¹⁷² Ebből következően tehát nem kell vizsgálni azt, hogy a hordozókat ténylegesen magáncélú másolásra használták-e: mindegy, hogy saját művek, közkinccsé vált művek, jogellenes vagy jogszerű forrásból származó művek többszörözése történik meg a hordozón.¹⁷³

A Bíróság tulajdonképpen igazolta az átalánydíjak alkalmazhatóságát. Ez „[m]űködését tekintve egyfajta kötelező felelősségbiztosításhoz hasonlítható, ahol bizonyos eszköz vásárlói, használói azért (a ténylegesen nem biztos, hogy bekövetkező) lehetőségért fizetnek, hogy a megvásárolt eszköz révén szerzői jogi védelem alatt álló művet fognak felhasználni.”¹⁷⁴ Ez a gondolkodásmód nem idegen a szerzői jog logikájától, ugyanis maga a felhasználási engedély is a felhasználás lehetőségét hordozza magában. Ennek megfelelően a tagállamok a számukra biztosított rendkívül széles mérlegetelési jogkörön belül szabadon határozhatják meg azt, hogy a hordozóknak mely körét terhelik díjfizetéssel. A felhasználási módok miatti különbségtétel azonban nem feltétlenül áll összhangban az átalánydíjrendszerrel. Sőt, ily módon előrevetíthető, hogy a felhasználók egyéb esetekben is hivatkozni fognak a díj megfizetésének megkülönböztetésmentes mivoltára, szétszabdalva így a tagállamok többségében fennálló rendszert.¹⁷⁵ Az első ilyen esetre nem is kellett sokáig várni. Az ACI Adam-ügy jelentősége azért is nagy, mert a Bíróság az átalánydíjak alkalmazásának megtörése mellett érvelt a többszörözés forrása szerinti distinkció bevezetésével.

A díjjal terhelt hordozókat a tagállamok viszonylag széles skálán határozzák meg. Így általában kiterjednek az elavult, mára már alig használt hordozókra (audiokazetta), az egyszerű írható optikai lemezekre (CD-R, DVD-R), az újraírható üres hordozókra (háttértároló-)

¹⁷⁰ ACI Adam-ítélet, 45–46. pont.

¹⁷¹ A Copydan Bándkopi-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 79. pontja.

¹⁷² *Enrico Bonadio, Carlo Maria Cantore*: The ECJ Rules on the Private Copying Levy: Padawan SL v Sociedad General de Autores y Editores (SGAE) (C-467/08). *European Intellectual Property Review*, 2011. 4. sz., p. 262.

¹⁷³ *Christophe Caron*: La rémunération pour copie privée en droit communautaire. *Communication Commerce électronique*, 2011. 1. sz., elektronikus verzió, 6. bekezdés.

¹⁷⁴ *Dr. Fodor Klaudia Franciska*: A digitális magáncélú másolat kompenzációjának lehetőségei. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 4. (114.) évf. 4. sz., 2009. augusztus, p. 81.

¹⁷⁵ *Gemma Minero*: Fair compensation for the private copying exception: private use versus professional use. *European Intellectual Property Review*, 33. évf. 7. sz., 2011, p. 469.

lók), set-top boxokra, üreshordozó-kapacitással rendelkező eszközökre (pl. tablet) és telefonokra,¹⁷⁶ egyes esetekben a számítógépekbe beépített merevlemezekre is.¹⁷⁷ Európában a legszélesebb tarifarendszert Franciaország vezette be.¹⁷⁸

Az olyan digitális adathordozók viszont problémásak az átalánydíj szempontjából, amelyek fő funkciója nem a magáncélú másolatok elkészítése, de erre a célra is alkalmasak, mint az okostelefonokban megtalálható memóriakártyák.¹⁷⁹ Körültekintő mérlegelést igényel annak eldöntése, hogy az ilyen eszközök után is fennálljon-e a díjfizetési kötelezettség. Bizonyos tagállamok ezekre is kiterjesztették a díjat a felhasználási szokásokra való tekintettel. Ugyanis a felhasználók egy része ezeket az eszközöket magáncélú többszörözésre is használja. Ráadásul a Padawan-ügyben kimunkált formula alapján ezekre a hordozókra is kiterjeszthető a díjfizetés, mivel másolatkészítésre alkalmasak. A Copydan Båndkopi-ügyben felvetődött a különbségtétel kérdése arra való hivatkozással, hogy ezen eszközök elsődleges vagy legfontosabb célja mégsem a többszörözésben rejlik. A főtanácsnok a hordozók alkalmassága alapján viszont az Infosoc-irányelvvel összeegyeztethetőnek tartja a díj beszedését ezek után is.

A Bíróság esetjogában eddig nem merült fel, ám egyre többen a felhő alapú szolgáltatások után is díjat kívánnak érvényesíteni. Ez a problémafelvetés alkalmas a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak kérdésének az újragondolására. Ugyanis a technológia, vagyis önmagában a szoftver nem jelent hordozót, amelyre tekintettel jelenleg a díjfizetés történik, hanem általában a mögötte fellelhető szerverparkokat kívánják a díjfizetéssel terhelni. Másrészt viszont ugyanahhoz a szoftverhez (szerverhez), közvetetten a felhőben lévő tartalmakhoz több olyan eszköz csatlakoztatható akár egy időben, amire tekintettel jelenleg is fennállhat a díjfizetési kötelezettség (számítógép, mobiltelefon, tablet stb.). Nem marginális vizsgálódási szempontról van azonban szó, ugyanis a technológiai fejlődés a mobilinternet-hálózatok sávszélességének rohamos fejlődésével és az ennek vételére alkalmas készülékek egyre népszerűbbé válásával bizonyos típusú adathordozók teljes eltűnését vázolja fel.

A másik nehézséget pedig a felhasználási célok elkülönítése adja. Az érvelés értelmezéséből az következik, hogy azok az eszközök, amelyeket kizárólag nem természetes személyek magáncélú másolástól eltérő célra használnak fel, nem tartoznak a „méltányos díjazás” hatálya alá. Egy ilyen alapvető különbségtételt a magyar szerzői jogi törvény is ismer, ugyanis a díjfizetés nem terjed ki a kizárólag olyan készülékhez (pl. stúdióberendezéshez, diktafonhoz) használható kép- és hanghordozókra, amelyeket rendeltetésszerű felhasználás esetén

¹⁷⁶ Az Artisjus a közelmúltban terjesztette ki a díjfizetést a tabletekre is, amelyet a felhasználók erőteljesen kritizáltak.

¹⁷⁷ Visegrad Investments: i. m. (105), p. 19–27.

¹⁷⁸ Visegrad Investments, i. m. (105), p. 27.

¹⁷⁹ Stavroula Karapapa: Padawan v SGAE: a right to private copy? European Intellectual Property Review 33. évf. 4. sz., 2011, p. 256.

nem használnak művek, előadóművészi teljesítmények, illetve hangfelvételek másolatainak magáncélú készítésére.¹⁸⁰

Az adathordozók többsége (például a CD- és DVD-lemezek) azonban tipikusan olyan, amelyet természetes személyek magáncélú többszörözésre, illetve vállalkozások és egyéb szakmai szervezetek ettől eltérő célra egyaránt használhatnak. Gyakorlati problémákat vet fel a díj beszedése az ilyen adathordozók esetében. A Padawan-döntés ugyanis ezzel kapcsolatban kétfajta értelmezési mód lehetőségét veti fel: az egyik a vállalkozások és a szakmai szervezetek teljes mentesítése függetlenül az adathordozó típusától. A másik lehetséges értelmezés pedig a díj mértékének meghatározásánál figyelembe venni azt, hogy egyes hordozók egyaránt szolgálhatnak természetes személyek magáncélú másolataira, valamint vállalkozások és szakmai szervezetek ettől eltérő célra való használatára.¹⁸¹ A francia közös jogkezelő szervezetek ez utóbbi értelmezést tették magukévá, kiadott közleményükben hangsúlyozva a francia Code de la Propriété Intellectuelle összhangját a Padawan-döntéssel.¹⁸² Kérdés, hogy a jogosultak és a felhasználók érdekei közötti egyensúlyba belefér-e egy ilyen, a gyakorlatban könnyen kivitelezhető megoldás. A Bíróság, úgy tűnik, a szilárd dogmatikai alapokon nyugvó megoldások felé hajlik. A díjak mértékének egyszerű csökkentése pedig nem felel meg teljesen ennek a követelménynek, ugyanis továbbra sem teszi lehetővé az egzak elhatárolást a természetes személyek és a vállalkozások által történő felhasználások között.

Ennek a különbségtételnek egyébként a jogosultak számára a legsúlyosabb lehetséges következménye nyilvánvalóan a kibúvó keresése a díj megfizetése alól. Ugyanis amennyiben a vállalkozás megveszi az adathordozót magáncélú másolástól eltérő használat céljából, a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjat nem kell megfizetnie. Ha viszont az adathordozót mégis természetes személy használja magáncélú másolat elkészítésére, a jogosultak elesnek az őket e címen megillető díjtól. Ez pedig ellentétes az irányelvben előírt „mértányos díjazás” követelményével, valamint a jogosultak és a felhasználók közötti érdekegyensúly megtartásának követelményével. Az EUB érvelésének következetes végiggondolásával tehát azt találjuk, hogy a Padawan-döntés rendelkezései egymással ellentétben állhatnak.

4. A felhasználási módok közötti különbségtétel

A Bíróság Padawan-ügyben adott értelmezése alapján a díj megfizetése csak abban az esetben írható elő, amennyiben az ténylegesen magáncélú másoláshoz kötődik. Az irányelv értelmezéséből az következik, hogy a méltányos díjazás csak a magáncélú másolás kivételének ellentételezése. Ennek két következménye lett: az egyik, hogy el kell választani a természetes

¹⁸⁰ Szjt. 20. § (3) bek.

¹⁸¹ *Jeanne Daleau*: Copie privée: contours de la notion de „compensation équitable”. CJUE 21 oct. 2010, C-467/08, Padawan. Dalloz actualité, 2010 november 15. Elektronikus verzió, 3–4. bekezdés.

¹⁸² http://www.sacem.fr/cms/home/la-sacem/derniers-communiqués_2/usages-pro-supports-assujettis-oct2010.

személyek által, magáncélú másolat készítésére szolgáló felhasználásokat a vállalkozások és egyéb szakmai szervezetek által végzett egyéb felhasználási módoktól. A másik felvetődő probléma pedig ennek a fordítottja, vagyis az a kérdés, hogy amennyiben magánszemélyek magáncélú többszörözéstől eltérő célra használják az üres hordozókat, abban az esetben kell-e díjat fizetni. Pontosítva a kérdést, idetartozik annak a meghatározása, hogy a természetes személy által jogellenes forrásból végzett többszörözési cselekmény után a díj beszedhető-e. Ez a két megkülönböztetés, különösen pedig a természetes személyek által végzett felhasználási cselekmények közötti különbségtétel alapjaiban rengeti meg a tagállamok többségében alkalmazott, átalánydíjra épülő rendszert.

a) Természetes személyek és vállalkozások általi felhasználás közötti különbségtétel

A Bíróság dogmatikailag helytálló különbségtétele pragmatikus szempontból problémákat okoz. A különbségtétel ugyanis az irányelv szövegének egyszerű nyelvtani-logikai értelmezéséből adódik, mivel a magáncélú másolás kedvezményezettjeként az irányelv egyértelműen a természetes személyeket jelöli meg.¹⁸³ Kérdéses, hogy milyen módon lehet elkülöníteni egymástól az egyes felhasználói köröket és az egyes felhasználási módokat.

Erre nézve többféle megoldási lehetőség is kínálkozik, attól is függően, hogy a kereskedelmi láncolat mely pontján álló személyt kívánjuk mentesíteni. Erre példaként szolgálhat a Copydan Bándkopi-ügy. Az ügy tanulsága szerint Dánia két pilléren álló rendszert állított fel, amely rendelkezik az előzetes mentesítésről, valamint az utólagos visszatérítéshez való jogról is. A dán jogalkotó által felállított rendszer érdekessége az előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdésekből kiindulva, hogy az előzetes mentesítés akkor lehetséges, ha a szakmai szervezet a Copydan által vezetett nyilvántartásban szerepel.¹⁸⁴ Sajnos a főtanácsnok – arra hivatkozva, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozat nem tartalmaz konkrét és pontos utasítást a mentesítés körülményeire vagy a részletszabályokra vonatkozóan – ezeknek a körülményeknek a mérlegelését a tagállami bíróságra hagyja.¹⁸⁵

A díjak utólagos visszatérítése kapcsán már fentebb említést tettünk az Amazon-ügyről, ismertettük ennek feltételeit. Megjegyzendő az is, hogy bár a magyar szerzői jogi törvényben erre vonatkozó kifejezett rendelkezést nem találunk, az Artisjus mégis módosította felosztási szabályzatát a Padawan-döntésben foglalt elvnek megfelelően. Ebben ugyanis az áll, hogy az üreshordozó-díj megfizetése alól mentesülhet az annak fizetésére kötelezett személy, ha hitelt érdemlően igazolja, hogy a mentesíteni kívánt üres hordozó nem kerül a szabad felhasználás keretében az Sztj. által másolat készítésére feljogosított személy birtokába, és azt

¹⁸³ A német gyakorlat megengedte a nem természetes személyek általi többszörözést bizonyos esetekben. Erről lásd: *Mezei Péter: A magáncélú szabad felhasználás a német szerzői jogban*. Acta Juridica et Politica, Tomus LXX., Fasc. 10., Szeged, 2007.

¹⁸⁴ A Copydan Bándkopi-ügyben előterjesztett hatodik kérdés.

¹⁸⁵ Copydan Bándkopi-ügyben ismertett főtanácsnoki indítvány 109–112. pontja.

nyilvánvalóan és kizárólag az Szjt.-ben szabad felhasználássá nyilvánított másolatkészítéstől eltérő célra használják.¹⁸⁶

b) Megkülönböztetés a természetes személy általi felhasználások esetén

A fogyasztó szempontjából történő különbségtétel tulajdonképpen két további alesetet ölel fel. Az egyik az, amikor a természetes személy magáncélú másolástól eltérő célra használja a hordozókat. A másik pedig, amikor bár többszörözési cselekmény történik, az nem jogszerű forrásból származik. Az első eset azt a választási lehetőséget járja körül, hogy a díj átalánydíj-jellegű-e, avagy konkrét felhasználásokhoz kötött. A másik probléma is ezzel függ össze, szlogenszerűen megfogalmazva annak a kérdésnek a tisztázása tartozik ide, hogy vajon a díjfizetés legalizálja-e a jogellenes forrásból történő többszörözést, tipikusan a fájlcserét.

Az első esetben kérdés, hogy a természetes személy felhasználó visszakaphatja-e a befizetett díjat a felhasznált pendrive után,¹⁸⁷ amennyiben azt például a nyaraláson saját maga által készített fotók tárolására használja. Éppen ezzel példálózva szokták hevesen támadni a díjrendszert, a köztudatban ez valamiféle büntetesként, sarcként terjedt el. Akik kicsit képletesebben érvelnek, azok azt mondják, hogy az átalánydíj olyan, mintha vennének egy mozijegyet és utána mégsem mennének el megnézni a filmet. Azt azonban ezek az érvek figyelmen kívül hagyják, hogy a magánjogi gondolkodásmódtól sem idegen a hasonló logikára épülő konstrukciók megalkotása: gondoljunk itt például a gépjárműfelelősség-biztosításra vagy a különböző hálózatos szolgáltatók díjaira. Ráadásul az egyes felhasználások követése is szinte lehetetlen lenne, tekintettel arra, hogy azoknak a hordozóknak, amelyekre a díjfizetési kötelezettség kiterjed, jelentős része újraírható. Emiatt nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a saját tartalmak törlését követően magáncélú másolatok elkészítésére használják az adott hordozót.

Álláspontunk szerint a Padawan-döntés érvelése ezt a különbségtételt kizárja, mivel az EUB nem a másolatok tényleges elkészítéséhez, hanem az adathordozók másolat készítésére való pusztá alkalmasságához mint megdönthetetlen vélelemhez kötötte a díjfizetést.

Ezt az értelmezést támasztja alá az SGAE-üggyel vont párhuzam is. Ennek az ügynek ugyanis az volt a lényege, hogy nyilvános felhasználás valósul-e meg azzal, ha a hotel fenntartója a szállodaszobában televíziókészüléket helyez el, és azon keresztül különböző televízió- és rádióműsorokat érzékelhet a kereskedelmi szálláshely igénybe vevője.¹⁸⁸ Az EUB igenlő választ adott a kérdésre, kifejtve, hogy „... a nyilvánosságához közvetítés fennáll-

¹⁸⁶ Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye a magáncélú másolásokrak tekintettel megállapított üres hang- és képhordozó jogdíjakról (Ü14), 3.3.1. pont.

¹⁸⁷ Spanyolországban találunk erre példát: Sentencia del Juzgado de Primera Instancia n° 7 de Alcalá de Henrares, juicio verbal número 726/2004, valamint Sentencia de la Audiencia Provincial de Málaga, Rollo 267/2006.

¹⁸⁸ *Faludi Gábor, Grad-Gyenge Anikó*: A nyilvánosságához közvetítési (előadási) jog értelmezése az Európai Bíróság gyakorlatában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 1. sz., 2012. február, p. 80.

sához elegendő, ha a művet úgy bocsátják a közönség rendelkezésére, hogy annak tagjai ahhoz hozzá tudjanak férni. Ebből adódóan, a Rafael és az Írország által állítottakkal ellentétben e tekintetben nem meghatározó, hogy azok a vendégek, akik nem kapcsolták be a televíziókészüléket, nem férhettek hozzá a művekhez.”¹⁸⁹

Vagyis az EUB joggyakorlatában nem példa nélküli, hogy a szerzői műhöz vagy szomszédos jogi teljesítményhez való hozzáférés lehetősége keletkezteti a díjfizetési kötelezettséget. Ezt a logikát fordította át az EUB a Padawan-ügyben releváns felhasználási cselekményre, és vonta le azt a következtetést, hogy az adathordozók magáncélú másolásra való pusztán alkalmassága megalapozza a díjfizetést. A szerzői jog alapelve ráadásul éppen az, hogy a jogosultat megillető díjat/jogdíjat a felhasználási engedély megadásáért cserében kell megfizetni, függetlenül a felhasználás tényleges megvalósulásától. Ez utóbbi a díj mértékének meghatározásánál bírhat jelentőséggel.

Az üreshordozó-díj tehát a tagállami rendszerekben abból a feltevésből táplálkozik, hogy a hordozót elsősorban magáncélú többszörözésre használják. Az egyedi felhasználások követése egyrészt nehézkes lenne a hordozók fizikai tulajdonságai miatt, másrészt pedig indokolatlan beavatkozást jelentene a felhasználó magánszférájába. Továbbá a Bíróság azon tételle, miszerint minimális hátrány nem keletkeztet díjfizetési kötelezettséget, visszafelé is igaz lehet. Az egyes hordozók árában ugyanis a díj nem feltétlenül jelent akkora összeget, amely miatt érdemes lenne egy adminisztratív procedúrának alávetnie magát a pénzt visszaigényelni kívánó felhasználónak. Az átalánydíjak alkalmazása természetesen nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy egy reprezentatív felmérést követően a díjak mértékének meghatározásánál figyelembe vegyék a magáncélú másolástól eltérő felhasználások mértékét.

Az ACI Adam-ügyben ez a problémakör szofisztikáltabban jelenik meg annak érzékelésével, hogy a méltányos díjazás megfizetésénél a forrás jogszerűségét figyelembe kell-e venni.

Ebben a tekintetben is fel kell hívni a Szerzői Jogi Szakértő Testület már idézett szakvéleményét. A testület részletesen levezeti, hogy annak ellenére, hogy a jogellenes forrásból származó többszörözés a háromlépcsős teszt követelményeivel ütközik, a díjak átalánydíjként való meghatározása, és így kiterjesztése ezekre a felhasználási módokra is megengedhető. Részletesen megvizsgálva a díjigények arányos csökkentésének a lehetőségeit, azt a következtetést vonta le, hogy ezek alkalmazása sürgősségtelen. Ugyanis ily módon a jogszerűtlenül eljáró felhasználók nem kerülnének kedvezőbb helyzetbe, mint azok, akik jogszerű forrásból végzik a többszörözést. A díj megfizetése azonban nem legalizálná a kalózkodást, mivel a szerzői jogi jogosultak kárigényüket továbbra is érvényesíthetnék azzal a megkötéssel, hogy a befizetett díj összegét ebbe bele kellene számítani.¹⁹⁰

Az ACI Adam-ügyben a Bíróság ezzel ellentétes álláspontra helyezkedett. Azzal érvelt, hogy amennyiben a díjigény nem kerül csökkentésre a jogellenes forrásból származó több-

¹⁸⁹ SGAE-ítélet, 43. pont.

¹⁹⁰ SZJSZT-17/2006 sz. szakvélemény, 60. pont.

szörözések arányában, valamennyi felhasználó szükségképpen hátrányosan van érintve. Ily módon ugyanis a jogszerűen eljáró felhasználó is hozzájárul a jogellenes másolatok által okozott kár megtérítéséhez.¹⁹¹ Ez pedig nem felel meg a méltányos díjazásban részesülő szerzők, valamint a felhasználók jogai és érdekei között megteremtendő megfelelő egyensúly feltételének.¹⁹²

A teljesség kedvéért megemlítenő, hogy a főtanácsnok is ugyanerre a konklúzióra jutott, bár eltérő érvek alapján. Ő ugyanis arra helyezte a hangsúlyt, hogy annak megengedése a tagállamok számára, hogy szabadon dönthessenek arról, hogy a nem jogszerű forrásból származó többszörözések után is beszedjék a díjat, ellentétes lenne az Infosoc-irányelv általános harmonizációs törekvéseivel. Ráadásul ez egy *sui generis* díj létrehozását jelentené a jogellenes forrásból történő többszörözések tekintetében.¹⁹³ Villalón főtanácsnok is azon az állásponton van, hogy a díj megfizetése közvetetten jogszerűvé teszi a művek és védelem alatt álló teljesítmények rendes felhasználásának súlyos megsértését.¹⁹⁴

Ezzel a tétellel ellentmondani látszik a Bíróság Amazon-ügyben kifejtett álláspontja, mivel ebben igazolásra került a tagállamok azon elismert joga, hogy a díjrendszer felállítása során megdönthető vélelmeket állapítsanak meg.¹⁹⁵ Vagyis a Bíróság továbbra is elismerte ugyan az átalánydíjak alkalmazhatóságát, azonban azt csak megdönthető vélelmek mentén hagyta jóvá. Ebből következik az is, hogy a forrás jogszerűségének kérdéskörén kívül a magáncélú másolástól eltérő célok esetén is megkérdőjelezhető a díj megfizetése, ami a jelenlegi átalánydíjrendszer elaprózódásához vezet.

5. A díjak felosztásával kapcsolatos megállapítások

A Bíróság nemcsak a díjak megállapításával és beszedésével kapcsolatban tett fontos megállapításokat, hanem a díjak felosztásával kapcsolatban is. A Luksan-ügyben az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés *b*) pontjának szó szerinti és teleologikus értelmezése alapján¹⁹⁶ kiemelte azt, hogy a díjakról nem lehet lemondani, sem pedig azt másik jogosultnak átengedni. Ez az értelmezés tehát nem teszi lehetővé azt a jogosult számára, hogy egy vagyoni jogosultságról szabadon rendelkezzen.¹⁹⁷

¹⁹¹ ACI Adam-ítélet, 56. pont.

¹⁹² ACI Adam-ítélet, 57. pont.

¹⁹³ Az ACI Adam-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 82. pontja.

¹⁹⁴ Az ACI Adam-ügyben ismertetett főtanácsnoki indítvány 83. pontja.

¹⁹⁵ Amazon-ítélet, 43. pont.

¹⁹⁶ *Frédéric Pollaud-Dulian*: Attribution initiale des droits d'exploitation. Réalisateur. Producteur. Présomption de cession. Rémunération pour copie privée (CJUE, 9 février 2012, Martin Luksan c/ Petrus van der Let, n° C-277/10). *Revue trimestrielle de droit commercial* 2012. 2. sz., e-verzió, 5. bekezdés.

¹⁹⁷ *Marc Le Roy*: Tout ce que vous avez toujours voulu savoir sur les droits d'exploitation d'une œuvre cinématographique (sans jamais oser le demander)... *Revue Lamy Droit de l'Immatériel*, 2012. 82. sz., e-verzió, 14. bekezdés.

Az Szjt. kimondja, hogy a jogosultak a díjról annak felosztását követő hatállyal a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le.¹⁹⁸ A magyar jogszabályhely úgy tűnik, mégis összeegyeztethető az irányelv szövegével és a Bíróság ítéletével, mivel a jogosult nem előre, hanem utólag, a számára felosztandó konkrét összeg erejéig mondhat le a díjról. Sőt, itt alkalmazni kell az Szjt. 16. § (5) bekezdését is, amelynek alapján a díjazásról csak kifejezett nyilatkozattal lehet lemondani.

Másrészt pedig az EUB azt is kifejtette, hogy a felosztási szisztémában a tagállamok dönthetnek úgy, hogy nem folyósítják a díj teljes összegét készpénzben a jogosultak javára. Megfelel az irányelvnek, ha szociális és kulturális célokra fordítják, azonban ennek ténylegesen a jogosultak javára kell szólnia, és nem lehet diszkriminatív a díj ilyen célú felhasználása. A nem diszkriminatív kivétel ebben az esetben az uniós jogi terminológia szerinti értelmet hordozza, vagyis a tagállami szabályozás a nem állampolgárokat nem hozhatja kedvezőtlenebb helyzetbe, mint a tagállam saját állampolgárait.¹⁹⁹

Az Szjt. egyik legutóbbi módosítása során került be a törvénybe a 89. § (11a) bekezdése, amelynek értelmében a magáncélú többszörözésre tekintettel fizetett díjakból származó bevétel 25%-át a jogosultak érdekében kulturális célra kell felhasználni. Ezt a bevételt a díjakat megállapító közös jogkezelő szervezet, vagyis az Artisjus a törvény értelmében köteles átadni a Nemzeti Kulturális Alapnak, amely azt a Nemzeti Kulturális Alapról szóló törvényben²⁰⁰ foglalt támogatási célokra használja fel. Ebből az összegből indították útjára a Cseh Tamás Programot,²⁰¹ amely meghívásos vagy nyílt pályázatok útján támogatja a könnyűzenei életet.

IV. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az Európai Unió Bírósága joggyakorlatának elemzéséből kitűnik, hogy napjaink szerzői jogának mennyire ingoványos területévé vált a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak kérdése. Az uniós szabályozásnak legalább két kihívásnak kell együttesen megfelelnie, mivel úgy kell reagálnia a technológiai újdonságokra, hogy eközben a belső piac működésének zavartalanságát is szem előtt tartja. Úgy tűnik, hogy az Infosoc-irányelv erre a harmonizációs feladatra nem volt alkalmas.

A tagállami bíróságok által előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdésekkel próbálja a Bíróság kiküszöbölni az irányelv ezen hiányosságait. Bár a testület többször hangsúlyozta a tagállamok számára biztosított széles mozgásteret az implementáció során, egyre több kérdésben fejezi ki egyértelműen az álláspontját, amivel a tagállami szabadságot csökkenti, egyre merevebb keretek közé szorítja az irányelv eredetileg talán túlzottan rugalmas szabályait.

¹⁹⁸ Szjt. 20. § (7) bekezdés.

¹⁹⁹ Amazon-ítélet, 49–54. pont.

²⁰⁰ 1993. évi XXIII. tv.

²⁰¹ A Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának 25/2014. (III.19.) számú határozata.

Megfigyelhető, hogy a Bíróság a jogértelmezést alapvetően a jogosult és a felhasználó érdekei között fennálló egyensúly fenntartásának a zászlaja alatt végzi, és a szerzői jog dogmatikai rendszeréből következő logikus megállapításokat tesz. Ezek azonban sokszor a jelenlegi díjrendszer felülvizsgálatának szükségességét vetik fel. Míg a természetes személyek és a vállalkozások általi felhasználási módok elkülönítése a jelenlegi keretek között is megoldható, ugyanez már nem mondható el a természetes személyek által végzett egyes felhasználási cselekményekről.

Ezeknek a megkülönböztetéseknek magától értetődő eredménye a jogosultak díjbevételeinek csökkenése, ami tágabb értelemben a szerzői jog szerepének az átgondolásához is vezethet. A Bíróság alapvetően a jogi érdekek mentén igyekezett azt a bizonyos egyensúlyt megtalálni. Valóban, a kivételek és korlátozások minél szűkebben meghatározott területekre vonásával a jogosultak annál szélesebb körben élhetnek a számukra biztosított kizárólagos jogokkal. Ez viszont nem feltétlenül esik egybe a jogosultak gazdasági érdekeivel. A közös jogkezelő szervezetek előszeretettel hangsúlyozzák, hogy a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak a jogosultak bevételeinek jelentős részét képezik. Ebből a gazdasági szempontból tekintve a díjfizetéssel kompenzált szélesen megvont kivételek és korlátozások valóban kedvezőbbek számukra, mivel nem kell időt, energiát és egyéb anyagi forrásokat a jogérvényesítésbe fektetniük. Ráadásul, bár az üreshordozó-díjak nem feltétlenül örvendenek népszerűségnek a felhasználók körében, így nekik sem kell tartaniuk a jogosultak jogérvényesítésétől. Tagadhatatlan viszont, hogy ez a rendszer a kizárólagos jogok, s így módon a szerzői jog alapvető logikájának az erodálódásához vezet. További elemzés tárgyát képezi annak a megvizsgálása, hogy a díj alapjának szélesítése egyébként mennyiben hathat a díj mértékének csökkenése ellen.

A Bíróság – úgy tűnik – a hagyományos értelmezés mellett teszi le a voksát, kifejezve egyúttal azt is, hogy az egyensúlyi helyzetet elsősorban a jogi szempontok alapján kell megtalálni. Olybá tűnik viszont, hogy ez az irány figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak esetében személyhez fűződő jogokról nem beszélhetünk, ez tisztán vagyoni érdeket jelent. A további elemzésben tehát a jogi mellett – a fentebb említett – gazdasági szempontokat is figyelembe kellene venni. Az irány tehát adott mind az uniós, mind pedig a tagállami jogalkotó számára a magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak kérdésének újrendezése kapcsán.

*Dr. Palágyi Tivadar**

A BAYER INDIAI KÉNYSZERENGEDÉLYÜGYE

I. A KÉNYSZERENGEDÉLYRŐL ÁLTALÁBAN

A kényszerengedély az 1830-as években jelenik meg számos ország – mind fejlett, mind fejlődő országok – szabadalmi törvényében. Része a Párizsi Uniós Egyezménynek, valamint a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozású szempontjait (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) ismertető TRIPS-megállapodásnak.

Az 1883. évi Párizsi Uniós Egyezmény úgy rendelkezik, hogy minden egyes szerzőő állam jogi rendszabályokat fogantatosíthat kényszerengedélyek megadására.

A TRIPS-megállapodás 30. és 31. cikke megengedi a kényszerengedélyt és egy szabadalom kormány általi használatát a tulajdonos meghatalmazása nélkül, azonban csak számos feltétel figyelembevételével, amelyek célja, hogy megvédjék a jogtulajdonos törvényes érdekeit. 31. cikke nem részletezi, hogy milyen alapokon lehet kényszerengedélyt adni, a tagállamok számára nyitva hagyja ezt a kérdést.

II. A KÉNYSZERENGEDÉLY SZABÁLYOZÁSA INDIÁBAN

A kényszerengedélyre (compulsory licence) vonatkozó rendelkezés már része volt az 1911. évi indiai szabadalmi törvénynek, és az 1970. évi szabadalmi törvénybe is beiktatták.

Az 1970. évi szabadalmi törvény XVI. fejezete a kényszerengedélyre vonatkozó részletes rendelkezéseket tartalmaz arra az esetre, amikor a kényszerengedélyt egy jövőbeli licenciatulajdonos (intended licensee) kéri, és olyan esetekre is, amikor a kormány saját kezdeményezésből ad kényszerengedélyt, ami összhangban van a TRIPS 31. cikkével.¹

2002-ben az 1970. évi törvény kényszerengedélyre vonatkozó részét teljesen átdolgozták. A módosított szöveg 2003. május 20-án lépett hatályba, és figyelembe veszi a Párizsi Uniós Egyezmény és a TRIPS rendelkezéseit. Ennek megfelelően a kényszerengedélyre vonatkozó kérelmek kapcsán vizsgálni kell, hogy az Indiai Szabadalmi Hivatal (ISZH) igazgatójának értelmezése nem sérti-e azokat az egyezményeket, amelyeknek India a tagja.

A hatályos indiai szabadalmi törvény 84. cikke vonatkozik a kényszerengedélyre. E cikk lényegét az alábbiakban foglaljuk össze.²

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

¹ Aditi Iha, Miland Antani, Gowree Gokhale: First compulsory licence order: impact on the pharmaceutical industry. Lexology, 2014. szeptember, p. 3.

² Kluwer Law International BV: Manuel for the handling of applications for patents, designs and trade marks throughout the world. Vol. 3., India, 2008, p. 12.

Egy szabadalom engedélyezését követően három év eltelte után érdekelt személy bármikor folyamodhat a szabadalmi hivatalhoz kényszerengedély megadásáért azon az alapon, hogy a szabadalmazott találmány vonatkozásában a köz ésszerű követelményeit nem elégtették ki, vagy hogy a szabadalmazott termék nem áll a köz rendelkezésére ésszerű áron.

Ilyen összefüggésben a köz ésszerű követelményeit nem tekintik kielégítettnek a következő esetekben:

- ha annak következtében, hogy a szabadalomtulajdonos elmulasztotta Indiában megfelelő mértékben gyártani és ésszerű feltételek mellett szolgáltatni a szabadalommal védett cikket vagy annak egy részét, amely szükséges annak hatékony megvalósításához, vagy ha a szabadalomtulajdonos visszautasítja használati engedély(ek) megadását ésszerű feltételek mellett,

1. bármely személynek a létező kereskedelme vagy ipara vagy annak fejlődése, vagy bármilyen új kereskedés vagy ipar megalapozása Indiában, vagy Indiában kereskedő vagy gyártó bármely személy vagy személyek osztályának a kereskedése vagy ipara Indiában joghátrányt szenved; vagy
2. a szabadalommal védett cikk iránti igény nincs kielégítve megfelelő mértékben vagy ésszerű feltételekkel; vagy
3. az Indiában gyártott, szabadalommal védett cikk exportpiaca nincs ellátva vagy kifejlesztve; vagy
4. kereskedelmi tevékenységek megalapozása vagy kifejlesztése Indiában joghátrányt szenved;

- ha a szabadalomtulajdonos által a licenciadásra, vagy a szabadalommal védett cikk vagy eljárás vásárlására, bérlésére vagy használatára gyakorolt feltételek miatt joghátrányt szenved a szabadalommal nem védett anyagok gyártása, használata vagy eladása, vagy bármilyen kereskedelem vagy ipar megalapozása vagy fejlesztése Indiában;

- ha a szabadalmazott találmányt Indiában nem veszik gyakorlatba kereskedelmi léptékben megfelelő mértékben, vagy nem veszik az ésszerűen megvalósítható legteljesebb mértékben gyakorlatba (ha ilyen okból kényszerengedélyt kérnek, az ISZH igazgatója legfeljebb 12 hónappal elhalaszthatja a kérelem további meghallgatását, ha meg van győződve arról, hogy a szabadalom megadása óta eltelt idő bármilyen ok miatt nem volt elegendő a találmány gyakorlatba vételéhez);

- ha a szabadalommal védett találmány kereskedelmi léptékben való gyakorlatba vétele gátolva vagy akadályozva van a szabadalomtulajdonos vagy megbízottai által külföldről történő import miatt, vagy tőle közvetlenül vagy közvetve vásároló személyek vagy egyéb személyek által, akik ellen a szabadalomtulajdonos nem indít vagy nem indított bitorlási eljárást;

- ha a szabadalomtulajdonos a szabadalomra adandó használati engedélyek megadása elé kizárólagos viszontengedélyezési feltételt szab, meggátolja a szabadalom érvényességének kétségbevonását, vagy kényszerítő csomaglicenciát kíván.

Kényszerengedélyt lehet kapni a következő körülmények között is:

- közegészségügyi szükséghelyzet esetén vagy nemzetvédelmet igénylő esetben,
- olyan esetben, amikor a szabadalmas tisztességtelen versenybe bonyolódik vagy visszaél a szabadalmi jogokkal vagy uralkodó piaci helyzetével,
- amikor önkéntes licenciát kértek, és 90 napon belül nem tudnak megegyezni ésszerű kereskedelmi feltételekben, feltéve, hogy a kérelmező fél műszaki és gazdasági feltételekkel kapcsolatban elfogad bizonyos követelményeket.

Ha egy kényszerengedély-kérelmet benyújtottak, a hivatali igazgatónak figyelembe kell vennie azokat a lépéseket, amelyeket a szabadalmas a szabadalom teljes kihasználása érdekében tett, és főleg a kérelmező képességét a találmánynak a köz javára történő gyakorlatba vételére, továbbá azt, hogy a kérelmező erőfeszítéseket tett-e annak érdekében, hogy önkéntes licenciát kapjon a szabadalmastól ésszerű körülmények mellett és feltételekkel.³ Ha a kényszerengedélyt megadták, az engedélyezés időpontjától számított két év lejártá után bármely érdekelt személy vagy a központi kormány kérheti a hivatali igazgatótól a szabadalom megvonását azon az alapon, hogy a találmányt Indiában nem vették gyakorlatba, vagy hogy a szabadalmazott találmány nem hozzáférhető ésszerűen olcsó áron. Itt megjegyezzük, hogy az indiai szabadalmi törvény kényszerengedélyre vonatkozó fejezete a 2002. évi módosítás előtt csak az „ésszerű ár (reasonable price) kifejezést tartalmazta, és ezt 2002-ben „ésszerűen olcsó ár”-ra (reasonable affordable price) módosították (az Oxford szótár szerint az „affordable” szó jelentése „inexpensive”).

III. A BAYER INDIAI SZORAFENIB-TOZILÁT SZABADALMÁRA ADOTT KÉNYSZERENGEDÉLY

1. Az ügy időrendi áttekintése⁴

2008. március 3.

A Bayer Indiában 215 758 számmal szabadalmat kap szorafenibre és egyéb vegyületekre, ideértve a szorafenib-tozilátot is.

2011. július

A Natco Pharma (Natco) 2011 júliusában a szabadalmi törvény 84(1) cikke alapján kényszerengedély-kérelmet nyújt be az ISZH-nál a 215 758 sz. szabadalommal védett szorafenib-tozilátra vonatkozóan. Kérelmében a Natco azt közli, hogy az egyhavi kezelésre elegendő gyógyszert 8800 INR-ért (kb. 175 USD) árusítja, szemben a Bayer által egyhavi kezelésre való gyógyszerért kért 280 428 INR-rel (kb. 5600 USD).

³ Ankita Mathew, Ajay Elandon, Gowree Gokhale: Bombay upholds India's first compulsory licence. Lexology of Nishith Desai Associates, 2014. augusztus 20., p. 3.

⁴ Iha, Antani, Gokhale: i. m. (1), p. 5.

2011. augusztus 9.

Az igazgató, megjegyezve, hogy a szabadalom engedélyezése óta három év eltelt, és a Natco érdekelt lévén, ő pedig, megelégedve azzal, hogy első pillantásra megalapozott ügyről van szó, elrendeli a kényszerengedély-kérelem publikálását a hivatalos lapban. A kényszerengedély szerint a Natco betegenként és havonként legfeljebb 175 USD-t kérhet a gyógyszerért, és a Bayernek 6% royaltyt köteles fizetni.⁵

2011. október

A Bayer ideiglenes intézkedésben kéri elrendelni az eljárás felfüggesztését azon az alapon, hogy a Natco ellen bitorlási perek és a Delhi Felsőbíróságnál (Delhi High Court, DHC) keresetek vannak folyamatban. Ezeket a kérelmeket az igazgató elutasítja.

2011. november

A Bayer kérelmet nyújt be a Bombayi Felsőbíróságnál (amelyet illetékesség hiánya miatt elutasítanak), majd a Delhi Felsőbíróságnál, amelyben kifogásolja az igazgató 2011. augusztus 9-i rendelkezését többek között azon az alapon, hogy az igazgató nem folytatott le vizsgálatot, mielőtt az ügyet első pillantásra kézenfekvőnek minősítette. A Bayer azonban visszavonta ezt a kérelmét, fenntartva a jogot, hogy a kérést újra előterjessze.

2011. november

Mindkét fél benyújtja vonatkozó bizonyítékait a Delhi Felsőbíróságnál.

2012. január-február

A felek széles körű kihallgatása.

2012. március 9.

Az igazgató döntése.

2012. június

A kényszerengedély ellen a Bayer 2012 júniusában a Szellemtulajdon-védelmi Fellebbezési Bíróságnál (Intellectual Property Appellate Board, IPAB) fellebbezést nyújt be.

2013. január

A Szellemtulajdon-védelmi Fellebbezési Bíróság tárgyalást tart.

⁵ Dr. Palágyi Tivadar: Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf., 4. sz., 2013. augusztus, p. 121.

2013. március 4.

A Szellemi tulajdon-védelmi Fellebbezési Bíróság elutasítja a Bayer fellebbezését, és fenn tartja a hivatali igazgató döntését. Döntésében felemeli a Natco által a Bayernek fizetendő royalty mértékét 6%-ról 7%-ra.

2013. május 2.

A Bayer megtámadja a Szellemi tulajdon-védelmi Fellebbezési Bíróság döntését a Bombayi Felsőbíróságnál (High Court of Bombay, HCB).

2013. július 15.

A Bombayi Felsőbíróság az ügyet a szabadalmi törvény rendelkezései alapján vizsgálja, és végül elutasítja a fellebbezést.⁶

2. A szorafenib-tozilát szabadalom és a Natco kényszerengedély-kérelme

A *Bayer Corporation, USA* (Bayer) kifejlesztette a szorafenib-tozilát gyógyszert, amelyet Nexavar néven forgalmazott, és amelyre 1999-ben az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatalától szabadalmat kapott. A gyógyszer élethosszabbító hatású, és veserák, valamint májrák előrehaladott stádiumában szenvedő betegek kezelésére használják; veserákos betegek életét 4-5 évvel, májrákos betegeket 6-8 hónappal tudja meghosszabbítani.

A Bayer Indiában 2008-ban kapott szabadalmat a szorafenib-tozilátra, valamint hivatalos engedélyt annak importálására és forgalmazására, de nem bír engedéllyel a vegyület gyártására.

2010. december 6-án a *Natco Pharma Ltd.* (Natco) megkereste a Bayert önkéntes licencia kérésével. A Bayer 2010. december 27-én kelt válaszában elutasította a Natco kérelmét, és felkérte a Natcot, hogy ha kérését bármivel ki tudja egészíteni, 14 napon belül jelentkezzen.

Az indiai szabadalom engedélyezésétől számított három év elteltét követően a Natco a hivatali igazgatótól az 1970. évi szabadalmi törvény 84(1) cikke alapján kényszerengedélyt kért, és azt közölte, hogy a gyógyszert egy hónapra vonatkoztatva 8800 rúpia költséggel gyártaná és adná el a betegeknek.

3. Az ISZH előtti kérdések

a) A Bayer kifogásolta, hogy a Natco csupán a szabadalmi törvény 84(1)(a) cikkében említett okokra hivatkozott, és elmulasztotta a hivatkozást a törvény 84(1)(b) és (c) cikkére. Ezt az érvelést az igazgató azon az alapon utasította el, hogy a kifogás hipertechnikai jellegű, és a Natco ténylegesen hivatkozott valamennyi okra.

⁶ Ajay Chandru 2014. november 4-i magánlevele a szerzőhöz.

b) A Bayer szerint a Natco nem tett eleget a törvény 84(6)(iv) cikkében foglalt azon követelménynek, hogy önkéntes licenciát kérjen a Bayertől. A Bayer azt állította, hogy a Natco önkéntes licenciát kérő levelének a hangneme azt mutatta, hogy a levelet csupán a törvény 84(6)(iv) cikkében foglaltak kielégítése céljából küldte, de a levél megírását és elküldését nem lehet „erőfeszítésnek” tekinteni.

Ezt a kifogást az igazgató elutasította, mert a Bayer válaszolt a Natcónak, és egyértelműen elutasította önkéntes licencia adását. Ezért a Natco nem tehetett több erőfeszítést, és így a törvény 86(4)(iv) cikkének követelménye ki lett elégítve.

c) A Bayer szerint a Natco nem tette az ügyet első pillantásra egyértelművé, és a hivatali igazgatónak nem kellett volna publikálnia a kényszerengedély-kérelmet a hivatalos lapban anélkül, hogy a Bayernek lehetőséget adott volna meghallgatásra.

Az igazgató azon az alapon utasította el ezt a kifogást, hogy a Bayer által az ISZH-nál benyújtott, a szabadalom gyakorlatba vételére vonatkozó nyilatkozat szerint a Bayer az elmúlt három évben nem importált megfelelő mennyiségű Nexavart, és ez kellő mértékben megalapozta az első pillantásra nyilvánvaló megítélést.

d) A Bayer kifogásolta, hogy a Natco elhallgatta azt a tényt, hogy a *CIPLA Ltd.* (Cipla), egy indiai generikusgyógyszer-gyártó, a gyógyszer generikus változatát árusította, és a Bayer bitorlási keresetet indított a Cipla ellen, amely akkor is függött.

Ezt a kifogást az igazgató elutasította azon az alapon, hogy az nem tekinthető érdemi kérdésnek a kényszerengedély-eljárás szempontjából.

A fentiekről korábban röviden már hírt adtunk.⁷

4. A Bombayi Felsőbíróság előtti kérdések

a) Önkéntes licencadás⁸

A Bombayi Felsőbíróság először az önkéntes licencadással kapcsolatos kérdéseket vizsgálta.

A szabadalmi törvény szerint két feltételt kell kielégíteni mielőtt egy kényszerengedélyre vonatkozó kérelmet a hivatali igazgató figyelembe vesz:

- kényszerengedély-kérelmet csak a szabadalom engedélyezésének időpontjától számított három év letelte után lehet benyújtani;
- a kérelmezőnek erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy licenciát (önkéntes licencia) kapjon ésszerű körülmények és feltételek mellett.

Az első feltételt kielégítették. Az önkéntes licencia feltételeivel kapcsolatban a Bayer azzal érvelt, hogy a Natco nem tett jóhiszemű erőfeszítéseket annak érdekében, hogy önkéntes li-

⁷ Dr. Palágyi Tivadar: Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf., 3. sz., 2013. június, p. 117.

⁸ Iha, Antani, Gokhale: i. m. (1), p. 6.

cenciát kapjon, mert a 2010. december 27-i Bayer-válasz után nem vette fel ismét a Bayerrel a kapcsolatot.

A Bombayi Felsőbíróság azon a véleményen volt, hogy a Bayer világosan elutasította a licencszerződésre vonatkozó kérelmet, és semmilyen célt nem szolgált a Bayer válaszában az a határozatlan kérelem, hogy a Natco 14 napon belül vegye fel vele a kapcsolatot, ha van bármilyen hozzáadnivalója. A Bayer kérelme csupán azt állapította meg, hogy a Natco viszsztatérhet abban az esetben, ha bármit hozzá kíván adni az önkéntes licenciára vonatkozó kérelmeihez. A Bombayi Felsőbíróság szerint a Natco a második feltételt is kielégítette a kényszerengedély kérése előtt.

b) A köz ésszerű követelményei⁹

A Bayer azt állította, hogy a Natcón van a bizonyítási teher azzal kapcsolatban, hogy a Bayer nem elégítette ki a köz ésszerű követelményeit. A Bombayi Felsőbíróság elfogadta a Bayer azon állításait, hogy:

- A Natco elmulasztotta megállapítani, hogy a köz ésszerű követelményeit nem elégítet-ték ki;
- ezt nem lehetett meghatározni a gyógyszer kívánó betegek számának megállapítása nélkül;
- a gyógyszer a betegségek végső stádiumában levő betegek kezelésére szolgál, és nincs arra szükség, hogy a vese- vagy májrákban szenvedő valamennyi beteg szedje. Az orvosnak kell eldöntenie, hogy nem fogad-e el a gyógyszer felírásán kívül egyéb rendszabályokat is.

A Bombayi Felsőbíróság megjegyezte, hogy a köz ésszerű követelményét nem lehet kielé-gíteni matematikai alapon, azt csak a benyújtott bizonyítékok alapján lehet meghatározni. A Bombayi Felsőbíróság figyelembe vette *dr. Manish Garg* eskü alatti nyilatkozatát, aki a vo-natkozó időben Indiában a Bayer orvosigazgatója volt. Az eskü alatti nyilatkozat veserákban és májrákban szenvedő 8842 beteget említ, akik a gyógyszert igényelnék, a Bayer azonban csupán 593 doboz gyógyszert adott el, ami csak 200 beteg számára volt elegendő.

A Bayer azt állította, hogy a szabadalmazott gyógyszert a szabadalmas jogainak bitorlásá-val előállító Cipla eladásait is figyelembe kell venni az Indiában hozzáférhető szabadalma-zott gyógyszer teljes mennyiségének a megállapításakor.

A Bombayi Felsőbíróság azonban azon a véleményen volt, hogy a Cipla által gyártott mennyiséget nem lehet figyelembe venni a Cipla és a Bayer között a Delhi Felsőbíróságnál függő szabadalombitorlási per és azon lehetőség miatt, hogy a Cipla általi gyártást bármikor le lehet állítani, ha egy ideiglenes intézkedést elrendelnek. A Bombayi Felsőbíróság szerint a Cipla által gyártott termékeket csak akkor lehet figyelembe venni, ha a Bayer elfogadja a Cipla részvételét, és lényegileg tényleges licenciát ad a Ciplának.

⁹ *Mathew, Elandon, Gokhala: i. m. (3), p. 2.*

A Bombayi Felsőbíróóság a hivatali igazgatónak azt a megjegyzését is figyelembe vette, hogy még ha hozzáadnák is a Cipla által gyártott gyógyszer mennyiségét a Bayer által szolgáltatott mennyiséghez, ezek összege még akkor sem lenne elegendő a betegek ésszerű követelményének a kielégítésére, minthogy a Cipla csupán 4686 gyógyszercsomagot szolgáltatott.

A Bombayi Felsőbíróóság értelmezte a törvény 84(7) cikkében szereplő „megfelelő mértékű” szavakat is, és azon a nézetén volt, hogy az változik a szabadalmazott termék típusától függően. Megállapította, hogy gyógyszerek vonatkozásában a megfelelő mértéknek 100%-nak kell lennie, és a gyógyszert minden egyes beteg számára hozzáférhetővé kell tenni. A szabadalmasnak adott jogok egyetlen beteget sem foszthatnak meg gyógyszereszküszégetének a kielégítésétől.

c) Ésszerűen olcsó ár¹⁰

A Bayer azzal érvelt, hogy annak meghatározása előtt, hogy a gyógyszer a köz számára ésszerűen olcsó áron hozzáférhető-e, fontos először meghatározni, hogy a gyógyszerrel kapcsolatban mi tekinthető ésszerűen olcsó árnak. A Bombayi Felsőbíróóság nézete szerint a törvény a hivatali igazgatót nem ruházta fel nyomozóhatalommal. Az igazgató csak azt tudja biztosítani, hogy a szabadalmazott termék a szabadalmas és a kérelmező által ajánlott viszonylagos ár alapján ésszerűen olcsón legyen elérhető. A Bombayi Felsőbíróóság megállapította, hogy a Bayer a gyógyszert nem ésszerűen olcsó áron árusította, mert a Natco a havi gyógyászati szükségletet 8800 rúpiáért ajánlotta, szemben a Bayer által kért 284 000 rúpiával. Ez azt mutatja, hogy az ésszerűen olcsó ár nem a Bayeré, hanem a Natcóté.

A Bayer továbbá azzal érvelt, hogy az „ésszerűen olcsó árat” nem csupán a felhasználó, hanem a feltaláló szemszögéből is vizsgálni kell. A feltaláló jelentős kiadások árán fejleszt ki egy gyógyszert, kísérleteket végezve és a terméket piacra dobva. Számos kifejlesztett molekulát, amelyek hatalmas összegekbe kerültek, egyáltalán nem lehet piacra vinni. Az ilyen hibás molekulák kutatásába fektetett költségeknek is meg kell térülniük a végül nyilvános felhasználásra kerülő molekulákból szerzett jövedelem révén. Ilyen költségtényezőket a hivatali igazgató nem vett figyelembe, amikor meghatározta az ésszerűen olcsó árat. A Bayer a globális gyógyszerkutatási műveletek *Dintar* nevű vezetőjének az eskü alatti nyilatkozatait is benyújtotta a hivatali igazgatójának, amelyek azt állították, hogy a Bayer mintegy 114 milliárd rúpiát ruházott be 2010-ben kutatási és fejlesztési tevékenységre. Válaszként a Natco *James Love* eskü alatti nyilatkozatát nyújtotta be, amely megállapította, hogy a Bayer által 1994-től 2004-ig kutatásra fordított összeget a Bayer egy év alatt visszaszerezte.

A Bombayi Felsőbíróóság megállapította továbbá, hogy a Bayer nem nyújtotta be saját könyvelési adatait, amelyek bizonyítanák a konkrét szabadalmazott gyógyszer fejlesztésére

¹⁰ Mathew, Elandon, Gokhala: i. m. (3), p. 3.

fordított kiadásokat és a szabadalmazott gyógyszer világszerte történő eladása révén már befolyt összegeket. A Bayer azt is visszautasította, hogy bemutassa az igazgató által kért mérlegadatait. A Bombayi Felsőbíróság azon a nézetén volt, hogy ha a könyvelési adatokat és a mérlegadatokat bemutatták volna, könnyebb lett volna meghatározni azt az ésszerű árat, amelyen a Bayer a köz számára hozzáférhetővé tehetné volna a gyógyszert. Továbbá azt is megállapította, hogy a költségek 50%-át az Egyesült Államok kormánya már visszatérítette, mert a gyógyszert „árva gyógyszernek” minősítették.

A Bayer továbbá arra hivatkozott, hogy a betegek különböző, eltérő fizetőképességű társadalmi rétegekhez tartoznak, és már megindított egy betegsegítő programot (Patient Assistant Program, PAP), amelynek alapján az orvosok által javasolt, szűkölködő betegeknek egy teljes hónapon át ingyen adták a tablettákat, ha a betegek háromnapi használatra elegendő gyógyszert vásároltak.

A Bombayi Felsőbíróság megállapította, hogy a PAP keretében a gyógyszereket csupán olyan betegek számára tették hozzáférhetővé, akiket az orvos ajánlott. Emellett a PAP alá eső betegek csak a Bayer tetszése alapján juthatnak hozzá a kedvezményes árú gyógyszerhez. Az ilyen gyógyszerhez viszont rendes körülmények között nem minden beteg férhet hozzá. Így ezt a tényezőt nem lehet figyelembe venni az „ésszerűen olcsó ár” meghatározásakor.

A Bombayi Felsőbíróság azt is megállapította, hogy a kettős árazás elég lenne ahhoz, hogy kielégítsék a közönség ésszerű igényeit, de nem lenne alkalmazható az ésszerűen olcsó ár mellett. Ezt a nézetét a szabadalmi törvény 84(7) cikkére alapozta, amely tényezőket szolgáltat a közönség ésszerű követelményének kielégítésére. A 84(7)(a)(ii) cikk szükségessé teszi, hogy a szabadalmazott cikk megfelelő mértékben vagy ésszerű feltételek mellett legyen hozzáférhető. A Bombayi Felsőbíróság szerint az „ésszerű feltételek” kifejezés olyan esetekre vonatkozik, amikor a gyógyszer sajátos árak elfogadása mellett férhető hozzá rossz gazdasági helyzetben levő betegek számára.

*d) A szabadalmat nem India területén vették gyakorlatba*¹¹

Ez volt a vita legfontosabb pontja. Míg a hivatali igazgató azon a nézetén volt, hogy a szabadalmazott terméket csak akkor tekintik Indiában előállítottnak, ha azt a szabadalmas Indiában gyártja ésszerű időn belül, az IPAB szerint ezt a kérdést esetről esetre kell elbírálni, és nem minden szabadalmazott termék esetén lehet elfogadni ezt a megközelítést, mert egy szabadalmazott termék importját is lehet úgy tekinteni, hogy a szabadalmat India területén valósították meg.

A Bayer a TRIPS 27. cikkére hívta fel a Bombayi Felsőbíróság figyelmét, amely szerint nem lehet hátrányos megkülönböztetést tenni a szabadalmazott termékek között attól függően, hogy azokat törvényesen gyártják vagy importálják. Ez a nézet tűnik ki a törvény és a

¹¹ *Iha, Antani, Gokhale*: i. m. (1), p. 9.

végrehajtási utasítás által előírt 27. sz. nyomtatványból is, amelyet a szabadalmasnak a hivatali igazgató számára kell kitöltenie a szabadalom Indiában történő gyakorlatba vételekor. Ezen az űrlapon a szabadalmasnak, miközben a szabadalmazott gyógyszer Indiában való gyakorlatba vételéről kell részleteket közölnie, a szabadalmazott termék Indiában történő gyakorlatba vételéről kell nyilatkoznia kétféle osztályozás szerint, amely vagy Indiában történő gyártásra, vagy pedig más országokból történő importra vonatkozik.

A Bombayi Felsőbíróság megállapította, hogy a szabadalmazott találmányok India területén történő gyakorlatba vételét a törvény 83. cikke alapján kell figyelembe venni, amely törvényes irányelvet szolgáltat a „gyakorlatba véve India területén” kifejezés jelentésével kapcsolatban. A Bombayi Felsőbíróság a 83. cikk alábbi rendelkezéseire hívta fel a figyelmet.

(b) A szabadalmat nem azért engedélyezik, hogy lehetővé tegyék a szabadalmas számára monopólium élvezését a szabadalmazott cikk importálásához.

(c) A műszaki tudást az előállítók és a felhasználók kölcsönös előnyére kell továbbítani és terjeszteni.

(f) A szabadalmas nem élhet vissza a szabadalmi joggal azáltal, hogy olyan tevékenységeket folytat, amelyek ésszerűtlenül korlátozzák a kereskedelmet, vagy hátrányosan befolyásolják a nemzetközi technológiaátadást.

A fenti irányelvek olvasása alapján a Bombayi Felsőbíróság azt a nézetét fejtette ki, hogy a szabadalmazott terméknek India területén történő gyártására vonatkozó erőfeszítéseket kívánnak. Egyetértett a Szellemitulajdon-védelmi Fellebbezési Bíróság nézetével, amely szerint ezt a dolgot esetről esetre kell figyelembe venni, és az Indiában történő gyártás nem az egyetlen módja a szabadalom indiai gyakorlatba vételének. Egy szabadalmat Indiában úgy is gyakorlatba lehet venni, hogy a szabadalmazott terméket megfelelő mennyiségben importálják és rendelkezésre bocsátják. Az import útján történő gyakorlatba vétel azonban csak akkor fogadható el, ha a szabadalmas kielégítő okot ad arra, hogy a szabadalmazott terméket miért nem Indiában gyártotta.

A fentiek összegezeként a Bombayi Felsőbíróság megállapította, hogy a szabadalom bitorló általi eladást csak akkor lehet a közönség ésszerű szükségletei kielégítésének tekinteni, ha a szabadalmas tényleges licenciát adott, vagyis a bitorló általi használat esetén nem indított szabadalom bitorlási pert a bitorló ellen.

A fentiek alapján a Bombayi Felsőbíróság helybenhagyta a Szellemitulajdon-védelmi Fellebbezési Bíróság döntését, amely megerősítette a hivatali igazgatónak azt a rendelkezését, hogy kényszerengedélyt adott a Natciónak a Bayer szorafenib-tozilátra (Nexabar) vonatkozó indiai szabadalmára.

A Natco kényszerengedélyre vonatkozó kérelme az első volt Indiában, és azért jelentős, mert részben új értelmezést nyújt azokkal a feltételekkel kapcsolatban, amelyeket az 1970. évi indiai szabadalmi törvény alapján kényszerengedély adásakor figyelembe kell venni.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK

1. A döntés tanulságai

A fenti ügy azt bizonyítja, hogy Indiában egy szabadalmas nem a legokosabban jár el, ha elutasít egy önkéntes licenciára vonatkozó kérelmet, ha ugyanaz a kérelmező kényszerengedélyre vonatkozó kérelmet is benyújthat. Célszerű azt is figyelembe venni, hogy az indiai szabadalmi törvény 84(6) cikke lehetővé teszi a hivatali igazgató számára, hogy betekinthesen az alábbi tényezőkre, illetve azokat figyelembe vegye:

- a találmány jellege, a szabadalom pecsételése óta eltelt idő és azok a rendszabályok, amelyeket a szabadalmas vagy bármely licencvevő tett a találmány kihasználása érdekében;
- a bejelentő képessége, hogy a találmányt a köz javára vegye gyakorlatba;
- a bejelentő képessége, hogy a szabadalom engedélyezése után vállalja a találmány gyakorlatba vételéhez tőke biztosításának a kockázatát.

Ha egy önkéntes licenciát kérő a szabadalmas kérdésére, hogy képes-e a szabadalmazott gyógyszert a köz javára gyártani, és rendelkezik-e az ehhez szükséges tőkével, olyan választ ad, amelynek alapján a szabadalmas számára úgy tűnik, hogy a licenciát kérő komoly szándékkal bír, a szabadalmasnak meg kell kérdeznie, hogy tárgyalhatnak-e az önkéntes licenciadengedélyezésének a feltételeiről. Ha erre a kérdésre nem kap érdemi választ, ez azt bizonyítja, hogy a kérelmező nem tett hitelt érdemlő kísérletet az önkéntes licenciadengedélyezésére.

A Bombayi Felsőbíróság, miközben megerősíti az IPAB álláspontját, megállapítja, hogy abban az esetben, ha egy szabadalmazott terméket nem Indiában gyártanak, hanem teljes mennyiségét importálják, nem lehet azt mondani, hogy a szabadalmat nem Indiában veszik gyakorlatba. Bár a Bombayi Felsőbíróság megjegyezte, hogy nem szükséges az Indiában való gyártás, azonban a szabadalmasnak kell bizonyítania azokat az okokat, amelyek miatt nem képes a terméket Indiában gyártani. Az ok az is lehet, hogy késve kapta meg a hivatalos engedélyt a szabadalmazott termék Indiában való gyártására. Azonban a „nem Indiában gyártott” kifejezést esetről esetre határozzák meg, és a bíróság nem szolgáltatott konkrét irányelveket ilyen vonatkozásban. Célszerű lehet Indiában való gyártást megfontolni kölcsönlicencia alapon, ha a szabadalmasnak nincs gyártási lehetősége Indiában.

A döntésből levonható egy másik fontos következtetés: kettős árazás alkalmazható a köz ésszerű követelményeinek a kielégítésére. Így eltérő árakat lehet ajánlani ugyanazért a termékért olyan betegek igényeinek a kielégítésére, akik különböző gazdasági rétegekhez tartoznak, tehát eltérő képességgel rendelkeznek a gyógyszer árának megfizetésére. Ezt a kettős árazást azonban a gyakorlatban nehéz lehet megvalósítani.

A Bombayi Felsőbíróság nem foglalkozott részletesen azzal a kérdéssel, hogy mit lehet ésszerűen olcsó árnak tekinteni, de megjegyezte, hogy ha a Bayer benyújtotta volna a könyvelési és mérlegadatait, kiadásai és bevételei alapján könnyebb lett volna meghatározni azt az ésszerű árat, amelyen a köz számára hozzáférhetővé tehetné volna a gyógyszert. Ez persze

nehézséget okozhat, mert lehetséges, hogy a szabadalmas számára ésszerűnek tekintett ár a hatóságok számára nem tűnik annak még a könyvelési adatok megtekintése után sem. Ez még mindig olyan kérdés, amely teljes mértékben tisztázandó tényezőkön alapszik.

2. A Bombayi Felsőbíróság döntése által felvetett kérdések

Elsőként említjük a *de facto* licencia adását a szabadalom tulajdonosa által a bitorlónak. A döntés szerint *de facto* licencia adása akkor jöhet számításba, ha a szabadalmas nem indított bitorlási pert a bitorló ellen. Ez ahhoz a kérdéshez vezet, hogy a szabadalmas beperelje-e a bitorlót. Ha a szabadalmas perel, a bitorló által gyártott terméket nem veszik figyelembe a köz ésszerű szükségleteinek a kielégítése szempontjából. Ha a szabadalmas nem perel, ezt úgy tekintik, hogy *de facto* licenciát adott a bitorlónak a szabadalmazott termék gyártására. Még akkor sem biztos, hogy a bíróság közbenső ideiglenes intézkedést hoz, ha a szabadalmas perel. Ez bizonytalan helyzethez vezet, nincs ideiglenes intézkedés, és a bitorolt termékek eladása befolyásolja a szabadalmas üzleti terveit.

A Bombayi Felsőbírószág megállapította, hogy gyógyszerek esetében a gyógyszerre vonatkozó igény kielégítésének megfelelő mértéke 100%-os kell, hogy legyen, és a gyógyszert minden beteg számára hozzáférhetővé kell tenni. Ideális esetben azt, hogy milyen a „megfelelő mérték”, eseti alapon kell eldönteni: a gyógyszert igénylő betegek száma esetenként változik, és több tényező befolyásolja, így például a betegség kezeléséhez hozzáférhető alternatív gyógyszerek vagy terápiák, az a lehetőség, hogy az orvos nem írja fel a szabadalmazott gyógyszert, továbbá a szabadalmazott gyógyszer használatával kezelni szándékozott betegség súlyossága. Mindezeket a tényezőket figyelembe kell venni a szabadalmazott gyógyszert igénylő betegek számának meghatározásakor. Ezt az eljárást bonyolulttá teszi az a tény, hogy a felek között jelentős vita lehet a szabadalmazott gyógyszert igénylő betegek számának a meghatározása kapcsán.

Itt azt is figyelembe kell venni, hogy a szabadalmi törvény 84(7)(iii) cikke ilyen téren nem ad pontos értelmezést, hanem csak „megfelelő mértéket” említ „teljes mérték” helyett.

A tárgyalta döntés komoly gondokat okozhat a szabadalomtulajdonosoknak, különösen gyógyszeres szabadalmak esetén. Mindig nehéz egyensúlyt létrehozni a szabadalomtulajdonos jogai és a szabadalmazott termék használóinak a jogai között, és még nehezebb gyógyszerek esetében, amikor az emberbaráti megközelítés előnyt élvez a kereskedelmivel szemben. Azonban túl korai lehet ilyen következtetések levonása, mert India kormánya korábban még nem hivatkozott a kényszerengedély-rendelkezésekre, és magánfél sem pereskedett kényszerengedély miatt. Így – miként már említettük – ez az ügy az első, amelyben kényszerengedély-kérelem miatt pereskedtek, vagyis amelyben a kényszerengedélyre vonatkozó rendelkezéseket értelmezni kellett, és amelynél természetesen különböző sajátos tényeket is figyelembe kellett venni. Ez a precedenst teremtő ítélet jelentős hullámokat vet a nagymértékben szellemi-ökö-centrikus gyógyszeriparban, és komolyan befolyásolhatja az innovatív gyógyszergyárak jövőbeli tevékenységét.

Dr. Vida Sándor*

VÉDJEGY, DOMÉNNÉV, METATAG¹

Az itt ismertetendő ügyben a védjegy másodlagos szerepet játszott: az alapperbeli felperes nevének kezdőbetűiből alkotott BEST védjegyet az eljárásban elért kezdeti sikerek ellenére a belga fellebbviteli bíróság törölte. Az alapperbeli felperes az EU Bírósága előtti eljárásban védjegyjogi kérdésekben is előzetes döntést kért ugyan, minthogy azonban a belga bíróság megkeresése ezekről nem szólt, így azok vizsgálata elől az EU Bírósága elzárkózott.

Ugyanakkor minthogy – e sorok írója szerint – az EU Bírósága ítéletéből a doménnevek és a védjegyjog közötti több párhuzamosság is kiolvasható, érdemes erről az ügyről megemlékezni.

TÉNYÁLLÁS

Mind a Belgian Electronic Sorting Technology NV, más néven NV BEST (a továbbiakban: BEST) mint felperes, mind a Visys NV (a továbbiakban: Visys) mint az alapeljárásban másodrendű alperes olyan cég, amely a lézertechnológiával felszerelt szortírozórendszerek gyártásával és értékesítésével kapcsolatos tevékenységet végez.

2007. január 3-án Bert Peelaers (a továbbiakban: B. Peelaers), a Visys alapító tagja és az alapeljárásban elsőrendű alperes regisztráltatta a *www.bestlasersorter.com* doménnevet, amelynek egy olyan internetes oldal felel meg, amelynek tartalma amellett, hogy megegyezik a *www.lasersorter.com* doménnévnek megfelelő internetes oldal tartalmával, azonos a *www.visys.be* és a *www.visysglobal.be* doménneveknek megfelelő, a Visys által már korábban használt weboldalak tartalmával.

2008. április 4-én a BEST cég a Benelux Szellemi Tulajdon Hivatalánál bejelentette a BEST ábrás védjegyet, a védjegyekkel ellátható termékek és szolgáltatások nemzetközi osztályozásáról szóló, a Nizzai Megállapodás szerinti 7., 9., 40. és 42. osztályba tartozó áruk és szolgáltatások vonatkozásában.

* jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda

¹ Az EU Bírósága előtt az adott eljárásban eljáró főtanácsnok nézete szerint (perösszefoglaló, 5. pont) a metatagek valamely internetes oldal forráskódjában kódolt szavak. Nem láthatóak a weboldalon, és azok ez utóbbi tartalmának leírására szolgálnak. Amikor a keresésre keresőmotorral kerül sor, ez utóbbi felismeri a metatageket, amelyek a keresőmotorral felismert, a felhasználó által végzett keresésnek megfelelő, különböző internetes oldalak megjelenése sorrendjének meghatározásához járulnak hozzá. Főszabályként a metatageknek két típusa létezik: a „leíró metatagek” (meta description tag), amelyek az oldal tartalmát írják le, valamint a „kulcsszavas metatagek” (key words metatags), amelyek az oldal tartalmára utaló kulcsszavakat tartalmazzák. A kérdést előterjesztő belga bíróság előtti jogvita a metatagek ez utóbbi típusának a használatára vonatkozik. Megjegyzés: A metatagek olyan adatok, amelyeket az internethasználó nem lát, de azokat a weboldal tartalmazza, és a keresőrobotok felhasználják azokat.

2008. április 23-án egy bírósági végrehajtó megállapította, hogy a *www.google.be* keresőmotor a „Best Laser Sorter” keresőkifejezés beírása esetén második keresési eredményként, rögtön a BEST internetes oldala után, a Visys internetes oldalára mutat. Megállapította továbbá, hogy a Visys internetes oldalain használja az alábbi metaadatokat: „Helius sorter, LS9000, Genius sorter, Best+Helius, Best+Genius, Best nv”, amelyek vagy a BEST cég kilétere utalnak, vagy megegyeznek az általa forgalmazott árucikkek neveivel.

A BEST cég, miután úgy vélte, hogy a *www.bestlasersorter.com* doménnév használata és bejegyeztetése, valamint a termékeinek neveire utaló metatagek használata védjegyét és kereskedelmi nevét, valamint többek között a megtévesztő és összehasonlító reklámokra vonatkozó rendelkezéseket sérti, keresetet nyújtott be B. Peelaers és a Visys alperes ellen e magatartások megszüntetése érdekében. Az alperesek viszontkeresetet terjesztettek elő, s a BEST védjegy törlését kérték.

Az elsőfokú bíróság elutasította mind a felperesi kérelmeket, mind a viszontkeresetet, a BEST felperes azon kérelmének kivételével, amely annak elismerésére irányult, hogy a szóban forgó metatagek használata sérti a megtévesztő és összehasonlító reklámokra vonatkozó szabályozást. A fellebbviteli bíróság ezzel szemben a BEST felperes valamennyi kérelmét elutasította, ugyanakkor helyt adott a viszontkeresetnek, és megkülönböztetőképesség hiánya miatt törölte a felperes BEST védjegyét.

A felülvizsgálati kérelem ügyében eljáró Belga Legfelsőbb Bíróság ítéletében – a megtévesztő és összehasonlító reklámokra vonatkozó rendelkezések megsértésére vonatkozó jogalap kivételével – elutasította a BEST által előterjesztett kereseti kérelmeket. Ezek tekintetében a felülvizsgálati ügyben eljáró bíróság úgy vélte, hogy fel kell függesztenie az előtte folyamatban lévő eljárást, és a következő kérdést kell előzetes döntéshozatal céljából az EU Bírósága elé terjesztenie:

Úgy kell-e értelmezni a megtévesztő és összehasonlító reklámról szóló 84/450 irányelv 2. cikke, illetve az azt módosító 2006/114 irányelv 2. cikke szerinti „reklám” fogalmát, hogy az valamely doménnév regisztrálását és használatát, valamint a metatagek valamely weboldal metaadataiban történő használatát is magában foglalja?

PERÖSSZEFOGLALÓ²

P. Mengozzi főtanácsnok perösszefoglalójának legfontosabb gondolatai az alábbiakban foglalhatók össze.

² C-657/11 ügyszám.

A) Az arra irányuló kérelemről, hogy az EU Bírósága hivatalból döntsön egyes előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések tárgyában

Előzetesen ki kell emelni, hogy a jelen ügyben az EU Bírósága elé előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés kizárólag a megtévesztő és összehasonlító reklámról szóló irányelvek (a továbbiakban a reklámirányelvek) szerinti „reklám” fogalmának értelmezésére vonatkozik (perösszefoglaló, 16. pont).

Ebben az összefüggésben tehát úgy vélem – mondja –, hogy el kell utasítani a BEST által az EU Bírósága elé terjesztett és a tárgyaláson megismételt arra irányuló kérelmet, hogy az EU Bírósága hivatalból döntsön egyes előzetes döntéshozatalra előterjesztett, védjegyekre vonatkozó kérdések tárgyában. Olyan kérdésekről van szó, amelyeket a kérdést előterjesztő belga bíróság véleménye szerint a BEST cég ilyen irányú kérelme ellenére sem kell az EU Bírósága elé terjeszteni (perösszefoglaló, 17. pont).

E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint kizárólag a kérdést előterjesztő bíróság hatáskörébe tartozik azon kérdések tárgyának a meghatározása, amelyeket elő kíván terjeszteni. Egyedül az alapügyben eljáró és a meghozandó bírósági döntésért felelős nemzeti bíróság jogosult az ügy sajátosságaira figyelemmel elbírálni azt, hogy egyrészt ítélethozatala szempontjából szükséges-e az előzetes döntéshozatal, másrészt az EU Bírósága számára feltett kérdések relevánsak-e. Nem kell tehát megvizsgálni a felek által előterjesztett azon kérdéseket, amelyek meghaladják a nemzeti bíróság által előterjesztett kérdés keretét, különösen ez a helyzet, ha a nemzeti bíróság kifejezetten elutasította a kérdésnek az EU Bírósága elé terjesztésére irányuló kérelmet (perösszefoglaló, 18. pont).

B) Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésről

1. A reklám fogalmáról

A jelen ügyben előzetes döntéshozatalra az EU Bírósága elé terjesztett kérdés három részből áll. A kérdést előterjesztő bíróság ugyanis arra keres választ, hogy a reklámirányelvek szerinti „reklám” fogalma magában foglalja-e egyrészt valamely doménnév regisztrálását, másrészt ez utóbbi használatát, és harmadrészt a metatagek valamely internetes oldal forráskódjában történő használatát (perösszefoglaló, 19. pont).

A 84/450 irányelv 2. cikkének 1. pontja és a 2006/114 irányelv 2. cikkének a) pontja szerinti meghatározásból az következik, hogy a reklám fogalma három lényeges elemet foglal magában: először is kell lennie egy „bármilyen formában megfogalmazott állítás”-nak, másodsorban azt „egy kereskedelmi, ipari, kézműipari vagy szabadfoglalkozású tevékenység keretében” kell továbbítani, és harmadsorban arra „árucikkek vagy szolgáltatások értékesítésének előmozdítása érdekében” kell, hogy sor kerüljön (perösszefoglaló, 27. pont).

Úgy tűnik, hogy e meghatározás második és harmadik eleme nem vet fel különösebb értelmezési kérdéseket, az első elem értelmezése, azaz a „bármilyen formában megfogalmazott állítás” megléte az, amely ugyanakkor a jelen ügy szempontjából jelentőséggel bíró kérdés középpontjában áll (perösszefoglaló, 28. pont).

Mindazonáltal különösen a reklám meghatározását képező első elem tekintetében előzetesen terminológiai pontosításra van szükség. Ki kell ugyanis emelni, hogy a meghatározás ezen eleme vonatkozásában nyelvi szempontból nem áll fenn teljes egyezés az irányelv különböző hivatalos nyelvi változatai között. Így míg az olasz nyelvi változat a „qualsiasi forma di messaggio”, illetve a francia és a spanyol változat a „toute forme de communication” és a „toda forma de comunicación” megfogalmazást tartalmazza, addig az angol változatban „the making of a representation in any form”, a német változatban pedig „jede Äußerung” szerepel (perösszefoglaló, 29. pont).

Márpedig a használt kifejezéseknek a különböző nyelvi változatokban megjelenő jelentéstartalmától függetlenül egyértelműnek tűnik, hogy valamennyi kifejezés a közlés olyan értelmű általános fogalmára utal, amely jeleknek és információknak az egyik személytől a másik személyhez történő továbbítására irányuló tevékenységet jelent. A 84/450 és a 2006/114 irányelv általános rendszerének és céljának fényében úgy vélem tehát, hogy a szóban forgó meghatározást a közlés általános, a különböző nyelvi változatok által egyébként kifejezetten használt fogalmára tekintettel kell értelmezni (perösszefoglaló, 31. pont).

A kommunikációtudomány a „kommunikáció” fogalmát jellemzően különböző elemekre bontja, amelyek között általában a következők találhatók: *i)* az üzenetet továbbító kibocsátó, azaz a rendszer (tárgy vagy személy); *ii)* az üzenetet fogadó vagy feldolgozó, azaz a címzett; *iii)* a csatorna, azaz azon eszköz, amelyen keresztül az üzenet továbbítására vagy fogadására sor kerül; *iv)* formális kód, azaz a közlést lehetővé tevő jelrendszer; *v)* a környezet, azaz az a helyzet, amelybe a közlés illeszkedik (és amelyre utalás történik); és végezetül *vi)* a valós és tényleges üzenet, azaz a közlendő tartalom (perösszefoglaló, 32. pont).

A közlés fogalmának e meghatározásán alapuló megközelítésből lehet kiindulni annak megállapítása érdekében, hogy a kérdést előterjesztő bíróság által az előzetes döntéshozatal iránti kérelemben említett három tényállás az említett irányelvek szerinti reklám meghatározását képező első elem részét képezi-e, azaz hogy azok „bármilyen formában megfogalmazott közlések-e” (perösszefoglaló, 33. pont).

Ami ezzel szemben különösen a meghatározás második elemét, azaz a gazdasági tevékenység keretében történő továbbítást illeti, megállapítható, hogy úgy tűnik, hogy a közlés „továbbítása” szükségességének körülményére történő utalás azt jelzi, hogy a továbbításra személytelenül, a közösség részére olyan üzenettovábbító eszközön keresztül kell, hogy sor kerüljön, amely alkalmas az üzenet határozatlan számú személyhez történő továbbítására, ami kizárni látszik a személyek közötti kommunikációt (perösszefoglaló, 34. pont).

Ami végezetül a harmadik elemet, azaz a reklámozási célt illeti, kiemelhető, hogy az idézett rendelkezés semmilyen módon nem írja elő e célnak a közlés általi közvetlen és azon-

nali megvalósulását, ily módon tehát nem szükséges, hogy a közlés kifejezetten az általa reklámozott árucikkekre és szolgáltatásokra utaljon. Úgy vélem tehát – mondja –, hogy a meghatározás olyan eseteket is magában foglal, mint az árucikkek és szolgáltatások közvetített és közvetett reklámozása. Az irányelv tehát nem kizárólag az árucikkre vagy márkanévre vonatkozó reklám eseteire alkalmazható (amikor a közlés a kínált árucikk vagy szolgáltatás, illetve az azok értékesítése során használt márkanév kapcsán kialakult képet befolyásolja), hanem az úgynevezett „intézményi reklám” eseteire is, azaz amikor a reklám célja a vállalkozásról kialakult kép befolyásolásával a vállalkozási szervezet előmozdítása, amely tehát közvetetten irányul a szóban forgó vállalkozás árucikkei és szolgáltatásai iránti kereslet növelésére (perösszefoglaló, 35. pont).

2. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés három részéről

a) A doménnév regisztrálásáról

A kérdést előterjesztő bíróság előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésének első részében lényegében azt kérdezi az EU Bíróságtól, hogy a doménnév regisztrálása a reklám-irányelvek szerinti reklámnak minősülhet-e (perösszefoglaló, 47. pont).

E tekintetben meg kell jegyezni, hogy a doménnév regisztrálása nem más, mint egy formális aktus, amelynek során valamely személy a doménnevek kezelésére kijelölt szervezettől, amely általában valamely magánjogi jogalany, az általa választott azon doménnév regisztrálását kéri, amelyet valószínűsíthetően használni kíván. Amennyiben teljesülnek a regisztrálás feltételei, és a vonatkozó díj megfizetésre kerül, a szervezet a szerződés alapján köteles a doménnevet nyilvántartásába venni, és az e doménnevet beíró felhasználókat a doménnév tulajdonosa által megjelölt IP-címmel összekötni (perösszefoglaló, 48. pont).

Egyebekben azt is meg kell jegyezni, hogy a doménnév pusztán regisztrálása semmiképpen nem jelenti azt, hogy ezt követően azt ténylegesen valamely internetes oldal létrehozására használják, mivel lehetséges, hogy az határozatlan ideig nem kerül felhasználásra (perösszefoglaló, 49. pont).

Ilyen körülmények között meglehetősen egyértelmű, hogy az imént leírt formális aktus végrehajtása nem jelenti valamely reklámozási célú közlés továbbítását. Véleményem szerint – mondja – az nem tartozik a reklámirányelv szerinti reklám fogalmába.

b) A doménnév használatáról

A kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés második részében lényegében annak eldöntését kéri az EU Bíróságtól, hogy a doménnév használata a reklámirányelvek szerinti reklámnak minősülhet-e (perösszefoglaló, 51. pont).

A doménnév első és legnyilvánvalóbb használati módja valamely weboldal létrehozása és annak interneten történő tényleges elérhetővé tétele, amely magának a doménnévnek megfelelő IP-címen érhető el. Úgy tűnik, hogy a doménnév e használati módja releváns az

alapeljárás szempontjából, mivel az alapper alperese, a Visys ténylegesen használta a versenytársa elnevezésére utaló doménneveket, és az azoknak megfelelő címekre az interneten weboldalakat tett elérhetővé (perösszefoglaló, 53. pont).

Márpedig az árucikkek és a szolgáltatások értékesítése előmozdításának céljától függetlenül, ami összekapcsolódhat a doménnév e használati módjával, és amit esetről esetre kell értékelni, úgy vélem, hogy annak megállapításához, hogy reklámnak minősül-e, ha valamely doménnévnek megfelelő címre az interneten valamely weboldalt tesznek elérhetővé, meg kell határozni, hogy ezen interneten történő elérhetővé tétel az idézett irányelvek szerinti reklám meghatározása alapján valamely közlés továbbításának minősül-e (perösszefoglaló, 54. pont).

E célból azt kell megvizsgálni, hogy a közlés tipikus jellemzőinek minősülő elemek jelen vannak-e. Márpedig valamely weboldal interneten történő elérhetővé tétele esetén meghatározható a kibocsátó, azaz azon személy, aki a doménnévnek megfelelő címre az interneten az oldalt elérhetővé teszi, a fogadó, azaz azon felhasználó, aki a keresőprogramba a doménnevet begépelve az oldalhoz csatlakozik, és maga az üzenet, azaz a weboldal tartalma, amely reklámozási céllal bírhat. Az üzenet továbbítására használt csatorna az internetes hálózathoz csatlakozó számítógép. A formális kód az üzenet internetes oldalon keresztül történő továbbítására használt szöveges, kép- és hangjelekből áll. A környezet a konkrét esettől függ (perösszefoglaló, 55. pont).

Emellett valamely weboldal interneten történő elérhetővé tétele kétségtelenül az abban foglalt üzenet továbbításának olyan módját képezi, amely a közösség részére személytelenül történik, és amely alkalmas az üzenet határozatlan számú személyhez történő továbbítására. A „továbbítás” fogalmának a fenti, 34. pontban említett követelménye tehát ugyancsak teljesül (perösszefoglaló, 56. pont).

A fenti megfontolások alapján tehát úgy vélem – mondja –, hogy a doménnév használati módjainak egyikét képezi az, ha valamely doménnévnek megfelelő címre interneten valamely weboldalt tesznek elérhetővé, és e használati mód valamely közlésnek a reklámirányelvek értelmében vett továbbítását jelenti. Következésképpen ha e közlésre gazdasági tevékenység keretében árucikkek vagy szolgáltatások értékesítésének előmozdítása érdekében kerül sor, az az irányelvek értelmében reklámnak minősül (perösszefoglaló, 57. pont).

c) A metatagek használatáról

A kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésének harmadik és utolsó részében lényegében annak a meghatározását kéri az EU Bíróságtól, hogy a metatagek valamely internetes oldal forráskódjában történő használata a reklámirányelvek szerinti reklámnak minősülhet-e.

Hasznos emlékeztetni arra, hogy a metatagek lényegében olyan kulcsszavakat foglalnak magukban, amelyeket valamely internetes oldal tulajdonosa a weboldal programozási kódján abból a célból visz fel, hogy annak tartalmát összefoglalóan leírja. Amikor ezt követően

az internetes felhasználó a keresőmotorral történő keresés során begépeli e kulcsszavakat, a keresőmotorok felismerik azokat. Ily módon e kulcsszavak befolyásolják a keresés eredményeit, és hozzájárulnak a szóban forgó internetes oldalnak a lefolytatott keresésből eredő eredmények listáján való helyének és láthatóságának javításához. Mindazonáltal a felhasználók számára a metatagek láthatatlanok (perösszefoglaló, 64. pont).

A válaszhoz azt kell megvizsgálni, hogy a metatagek használata rendelkezik-e a gazdasági tevékenység keretében árucikkek vagy szolgáltatások értékesítésének előmozdítása érdekében továbbított közlés jellemzőivel (perösszefoglaló, 65. pont).

Márpedig a doménnév használatához hasonlóan, úgy vélem – mondja a főtanácsos – hogy az irányelvek szerinti reklám meghatározását képező első elem fennállásának, azaz a „bármilyen formában megfogalmazott állítás” meglétének megállapításánál azt kell megvizsgálni, hogy a közlés tipikus jellemzőinek minősülő elemek jelen vannak-e (perösszefoglaló, 66. pont).

Úgy tűnik számomra – mondja –, hogy a metatagek valamely internetes oldal forráskódjában történő használata esetén fellelhető egy kibocsátó, azaz a forráskódon kulcsszavakat felvivő személy. Ez a személy azon különös célból viszi fel a metatagnek megfelelő kulcsszót, hogy azt a keresőmotor felismerje, és hogy így az utóbbit használó felhasználók által végzett keresés eredményeit befolyásolja (perösszefoglaló, 67. pont).

Problémásabbnak tűnik az a kérdés, hogy van-e fogadó, aki az információt befogadja, és hogy a metatagként használt kulcsszó olyan üzenetnek minősül-e, amely e fogadó részére továbbításra kerül. A keresést keresőmotorral végző felhasználó ugyanis közvetlenül nem rendelkezik tudomással a metataget képező kulcsszóról. Azt kizárólag a keresőmotor ismeri fel, és arról a fogadót közvetlenül nem értesítik (perösszefoglaló, 68. pont).

Mindazonáltal a közlés fogalmának kiterjesztő értelmezése esetén megállapítható, hogy a keresést keresőmotorral végző felhasználó a kulcsszó metatagból álló információ közvetített és a keresőmotor révén közvetített címzettje. Ilyen összefüggésben az üzenet, amelyet a kibocsátó a metatag révén kíván a fogadó részére továbbítani, és amely a keresőmotor révén közvetetten eljut az utóbbihoz, azon információt foglalja magában, amelyet a metataget forráskódjában tartalmazó weboldal a kulcsszavakhoz kapcsolódó tartalmakként magában foglal, és így ez az oldal a keresést keresőmotorral végző felhasználó fogadó számára jelentőséggel bír. Természetesen közvetett és közvetített közlésről van szó, amely ugyanakkor a közlés valamely formájának minősülhet (perösszefoglaló, 69. pont).

Ami a közlés fogalmának további elemeit illeti, a csatorna ebben az esetben is az internetes hálózathoz csatlakozott számítógép és a keresőmotort alkotó szoftver. A formális kód a kulcsszó megjelölésére használt nyelv, és a környezet az eset körülményeitől, különösen a lefolytatott kereséstől függ ebben az esetben is. Ami a továbbítás követelményét illeti, véleményem szerint teljesül, mivel a metatagnek a weboldal forráskódjába történő felvétele, amennyiben az a közlés valamely formájának tekinthető, meghatározatlan számú személy-

hez szól, azaz mindazokhoz, akik a keresőmotor segítségével a metataget képező kulcsszó alapján keresni kívánnak (perösszefoglaló, 70. pont).

E megközelítést alkalmazva úgy vélem – mondja –, hogy abban az esetben, ha a metatagek gazdasági tevékenység keretében árucikkek vagy szolgáltatások értékesítésének előmozdítása érdekében kerülnek felvitelre valamely weboldal forráskódjába, e tevékenység a reklámrányelvek szerinti reklám egyik formáját képezi (perösszefoglaló, 71. pont).

Ítélet³

Az EU Bírósága 2013. július 11-én hozott előzetes döntésében, figyelembe véve a belga, az észt, az olasz és a lengyel kormány által előterjesztett észrevételeket, a következőket mondta.

Előzetesen meg kell állapítani, hogy a BEST cég azt kéri az EU Bíróságtól, hogy hivatalból határozzon egyrészt afelől, hogy a védjegyirányelv 3. cikke (1) bekezdésének *b)* és *c)* pontja kizárja-e egy reklámozási célúnak vagy sugalmazó jellegűnek vélt védjegy lajstromozását. Másrészt a BEST cég arra kéri az EU Bíróságot, hogy válaszoljon arra a kérdésre, hogy a TRIPS 1. és 2. cikkével összefüggésben értelmezett, az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egyezmény 8. cikke által a kereskedelmi névnek nyújtott védelem feltétele-e, hogy meg lehessen állapítani, hogy e kereskedelmi név megkülönböztető jelleggel bír (ítélet, 27. pont).

E tekintetben emlékeztetni kell, hogy kizárólag a kérdést előterjesztő bíróság hatáskörébe tartozik azon kérdések tárgyának a meghatározása, amelyeket elő kíván terjeszteni. Ugyanis egyedül a jogvitában eljáró és a meghozandó bírói döntésért felelősséget vállaló nemzeti bíróságok feladata, hogy az egyes ügyek sajátos körülményeire figyelemmel mérlegeljék az előzetes döntésnek az ítélelhozatalhoz való szükségességét, valamint az EU Bírósága elé terjesztett kérdések relevanciáját (lásd a C-159/97. sz., a Castelletti-ügyben hozott ítélet 14. pontját, a C-154/05. sz., a Kersbergen-Lap és Dams-Schipper-ügyben hozott ítélet 21. pontját, valamint a C-321/03. sz., a Dyson-ügyben hozott ítélet 23. pontját – jelen ítélet, 28. pont).

Kérdésével a nemzeti bíróság azt kívánja megtudni, hogy úgy kell-e értelmezni a 84/450 irányelv 2. cikkének (1) pontját, illetve a 2006/114 irányelv 2. cikkének *a)* pontját, hogy az ezen rendelkezések szerinti „reklám” fogalma – olyan tényállás esetén, mint amely az alapügyben is előfordul – magában foglalja először is valamely doménnév regisztrálását, másodszor egy ilyen név használatát, és harmadszor metatagek valamely weboldal metaadataiban történő használatát (ítélet, 32. pont).

A 84/450 irányelv 2. cikkének (1) pontja, illetve a 2006/114 irányelv 2. cikkének *a)* pontja a reklám fogalmát valamely kereskedelmi, ipari, kézműipari vagy szabadfoglalkozású tevé-

³ C-657/11 ügyszám.

kenység keretében bármilyen formában, az árucikkek vagy szolgáltatások értékesítésének előmozdítása érdekében megfogalmazott közlésként határozza meg (ítélet, 34. pont).

Az EU Bíróságának korábbi megállapítása értelmében, figyelemmel arra, hogy e meghatározás meglehetősen tág, a reklám igen változatos formákat ölthet (lásd különösen a C-112/99. sz., a Toshiba Europe-ügyben hozott ítélet 28. pontját),⁴ és így semmiképpen sem korlátozódik a klasszikus reklám formáira (ítélet, 35. pont).

Annak meghatározása érdekében, hogy valamely gyakorlat reklámnak minősül-e az említett rendelkezések értelmében, figyelembe kell venni a reklámirányelvek célját, amely az – ahogy az ezen irányelvek 1. cikkéből következik –, hogy megvédje a kereskedőket a megtévesztő reklámmal és a tisztességtelenség következményeivel szemben, valamint hogy megállapítsa azokat a feltételeket, amelyek mellett az összehasonlító reklám megengedett (ítélet, 36. pont).

E feltételek – ahogy azt az EU Bírósága már megállapította – az összehasonlító reklám megengedésével érintett különféle érdekek egyensúlyba hozatalát célozzák a verseny ösztönzése céljából a fogyasztók érdekében, lehetővé téve a versenytársak számára a különféle összevethető termékek előnyeinek objektív kiemelését, megtiltva ugyanakkor az olyan gyakorlatot, amely versenytorzító hatású lehet, sérelmet okozhat a versenytársnak, és negatív hatással lehet a fogyasztók választására (lásd ebben az értelemben a C-487/07. sz., a L'Oréal és társai-ügyben hozott ítélet 68. pontját,⁵ valamint a C-159/09. sz., a Lidl-ügyben hozott ítélet 20. pontját⁶ (jelen ítélet, 37. pont).

⁴ A szöveg:

Ami az összehasonlító reklám meghatározását illeti, megjegyzendő, hogy a módosított 84/450 EK sz. reklámirányelv 2. cikk (1) bekezdése szerint ezen irányelv vonatkozásában a reklámozás a kereskedelemmel, üzlettel, mesterséggel vagy foglalkozással kapcsolatos bármely állítást jelenti, amely annak érdekében történik, hogy az áruk vagy szolgáltatások forgalmazását elősegítse, beleértve ingatlanokat, jogokat, kötelezettségeket. Figyelemmel erre a széles körű meghatározásra, a reklámozás, beleértve az összehasonlító reklámot is, rendkívül változatos formában fordulhat elő.

⁵ A szöveg:

Ezek a feltételek az összehasonlító reklám megengedésével érintett különféle érdekek egyensúlyba hozatalát célozzák. Miként az a 97/55 sz. irányelv (2), (7) és (9) preambulumbekkezdésének együttes értelmezéséből következik, a 3a. cikknek az a célja, hogy a fogyasztók érdekében ösztönözze az áruforgalmazók és szolgáltatásnyújtók közötti versenyt, lehetővé téve a versenytársak számára a különféle összevethető termékek előnyeinek objektív kiemelését, megtiltva ugyanakkor az olyan gyakorlatot, amely versenytorzító hatású lehet, sérelmet okozhat a versenytársnak, és negatív hatással lehet a fogyasztók választására.

⁶ A szöveg:

Mindenekelőtt arra kell emlékezni, hogy az EU Bíróságának ítélkezési gyakorlatából az következik, hogy az összehasonlító reklám megengedhetőségének a szóban forgó 3a. cikk (1) bekezdésében felsorolt különböző feltételei az összehasonlító reklám megengedésével esetlegesen érintett különféle érdekek egyensúlyba hozatalát célozzák. Miként az a 97/55 sz. irányelv (2), (7) és (9) preambulumbekkezdésének együttes értelmezéséből következik, a 3a. cikknek az a célja, hogy a fogyasztók érdekében ösztönözze az áruforgalmazók és szolgáltatásnyújtók közötti versenyt, lehetővé téve a versenytársak számára a különféle összevethető termékek előnyeinek objektív kiemelését, megtiltva ugyanakkor az olyan gyakorlatot, amely versenytorzító hatású lehet, sérelmet okozhat a versenytársnak, és negatív hatással lehet a fogyasztók választására (vö. L'Oréal és társai ügyben hozott ítélet 68. pontja – jelen írás 5. lábj.)

Ezenfelül a 2006/114 irányelv (3), (4) preambulumbekzdéséből és (8) preambulumbekzdésének második mondatából, valamint a „megtévesztő reklám” és az „összehasonlító reklám” fogalmának a 84/450 irányelv 2. cikkének (2) és (2a) pontjában, valamint a 2006/114 irányelv 2. cikkének b) és c) pontjában található, szintén tág meghatározásából kitűnik, hogy az uniós jogalkotó szándéka az volt, hogy ezen irányelvek révén teljes jogi keretet hozzon létre a reklám jellegű kifejezésre juttatás minden formája számára, függetlenül attól, hogy azok szerződéskötést eredményeznek-e; valamint annak érdekében, hogy az ilyen reklám ne okozzon kárt se a fogyasztóknak, se a kereskedőknek, és a belső piacon belül ne vezessen a verseny torzulásához (ítélet, 38. pont).

Ebből következően az első reklámirányelv értelmében vett „reklám” fogalmát nem lehet úgy értelmezni és alkalmazni, hogy az ezen irányelv által előírt tisztességes verseny szabályai ne vonatkozzanak valamely kereskedőnek a fogyasztók gazdasági magatartásának befolyásolására alkalmas, és így e kereskedő versenytársaira is esetlegesen kiható, arra irányuló intézkedéseire, hogy árucikkeit vagy szolgáltatásait népszerűsítse (ítélet, 39. pont).

Az alapügyben nem vitatott: az, hogy B. Peelaers (elsőrendű alperes) a Visys (másodrendű alperes) javára regisztráltatta a *www.bestlasersorter.com* doménnevet, illetve hogy ez utóbbi használta ezt a doménnevet, valamint a „Helius sorter, LS9000, Genius sorter, Best + Helius, Best + Genius, ... Best nv” metatageket, s ez a Visys kereskedelmi tevékenységének keretében történt (ítélet, 40. pont).

Az EU Bírósága előtti eljárásban részt vevő felek álláspontja így csak abban a tekintetben tér el egymástól, hogy B. Peelaers és a Visys említett magatartása a 84/450 irányelv 2. cikkének (1) pontja és a 2006/114 irányelv 2. cikkének a) pontja szerint „bármilyen formában ... megfogalmazott állításnak [helyesen: közlésnek – a szerző]” minősülnek-e „az árucikkek vagy szolgáltatások ... értékesítésének előmozdítása érdekében” (ítélet, 41. pont).

Először is valamely doménnev regisztrálását illetően meg kell állapítani, hogy az – ahogyan azt a főtanácsnok indítványának 48. és 49. pontjában kifejtette – nem más, mint egy formális aktus, amelynek során díj megfizetése ellenében kéri a doménnevek kezelésére kijelölt szervezettől az említett doménnev regisztrálását, és azt, hogy az e doménnevet beíró internethasználókat kizárólag a doménnev tulajdonosa által megjelölt IP-címmel kössék össze. A doménnev pusztá regisztrálása azonban nem jelenti azt, hogy ezt követően azt ténylegesen valamely weboldal létrehozására használják, és hogy következképpen az internethasználók megismerhetik ezt a doménnevet (ítélet, 42. pont).

Márpedig a 84/450 és a 2006/114 irányelvnek a jelen ítélet 36–38. pontjában felhívott célját figyelembe véve nem lehet megállapítani, hogy egy ilyen tisztán formális aktus, amely önmagában nem szükségszerűen jelenti azt, hogy a lehetséges fogyasztók megismerik a doménnevet, és amely következképpen nem képes befolyásolni ez utóbbiak választását, a 84/450 irányelv 2. cikkének (1) pontja és a 2006/114 irányelv 2. cikkének a) pontja szerint a doménnev tulajdonosának árucikkek vagy szolgáltatások értékesítésének előmozdítása érdekében megfogalmazott közlésének minősül (ítélet, 43. pont).

Ahogy arra az alapper felperese, a BEST cég hivatkozik, kétségtelen, hogy valamely doménnév regisztrálásának a következményeként a versenytársak saját weboldaluk vonatkozásában ezt a doménnevet nem regisztráltathatják és nem használhatják. Mindazonáltal, egy ilyen doménnév pusztán regisztrálása nem jelent önmagában reklámozó jellegű közlést, legfeljebb korlátozza a versenytárs lehetőségeit közlések megfogalmazására, amit adott esetben más jogi eszközökkel lehet szankcionálni (ítélet, 44. pont).

Ezek után ami valamely doménnév használatát illeti, nem vitatott, hogy az alapügyben azt kifogásolják, hogy a Visys a *www.bestlasersorter.com* doménnevet használja egy olyan weboldal esetén, amelynek tartalma azonos a Visys *www.visys.be* és *www.visysglobal.be* doménnév alatt elérhető weboldalainak tartalmával (ítélet, 45. pont).

Az ilyen használatnak nyilvánvalóan az a célja, hogy előmozdítsa a doménnév tulajdonosa árucikkeinek vagy szolgáltatásainak értékesítését (ítélet, 46. pont).

Ugyanis – ellentétben azzal, amit B. Peelaers és a Visys-alapperbeli alperesek állítanak – a tulajdonos nemcsak a doménnév alatt található weboldal útján szándékozik az árucikkeket vagy szolgáltatásait népszerűsíteni, hanem valamely gondosan kiválasztott doménnév használata által is, amely doménnévnek az a célja, hogy a lehető legtöbb internethasználót rábírja arra, hogy meglátogassa ezt az oldalt, és hogy érdeklődjön annak kínálata felől (ítélet, 47. pont).

Ezenfelül valamely doménnév ilyen használata, amely bizonyos árucikkekre vagy bizonyos szolgáltatásokra, illetve egy vállalat kereskedelmi nevére tartalmaz utalást, a közlés egy formájának minősül, amely a lehetséges fogyasztókat célozza, és azt sugallja számukra, hogy e név alatt az említett árucikkekkal vagy szolgáltatásokkal, illetve az említett vállalattal kapcsolatos weboldalt fognak találni. A doménnév állhat egyébiránt részben vagy egészben dicsérő jellegű kifejezésekből, vagy önmagában tűnhet olyannak, mint amely azon árucikkek és szolgáltatások érdemeit méltatja, amelyekre a név utal (ítélet, 48. pont).

Ezt a következtetést nem gyengíti a B. Peelaers és a Visys (alperesek), valamint az EU Bizottsága által hivatkozott azon körülmény, hogy az elektronikus kereskedelemről szóló 2000/31 irányelv 2. cikkének f) pontja úgy határozza meg a kereskedelmi tájékoztatás fogalmát, hogy többek között pontosítja azt, hogy „önmagában nem minősül ... kereskedelmi tájékoztatásnak ... a vállalkozás, szervezet vagy személy tevékenységéhez közvetlen hozzáférést lehetővé tevő információ, különösen a doménnév vagy az elektronikus levelezési cím” (ítélet, 49. pont).

Végül a metatagek valamely weboldal metaadataiban történő használatát illetően nem vitás, hogy az alapügyben azt a tényt kifogásolják, hogy a Visys (másodrendű alperes) ezen weboldalak metaadataiba – és így forráskódjukba – a „Helius sorter, LS9000, Genius sorter, Best+Helius, Best+Genius, ... Best nv” metatageket illesztette be, amely metatagek a BEST bizonyos árucikkei elnevezésének, valamint kereskedelmi neve vezérszavának felelnek meg (ítélet, 52. pont).

Az ilyen, kulcsszavakból álló metatagek (*keyword metatags*) –, amelyeket a keresőmotorok olvasnak, amikor az internetet böngézik az ott található számos weboldal hivatkozása érdekében – teszik részben lehetővé e keresőmotorok számára, hogy az oldalakat az internethasználó által használt keresőkifejezéshez mért relevanciájuk szerint sorolják be (ítélet, 53. pont).

Így az olyan metatagek használata, amelyek egy versenytárs árucikkei elnevezésének, illetve a versenytárs kereskedelmi nevének felelnek meg, főszabály szerint azt fogja eredményezni, hogy amikor az e versenytárs árucikkeit kereső internethasználó ezen elnevezések egyikét vagy e nevet beírja a keresőmotorba, az ez utóbbi által megjelenített természetes eredmény módosulni fog e metatagek használója javára, és a weboldala felé mutató link bekerül ezen eredmények listájába, adott esetben az említett versenytárs weboldala felé mutató link közvetlen közelében (ítélet, 54. pont).

Konkrétabban az alapügyben szóban forgó metatagek használatát illetően megállapítást nyert, hogy amikor egy internethasználó a „Best Laser Sorter” szavakat írja be a *www.google.be* keresőmotorba, az utóbbi második keresési eredményként, rögtön a BEST weboldala után a Visys (másodrendű alperes) weboldalára mutat (ítélet, 55. pont).

Márpedig az esetek többségében valamely cég árucikkeinek elnevezését vagy a cég nevét keresőkifejezésként beíró internethasználó e meghatározott árucikk vagy e cég és annak árucikkválasztéka kapcsán kíván információkat vagy ajánlatokat találni. Ennélfogva, amennyiben a természetes eredmények listáján olyan linkek jelennek meg, amelyek e cég versenytársának árucikkeire mutatnak, az internethasználó számára úgy tűnhet, hogy ezen linkek az említett cég árucikkeinek alternatíváit jelentik, vagy úgy gondolhatja, hogy azok ez utóbbi cég árucikkeit kínáló oldalakra vezetnek (lásd analógia útján a C-236/08–238/08. sz., a Google France és Google-ügyekben hozott ítélet 68. pontját).⁷ Még inkább ez a helyzet, ha az említett cég versenytársának weboldalaira mutató linkek az első keresési eredmények között találhatók, ugyanezen cég eredményeihez közel, vagy ha a versenytárs egy olyan doménnevet használ, amely az előbbi cég kereskedelmi nevére vagy egyik árucikkének elnevezésére utal (ítélet, 56. pont).

Amennyiben tehát az a következménye egy versenytárs árucikkei elnevezésének, illetve cégnevének megfelelő metatagek használatának egy weboldal forráskódjában, hogy azt su-

⁷ A szöveg:

... az esetek többségében a védjegyet keresőkifejezésként beíró internethasználó az e védjegyet hordozó áruk vagy szolgáltatások kapcsán kíván információkat vagy ajánlatokat találni. Így amikor a keresés eredményei mellett vagy fölött megjelennek a védjegyjogosult versenytársainak áruait vagy szolgáltatásait kínáló weboldalakra vezető promóciós linkek, az internethasználó – amennyiben irrelevánsként eleve nem zárja ki e linkeket, és nem téveszti össze őket a védjegyjogosult linkjeivel – úgy észlelheti azokat a promóciós linkeket, mint amelyek alternatívát kínálnak a védjegyjogosult áruhoz vagy szolgáltatásaihoz képest. – A Google-ügyben hozott ítélettel kapcsolatban helytállóan jegyzi meg G. Bonet, hogy a kulcsszó vagy ahhoz hasonló használata (reklámozás keretében) vitathatatlan gazdasági tevékenység. Vö. dr. Vida Sándor: A Google-ítélet franciaországi visszhangja. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 6. sz., 2010. december, p. 67.

gallja az ezen elnevezések egyikét vagy ezt a nevet keresőkifejezésként beíró internethasználónak, hogy ez az oldal kapcsolódik a kereséséhez, az ilyen használatot a 84/450 irányelv 2. cikkének (1) pontja, illetve a 2006/114 irányelv 2. cikkének a) pontja szerinti közlés (reklámállítás) egy formájának kell tekinteni (ítélet, 57. pont).

Ellentétben azzal, amire B. Peelaers és a Visys (alperesek) hivatkozik, nem releváns e tekintetben az a tény, hogy ezek a metatagek az internethasználó számára nem láthatók, és hogy a közvetlen címzettjük nem ő, hanem a keresőmotor. E tekintetben elegendő megállapítani, hogy az említett rendelkezések szerint a reklám fogalma kifejezetten bármilyen formájú közlést magában foglal, beleértve tehát a közvetett közlési formákat is, különösen, ha ezek alkalmasak lehetnek a fogyasztók gazdasági magatartásának befolyásolására, és ekképpen kihatással lehetnek azon versenytársra, amelynek nevére vagy árucikkeire a metatagek utalnak (ítélet, 58. pont).

Egyébiránt nem kétséges, hogy a metatagek ilyen használata reklámozási stratégia, amennyiben az a célja, hogy az internethasználót rábírja arra, hogy a használó oldalát meglátogassa, és hogy érdeklődjön annak árucikkei vagy szolgáltatásai iránt (ítélet, 59. pont).

A fentiekre tekintettel az előterjesztett kérdésre azt a választ kell adni, hogy úgy kell értelmezni a 84/450 irányelv 2. cikkének (1) pontját, illetve a 2006/114 irányelv 2. cikkének a) pontját, hogy az ezen rendelkezések szerinti „reklám” fogalma – olyan tényállás esetén, mint amilyen az alapügyben is előfordul – magában foglalja valamely doménnév használatát, valamint metatagek valamely weboldal metaadataiban történő használatát. Ellenben nem tartozik bele ebbe a fogalomba önmagában egy doménnév regisztráltatása (ítélet, 60. pont és rendelkező rész).

KOMMENTÁROK

A Magyarországon tartott előadásairól ismert Knaak⁸ ügyvéd az ítéletet versenyjogi szempontból tárgyalja, előjáróban megjegyezve, hogy az összehasonlító reklám kérdésében az EU Bírósága a Toshiba-ügyben (C-112/99) hozott ítéletében⁹ már állást foglalt.

Nem meglepő ezért, hogy a 2006/114/EK sz. reklámirányelv 2. cikkének c) pontja alapján a más védjegyének metatagként történő használata, ha annak következtében valamely versenytársat vagy az általa kínált árukat legalább közvetve felismerhetik, versenyjogilag is tiltott cselekmény. A metatag azt eredményezi ugyanis, hogy a metataghasználónak a weboldalhoz rendelt linkje a találati listában a reklámozott linkkel együtt jelenik meg, amely utóbbi pedig a versenytárs áruira utal. A metataghasználó saját áruinak reklámját közvet-

⁸ Roland Knaak: Metatags und Keywords als vergleichende Werbung. GRUR Int., 2014, p. 209.

⁹ Ism. dr. Bacher Gusztáv in: A reklámjog nagy kézikönyve (szerk.: dr. Tóth Tihamér). Budapest, 2009, p. 285, 292; ugyanő in: A védjegy törvény magyarázata (szerk.: dr. Faludi Gábor és dr. Lukács Péter). Budapest, 2014, p. 654.

lenül, a versenytárs áruai mellett jeleníti meg. Ilyenképpen legalábbis közvetett kapcsolat jön létre a versenytárs ajánlatával. A reklámirányelv 2. cikk c) pontjában olvasható átfogó fogalommeghatározás, valamint az EU Bíróságának kiterjesztő jogértelmezése szerint az ilyen eljárás kimeríti az összehasonlító reklám tényállását. Az nem szükséges, hogy a metataghasználó és annak weboldala, valamint a versenytárs között összehasonlítás is szerepeljen.

A reklámirányelv 4. cikke úgy rendelkezik, hogy az összehasonlító reklám többek között csak az esetben megengedett, ha az nem rontja vagy becsmérli valamely versenytárs védjegyének, kereskedelmi nevének hírnevét [*d*] pont]; illetve nem használja ki tisztességtelen módon valamely versenytárs védjegyének, kereskedelmi nevének hírnevét [*f*] pont]; vagy nem idézi elő a piacon a kereskedőknek, a reklámozóknak és versenytársaknak, vagy a reklámozó és versenytárs védjegyének, kereskedelmi nevének összetévesztését [*h*] pont]. E rendelkezések alapján a védjegytulajdonos védjegyének más által metatagként történő használata esetén léphet fel – mondja.

A kommentátor szerint a BEST-ügyben hozott ítélet azt sugallja (ítélet, 56., 57. pont), hogy a metatag használatával megvalósult reklámozás abban áll, hogy a keresőkifejezést beíró internethasználónak a versenytárs weboldalára történő utalás is megjelenik, ez pedig az összehasonlító reklám egyik esete.

Terjedelmes és részletes elemzéséből ehelyütt csak a védjegyjogilag is releváns részeket ismertettem. Ezeket azzal zárja, hogy a BEST-ügyben hozott ítélet megfelel egyrészt a jogharmonizációs előírásoknak, másrészt az EU Bírósága joggyakorlatának. A „metataghirdetés” a reklám sajátos formája, amint az az ítélet 59. pontjából is kiolvasható.

A BEST-ügyben hozott ítélet jelentősége szerint inkább a fel nem tett kérdésekben áll – hiszen mindeddig nem volt világos, hogy a metatagek használata összehasonlító reklámnak tekintendő-e, vagy sem. Az ítélet jelentőségét ebben látja. Ezenfelül fontos az ítélet a metatag használata vonatkozásában az internethasználóknál jelentkező téves elképzelések kiküszöbölése vonatkozásában is.

Wenn¹⁰ professzor az ítélethez azt a megjegyzést fűzi, hogy az kapcsolódik az EU Bíróságának a gyakorlatához, amely a „közlés” (*Ausserung*) kifejezést eddig is széleskörűen értelmezte. Igaz, a Toshiba-ügyben (C-112/99) hozott ítéletben az még nyitva maradt, hogy mi mindent kell „közlés” alatt érteni. A BEST-ügyben hozott ítéletben az EU Bírósága ezt konkretizálja, közben pedig jelentősen továbbmegy, mint a korábbi ítéletek. Ezért – szerintem – felmerül a kérdés, hogy nem lépett-e túl az EU Bírósága a jogértelmezés határain, nevezetesen hogy nem lépett-e a jogalkotás területére, mégpedig a *contra legem* (a jogszabállyal ellentétes) jogalkotás világába? (A kommentátor megmarad a kérdés feltevésénél, s a választ az olvasóra bízta.)

¹⁰ M. Wenn: Zum Begriff der Ausserung i.S.v. Art. 2a der Richtlinie 2006/114 EG, Wenn, jurisPr-ITR 21/2013 Anm. 3.

*Redlich*¹¹ ügyvéd kommentárja a hangsúlyt arra az alapos vizsgálatra helyezi, amivel a főtanácsnok a közlés fogalmát elemzi. Látható sajnálattal mondja, hogy az EU Bírósága ezt a példás elemzést nem vette át. Igaz viszont, hogy ugyanarra az eredményre jutott, amikor a metatagek használatát olyan reklámközlésként értékeli, amely az internethasználó számára azt sugallja, hogy a weboldal összefügg az általa keresett szolgáltatással, áruval (ítélet, 56., 57. pont). Az EU Bírósága ezenfelül kétségtelennek találta, hogy a metatagek ilyen használata a reklámstratégia része. Ez ugyanis az internethasználót arra készteti, hogy látogasson el a versenytárs weboldalára, és érdeklődjék annak termékei és szolgáltatásai iránt is (ítélet, 59. pont).

A kommentár az ítéletnél részletesebben foglalkozik az idegen védjegynek metatagekben történő használatával, nevezetesen úgy véli, hogy ez nemcsak reklámjogi értelemben vett közlés, de védjegyjogi értelemben történő megtévesztés is. A megtévesztés (*Irreführung*) kérdésében viszont az ítélet csak közvetetten foglal állást – állapítja meg.

Utal arra, hogy az ítélet szerint amikor az internethasználó a számítógépbe egy termék vagy vállalat nevét keresőszóként beírja, akkor e termék, illetve vállalat vonatkozásában törekszik információhoz jutni. Ezért ha a találati listán olyan linkek jelennek meg, amelyek a versenytárs termékeire mutatnak, akkor az internethasználó úgy gondolhatja, hogy ezek alternatívát jelentenek (ítélet, 56. pont), ami megtévesztő – mondja. A kommentátor szerint a német bírósági gyakorlat is ezt az utat követi.

*Köhler*¹² professzor ugyancsak versenyjogi szempontból elemzi és bírálja az ítéletet.

Nézetem szerint meglepő, hogy kifogásolja az ítéletnek azt a megállapítását, amely a doménnév használatát versenyselekményként értékeli. Az EU Bíróságának szóhasználata szerint „(a doménnév) használatának nyilvánvalóan az a célja, hogy előmozdítsa (annak) tulajdonosa árucikkei vagy szolgáltatásai értékesítését” (ítélet, 46. pont).

Köhler a „nyilvánvaló” kifejezéssel is elégedetlen, szerinte a doménnévnek a weboldalon való szerepeltetése egyszerű technikai aktus, s szerinte nem „nyilvánvaló”, hogy azt miért kellene reklámnak tekinteni. – Magam (V. S.) ezzel a kifogással az adott tényállás mellett nem értek egyet, amit úgy gondolom, felesleges indokolni.

Végül sajnálattal állapítja meg, hogy a három uniós irányelv: a reklámirányelv, a fogyasztók tisztességtelen megtévesztését tiltó irányelv, az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, egymástól függetlenül (*eigenständig*) határozza meg a reklám fogalmát. Szerinte az EU Bíróságának ezek egybevetése (*Zusammenschau*) alapján kellett volna választát kialakítania. De legalább az uniós jogalkotónak kellene a jövőben egységes fogalomalkotásra törekednie.

Ezenfelül meggyőzően mondja, hogy – a doménnévhez hasonlóan – egy védjegynek áruhoz vagy szolgáltatáshoz történő kapcsolása nélkül nem lehet használatról (forgalmazásról)

¹¹ Ph. R. Redlich: Anmerkung, K&R Kommentar, 2013, Nr. 583.

¹² M. Köhler: Domains und Metatags im Lichte eines europäischen Werbebegriffs. MarkenR 2013. 10. sz., p. 365.

beszélni, minthogy így nem tudható, hogy mit akarnak az ilyen védjeggyel reklámozni. Ezért a doménnév egyszerű regisztrálása, ha az még a weboldalon sem szerepel, nem is sérti a versenytárs érdekét, s így versenyjogilag sem kifogásolható.

Rauer és Pfuhl¹³ a doménnév használatával kapcsolatosan éppen ellenkező nézetet vall: más doménnevének a használata olyan megtévesztő reklám, amely a reklámirányelv hatálya alá esik. Nézetük alátámasztásaként a szóban forgó BEST-ügy tényállására utalnak, amikor is az alapperbeli alperesek tudatosan használták a versenytárs védjegyét saját doménnevükbe beépítve, annak érdekében, hogy áruik értékesítését előmozdítsák.

A metatagek szerepének értékelése vonatkozásában pedig utalnak az EU Bíróságának a Google-ügyben hozott ítéletére,¹⁴ amelyben a BEST-ügyben is a védjegynek keresőszóként való használata tárgyában kifejtetteket (Google-ítélet, 97. pont) alkalmazta az EU Bírósága, ami nem meglepő. Ők is megemlítik, hogy a Német Legfelsőbb Bíróság (BGH) egy 2006. évben kelt ítélete szerint a védjegyként történő használat akkor is megállapítható, ha a metataget az internethasználó vizuálisan nem észleli.

Ugyanakkor – hangsúlyozzák – a metatag reklámeszközként való minősítése önmagában nem dönti el, hogy az adott ügyben a reklámeszköz használata tisztességes vagy tisztességtelen. A metatag segítségével a versenytárs áruira történő utalás nem szükségszerűen tisztességtelen: esetről-esetre döntendő el, hogy a megszólított közönség körében az ilyen reklámozás megtévesztést eredményez-e, vagy sem.

MEGJEGYZÉSEK

1. Az ítélet szövegében a „védjegy” szó csupán annak említésekor szerepel, hogy az Antwerpeni Fellebbviteli Bíróság a BEST védjegyet törölte (ítélet, 24. pont), valamint hogy a védjegyirányelv értelmezésével az adott ügyben miért nem foglalkozik (ítélet, 27. pont). Egyebekben azonban az ítélet következetesen a „versenytárs termékeinek neve” (*names of competitor's goods* – 54., 57. pont) vagy „egy vállalat termékeinek neve” – *name of a company's product* – ítélet, 56. pont) kifejezést használja védjegy helyett. Az adott esetben ez nemcsak az EU Bíróságának megszokott absztrakciós törekvését jelzi, de azt is, hogy az előzetes döntési eljárás alapjául (is) szolgáló, olyan megszűnt védjegyről van szó, amely az ítélethozatal időpontjában már csak árujelző + doménnév + kereskedelmi név vezérszava volt.

2. Mind a perösszefoglaló, mind az ítélet használja a (reklám-) „állítás”, valamint a „közlés” kifejezést ugyanannak a fogalomnak a megjelölésére. Egyik helyen az ítélet azt is jelzi, hogy (az adott ügyben) a „közlés” szó a helyes (ítélet, 41. pont).

Bár az értelmezendő jogkérdés a reklámirányelvekben használt (reklám-) állítás kifejezésnek az adott eset körülményei közötti vizsgálatára irányult, magam csak helyeselni tudom, hogy az EU Bírósága a doménnév és a metatagek vonatkozásában mellőzte a reklámjogi

¹³ WRP 2013/9., p. 1165.

¹⁴ Dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata II. Miskolc, 2010, p. 325.

terminológia használatát. Helyette az elektronikus kereskedelemről szóló 2000/31/EK sz. irányelv terminológiáját alkalmazta, amely a kereskedelmi tájékoztatás fogalmának a meghatározásánál következetesen a „közlés” (*information* – ítélet, 49. pont) kifejezést használta. Megjegyzem, hogy a meggyőző nyelvi összehasonlítás, ill. az egységes fogalomhasználatra történő törekvés jegyében a főtanácsnok ugyanígy járt el (perösszefoglaló, 29–34. pont).

3. A kommentátorok közül *Köhler* ennél tovább megy: helytállóan mutat rá az uniós jogalkotás sporadikusságára, az egységes jogalkotói koncepció hiányára. Ezt más német versenyjogászok (például *Henning-Bodewig*) már évek óta hiányolják. Különösen élesen vetődött fel az egységes koncepció hiánya a reklámirányelv és a fogyasztók tisztességtelen megtévesztése tilalmáról szóló irányelv kidolgozása alkalmával. A magyarázat persze nem meglepő: a két jogszabályt az EU Bizottságának más-más igazgatósága készítette elő. (E jogeset kapcsán *Köhler* ugyancsak indokoltan veti fel, hogy legalább a jövőbeni európai jogalkotás alkalmával kellene az egységes fogalomalkotásra és fogalomhasználatra törekedni.)

4. Hasonlóképpen meggyőzőnek tartom *Rauer* és *Pfuhl* differenciált megközelítését: a metatag, amely sajátos reklámeszköz is lehet, akárcsak egyéb reklámeszközök esetén a használat módja dönti el, hogy az tisztességes vagy tisztességtelen.

5. A ténylegesen nem használt (csupán regisztrált) domén név oltalomképtelenségét kimondó ítéleti rendelkezés megfelel a magyar bírósági gyakorlatnak is.¹⁵

Ezenfelül még párhuzam is áll fenn a védjegyjoggal: a ténylegesen nem használt védjegy (öt év elteltével) elveszti azt a képességét, hogy az annak oltalmán alapuló jogokat érvényesíteni lehessen, sőt – kérelemre – használat hiánya miatt törölhető is.

¹⁵ *Faludi, Lukácsi*: i. m. (9) p. 601.

A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET TANULMÁNYAI A SZERZŐI JOG DIGITÁLIS VILÁGHOZ VALÓ ALKALMAZKODÁSÁRÓL

A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET TANULMÁNYA AZ AUDIOVIZUÁLIS ÁGAZAT ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG INTÉZMÉNYEIVEL KAPCSOLATBAN¹

1. BEVEZETÉS

Az Európai Bizottság 2012. december 18-án megjelent COM(2012)789 számú, az egységes digitális piacon megjelenő tartalomról szóló közleménye 2. iii. pontjában (Audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményei) célként rögzítette a filmek elhelyezésének elősegítését és a filmekhez való online hozzáférés megkönnyítését az Európai Unióban: „E tevékenységi irány keretében azonosítani kell azokat a sikeres együttműködési megoldásokat, amelyek elősegítik az audiovizuális művek fellelhetőségét és online hozzáférhetővé tételét, különösen azon művek tekintetében, amelyeket a jogtulajdonos szándékának megfelelően már nem forgalmaznak. Konkrét megoldásokat kell kidolgozni mind a kereskedelmi, mind a nem kereskedelmi felhasználás terén a legjobb gyakorlatot képviselő megközelítések uniós szintű terjesztésének előmozdítására. Ajánlásokat kell megfogalmazni arról, miképpen érhető el, hogy a tagállamok gyakorlati lehetőségeket biztosítsanak az audiovizuális örökséget kezelő intézményeknek arra, hogy az archivált anyagokat a megőrzés céljából digitalizálják vagy digitálisan reprodukálják.”

Az ezzel kapcsolatban elkészült tanulmány első, alapozó része (2. fejezet) rövid bevezetést követően a hatályos magyar szabályozást mutatja be, részletesen elemezve az egyes szerzői és szomszédos jogi jogosulti csoportokat érintő szabályokat, a jogosulti köröket, a joggyakorlás kizárólagos vagy alternatív módjait. Ez a rész történeti kontextusba is helyezi a mai normákat, hiszen számos, a korábbi jogi megoldásokból fakadó következménnyel kell számolni a mai megoldások keresése során (ilyen például, hogy a több mint száz éve töretlen szerzői jogi elv alapján a szerződéskötés időpontjában nem ismert felhasználási módra a jogosult nem tudott érvényes felhasználási engedélyt adni, ebből fakadóan pedig számos

¹ A munkaanyag a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának (SZTNH) a felkérésére készült, amely szerint az SZJSZT feladata, hogy tagjaiból létrehozott munkacsoportok útján – ahol szükséges külső szakértők bevonásával – dolgozzon ki szakmai, illetőleg tudományos anyagokat az Európai Bizottság „Licences for Europe” programja alapján kialakítandó „strukturált dialógus” keretében. Az ebből a célból létrehozott négy munkacsoport közül a jelen munkacsoportnak az audiovizuális ágazat és a kulturális örökség intézményeinek szerzői jogi kérdéseivel kellett foglalkoznia. A munkacsoport referense: dr. Rozgonyi Krisztina (PRK Partners); tagjai: dr. Békés Gergely (EJI), dr. Detrekői Zsuzsa (Magyar Telekom), dr. Gondol Daniella (NFA), dr. Grad-Gyenge Anikó (ProArt), dr. Hepp Nóra (Forrás Consulting), dr. Ivanics Krisztina (Sanoma), dr. Kiss Zoltán (MTVA), dr. Lendvai Zsófia (Baker and McKenzie), dr. Mezei Péter (SZTE), dr. Munkácsi Péter (KIM) szakértő; külső szakértő: dr. Csömör Magdolna (Invitel), dr. Kabdebó György (FilmJUS), dr. Zalatnay Nóra (Baker and McKenzie).

audiovizuális alkotás lehívásra hozzáférhetővé tételi jogai tekintetében abból kell kiindulni, hogy azok az eredeti, ma már sok esetben fellelhetetlen jogosultnál vannak). E tekintetben a munkacsoport feldolgozta az SZJSZT elé került eddigi ügyeket. Ez a rész feltárja a jelenlegi szabályozás alapján kialakult értelmezési vitát is a filmszerzők és előadóművészek jogainak közös jogkezelés útján való engedélyezése körül, bemutatva az alternatív érveléseket és utalva a hivatalos értelmezésre is.

Az előző fejezetben bemutatott jogi háttérre épülve kialakult vagy kialakítható, esetleg – nem feltétlenül (csak) jogi okokból – kialakulni nem tudó online audiovizuális üzleti modellek szisztematikus leírása a tanulmány egyik kulcsfejezete. Ezt az átfogó, a lehívásra hozzáférhetővé tételt megvalósító felhasználásokon jóval túlmenő, de éppen ezért a piaci modelleket komplex összefüggésükben bemutatni képes leírást követően mind a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők, mind a jogosultakat képviselő tagok kifejtették álláspontjukat arról, hogy melyek lehetnek az okai annak, hogy Magyarországon az online audiovizuális piac általában és az egyes üzleti modellek különösen egyelőre kifejezetten fejletlennek mondhatók (3. fejezet). A munkacsoport a lefolytatott igen intenzív viták ellenére is tartózkodott attól, hogy állást foglaljon abban, hogy a felhozott okok közül melyek lehetnek tényleges okok, ugyanakkor szükségesnek tartotta minden álláspont részletes bemutatását abból a meggyőződésből, hogy mindez a későbbiekben érdemben hozzá tud majd járulni mind hazai, mind uniós közpolitikai és szabályozási intézkedések megalapozásához.

A tanulmány a Nemzetközi és uniós kitekintés címet viselő részében nemcsak arra vállalkozott, hogy a témakört érintő legfontosabb, kifejezetten szerzői jogi normákat bemutassa (Pekingi Szerződés, árvamű-irányelv), hanem szélesebb kontextusba ágyazva a folyamatban lévő, csak közvetve kapcsolódó jogalkotási kezdeményezéseket is tárgyalja (a közös jogkezelési irányelv tervezete), továbbá azokat a stratégiai anyagokat és (európai bizottsági, parlamenti) szakpolitikai kezdeményezéseket is feltárta, amelyek kitűnően mutatják, hogy az audiovizuális alkotások hatékonyabb online hozzáférhetővé tétele nem értelmezhető kizárólag szerzői jogi keretben, hanem ennek szélesebb aspektusából kell megtörténnie jogalkotási, stratégiaalkotási szinten.

Az 5. fejezet foglalkozik az uniós célkitűzés örökségvédelmet érintő vonatkozásaival, felmérve az audiovizuális örökség védelmének jelenlegi magyar intézményrendszerét és szerzői jogi szabályozási háttérét. A tanulmány – megállapítva, hogy ezen a téren nem a hatályos, vagy (kitérve az árvamű-irányelv folyamatban lévő átültetésére és annak problémáira) a most alakuló szerzői jogi szabályozás az elsődleges akadály – jelzi, hogy a hozzáférés fokozása elsősorban nagyobb anyagi, infrastrukturális források bevonásával, illetve hatékonyabb intézményi koordinációval lenne lehetséges.

A tanulmány legizgalmasabb, mind egy magyar nemzeti audiovizuális stratégiaalkotás, mind a magyar audiovizuális érdekek európai pozicionálása során haszonnal alkalmazható része a 6. fejezet, amely részletes javaslatokat tartalmaz a szerzői jogi engedélyezés gyakorlati

könnyíthetősége (többek között az egyablakoshoz közelítő megoldások áttekintésével mind a jelenleg hatályos, mind a jövőben megfontolható jogszabályi keretek között), valamint a háttéradatbázisok felállítása, továbbfejlesztése tekintetében. E fejezet a lefolytatott vizsgálatok fényében áttekinti a korábban kialakított, az Európai Unió különböző fórumain képviselt magyar álláspontokat, és megállapítja az ott tett javaslatok fenntarthatóságát, további képviselőnek szükségességét. Végül – a szűkebb szerzői jogi vizsgálatot ismét szélesebb spektrumba helyezve – javaslatot tesz a költségvetési forrásból finanszírozott audiovizuális művek hozzáférhetővé tételében történő fokozottabb állami szerepvállalásra is.

A tanulmány utolsó nagy szerkezeti egysége (Mellékletek) azokat az interjúszerű beszélgetéseket tartalmazza, amelyeket a Filmjus, a Magyar Producerek Szövetsége Egyesület, a Színház- és Filmművészeti Egyetem és az MTVA készített a munkacsoport által vizsgált témakörnek az adott szervezet tevékenységével kapcsolatos, releváns tevékenységről.

2. A HATÁLYOS MAGYAR SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A jelen fejezet célja a hatályos magyar szabályozási környezet rövid bemutatása. A fejezet kifejezetten az *online felhasználásra* koncentrál, az audiovizuális művek offline felhasználásai kívül esnek a fejezet célján.

Tekintettel arra, hogy az online jellegű felhasználások jellemzően átlépik az országhatárokat, a jelen fejezet kifejezetten *azon felhasználásokkal foglalkozik, amelyekre a magyar jogszabályokat kell alkalmazni*. Jelezzük, hogy önmagából abból a tényből, hogy egy felhasználásra a magyar jogszabályt alkalmazni kell, nem következik, hogy más ország jogszabályait esetenként ne kellene alkalmazni.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) az egyes felhasználási módok között definiálja a *nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel fogalmát* mint a jogosultat megillető vagyoni jogok egyikét. Eszerint a szerzőnek (és a szomszédos jogi jogosultnak) az is kizárólagos joga, hogy művét oly módon tegye vezeték útján vagy bármely más eszközzel hozzáférhetővé a nyilvánosság számára, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg [Szt. 26. § (8) bekezdés második mondat²]. Hasonló rendelkezést tartalmaz az Szt. az előadóművészek [73. § (1) bekezdés e) pont], a hangfelvétel-előállítók [76. § (1) bekezdés c) pont], a rádió- és televíziós szervezetek [80. § (1) bekezdés d) pont], valamint a filmelőállítók vonatkozásában [82. § (1) bekezdés d) pont].

E tanulmányban a lehívásra hozzáférhetővé tétel szinonimájának tekintjük az online módon történő felhasználás, az interaktív felhasználás, az online felhasználás, az on demand

² Szt. 26. § (8) A szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy művét – másként, mint sugárással vagy a (7) bekezdésben szabályozott módon – a nyilvánossághoz közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. E joga kiterjed különösen arra az esetre, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tesz ki a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.

felhasználás, az online hozzáférhetővé tétel, az online használat, az online hozzáférés, a lekérhető szolgáltatás, a netes jog és az interneten történő hozzáférhetővé tétel kifejezést is.

A fentiek értelmében tehát a hatályos magyar jogszabályi környezetben az audiovizuális művek online módon történő felhasználásához az alábbi jogosultak engedélyei szükségesek:

- 2.1. a szerzők engedélye,
- 2.2. az előadóművészek engedélye,
- 2.3. a filmelőállító engedélye,
- 2.4. a zeneszerzők engedélye,
- 2.5. a hangfelvétel-előállítók engedélye,
- 2.6. az egyéb szerzők engedélye.

Hangsúlyozni kell, hogy a felhasználás a jogosultak vonatkozásában maga a hozzáférhetővé tétel, ami független attól, hogy az egyes audiovizuális műveket ténylegesen lehívták-e (megtekintették-e). Bár a díj megállapítása során a jogosult figyelembe veheti a lehívások számát is, mivel azonban a díj minden esetben az engedély ellenében jár a jogosultnak, így a díj – a felhasználási szerződés ellenkező kikötése hiányában – akkor is jár, ha az adott filmet egyszer sem tekintették meg (BH1992. 633., a Kommentár³ 16. §-hoz fűzött magyarázata).

A *felhasználás* csak akkor *minősülhet jogszerűnek*, ha a felhasználó alább, az ad 2.1–2.6. pontban leírt engedélyekkel egyidejűleg rendelkezik. A felhasználási engedély megadásáról a jogosultak – ide nem értve a jogszabályban előírt kötelező közös jogkezelés eseteit – szabadon dönthetnek. A közös jogkezelő szervezetek az engedélyt az előre meghirdetett díjszabások feltételei szerint adják meg.

2.1. Szerzők

Filmszerzők az Szjt. 64. § (2) bekezdése szerint azok a személyek, akik a film egészének kialakításához alkotó módon járultak hozzá. Tekintettel arra, hogy az Szjt. nem kimerítő jelleggel, hanem absztrakt módon határozza meg a szerzői minőséget élvező alkotók sorát, ezért csak eseti alapon lehet eldönteni, hogy adott audiovizuális alkotás esetén ki(k) minősül(nek) szerzőnek. Így filmszerzőnek minősülhetnek a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője, a forgatókönyvíró, az operatőr.⁴ Nem tartoznak a film szerzőinek köréhez a filmgyártás technikai hátterét biztosító személyek (pl. gyártásvezető).⁵ A gyakorlatban a szerzők sora műfaji sajátosságot is mutat, ennek megfelelően a rajzfilmek esetében szerzőnek kell tekinteni például a figuratervezőt (SZJSZT-28/2005 – Rajzfilmek szerzői jogai), játékfilmek esetében pedig jellemzően szerzőnek minősül a fővilágosító is

³ Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. CompLex-Kluwer Kiadó, Budapest, 2006, p. 105.

⁴ Gyertyánfy: i. m (3), p. 337.

⁵ Gyertyánfy: i. m (3), p. 337.

(SZJSZT-25/2002 – Filmalkotás látvány-, illetve fényterveinek szerzői jogi védelme; a szerzőség kérdése).

Az Szjt. 66. § (1) bekezdése értelmében a filmalkotás létrehozására kötött szerződés alapján a szerző – kivéve a szöveges vagy szöveg nélküli zeneművek szerzőit – ellenkező kikötés hiányában átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot. A szerzők esetében az említett jogátruházás tipikusnak tekinthető a szerződéses gyakorlatban. Ebből fakadóan *a filmelőállító gyakran nemcsak a saját szomszédos jogai jogosultja, hanem a filmalkotáson, filmen fennálló szerzői vagyoni jogok is megilletetik*. Az egyéni-eredeti jelleggel rendelkező műnek [Szjt. 1. § (3) bekezdés] nem minősülő filmek esetében természetesen csak szomszédos jogokról lehet szó. A hivatkozott rendelkezés kapcsán két körülményre fel kell hívni a figyelmet: a *vagyoni jogok átruházása nem kötelező*, a szerző és a filmelőállító közötti szerződés a jogátruházástól eltérő megoldást is tartalmazhat, például olyat, amelyben a szerző maga gyakorolja jogait.

A jogátruházás továbbá vélelemként sem érvényesül a szöveges vagy szöveg nélküli zeneművek szerzői esetén (mivel ezek eleve nem tudják átruházni a jogukat). Mivel a jogszabály jogosultanként különböző megoldást tekint tipikusnak, a filmelőállítói jogszerzést minden esetben egyedileg kell megvizsgálni.

Fontos hangsúlyozni, hogy az *engedélyezési jog átruházása esetén is fennmarad a szerzőnek a joga arra, hogy a művének minden egyes felhasználása után (az átengedett kizárólagos jog fejében) díjazásban részesüljön*, amely díj megfizetésére az előállító köteles. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az engedélyezési jogok átruházása esetén a *felhasználás engedélyezéséről*, illetve megtagadásáról immár nem a szerző, hanem helyette az *előállító jogosult dönten*i, a szerző számára azonban továbbra is díjat kell fizetni, és írásos elszámolást adni minden egyes felhasználás után.

Ezt ki kell egészíteni azzal, hogy a *filmelőállító jogszerzése a szerzőtől semmilyen körülmények között nem terjed ki az engedélyezés nélküli, az uniós jog által előírtan nem átruházható díjigényekre* [Szjt. 20. §-a, 23. § (3) és (6) bekezdése és 28. §-a szerinti vagyoni jogok], amelyeket az Szjt. biztosít a jogosultak számára. Azt kell itt megjegyezni, hogy ezek átruházásának, illetve a díjakról való előzetes lemondásnak a tilalma következik az Európai Bíróság Luksan-ítéletéből is (C-277/10).

Az átruházástól függően az interaktív hasznosításhoz szükséges *szerzői engedélyt a szerzőtől* vagy a *film előállítójától* szerezheti meg a *felhasználó*. Mindkét esetre igaz általában, hogy főszabály szerint a jogosultak engedélyezési jogait önállóan – tehát nem közös jogkezelő szervezeten keresztül – gyakorolják, a felhasználás engedélyezésének feltételeit a jogosultak eseti alapon állapítják meg.

Egyes filmszerzők tekintetében azonban *speciális szabály érvényesül az 1989-et megelőzően készített filmek vonatkozásában*. A különös eljárási rend oka, hogy bár az 1969. évi III. törvény (régí Szjt.) esetén a vagyoni jogok átruházása nem megdönthető vélelemként valamennyi filmalkotás esetén kötelező volt, ugyanakkor az nem terjedhetett ki az online

felhasználások engedélyezésére, lévén ez a felhasználási mód kb. 1989-ig (a www-szabvány kidolgozásáig) ismeretlen volt.

E körben *egyes filmes szerzők nevében* az engedélyt – önkéntes közös jogkezelés körében – a FILMJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesületétől (*FilmJus*) lehet beszerezni. A FilmJus jogkezelő tevékenysége e körben a filmes szerzők közül az operatőröket, rendezőket és filmírókat öleli fel, azok *filmalkotásainak a nyilvánosság számára lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétele fejében fizetendő jogdíjakkal és e felhasználások egyéb feltételeivel kapcsolatban* (lásd FilmJus-díjszabás⁶ 1.1 pont). A képviselt felhasználási módon túl a közös jogkezelés abban a tekintetben is korlátos, hogy az *a világrepertoár helyett* csupán azokat a filmalkotásokat fogja át, amelyeket *magyarországi székhelyű filmelőállító* készített (FilmJus-díjszabás 1.2. pont). Végül a közös jogkezelés abban a tekintetben is korlátos, hogy annak *hatálya nem terjedhet ki* azokra, akik az Szjt. 87. § (3) bekezdésében rögzített eljárással kiléptek a közös jogkezelésből.

2.2. Filmelőállítók

A *filmelőállító* az Szjt. értelmében az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki/amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film (ideértve az Szjt. szerinti filmalkotás és film) megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről [Szjt. 64. § (3) bekezdés]. Ahhoz tehát, hogy valaki filmelőállítónak minősüljön (és élvezze az ebből fakadó jogokat), elengedhetetlen az Szjt.-ben felsorolt kritériumok konjunktív fennállása. Ebből következően pl. az a személy, aki kizárólag támogatást nyújt a film elkészítéséhez, de szervezési feladatokat nem lát el (szponzor), nem tekinthető filmelőállítónak. Ugyancsak nem filmelőállító az a személy, aki a filmet megrendeli, de nem kezdeményezi és szervezi meg a film megvalósítását, és nem gondoskodik annak anyagi és egyéb feltételeiről. Koprodukció esetén a filmelőállítói minőség két vagy több külön-külön előállítónak (producer) minősülő fél között oszlik meg, aminek külső és belső feltételeit, így különösen az anyagi fedezet biztosítását, a technikai, művészeti hozzájárulásokat, a harmadik személyekkel szembeni jogszerző és kötelezettségvállaló meghatalmazásokat, a felelősség és az eredményekben való részesedés megoszlását filmenként szerződésben kell rögzíteni (SZJSZT-28/2007 – A filmelőállító fogalmának értelmezése).

Fontos utalni arra, hogy a magyar jog szélesebb körű védelmet biztosít a filmelőállítóknak, mint amit az uniós jog megkövetel: az uniós jog ugyanis csak a nem egyéni-eredeti (tehát szerzői műnek nem minősülő) filmek esetében írja elő kötelezettségként a szomszédos jogi védelem biztosítását a tagállamok számára, míg a magyar jog 1999 óta ezt az egyéni, eredeti filmek vonatkozásában is elismeri.

⁶ http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/filmjus_on_demand_2013.pdf.

A *filmelőállító fogalmát* ezenkívül a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (*Filmtörvény*) is meghatározza, más céllal. Eszerint filmelőállító az, aki saját nevében kezdeményezi és szervezi meg a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről. Vagyis a feltételek azonosak, viszont a filmtörvény alkalmazásában természetes személyek még akkor sem lehetnek filmelőállítók, ha egyébként az Sztj. kritériumainak megfelelnek. Emellett a filmtörvény csak a szerzői műnek minősülő filmek előállítóit sorolja a film-előállítói kategóriába, vagyis ebből a szempontból is szűkebb a filmtörvény filmelőállító fogalma. Ennek a filmtörvény szerinti jogok és kötelezettségek vonatkozásában lehet jelentősége. Annak eldöntésénél azonban, hogy ki az Sztj.-ben meghatározott filmelőállítói szomszédos jogok alanya, minden esetben az Sztj. meghatározását kell figyelembe venni.

Az Sztj. 82. § (1) bekezdés c) pontja szerint a *filmelőállító kizárólagos joga* kiterjed arra, hogy a filmet lehívásos módon *a nyilvánossághoz közvetítsék*. Ahogy arra korábban már utaltunk, a filmelőállítók jogait egyedi módon gyakorolják, a felhasználás feltételeit esetről esetre határozzák meg.

Ebből egy fontos következtetés adódik: *az 1999 előtti magyar filmek vonatkozásában eredendően a filmelőállítóknak csak rájuk átruházott jogaik voltak*. Az új Sztj. hatálybalépését követően született filmek esetében viszont a filmalkotásokon szomszédos joguk is keletkezett a filmelőállítóknak a film létrejöttével. Ezt egészíti ki az, hogy a korábban létrejött filmekben 2004. május 1-jétől kezdve már a magyar jog is elismeri a film-előállítói jogok létezését, mivel ezt megköveteli tőle a bérletirányelv⁷ 11. cikk (1) bekezdés második fordulata (és a magyar jog ezt biztosítja az egyéni-eredeti filmalkotásoknak is) (SZJSZT-8/2004 – Az audiovizuális kulturális örökség védelméről szóló törvény egyes kérdései, SZJSZT-20/06/01 – Az Sztj. hatályának kezdete a filmelőállítói szomszédos jogi teljesítményekre és az ilyen szomszédos jogok átruházhatósága). A *filmelőállító online felhasználásra* vonatkozó jogszerezése *megfilmesítési szerződésen* alapszik, amely a *producer és a szerzők, valamint szomszédos jogi jogosultak között jön létre*. Az Sztj. 66. § (1) bekezdése alapján „a filmalkotás létrehozására kötött szerződés (a továbbiakban: megfilmesítési szerződés) alapján a **szerző** – kivéve a szöveges vagy a szöveg nélküli zenemű szerzőjét – ellenkező kikötés hiányában átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot.”

Az Sztj. 66. § (2) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy „a felhasználás engedélyezésére vonatkozó jog átruházása nem terjedhet ki a 20. §-ban, a 23. § (3) és (6) bekezdésében, valamint a 28. §-ban szabályozott vagyoni jogokra”. Ezen felhasználások a kötelező közös jogkezelés körébe tartoznak, így a filmalkotások szerzői ezen jogait csak a közös jogkezelő szervezetek útján gyakorolhatják.

A fenti szabályhoz hasonlóan, az Sztj. 73. § (3) bekezdésének megfelelően „ha az **előadó-művész hozzájárult ahhoz, hogy előadását filmalkotásban rögzítsék, a hozzájárulással – el-**

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a hasznokölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.

lenkező kikötés hiányában – a film előállítójára [64. § (3) bek.] ruhazza át az (1) bekezdésben említett vagyoni jogokat”. Hasonlóan a filmalkotások szerzőihez, ezen rendelkezés *nem érinti az előadóművészek kötelező közös jogkezelés körébe tartozó díjigényeit*. A megfilmesítési szerződés megkötésekor jelentősége van a filmalkotás keletkezési időpontjának, tekintettel arra, hogy az online felhasználás mint vagyoni jog csak 1999. szeptember 1-től került be az Szjt. szabályai közé. Az online felhasználást nem tartalmazó Szjt. időpontjában keletkezett filmalkotások esetében tehát a filmelőállítónak vagy filmforgalmazónak kiegészítő engedélyt kell kérnie az érintett jogosultaktól.⁸ A fentiekre tekintettel az Szjt. 26. § (8) bekezdésében szabályozott online felhasználáshoz kapcsolódó vagyoni jog felett a fenti törvényi vélelem alapján a filmalkotó/filmforgalmazó rendelkezhet, ebben az esetben nincs kötelező közös jogkezelés. Ezért a filmalkotások online felhasználásához a filmelőállítók és a szerzők jogai tekintetében engedélyt a film előállítójától/forgalmazójától lehet kérni egyedi felhasználási szerződésekben. Az előadóművészek jogainak alakulásáról lentebb részletesen szólnunk.

A filmalkotások szerzői esetében a *FilmJus a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásában is bejegyzett önkéntes jogkezelést végez többek között az online felhasználások tekintetében*. Tekintettel arra, hogy a filmalkotások szerzői ellenkező kikötés hiányában átruházzák az online felhasználás engedélyezésének a jogát a filmelőállítóra, *ez az önkéntes jogkezelés csak korlátozott körben érvényesül*⁹ „*vagy akkor, ha a szerző és a filmelőállító kiköti, hogy az online felhasználás engedélyezési joga nem száll át a filmelőállítóra, vagy ha – a FilmJus összefoglalójának megfelelően – olyan filmalkotásról van szó, amelynek létrehozásakor nem létezett, nem volt ismert az online felhasználás, és így az arra vonatkozó jogokat nem adhatták át*. A FilmJus véleménye szerint az online felhasználás ismertté válásának időpontja 1989-re tehető, így álláspontjuk szerint az ennél régebbi film esetében az önkéntes közös jogkezelés alapján a szerzők nevében ők jogosultak engedélyezni az online felhasználást.

Ami a filmalkotások szerzőit illető jogdíjakat illeti, online felhasználás esetén, a *FilmJus álláspontja szerint, az önkéntes közös jogkezelése alapján jogosult mind az 1989 előtti, mind az 1989 utáni filmek esetében érvényesíteni a mindenkor hatályos jogdíjközleménye alapján*. A FilmJus azonban – az összefoglalójában írtak alapján – *nem jogosult jogdíjat érvényesíteni, amennyiben a szerző és a filmelőállító a FilmJus jogdíjközleményében foglaltakról eltérő mértékű díjazásban állapodott meg, valamint ha a szerző lemondott jogdíjáról a filmelőállítóval megkötött szerződésében*. Erre tekintettel – állítása szerint – a *FilmJus önkéntes jogkezelést online felhasználás tekintetében csak magyar előállítású és csak olyan filmek esetében végez, amelyeknél (i) a szerző és a filmelőállító között megkötött szerződés már nem lelhető fel, vagy (ii) amelyek 1989-nél régebbiek*. A FilmJus – állítása szerint –

⁸ Szinger András, Tóth Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz. Novissima kiadó, Budapest, 2004, p. 232.

⁹ Ezt maga a FilmJus is így véli összefoglalójában: „1989. év előtt készült magyar filmek; a FilmJus gyakorlati tapasztalatai”.

az online felhasználásra vonatkozó jogdíjközlésében arról is rendelkezik, hogy nem érvényesít jogdíjat, amennyiben a szerző lemondott jogdíjáról, vagy egyedi megállapodás alapján részesül jogdíjban. Azonban a jelenleg hatályos, 2012. december 18-án megjelent jogdíjközlésében nem szerepel ez a rendelkezés.

Az Szjt. 66. § (3) bekezdés alapján a *filmek szerzőit az egyes felhasználások tekintetében megillető díjat a film előállítója köteles megfizetni*. Amennyiben azonban olyan filmről van szó, ahol a film online felhasználásának az engedélyezését is maga a FilmJus végzi (1989 előtti filmek), a jogdíjat a felhasználó (szolgáltató) fizeti meg. A FilmJus álláspontja szerint ezen túlmenően bizonyos esetekben egyszerűbb, ha a filmelőállító helyett a szerzőket megillető jogdíjat maga a felhasználó fizeti meg. Ennek oka, hogy a felhasználó rendelkezik közvetlenül a jogdíj kiszámításához szükséges adatokkal. A fentiekre tekintettel a FilmJus hatályos, online felhasználásra vonatkozó jogdíjközlésében a *szolgáltatót kötelezi a jogdíj megfizetésére*.

Mindemellett megemlítenő az is, hogy a FilmJus jelenleg hatályos, online felhasználásra vonatkozó jogdíjközlése az „engedélyezés fejében fizetendő” jogdíjakról rendelkezik, valamint arról, hogy a felhasználás részletes feltételeiről a FilmJus és a szolgáltató szerződésben állapodnak meg. *A FilmJus 2008-tól kezdve hirdeti meg jogdíjközlését a filmalkotások online felhasználását illetően*. A 2011-es gazdasági évre vonatkozó beszámolója alapján a FilmJusnak nem származott 2011-ben jogdíjbevétele filmalkotások online felhasználásának engedélyezéséből.

2.2.1. 1989 előtt készült magyar filmek; a FilmJus gyakorlati tapasztalatai

Az 1989 előtt készült magyar filmekkel kapcsolatos vizsgálat alapkérdése az, hogy ezek jogai jelenleg kit illetnek. Adataink szerint az ebbe a körbe tartozó *művek jelentős része a Dialóg Filmstúdió és az MNV Zrt. „közvetítésével” túlnyomó részben állami tulajdonban van*, annak vagyonkezelője a MaNDA, illetve a korábban az MTV által előállított műveknek az MTVA. Tudomásunk szerint ennek minden alkotásra kiterjedő összesítése nincs, a FilmJus is csak papíralapú listákból igyekszik adatot szerezni.

A hatályos Szjt. szerint általános vélelem, hogy filmalkotások esetében a szerző átruházta a felhasználás engedélyezésének jogát az előállítóra. Ekkor a szerzőnek nincs már olyan engedélyezési joga, amit a FilmJus a nevében gyakorolhatna. Vagyis a FilmJus általában nem adhat engedélyt a felhasználásra. Ez a filmek jelentős részénél a fenti körben is így van. Kivételt azok az esetek képeznek, amikor olyan felhasználási módokról van szó, ami viszonylag frissen, csak néhány évtizede alakult ki. Tipikusan ilyenek: az adathordozókon történő többszörözés és terjesztés (pl. VHS- vagy DVD-kiadás), valamint az „on demand” felhasználás.

Az Sztj. értelmében az alkotók sem jelenleg, sem a múltban nem adhatnak/adhattak át olyan felhasználási módra vonatkozó jogokat, amik a szerződés megkötésekor ismeretlenek voltak. A hordozókon történő többszörözés és terjesztés ismertté válásának időpontját a szakirodalom 1973-ra teszi. Az „on demand” felhasználás esetében nem tudunk olyan szakirodalmi álláspontról, ami az ismertté válás időpontját megmondaná. A FilmJus véleménye szerint ennek ismertté válási időpontja 1989-re tehető.

A fentiek miatt az 1973 előtt készült filmek esetében az adathordozókon történő többszörözés és terjesztés jogát, valamint az 1989 előtt készült filmek esetében pedig az „on demand” felhasználás jogát az alkotók nem ruházhatták át a filmelőállítókra, ezért ezek a jogok jelenleg is „náluk” vannak. Így azokat a nevükben a FilmJus gyakorolhatja [Sztj. 88. § (1) bek.]. Vagyis ezeknél a filmeknél a FilmJus engedélyezheti a felhasználást (szedheti be a jogdíjakat). Kivétel a nyilvános előadások engedélyezése, mivel ez a tevékenység a FilmJus nyilvántartott működési köreiben nem szerepel (ugyanakkor az ezek után fizetendő jogdíjat a FilmJus jogosult beszedni).

Az 1973, illetve 1989 után készült filmek esetében viszont a FilmJus engedélyezési jogot általában nem gyakorolhat, csak a szerzők jogdíját érvényesíti, de azt is csak akkor, ha nem áll fenn az alábbi két eset valamelyike.

- Problémát okozhat, ha a szerzőnek van egy szerződése az előállítóval, amiben más összegű jogdíjban állapodtak meg, mint ami a FilmJus jogdíjközleményei szerinti tarifája; vagy ha a szerző az előállítóval kötött szerződésében a jogdíjáról kifejezetten, írásban lemondott.
- A fenti esetekben a közös jogkezelő jogszabályon alapuló jogérvényesítési joga ütközhet a szerző és a filmelőállító közötti szerződéssel. Ezért döntött úgy a FilmJus, hogy az önkéntes közös jogkezelést csak magyar filmek esetében végzi, és ezen belül is csak olyan filmek tekintetében, amelyeknél a szerző és az előállító közötti szerződés már nem fellelhető, vagy annyira régi a film, hogy az elkészítésekor az adott felhasználási mód még ismeretlen volt, ezért a szerző és az előállító nemhogy a jogdíjról nem állapodhatott meg, de még a felhasználás joga sem szállhatott át az előállítóra.

Összefoglalva tehát, annak érdekében, hogy:

- ne gyakoroljon a FilmJus felhasználásengedélyezési jogot olyan esetekben, amikor az engedélyezési jog már nincs a szerzőnél, és
- ne szedjen jogdíjat olyan esetekben, amikor a szerző már korábban lemondott a jogdíjáról, vagy már külön megállapodott róla az előállítóval, a *FilmJus csak olyan filmalkotások esetében végez önkéntes jogkezelést, amelyekre „rálátása” van, vagy legalább jó alappal feltételezhető a szerző és az előállító közötti szerződéses viszony tartalma.* Jogdíjközleményeikben ezért benne van, hogy azok csak magyar filmekre vonatkoznak, és az is, hogy a FilmJus nem szed jogdíjat, ha a szerző a jogdíjáról lemondott, vagy egyedi megállapodás alapján jogdíjban részesül.

A jogkezelési tevékenység ezen szűkítése kizárólag a FilmJus döntésén alapul. Az SZTNH a FilmJust nyilvántartásba vevő határozata szerint a jogkezelési jogosultság valamennyi (bel- és külföldi, régi és új) filmalkotásra vonatkozik.

A hatályos Szt. alapján azokat a jogdíjakat, amelyeket a FilmJus önkéntes közös jogkezelés keretében érvényesít, a filmelőállító köteles megfizetni [Szt. 66. § (3)]. A gyakorlatban azonban van olyan eset, amikor egyszerűbb, ha nem a filmelőállító fizet jogdíjat a FilmJus-nak, hanem a felhasználó, vagyis az, aki megszerezte a jogot a filmelőállítótól a felhasználásra (pl. a DVD kiadója). Azért egyszerűbb, ha ő fizeti a jogdíjat, mert neki van meg minden adata, amit a FilmJus a jogdíj kiszámításához kér. A FilmJus jogdíjközleményei ezért úgy rendelkeznek, hogy ha a filmelőállító kifejezetten és egyértelműen áthárítja a jogdíjfizetési kötelezettséget a felhasználóra, akkor a felhasználó köteles a jogdíjat megfizetni. Ezen logika mentén szerződött a FilmJus mind a MaNDA-val, mind az MTVA-val. Az utóbbi ritkábban fordul elő a gyakorlatban a DVD-kiadásnál – az esetek túlnyomó részében az előállító áll helyt a nagy jogdíj kifizetéséért az alkotók felé. Ettől külön kell választani a televíziós sugárzást. (Pl. az MTVA fizeti a jogdíjat a vetítés után.)

A másik eset, amikor a FilmJus közvetlenül a felhasználóval szerződik, az, amikor olyan filmről van szó, ami az adott felhasználási mód ismertté válása előtt készült. Ilyenkor a szerzők nem ruházhatták át engedélyezési jogukat a filmelőállítónak, így a filmelőállító a szerzők nevében nem adhat engedélyt az adott felhasználásra. Így nem is folyhat be hozzá jogdíj. Ilyenkor a felhasználónak közvetlenül kell a szerzőkkel vagy az őket képviselő jogkezelővel megállapodnia. A FilmJus jogkezelése ezen esetben is önkéntes, vagyis a szerzők kifejezett meghatalmazása esetén jár el.

Meg kívánjuk jegyezni, hogy a filmalkotások esetén jelenleg nincs összhangban a törvény szövege a közös jogkezelés jogi lehetőségeinek gyakorlatával. Vagyis: az Szt. általános szabálya mellett, miszerint a szerző és az előállító egyedileg állapodnak meg a szerzői jogdíjakról, bizonyos felhasználási módokra jogszabályi lehetőség alapján bejegyezték a FilmJus közös jogkezelési jogosultságát is. Tehát ugyanazon felhasználási módra a szerzőnek is joga van egyedileg megállapodni a filmelőállítóval, és a FilmJus is végezhet jogkezelést. Ezt a kollíziót a FilmJus a fentiek szerinti önkorlátozással oldja fel.

Újabb gyakorlati problémát jelent a védelmi idő figyelembevétele a filmalkotásoknál, hiszen számos szerzőt kell figyelembe venni, valamennyiüknek személyenként ismerni kellene az elhalálozási adatait.¹⁰ Ez nem mindig egyszerű, különösen ha évtizedek távlatából kell nyomonzni, szinte lehetetlen.

¹⁰ 2013. november 1-jétől a 70 éves védelmi idő a film rendezője, a forgatókönyvíró, a dialógus szerzője és a kifejezetten a filmalkotás céljára készült zene szerzője közül utoljára elhunyt szerző halálától számítandó. Az átmeneti rendelkezésekre lásd: 1999. évi Szt. 109. §. – szerk.

2.2.2. Az engedélyezésre vonatkozó javaslatok

- A *FilmJus* korábban, az Szjt. 2011. évi módosítása során javasolta és jelenleg is fenntartja, hogy a filmalkotások mozgóképi alkotóit (rendezőit, operatőreit) és filmíróit az e műveik sugárzással, vezetékek útján, vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítésére (ideértve az online lehívásra hozzáférhetővé tételt is) tekintettel megillető jogdíjak érvényesítése törvény által előírt, „kötelező” közös jogkezelés alá tartozzon az Szjt. módosítása révén:¹¹
- bizonyos esetekben a „nem üzletszerű felhasználás” fogalmában a hozzáférhetővé tett részletek számának nagyobb mértékben történő meghatározása indokolt lehet (jelenleg ugyanis legfeljebb 10 filmrészlet hozzáférhetővé tétele esetén minősülhet a felhasználás – a többi feltétel teljesülése esetén is – nem üzletszerűnek), különös tekintettel a közgyűjtemények, így a MaNDA által kezelt filmalkotások nagy számára és ezek kulturális feladatára;
- indokolt lehet – a zenei szolgáltatásokhoz hasonlóan – a filmalkotások esetén is előfizetési szolgáltatásra vonatkozó speciális szabályok megállapítása a díjszabásban;
- indokolt lehet – a zenei szolgáltatásokhoz hasonlóan – valamilyen, a saját teljesítményt hozzáférhetővé tevő filmalkotásokra vonatkozó jogdíjmentesség megállapítása (pl. vizsgafilmek esetében);
- a díjszabás jelenleg nem nyújt lehetőséget a filmalkotások tartós másolat készítésére is alkalmas módon történő hozzáférhetővé tételére (az „érintettek kiemelkedően nagy száma miatt”). Vizsgálandó a fenntartás szükségessége, elképzelhető azonban, hogy a szolgáltatók által használni kívánt üzleti modellek ennek bevezetését nem teszik szükségessé;
- vizsgálható az előállítói közvetlen elszámolás visszaállításának szükségessége – ez azonban az online felhasználás megjelenése előtt készült filmeknél feltehetően korántsem annyira célszerű megoldás, mint a közös jogkezelés;
- az Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület („EJI”) bevonásával vizsgálandók a filmalkotásokba foglalt előadóművészi teljesítmények online felhasználásával kapcsolatos nemzetközi (elsősorban EU) példák: más országokban hol van közös jogkezelésben ez a jog, és mik a gyakorlati tapasztalatok.

¹¹ Ugyanakkor ennek korlátját jelenti az a követelmény, hogy az Szjt. megfeleljen a WCT 8. Cikkében és – az *infosoc-irányelv* 3. cikkében foglaltaknak, hiszen e rendelkezések kizárják az említett kizárólagos jog kötelező közös jogkezelés előírásával való korlátozását [l. a törvény 60. §-ában az Szjt. 27. §-ának (3) bekezdését].

2.3. Előadóművészek

Az előadóművész kifejezés pontos tartalmát az Szjt. nem határozza meg, de több hatályban lévő nemzetközi szerződés is tartalmazza, és az SZJSZT, valamint a bírói gyakorlat is értelmezi.¹² Ezek szerint pedig előadóművésznek kell tekinteni mindazokat, akik irodalmi vagy művészeti műsorokban, továbbá folklórműsorban szerepelnek, énekelnek, táncolnak, szöveget mondanak, szavalnak, játszanak, előadnak vagy másformán teljesítményt nyújtanak.

Az előadóművészi teljesítmények *online hozzáférhetővé tételének engedélyezési jogát* az Szjt. 73. § (1) bek. e) pontja rögzíti. A 74. § (2) bekezdése értelmében továbbá e jog gyakorlására a 27. § (3) bekezdésének rendelkezéseit az előadóművészek, illetve közös jogkezelő szervezetük esetében is megfelelően alkalmazni kell.

A 27. § (3) bekezdésének megfelelő alkalmazása ebben az esetben a következőket jelenti: az előadóművészek képviselőiben (nincs kis- és nagyjog közötti különbségtétel) az előadóművészi teljesítmények tekintetében a felhasználások engedélyezésére és az ennek fejében fizetendő díjak mértékére vonatkozóan az előadóművészi jogok közös kezelését végző szervezet köt szerződést a felhasználóval, kivéve ha az előadóművész a 87. § (3) bekezdésében szabályozott (ún. kilépési) nyilatkozatot tett.

A filmalkotásokban foglalt előadóművészi teljesítmények online (és egyébként minden egyéb) felhasználása szempontjából vizsgálendő továbbá az ilyen teljesítményekre vonatkozó (megdönthető) jogátruházási vélelem, amelyet az Szjt. 73. § (3) bekezdése tartalmaz. Eszerint ha az előadóművész hozzájárult ahhoz, hogy előadását filmalkotásban rögzítsék, a hozzájárulással – ellenkező kikötés hiányában – a film előállítójára ruházza át a 73. § (1) bekezdésben említett vagyoni jogait (e jogok közé tartozik az online hozzáférhetővé tétel joga is, lásd feljebb). A *jogátruházási vélelem nem érinti* az előadóművészeknek a 20. §, 28. § és 23. § (6) bekezdése alapján fennálló *díjigényét*.

A filmelőállító megszerzése és az EJI közös jogkezelési jogosultságának terjedelme ezért kétféleképpen értelmezhető:

- Az EJI az előadóművészi teljesítmények online felhasználása tekintetében törvényen alapuló, kilépést engedő közös jogkezelést folytat. Ennek értelmében az előadóművészek online jogait a részvételükkel készülő filmalkotások kapcsán *jogszerűen csak akkor ruházhatják át a filmelőállítóra, ha előzetesen e jogra vonatkozóan kiléptek a kö-*

¹² Az előadóművészek, hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi egyezmény – Magyarországon kihirdette az 1998. évi XI. törvény (a továbbiakban: Római Egyezmény) 3. Cikk a) pont; a Szellemi Tulajdon Világszervezete által 1996-ban létrehozott Szerződés az Előadásokról és Hangfelvételekről – Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: WPPT) 2. Cikk a) pont. Az említett egyezményekkel lényegében azonos módon határozza meg az előadóművész fogalmát az Audiovizuális Előadásokról szóló, a Szellemi Tulajdon Világszervezete által szervezett diplomáciai konferencián 2012. június 26-án létrehozott ún. Pekingi Szerződés 2. Cikk a) pontja is, amelyet Magyarország aláírt, de a szerződés ratifikálására a kézirat lezárásakor még nem került sor.

zós jogkezelésből. Ellenkező esetben, még ha a jogátruházási szerződés tartalmaz is az online felhasználási jogok átszállására vonatkozó rendelkezést, e rendelkezés semmis.

- Az előadóművész, ha előadását filmalkotásban rögzítették, *ellenkező kikötés hiányában a film előállítójára ruházza online jogait*. Így az EJI csak abban az esetben gyakorolhat közös jogkezelést, ha a jogátruházó szerződés ilyen *ellenkező kikötést tartalmaz és az online felhasználás engedélyezésének joga nem száll át a filmelőállítóra*.

Tudomásunk szerint a fenti kérdés értelmezésében *eltérés van az EJI és a munkacsoportban részt vevő felhasználói képviselők között*. Ugyanakkor a hatályos, minisztérium által jóváhagyott díjszabás az első értelmezést támasztja alá.

Hangsúlyozandó továbbá, hogy az 1999-et megelőzően készült filmek vonatkozásában az előadóművészek két ok miatt sem ruházhatták át a filmelőállítókkal kötött eredeti szerződésükben vagyoni jogait az előállítókra: ezt a jogot ugyanis csak az 1999-es „új” Szjt. vezette be az előadóművészek vonatkozásában, másrészt pedig mivel ez a felhasználási mód 1989-et megelőzően ismeretlennek számított. *Vitathatatlan*nak látszik tehát az EJI azon *filmek online felhasználásának engedélyezésére vonatkozó jogosultsága*, amelyek készítésének időpontjában az online felhasználás még jövőbeni felhasználási módnak számított, így arra az előadóművész nem adhatott engedélyt (SZJSZT-31/2003 – Rajzfilmfigura reklámcélú felhasználása esetén járó jogdíj – analóg értelmezése alapján).

Megjegyezzük azonban, hogy utólagos szerződésmódosítással is szerezhethet a filmelőállító jogosultságot az on demand felhasználások engedélyezésére. Ez értelemszerűen a fenti két megközelítésből csak a második követése esetén illeszkedne a rendszerbe.

Az EJI 2001 óta *hirdet díjszabást az előadóművészi teljesítmények (így a filmalkotás) online felhasználásának engedélyezése és ennek fejében fizetendő jogdíj tárgyában (felosztási szabályzata e jogdíjaknak 2010 óta létezik)*.

A nyilvánosan elérhető adatok a felhasználással elért bevételt nem bontják meg az audio és audiovizuális teljesítmények szerint, ezért nem tudható, a *bevételek* mely része származik (ha egyáltalán) filmalkotások online felhasználásának az engedélyezéséből. A 2007-es éves beszámoló szerint a NAVA megkereste az EJI-t audiovizuális művek online felhasználásának engedélyezésére vonatkozóan, vélelmezhető, hogy a 2008-as bevétel (vagy annak egy része) ebből származik.

Év	Az EJI online jogdíjbevétele (Ft-ban)
2001	730 000
2002	200 000
2003	1 036 000
2004	2 162 000
2005	760 000
2006	5 870 000

Év	Az EJI online jogdíjbevétele (Ft-ban)
2007	57 000
2008	0
2009	112 500
2010	0
2011	0
Összesen	10 927 500

2.4. Zeneszerzők

A filmbe foglalt zenemű online felhasználásával kapcsolatban mindenekelőtt leszögezhető, hogy a *zenemű filmbe történő beillesztése és a már kész film online felhasználásának engedélyezése elválnak egymástól*. A zenemű filmben történő felhasználását tehát előzetesen kell a zenemű érintett jogosultjainak engedélyezni, hiszen ez esetben átdolgozásról (Sztj. 29. §) van szó, amely felett közvetlenül a szerzők, illetve szomszédos jogi jogosultak rendelkeznek.

A már elkészült film online felhasználását a zenemű tekintetében a korábban kifejtettek értelmében nem a filmelőállító engedélyezi. A filmbe foglalt zenéhez és előadásához kapcsolódóan tehát attól függően, hogy ún. kisjogos, azaz nem színpadra szánt zeneművekről, illetve ún. nagyjogos, azaz színpadra szánt zeneművekről van-e szó, az érintett közös jogkezelő szervezetek, illetve szerzők, szomszédos jogi jogosultak rendelkeznek az online felhasználási jogok felett. (Nagyjogos művek – pl. opera, musical – esetében tehát egyedi engedélyezés érvényesül, azaz a szerzőktől és a szomszédos jogi jogosultaktól külön-külön kell kikérni az engedélyt.)

Az Artisjus online felhasználási engedélyt az Sztj. 16. § (1) bekezdésében, 26. § (8) bekezdésének második mondatában, 27. § (3) bekezdésében, valamint 92/H. § (1) bekezdésében és 88. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezések alapján kiadott „I” jelű jogdíjközleménye alapján nyújt.¹³

Ezen eset alól *két kivétel* van: az egyik eset amikor a filmben felhasznált zeneművet még nem hozták nyilvánosságra,¹⁴ a másik eset az, amikor a zenemű jogosultjai kiléptek a közös jogkezelő szervezetből: ilyenkor a zenemű szerzői és szomszédos jogosultjai rendelkeznek az online felhasználás engedélyezése felett.

A felhasználó és az Artisjus az online felhasználásra vonatkozóan – az Artisjus honlapján található minta szerinti – szerződést köt. Az Artisjus által nyújtott *online felhasználási engedély* nem kizárólagos, tehát harmadik személy ugyanazon zenemű online felhasználására kaphat engedélyt. Ugyanakkor a felhasználó az engedélyt nem ruházhatja tovább. A felhasználási engedély területi hatálya pedig Magyarország. A felhasználó az engedélyt abban az időpontban szerzi meg, amikor a jogdíj megfizetése megtörtént, utólagos jogdíjfizetés esetén pedig visszamenőleges hatállyal.

Az Artisjus a jogdíj összegét a jogdíjközlemény és a felhasználó által megadott adatok alapján állapítja meg, azzal, hogy a felhasználó legalább a mindenkori jogdíjközleményben megállapított jogdíjminimumot köteles megfizetni.

¹³ http://artisjus.hu/_userfiles/file/felhasznaloknak/aktualis_jogdijkozlemeny_i.pdf.

¹⁴ A nyilvánosságra nem hozott zeneművek esete tipikusan akkor merül fel, ha a zeneművet kifejezetten a film készítésére szerzik és rögzítik. A filmbemutatót – a filmzene nyilvánosságra kerülését – követően a jogkezelést a zenemű jogosultjai nevében a közös jogkezelő szervezet veszi át, kivéve ha a jogosultak kiléptek a közös jogkezelő szervezetből.

Az online zenefelhasználáson belüli audio- és audiovizuális művekre vonatkozó megkülönböztetés nem olvasható ki a beszámolókból. Megállapítható azonban, hogy a 2004–2008 között „online” zenehasználatból beszedett bevétel nem volt jelentős.¹⁵

Az Artisjus 2009–2011. évi *beszámolóiból* kiderül, hogy 2009-ben jelentősen nőtt az online felhasználásból beszedett jogdíjakból a bevétel és ez – 2010-ben ca. 10%-os visszaeséstől eltekintve – 2011-ben elérte ca. a 110 millió Ft összeget.

Az Artisjus 2011. éves beszámolója értelmében 2011. évben számos nemzetközi vállalkozás, illetve több hazai „start-up” igényelt online felhasználási engedélyt. Arra vonatkozóan, hogy ezen szolgáltatók mennyiben nyújtanak online audiovizuális művekhez hozzáférést, nem tartalmaz információt a beszámoló.¹⁶

Év	Jogdíjbevétel (Ft)
2009	87 342 962 ¹⁷
2010	78 938 635 (-9,62% visszaesés 2009. évhez képest) ¹⁸
2011	110 514 089 (40%-os emelkedés 2010-hez képest) ¹⁹

2.5. Hangfelvétel-előállítók

Fontos megjegyezni, hogy az Artisjus által nyújtott online felhasználási engedély nem érinti a szomszédos jogi jogosultak teljesítményét és egyéb szerzők műveit érintő felhasználást. Így a filmek online felhasználását megelőzően a *hangfelvétel-előállítóktól* is szükséges az engedély kikérése.

„A hangfelvétel előállítója az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely egy előadás hangjait (vagy más hangokat) első ízben rögzíti. Itt természetesen nem a rögzítés technikai értelemben történő megvalósításán van a hangsúly, hanem azon, hogy ki vagy mely jogi személy kezdeményezte a rögzítést, tette meg a szükséges intézkedéseket, és állt helyt úgy pénzügyi, mint jogi értelemben a rögzítés megvalósulása érdekében.”²⁰

¹⁵ Az Artisjus 2004-es éves beszámolója: http://artisjus.hu/egyesulet/eves_beszamolok/a_foigazgato_eves_besz_2004_/; az Artisjus 2005-as éves beszámolója: http://artisjus.hu/egyesulet/eves_beszamolok/a_foigazgato_eves_besz_2005_/; az Artisjus 2006-as éves beszámolója: http://artisjus.hu/egyesulet/eves_beszamolok/a_foigazgato_eves_besz_2006_/; az Artisjus 2007-as éves beszámolója: http://artisjus.hu/egyesulet/eves_beszamolok/a_foigazgato_eves_besz_2007_/; az Artisjus 2008-as éves beszámolója: http://www.artisjus.hu/_userfiles/file/egyesulet/eves_besz/foig_beszamolo_2008-rol_mellekletekkel.pdf, p. 8.

¹⁶ Az Artisjus 2011-es éves beszámolója: http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2011_evi_beszamolo.pdf, p. 8.

¹⁷ A főigazgató beszámolója: 2010. évről, http://www.artisjus.hu/_userfiles/file/egyesulet/eves_besz/Artisjus_Eves_jelentes_2011.pdf, p. 5.

¹⁸ A főigazgató beszámolója 2010. évről: http://www.artisjus.hu/_userfiles/file/egyesulet/eves_besz/Artisjus_Eves_jelentes_2011.pdf, p. 5.

¹⁹ Az Artisjus 2011-es éves beszámolója: http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2011_evi_beszamolo.pdf, p. 8.

²⁰ http://www.mahasz.hu/?menu=jogok_jogdijak&menu2=a_hangfelvetel_eloallitok_jogairol.

A hangfelvétel-előállító az Szjt. 76. § (1) bekezdés c) pontja alapján rendelkezhet a filmben felhasznált zenemű online felhasználása felett. A hangfelvétel-előállítók e jogukat nem közös jogkezelés körében, hanem egyedileg gyakorolják, az online felhasználásra általában a filmbe foglalással egy időben adva engedélyt.

2.6. Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotások szerzői

Amennyiben a *képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti alkotás* felhasználására nem audiovizuális médiaszolgáltatásban vagy audiovizuális médiaszolgáltatásban, de túlmenve a díszletfunkción, illetve ha a nyilvános, szabadban, állandó jelleggel felállított alkotás nem látképként kerül felhasználásra, a jogosultak online felhasználási engedélye szükséges.²¹ (A díszlet rendeltetésén túlmutató felhasználást jelent, ha a mű a környezetéből kiemelten oly módon kerül bemutatásra, hogy ezzel a film a műnek kiemelt, önálló mondanivalót ad.²²)

A képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások filmben történő megjelenítéséhez *az alkotó (vagy képviselője) ad engedélyt, ha pedig a megfilmesített alkotást kívánják felhasználni, akkor a filmelőállító*, kivéve, ha a megfilmesítési szerződés alapján nem szerezte meg az online felhasználásra vonatkozó jogot. Ez utóbbi esetben a HUNGART Vizualis Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (Hungart) ad engedélyt, kivéve ha a jogosult kilépett a közös jogkezelés hatálya alól. A jogdíjtarifák megállapítása az Szjt. 92/H. §-ának rendelkezésein alapul.

A Hungart a honlapján elérhető 2010-es és 2011-es éves *beszámolójában* nincsenek elkülönítetten feltüntetve a képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti alkotás műveket tartalmazó filmek és audiovizuális művek online felhasználásából származó bevételek, amelyek feltételezhetően nem túl magas bevételt jelentenek.

3. ÜZLETI MODELLEK

A technológia fejlődésével lehetőség nyílt az audio, illetve az audiovizuális javak, főleg zenék és filmek digitális többszörözésére, illetve elektronikus hírközlési hálózatokon való továbbítására. Világszerte *különböző üzleti modellek* alakultak ki a javak ellenszolgáltatás fejében történő értékesítésére. Emellett az új technológiai lehetőségek következtében kialakultak olyan megoldások (pl. torrent, hotfile), amelyekkel *a felhasználók egymás között ingyenesen továbbítják a zenéket és a filmeket*, ezzel konkurenciát teremtve az *ugyanezen javakat fizetés ellenében kínáló szolgáltatásoknak*.

A magyar piac szereplői évek óta keresik azon üzleti modelleket, amelyek mozifilmek esetében is rentábilisak. A megfelelő modell megtalálása azonban, úgy tűnik, még várat

²¹ Szjt. 36. §.

²² Gyertyánfy: i. m. (3), p. 211.

magára. Ugyanakkor egyes speciális szegmensek, például a kifejezetten rövid – zömében zenei tartalommal rendelkező – alkotások (pl. YouTube.com) vagy a gyermekek számára szánt televíziós produkciók (pl. Minimax vagy Megamax) on demand felhasználása már ma is rentábilis az esetek egy részében. Nehezíti a helyzetet, hogy az amerikai és egyes európai országokhoz képest a *magyar piac kicsi a maga 10 milliós népességével, és a fizetőképes kereslet rendkívül szűk*; ráadásul a *nyelvi kérdés* is súlyosbító tényező a filmek esetében, mivel a magyar felhasználók kevésbé nyitottak a feliratozásra, sokkal inkább a külföldi filmek szinkronizálását igénylik.

A hazai piacon a zenék és filmek lehívását, illetve letöltését lehetővé tevő szolgáltatók esetenként vagy olyan hírközlési szolgáltatók, akik műsorterjesztési szolgáltatásuk vagy egyéb hírközlési szolgáltatásuk mellé kívánják ügyfélélményt növelő kiegészítő szolgáltatásként nyújtani, vagy olyan szolgáltatók, amelyek zenékkal és filmekkel kapcsolatos szolgáltatást analóg módon már nyújtottak.

A hazai rendszerben az itthoni felhasználásokat lehetővé tevő szolgáltatások esetén – követve a nemzetközi szokásokat – a szerzői jogi törvény alapján nem elegendő a zenékre, illetve filmekre vonatkozó nagyjogos felhasználási engedélyt a jogtulajdonostól, illetve a forgalmazótól megvásárolni. A szolgáltatás nyújtásához szükséges szerződést kötni a hazai szerzők, előadóművészek (illetve némely esetben a filmszerzők és -előállítók) kisjogos felhasználási jogait kezelő közös jogkezelő szervezetekkel is.

Míg a közös jogkezelők igyekeznek az általuk képviselt művészek érdekeit legjobb tudásuk szerint érvényesíteni, a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők úgy érzik, nehezített pályán küzdenek azért, hogy a külföldi, illetve a torrentszolgáltatásokkal versenyképes, rentábilis hazai tartalomszolgáltatásokat tudjanak nyújtani.

Itt szükséges megjegyezni, hogy az itt bemutatott üzleti modellek közül nem mindegyik az Szt. 26. § (8) bekezdése alapján minősülő felhasználás, hanem más felhasználási módot valósít meg.

3.1. VoD-konstrukciók, az interaktív tévék funkciói és a műszaki fogalmak

Alább egy rövid segédletet nyújtunk a legújabb, felhasználói élményt növelő kiegészítő szolgáltatásokról.

3.1.1. Az értéklánc és annak elemei

1. A VoD-szolgáltatáshoz kapcsolódó alapvető definíciók, VoD-szolgáltatástípusok

- a) Library/current tartalom: a film/műsorszám jogtulajdonosa által meghatározott kategória, amelybe a tartalom annak aktualitása alapján kerül besorolásra. A két kategóriához jellemzően más díjszint vagy díjmegosztás kapcsolódhat.

b) VoD/TVoD (Video on Demand/Transactional Video on Demand): tartalmak egyedi lehívásos tranzakciók alapján történő kölcsönzése (pay-per-view), amely technikai szempontból lehet:

- streaming alapon nézhető, letöltést nem engedő. Abban az esetben a letöltést engedő felhasználás is idetartozhat, ha a letöltött mű kizárólag a szolgáltató által biztosított eszközzel olvasható (tipikus);
- download and play típusú: a tartalom személyes felhasználás céljából letölthető egyéb eszközökre (ritka – a magyar piacon ismeretlen).

TVoD esetében az ügyfél tranzakciónkénti, eseti díjat fizet. Ez a díj az esetek többségében nem fedezi a teljes költségintet. Az elmúlt években egyes sikerfilmek esetében – ha ahhoz jelentős kommunikációs tevékenység kapcsolódik – a piac a tartalom jogtulajdonosai felé szerződésben vállalt minimumgaranciát (MG) ki tudta termelni, azonban ez nem általános, és a filmek többségénél nem képződik nyereség. A library-k esetében kulcsfontosságú lenne az MG elkerülése, tekintettel arra, hogy ezek a filmek inkább a választék növelését szolgálják. Fontos azonban megjegyezni, hogy az ún. nagystúdiók esetében ez az MG-elkerülési stratégia nem vezet sikerre, így esetükben mind az MG, mind a minimum meghatározott tranzakciós díj, mind a jogkezelő minimumdíja terheli a végfelhasználói árat, függetlenül attól, hogy ezek az ún. library filmek általában már többször vetített, több helyen (legálisan és illegálisan) elérhető tartalmak.

Kiemelendő, hogy a jelenlegi rendszer nem kínál megoldást azokra az új üzleti modellekre, amelyekben egy létező lineáris műsorcsomaghoz (jellemzően minipayhez) TVoD tartalom kerül esetileg hozzácsomagolásra.

A TVoD veszteségeinek finanszírozására a világban többféle modellt találtak ki.

AdVoD, filmsomagban történő értékesítés, más termékekhez való hozzácsomagolás (ezek növelhetik a forgalmat ezáltal segítenek az MG kifizetésében stb.)

c) AdVoD (Advertisement based Video on Demand): streaming alapon kölcsönözhető.

A tartalomba fűzött reklámért cserébe a tartalom ingyenes a felhasználó számára. A jogdíj a felhasználással kapcsolatban elért egyéb bevétel alapján fizetendő, ami ezen konstrukció esetében a Médiaszolgáltatónál bevételként megjelenő szponzorációs díj.

Az AdVoD esetében a finanszírozás kétféle lehet:

- a tartalom költségeit a reklámozgató/szponzor fedezi, ez esetben az ügyfélnek díjmentes a film megtekintése (ennek lényege, hogy nonlinearis fogyasztásra ösztönöz, és a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők bíznak benne, hogy a jövőben fizetős filmeket is vásárol majd az ügyfél);
- a tartalom kedvezményes áron jut el az ügyfélhez. Ez esetben a szponzor a díj egy részét fedezi, a másik részt továbbra is az ügyfél fizeti.

Fontos azonban megjegyezni, hogy tekintettel a magyar reklámpiac jelenlegi helyzetére, szűkülésére, nem várható, hogy ez a modell rövid távon megoldást jelent a tartalomértékesítési piac kihívásaira.

- d) SVoD (Subscription Video on Demand): általában havi átalány előfizetési díj fizetése ellenében történő kölcsönzés. Léteznek olyan SVoD-konstrukciók is, amelyek egy lineáris tartalomszolgáltatás kiegészítéseképpen az előfizetők számára további díj fizetése nélkül teszik elérhetővé az SVoD-tartalmakat. Az előfizetéssel kínált tartalmakat az adott időszakban bármennyiszer megnézheti a felhasználó. Streaming alapon történik a tartalom megtekintése. A jogdíj a felhasználással kapcsolatban elért egyéb bevétel alapján fizetendő, ami ezen konstrukció esetében a felhasználó által a médiaszolgáltatónak megfizetett előfizetési díj. Fontos azonban megjegyezni, hogy a jogdíjszámítás ebben az esetben az adott csomaggal elért bevételt veszi alapul, így ismételtlen megállapítható, hogy nem az adott addicionális fogyasztáson keletkező bevétel a jogdíjfizetés alapja, hanem az adott esetben más szerzők által előállított lineáris terjesztési bevételből részesedik a lekérhető szolgáltatás szerzője.
- Az előfizetési szolgáltatásban az ügyfél (akárcsak a lineáris terjesztés esetében) előre megállapított díjat fizet, amelynek ellentételezéseként egy filmcsomagot kap. A filmcsomag frissítése történhet havonta, hetente, kéthetente, de akár naponta is. A díjfizetés módja is lehet havi díj, heti díj, akár napi díj is. A rövidebb lejáratú szerződések különösen eseményeknél fontosak.
- Ez a megoldás az ügyfelek azon igényére ad választ, hogy tévénével kapcsolatos költségeik továbbra is jól tervezhetőek maradjanak.
- e) NVoD (Near Video on Demand): adott tartalom eltérő, de előre meghatározott időpontokban nézhető meg. (pl. kezdődik 8-kor, 8.30-kor stb). A megoldás a szállodákban is elérhető fizetős tévékhez hasonló. A felhasználó az egyes tartalmak – vagy azokból összeállított csomagok – után fizet. A jogdíj ezért itt az egyes tartalmak után beszedett egyéb bevétel után fizetendő.
- Általában műszaki oka van annak, hogy az ügyfél NVoD-szolgáltatást vesz igénybe. A díjat ez esetben tranzakció alapon fizetheti az ügyfél. Magyarországon nem látszik meghonosodni a szolgáltatás.
- f) SNVoD (Subscription Near Video on Demand): Havi előfizetési díj ellenében előre meghatározott időpontokban nézhető tartalom, a d) és az e) pontban írt szolgáltatások átalánydíjas kombinációja. A felhasználó havi díja után fizetendő a jogdíj.
- Értéklánca olyan mind az SVoD-é. A különbség nem a jogosításban, hanem a technikai paraméterek által állított korlátok miatt keletkezik.
- g) PushVoD: személyes műsorrögzítő (PVR) segítségével a tartalom automatikusan kerül a felhasználó beltéri egységén rögzítésre, melyet a felhasználó ezt követően tud kikölcsönözni. A felhasználó az egyes kölcsönzések után – vagy a szolgáltatás megrendelése alapján – fizet, amely bevétel után fizetendő a jogdíj.
- Ezen konstrukció esetében azonban alkalmazható a csomagolt filmek kijánlása is, ilyenkor a felhasználó egy előre meghatározott vagy meg nem határozott számú tar-

talmat kölcsönöz ki, melyek csomagban történő fizetése után fizetendő a jogdíj az egyéb elért bevétel fogalmának megfelelően.

- h) Catch up VoD (másnéven archív tévé): központi műsorrögzítő (NVR) útján a tartalomtulajdonos által előre engedélyezett tartalom automatikus rögzítése a szolgáltató központi szerverére [a felhasználás részleteit lásd a 2. i) pontban], amelyet az ügyfelek általában 3-7 naptári napon át visszanézhetnek anélkül, hogy előzetesen egy adott tartalom rögzítését PVR, vagy nPVR módon programozták volna.

A felhasználó ezen konstrukció esetében kaphatja a szolgáltatást díjmentesen, fizethet az egyes tartalmak után, de előfizethet rá havonta is. Valójában azonban a felhasználó (a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők piackutatásai alapján) bár szeretne ilyen szolgáltatást, úgy gondolja, hogy ezen műsorokért már a lineáris szolgáltatásban fizetett. Várhatóan egy ilyen fizetős modell nem lenne sikeres a piacon.

A szolgáltatás nehézsége, hogy egyes lineáris médiaszolgáltatók nem rendelkeznek minden tartalomra a catch-up jogokkal, így egyes műsorokat (tipikusan: sport, film) a műsorterjesztőnek „black-out”-olnia kell (letiltani a műsorszám visszanézhetőségét). Ez az ügyfél számára egyes esetekben frusztrációt okozhat, ha olyan tartalmat nem ér el visszamenőleg, amelyet szeretett volna.

- i) EST – Eletronic Sell-through: letölthető tartalom, megtartható. Jelenleg ilyen nem ismert a magyar piacon az interaktív televíziózás körében.
- j) nPVR: a médiaszolgáltató szerverén az ügyfél kérésére rögzített, kizárólag a felvételt inicializáló ügyfél által visszanézhető tartalom. A jogtulajdonosok gyakran megkülönböztetik az ügyfél oldalán a vevőeszközbe épített (vagy ahhoz, esetleg a tévéhez csatlakoztatott) rögzítőberendezéstől. Miközben az ügyfél számára az élmény azonos, és a technológia az egyre terjedő felhőalapú szolgáltatásokhoz közelít, a jogi háttér miatt nehezen terjed a magyar piacon, csak az Invitel nyújtja előfizetőinek.

2. Műszaki fogalmak

- a) Interaktív televíziós szolgáltatás: olyan televíziós szolgáltatás, amely a hagyományos lineáris (egyidejű változatlan továbbközvetítéssel a nyilvánosság számára elérhetővé tett) programokhoz képest eltérő nézői szokások kialakulását eredményezi azáltal, hogy a műsorok későbbi időpontban való megtekintését, felvételét teszi lehetővé, továbbá a televíziós szolgáltatás képernyőn megjelenő menüjében további szolgáltatásokat tesz elérhetővé. Ugyanakkor ma már a lineáris tartalom is lehet interaktív. Az interakció nemcsak a broadcaster és a nézők között, hanem bármilyen irányban, pl. a nézők csoportján belül vagy a csoport és a broadcaster között is megvalósulhat. Legjellemzőbb példa erre néhány SocialTV alkalmazás, mint a műsor során felbukkanó Twitter-/Facebook-kommentek az élő adásban.
- b) EPG (Electronic Programme Guide): Elektronikus műsorújság. Műfelhasználás a szolgáltatás nyújtása során nem történik, így jogdíjfizetéssel nem érintett.

- c) Set-top-box: digitális beltéri egység, mely lehet a műsorok vételére és interaktív szolgáltatások igénybevételére jogosító készülék (nem vevődekóder!) vagy beépített – műsorrögzítésre alkalmas – merevlemezzel rendelkező egység (PVR).
- d) Streaming: a tartalom átmenetileg kerül tárolásra a beltéri egység memóriájában. A tartalom letöltést nem engedő megtekintési módja, amely esetében a néző/előfizető nem rögzítheti személyes felhasználású eszközre a tartalmat.
- e) Downloading: letöltést engedő hozzáférhetővé tétel
 - i) személyes felhasználású, magáncélú hordozóeszközökön (e témakörben nem érintett: CD, DVD, pendrive stb.);
 - ii) beépített tárolóegységgel rendelkező digitális beltéri egységen (PVR).
- f) Temporary download: a letöltött tartalom tárolása átmeneti. Miután a tartalom érvényességi ideje lejár, a tartalom törlődik. A tartalom megjelenítése a letöltés befejezését követően kezdhető meg. A magyar piacon nyújtott VoD-szolgáltatások esetében nem használt megjelenítési mód.
- g) Progressive download: a letöltött tartalom tárolása ez esetben is átmeneti. Itt azonban a tartalom megjelenítése a letöltés elindítása után (pár másodperccel) kezdhető meg. A magyar piacon nyújtott VoD-szolgáltatások esetében szintén nem használt megjelenítési mód.
- h) Személyes műsorrögzítő – PVR (Personal Video Recorder): az interaktív televíziós szolgáltatás alapvető funkciójaként ismert, személyes műsorrögzítést lehetővé tevő funkció. A tartalom az előfizetőnél kihelyezett beltéri egység merevlemezen kerül tárolásra, és a tárolás időtartama alatt tetszőleges alkalommal megtekinthető. Jogdíj – a magáncélú másolásra tekintettel – a merevlemez tárolóegységének kapacitása után fizetendő [lásd a *ji*) pontot].
- i) NPVR (Network Personal Video Recorder): interaktív televíziós szolgáltatáshoz kapcsolódó catch up/archive típusú tartalmak szolgáltatását lehetővé tevő központi műsorrögzítés. A tartalom a szolgáltató központi szerverén kerül tárolásra, és az előfizetők általi megtekintésre történő kijelölésre [lásd a *jii*) pontot].
- j) Time shifting: az interaktív televíziós szolgáltatás alapvető funkciójaként ismert, a lineáris műsorok ideiglenes rögzítésével a tartalom későbbi időpontban való megtekintését teszi lehetővé. Fajtái:
 - i) a hagyományos, lineáris tartalmat a jogtulajdonos médiaszolgáltató változatlan vételre szánja, és a „time-shiftelt” műsorfolyam eredetijével mindenben megegyező, kötött műsorstruktúrába szervezi. A műsorterjesztő a tartalmat (műsorfolyam) az eredeti tartalomhoz képest időben eltolt módon teszi elérhetővé;
 - ii) a Time shift szolgáltatás fejlettebb formája, fast-forward, ad-skip, stop-rewind funkciókkal kiegészítve;
 - iii) catch up/archive tartalmakhoz kapcsolódó time shifting: a tartalomtulajdonos által jogosított tartalmak központi (NVR) rögzítés útján azok visszanezhetőség-

gének/kölcsönzésének lehetősége, mely történhet EPG-nézetből vagy videotékából/videotárból.

3.2. Helyzetértékelés

A lekérhető legális szolgáltatások egyelőre nem alakították át a magyar tartalomfogyasztási szokásokat, és egyelőre nem is látszik, hogy ez a trend jelentősen gyorsulna. A *szuperfilmek* továbbra is nagyrészt *moziban vagy illegálisan letöltve fogyasztják*.

A mozifilmeket gyártó nagy amerikai stúdiók jellemző gyakorlata miatt a valódi slágerfilmek *VOD-terjesztése üzleti modellként nem sikeres* a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők²³ gyakorlatában; egyelőre csak PR-célként finanszírozhatóak. Mindeközben más jellegű audiovizuális alkotásokra – például a gyermekeknek szánt produkciókra – épített szolgáltatások önmagukban is rentábilisak esetenként. A felhasználók oldalán költségként jelentkeznek a közös jogkezelők által meghatározott jogdíjak is, amely költségeket – egyéb költségeik mellett – a felhasználók jellemzően beépítenek végfelhasználói áraikba. Sajnálatos tény, hogy a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők tapasztalata szerint a VOD-szolgáltatások a magyar fogyasztók számára még mindig aránytalanul drágák. A vásárlóerő hiánya tovább korlátozza a terjedést.

3.3. A munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők álláspontja

Mindenekelőtt megjegyezhető, hogy a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők álláspontja szerint a *külföldi jogtulajdonossal való megállapodás jelentős erőfeszítést igényel a piac mérete miatt*. Az eredeti jogtulajdonosok egyes tartalmaikat úgy értékesítik, hogy a netes vagy nemlineáris jogokat csomagban hozzáadják a mozi- vagy DVD-forgalmazónak (független forgalmazók, illetve tartalomaggregátorok), illetve ezen nonlineáris jogok értékesítését a londoni, nyugat-európai irodák látják el. Fontos megjegyezni, hogy ez a globalizáltság nehezíti a magyar terjesztők/médiaszolgáltatók számára a tartalmakhoz való hozzáférést is.

A munkacsoportban részt vevő szolgáltatók és a közös jogkezelő szervezetek közötti együttműködés során tapasztalt nehézségek legjelentősebb sarokpontjait a szolgáltatóknak a munkacsoportban részt vevő képviselői az alábbiak szerint ítélik meg.

- Mind a munkacsoportban részt vevő szolgáltatók képviselői, mind a közös jogkezelő szervezetek érdeke, hogy egy adott szolgáltatásból minél jelentősebb mennyiségű bevétel, illetve jogdíj folyjék be. Eltérő azonban a koncepció azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehet a bevételeket/jogdíjakat maximálni. Míg a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők *piaci viszonyok alapján gondolkozva* úgy látják, hogy egyes

²³ A munkacsoport tagjai között szolgáltatói képviselőnek tekinthető: Csömör Magdolna, Detrekői Zsuzsanna és Ivanics Krisztina; a közös jogkezelői szervezetek képviselői: Békés Gergely, Kabdebó György.

szolgáltatások akkor a legsikeresebbek, ha elérhető, versenyképes/piacképes áron nyújtják azokat, inkább kisebb haszonkulcsot téve az egyes művekre, de a sok kicsi sokra megy elven összességében nagyobb bevételt elérve a tömeges felhasználáson, addig a közös jogkezelő szervezetek minimumdíjat állapítanak meg az egyes felhasználásokkal kapcsolatban, amely minimumdíjak a nyújtott alkotások/teljesítmények értékét hivatottak kifejezésre juttatni.

- A munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők *a jogdíj-megállapítási módot teljesen önkényesnek érzik*, mivel a jogdíjközlemény-tervezeteket a *felügyeleti szervek* általában teljes egészében *jóváhagyják* elenyésző kivételtől eltekintve, a *felhasználók által jelzett aggályok figyelembevétele nélkül*. Mivel nincs érdemben befolyásuk a folyamatra, a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők ezért a közös jogkezelő szervezetekre nem mint egyenrangú partnerekre, hanem mint hatóságokra tekintenek
- *Nehézséget okoz* a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők számára, hogy míg az általuk kiegészítő szolgáltatásként nyújtott, a felhasználói élményt növelő, új innovatív szolgáltatások esetében egy adott szolgáltatást az előfizetők felé egy szolgáltatásként nyújtanak (pl. archív tévé), arra a *külföldi jogtulajdonostól esetenként egyben kapnak engedélyt*, és azért az előfizetőktől egyfajta díjat kérnek (ha egyáltalán kérnek díjat), addig az *Szjt. alapján* esetlegesen az adott szolgáltatás *több felhasználási módot is érint*, így *többféle jogdíjat is kell fizetniük*. Tovább bonyolítja a munkacsoportban képviselt nagyobb távközlési és médiaszolgáltatók szemében a helyzetet, hogy *nem elegendő egy közös jogkezelő szervezettel megállapodni, hanem legalább kettővel szükséges a megállapodás, illetve további közös jogkezelő szervezetek is jogdíjigényeket igyekeznek érvényesíteni*, illetve adminisztrációt, technikai fejlesztést igénylő adatszolgáltatást kell párhuzamosan teljesíteniük.
- Emellett a szerzői jogi jogszabályok bonyolultsága miatt folyamatos *jogértelmezési eltérések* vannak a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők, illetve egyes közös jogkezelő szervezetek között azzal kapcsolatban, hogy *mi minősül felhasználásnak, illetve mely felhasználás után mely szervezet felé kötelesek a szolgáltatók jogdíjat fizetni*.
- A munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők számára jelentős *üzleti kockázatot jelent*, hogy – a közös jogkezelő szervezetek minimumdíjra vonatkozó rendelkezései miatt – nem a részükre befolyó bevétel arányában kell jogdíjat fizetniük, és emiatt esetlegesen veszteséget termelnek a szolgáltatás nyújtásával. *Ellentétesen értelmzik* ezzel kapcsolatban a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők és a közös jogkezelő szervezetek a szerzői jogi törvény erre vonatkozó rendelkezését is. Míg a közös jogkezelő szervezetek szerint a *jogdíjközlemények alapján kötött szerződések* az Szjt. 16. § (4) bekezdése értelmében eltérő megállapodásnak minősülnek, addig a munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők az előző pontban jelzettek miatt a közös jogkezelő szervezetek engedélyét, illetve az ennek érdekében kötött

szerződést nem tekintik egyenrangú felek között létrejött önkéntes megállapodásnak, és kifogásolják, hogy a jogdíjak nem a bevételeik arányában vannak megállapítva.

- A munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők *az illegális felhasználások elleni küzdelem fő eszközeként használható, versenyképes alternatívát* jelentő, megfelelően promotált és árazott *szolgáltatás nyújtását* tartják alkalmasnak, amivel a legális szolgáltatások irányába terelnék a felhasználókat (és melyek elindításában nehezítő körülményként jelennek meg számukra a közös jogkezelő szervezetek).

3.4. A munkacsoportban részt vevő közös jogkezelő szervezetek képviselőinek²⁴ az álláspontja

A munkacsoportban részt vevő közös jogkezelői képviselők – részben a fenti pontokra reflektálva – az alábbi álláspontot képviselik.

- Nem vitatva, hogy a tartalomterjesztésben érdekelt piaci szereplők számára a fenti elemek az elérhető hasznot csökkentő költségként jelentkeznek, az összeállított anyag az EJI, a FilmJus és a ProArt megítélése szerint *komoly tévedéseket és aránytalanságokat* tartalmaz.
- Alapvetően *téves az a megközelítés, amely a hazai online piac rossz állapotát kizárólag vagy túlnyomórészt a szerzői díjak eltúlzott mértékével magyarázza.* Ez a magyarázat abból a téves kiindulópontból táplálkozik, amely szerint a tartalom online hozzáférhetővé tétele önmagában, elszigetelt piacként vizsgálendő. Az *online piac* azonban *sokrétű, számos szolgáltatás* (pl. hozzáférés-szolgáltatás, micropayment-szolgáltatás, szerverhotel-szolgáltatás stb.) egymásra épüléséből jön létre, ebből következően *szélesebb kontextusban vizsgálendő*, különösen azért, mivel a tartalom terjesztésében érdekelt egyes vállalkozások e szolgáltatások közül többet is nyújtanak. A *helyzetértékelés* nyilvánvalóan egészen más *eredményt fog hozni*, ha figyelembe vesszük, hogy szélessávúinternet-előfizetésre a fogyasztóknak elsősorban *az audiovizuális tartalmak korlátozás nélküli elérése érdekében van szüksége*. A filmek repertoáron tartásával a közvetítő szolgáltatók („ISP”) (illetve kapcsolt vállalkozásaik) gyakorta *keresztfinanszírozási modellt építenek ki úgy, ahogyan pl. az Apple az iPod lejátszó iránti igényt növelte az iTunes áruházzal*. A keresztfinanszírozás *lényege*, hogy egy önmagában veszteséges szolgáltatást azért tart fenn egy szolgáltató, mert segítségével olyan terméket/szolgáltatást is értékesíthet, amelynek haszna (esetenként jelentősen) meghaladja a veszteséges termék/szolgáltatás veszteségét. Az Apple számára az iTunes zeneáruház, *önmagában értékelve*, sok éven keresztül veszteséget termelt, a termékek és szolgáltatások egymásra épülése miatt azonban az eredményt az iPod forgalmazásának eredményeivel együttesen kellett vizsgálni, amely már az első időszakban is pozitív

²⁴ Az EJI és a FilmJus képviselője által megfogalmazott állásponttal a ProArt Szövetség a Szerzői Jogokért képviselője (Grad-Gyenge Anikó) egyetért.

volt. A fentiekből következően a piaci helyzetelemzés eredménye nagyban függ attól, hogy a piac határait miként határozzuk meg. *Indokolatlannak tűnik a piacot egyetlen szolgáltatásra korlátozva elemezni*, miközben a piaci szereplők jelentős része olyan szolgáltatásokat is nyújt, amelyek értelmét jelentős részben épp az audiovizuális termékek átvitele jelenti. A mai piaci gyakorlatban olyan piaci szegmenseket érhetnek el a szolgáltatók az *önmagukban* veszteséget termelő VoD-szolgáltatásokkal, amelyek magas haszonkulcsú szolgáltatások iránt is fogékonyak mutatkoznak.

- A piaci helyzetértékelés során *nem szabad elfeledkezni a hazai audiovizuális piac hagyományos formáira való tekintetről sem*. E piacnak alapvető jellemzője, hogy aktív állami szerepvállalás nélkül – kevés kivételtől eltekintve – nem készülnek filmek, továbbá, hogy – ismét kevés kivételtől eltekintve – nem lennének üzemeltethetőek azok a vállalkozások sem, amelyek a magyar filmeket filmszínházi úton a közönséghez juttatják el. Vagyis a hazai filmes tartalmak jelenleg *nemcsak online, hanem offline környezetben sem képesek állami támogatás nélkül közönségükre találni*. Mivel a jelenség azonos offline és online környezetben, ezért az okok feltehetőleg nem technológiai jellegűek.
- Az üzleti elemzés során ki kell továbbá térni arra a sajátosságra is, amely szerint a monopolhelyzetben lévők (közjük értve a *szerzői jogi jogosultakat* is) sok esetben a szűkösség mesterséges fenntartásában érdekeltek, ezzel lehet ugyanis az elérhető profitot maximalizálni. Ez a sajátosság nem egyedül a szórakoztatóiparé, de kétségtelen, hogy egyes szórakoztatóipari termékekre különösen jellemző. Ez a magatartás azonban mindaddig nem kifogásolható, amíg nem jár együtt a piaci erőfölénnyel való visszaéléssel (vagy más jogszabályba ütköző magatartással). Az már azonban kifejezetten a *szellemi alkotások jellemzője, hogy az ár meghatározása során az üzleti szempontok mellett hangsúlyosan megjelennek az alkotók önértékelésével összefüggő kérdések*. Mivel a felhasználási szerződések jellemzően nem foglalkoznak kiemelten az alkotók személyiségének elismerésével, a szerzői jogi jogosultak gyakorta az árban tükröztetik művészeti pályafutásuk korábbi eredményeit. Ebből következően az *árszintet* csak egy *összetett, a kulturális piac sajátosságait is megfelelően tükröző feltételrendszer alapján lehet megítélni*.
- Az online audiovizuális *piac elemzése elképzelhetetlen a költségek szerkezetének áttekintése* nélkül. Az infrastrukturális költségek pontos ismerete nélkül is megállapítható az, hogy a közös jogkezelő szervezetek számára ténylegesen (!) megfizetett jogdíj nem haladta meg a bekerülés összköltségének pár százalékát. Nyilvánvalóan tarthatatlan ezért az az álláspont, amely a piac bővülésének egyik jelentős akadályát a közös jogkezelői igényekkel azonosítja. Bár egy jó minőségű (nagy rendelkezésre állású, sok párhuzamos igényt kiszolgálni képes) szolgáltatás jelentős beruházást igényel, az egyes költségelemek egymáshoz viszonyított aránya valószínűleg nem tér el jelentősen attól, amit más felhasználások esetén tapasztalhatunk: az infrastruktúra kialakítása inkább

drágább lehet pl. egy televízió és inkább olcsóbb lehet pl. egy rádió esetén. Önmagában tehát az infrastrukturális költségek magas szintjével nem magyarázható az az igény, hogy a kezdeti befektetéseket a közös jogkezelők által meghatározott jogdíjak alacsony szintre történő csökkentésével kell kompenzálni.

- Egy kormányzati felkérésre készülő elemzésben a szigorúan üzleti megfontolások mellett hangsúlyosan meg kell jeleníteni azokat a szempontokat is, amelyek a nemzeti kultúra megőrzésére, fejlesztésére reflektálnak. Ha az üzleti szereplők még keresztfinanszírozási lehetőségek esetén sem képesek/hajlandóak vállalni a hozzáférhetővé tétel anyagi és adminisztratív terheit, akkor állami szerepvállalással lehet biztosítani a helyi repertoár megfelelő megjelenését. Az állam esetleges szerepvállalása azonban szükségszerűen a piac torzulásához fog vezetni, amely hosszú távon csak azon tartalmak esetén vállalható és megvalósítható, amely tartalmak előállítása részben vagy egészben állami források bevonásával történt. E szűkítés azonban a hazai audiovizuális piac sajátosságai miatt szinte teljes fedettséget biztosít. Az állami szerepvállalás esetén nemcsak arra kell tekintettel lenni, hogy a művek eljussanak a lehető legszélesebb közönséghez, hanem arra is, hogy az alkotók megfelelő díjazásban részesüljenek. Az állam ilyen jellegű szerepvállalása nem ismeretlen, ehhez hasonló elvek szerint üzemel a Petőfi Irodalmi Múzeum Digitális Irodalmi Akadémiája is.
- Megkerülhetetlen kérdés a jogellenes felhasználások ügye. Míg korábban – a „sávszélesség” költségei miatt – érdekellentét volt kimutatható a fájlcsere-létk és a hozzáférés-szolgáltatók között, ez az érdekellentét az elmúlt pár évben bizonyosan megszűnt. A jelenlegi helyzetben a hozzáférés-szolgáltatók immár kockázat nélkül élvezik annak előnyeit, hogy előfizetőik a teljes világrepertoár folyamatos és ingyenes elérhetősége miatt fenntartják szélessávúinternet-előfizetéseiket. Ebben a helyzetben a hozzáférés-szolgáltatók szempontjából logikus üzleti magatartás, hogy a szerzői jogosultaknak a jogosítatlan tartalom eltávolítására, kiszűrésére vonatkozó megkereséseinek csak a lehető legszűkebben, az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény betűjéhez – és nem szelleméhez – ragaszkodva tesznek eleget. Mindközben saját üzleti érdekükben a szolgáltatók esetenként mélyen monitorozzák előfizetőik online tevékenységét, és ha szükséges, akár protokollszinten is korlátozzák pl. a fájlcsere céljából igénybe vehető sávszélességet,²⁵ vagy nyomon követik előfizetőik online tevékenységét annak érdekében, hogy egyes online szolgáltatók (pl. Facebook, Deezer) irányába lebonyolított forgalmat figyelmen kívül hagyhassanak a számlázás

²⁵ Pl. www.telenor.hu/internet/mobiltelefon/mobil-online-csomagok [„Nem támogatott forgalomtípus: fájlmegosztás (pl. P2P (BitTorrent, eDonkey...), FTP, OCH (Rapid Share) stb.); A teljes számlázási ciklus ideje alatt a fel- és letöltési sebesség: 32/32 kbps”].

során.²⁶ Az idézett példákból látható, hogy a hozzáférésszolgáltatók nemcsak elvi szinten rendelkeznek azokkal az eszközökkel, amelyekkel eredményesen lehetne küzdeni a kereskedelmi mértékű jogellenes felhasználások ellen, hanem ezeket az eszközöket saját üzletpolitikájuk megvalósítása érdekében a gyakorlatban alkalmazzák is.

- Hasonló a helyzet azonban a micropayment – pl. emelt díjas SMS-szolgáltatók esetében is, amelyek nem ritkán 50%-ot is elérő jutalékért működnek közre a kereskedelmi mértékű illegális szolgáltatások bevételeinek realizálásában. *Tarthatatlan állapot, hogy a szerzői jogi tartalom kereskedelmi mértékű illegális hasznosításából egy sor szolgáltató (a tartalomszolgáltatón túl a micropayment-szolgáltató, a szerverhotel-üzemeltető, a hardverbeszállító, az ISP... stb.) profitál, miközben a tartalom jogosultjai semmilyen díjazásban nem részesülnek.*
- A korábbi években az ISP-k visszatérő érvelése volt, hogy a kereskedelmi mértékű illegális szolgáltatások ellen sem lehet/érdemes mindaddig küzdeni, ameddig a piacon nem érhető el reális áron legális alternatíva. Miközben a zenei piac (a Deezer, az iTunes, a YouTube lokalizált változatainak megjelenésével) kétségkívül jelentős lépéseket tett a legalizálás irányába, tényként állapíthatjuk meg, hogy a szolgáltatók továbbra sem változtattak korábbi gyakorlatukon. E tapasztalatok alapján nem várható, hogy a filmek esetében a szolgáltatók csak azért aktívan közreműködjenek a kereskedelmi mértékű illegális felhasználás visszaszorításában, mert a piacon elérhetővé válik egy jelentős repertoárral rendelkező legális szolgáltató.

3.5. Az SZJSZT elnökségének álláspontja a szolgáltatók megjegyzéseivel kapcsolatban

A díjszabások jóváhagyására vonatkozó törvényi szabályozás jelentős pontokon módosult az elmúlt időszakban. E módosítások mindegyike kivétel nélkül a felhasználói oldal érdekeit szolgálta, és beiktatásukkal a felhasználói és érdek-képviselési közvetlen részvétel, valamint a felhasználókat képviselő gazdasági tárca (Nemzetgazdasági Minisztérium – NGM – csak a nyilvános előadásnál) részvétele is biztosított a díjszabások jóváhagyása során. A testület elnökségének rendelkezésére álló adatok szerint a felhasználói oldal véleményét az eljárás során több évben és több díjszabással kapcsolatban is elfogadta a díjszabás-jóváhagyási eljárást lebonyolító SZTNH, és ez alapján érdemi pontokon módosított díjszabások születtek.

Mindez azonban nem változtat a tényen, hogy a szerzői jogdíj megállapításának alapvető joga a jogosultat illeti, ez fogalmilag is kizárja, hogy „önkényes” lenne bármilyen díjmegállapítás (illetve valójában az erre irányuló javaslatétel).

²⁶ Pl. www.t-mobile.hu/static/DocumentStore/lakossagi/tarifak/elfizeteses/dijszab.pdf („A Szolgáltató egyes online tartalmak elérését adatforgalmi díj felszámolása nélkül biztosítja, azaz az adott tartalom letöltésével, illetve megtekintésével generált adatforgalom nem számít bele az előfizető adat díjcsomagjához tartozó vagy benne foglalt adatmennyiségbe, illetve a túlforgalmazás esetén fizetendő díjba.”)

A közös jogkezelők által alkalmazott minimumdíjak kérdésében az SZJSZT elnöksége megjegyzi, hogy ezek alkalmazása egyrészt nemzetközi környezetben is bevett, másrészt arra a tényre reflektál, hogy – különösen az audiovizuális VOD-szolgáltatások esetében – a konkrét szerzői jogi felhasználást megvalósító szolgáltatáselem ellenértéke nem elkülönülten, hanem más szolgáltatásokkal keresztfinszírozva vagy csomagban nyújtott szolgáltatásokkal együtt képződik.

A szerzői jogi jogszabályok bonyolultságára való utalással kapcsolatban a testület elnöksége megjegyzi, hogy a hazai szerzői jogi jogszabályok bonyolultsága a szabályozott életviszonyok bonyolultságával analóg, egyben a nemzetközi és uniós jogági szabályok adta keretek között mozog. A jogértelmezési kérdések eldöntésében az SZJSZT peren kívül is megkereshető.

A közös jogkezelő szervezetek díjszabásai alapján kötött megállapodások már csak a szigorított állami jóváhagyási rend miatt sem tekinthetők nem egyenrangú felek között létrejött szerződéseknak, de amiatt sem, hogy a szerzői jogi oltalom alatt álló tartalom felhasználásával nyújtott szolgáltatás olyan vállalkozási tevékenység, amelynek kockázatait a szolgáltató elemzi, majd viseli saját piaci döntése alapján, mindenfajta jogi kötelemtől mentesen.

Azt az állítást, hogy a versenyképes jogszerű alternatívát nyújtó szolgáltatások elindításában a közös jogkezelők „nehezítő körülményként” jelennének meg, a testület elnöksége nem látja megalapozottnak, tekintettel egyrészt arra, hogy közös jogkezelés hiányában a jogszerzés teljesen ellehetetlenülne, másrészt pedig arra a tényre, hogy a zenei piacon az ilyen szolgáltatások a közelmúltban a közös jogkezelőkkel együttműködve sikeresen beindultak.

4. NEMZETKÖZI ÉS UNIÓS KITEKINTÉS

4.1. Az audiovizuális előadások védelméről szóló szerződés

Az előadóművészek hangfelvételekben rögzített előadásai a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (*World Intellectual Property Organization*, WIPO) 1996. évi Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződése (angol rövidítéssel: WPPT; kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény) révén már nemzetközi jogi védelmet élveznek, a filmalkotásban vagy egyéb audiovizuális műben rögzített előadások tekintetében azonban a mai napig nem létezik hatékony védelmet biztosító nemzetközi szerződés. A tagállamok egy része az előadóművészek esetén kísérletet tett arra, hogy a szerződés ne csak a hangfelvételben, hanem az audiovizuális alkotásban rögzített előadásokra is kiterjedjen, ez a kísérlet azonban gyors kudarcba fulladt. Az audiovizuális előadások vonatkozásában ezért a WIPO négy évvel később, 2000-ben egy önálló diplomáciai konferenciát hívott össze, azonban ez sem vezetett eredményre, a részt vevő államok ugyanis nem tudtak megállapodni egymással a jogátruházás kérdéséről.

Az Audiovizuális Előadások Védelméről szóló Szerződést (Továbbiakban: Pekingi Szerződés) 2012 nyarán fogadták el a Pekingben megtartott diplomáciai konferencián. Célja az előadások audiovizuális rögzítésével összefüggő előadóművészi jogok védelmének nemzetközi szinten történő biztosítása. A Pekingi Szerződés lényegében az 1996-ban létrehozott WPPT-ben, illetve – az adminisztratív és eljárési rendelkezések tekintetében emellett – néhány esetben a WIPO Védjegyjogi Szerződésében foglalt megoldásokat tartalmazza.

Az audiovizuális előadások tárgyában elsősorban azért kellett önálló szerződést kötni, mivel az előadóművészi jogok nemzetközi alapidokumentuma, az 1961-es Római Egyezmény 19. Cikke úgy rendelkezik, hogy „tekintet nélkül az Egyezmény bármely más rendelkezésére, ha az előadóművész hozzájárulását adta előadása képi vagy audiovizuális rögzítéséhez, a 7. Cikk a továbbiakban már nem alkalmazható”. Az egyezmény 7. Cikke pedig nem más, mint az előadóművészeket megillető vagyoni jogokat felsoroló cikk. Ilyen módon pedig az audiovizuális előadóművészek tekintetében a legrészletesebb szabályozást – és nemzetközi oltalmat – garantáló egyezmény nem terjed ki a rögzített audiovizuális előadásokra.

A szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi aspektusairól szóló WTO-egyezmény (TRIPS-megállapodás) is csak kis terjedelemben foglalkozik az előadóművészi jogokkal. Az audiovizuális előadások esetében csak az élő előadás sugárzásához és a nyilvánosságához közvetítéséhez való jogot ismeri el a 14. Cikk (1) bekezdés 2. mondata. (A megállapodás értelmezése egybehangzó e tekintetben: ahol a szöveg nem kifejezetten hangfelvételben rögzített előadásokat említ, ott az előadás alatt érteni kell a más hordozón rögzített előadásokat, így az audiovizuális előadásokat is.) Más jogokat csak azoknak az előadásoknak biztosít, amelyeket hangfelvételben rögzítettek.

A Pekingi Szerződést a WIPO 57 tagállama írta alá,²⁷ közöttük az Egyesült Államok, Kína és Magyarország, és jelenleg Szíria már ratifikálta. Az Európai Unió 2013. június 19-én írta alá. A Pekingi Szerződés hatálybalépéséhez az szükséges, hogy 30 tagállam a ratifikációs dokumentumot letétbe helyezze. Az Európai Bizottság álláspontja szerint az Unió a tagállamokkal együttesen várhatóan ratifikálni fogja a Pekingi Szerződést.²⁸

A Pekingi Szerződés az előadóművészek tekintetében előírja, hogy az előadóművészek kizárólagos joga rögzítetlen előadásaik rögzítésének, valamint rögzítetlen előadásaik sugárzásának és nyilvánosságához közvetítésének az engedélyezése, kivéve, ha az előadás már sugárzott előadás (6. Cikk). Ugyanígy kizárólagos jogokat állapít meg az előadóművészek audiovizuálisan rögzített előadásaival összefüggő többszörözés (7. Cikk), terjesztés (8. Cikk), bérlet (9. Cikk), rögzített előadás hozzáférhetővé tétele (10. Cikk), valamint sugárzás és nyilvánosságához közvetítés (11. Cikk) engedélyezése tekintetében. Ez utóbbi kapcsán a Pekingi Szerződés szerint megfelelő megoldás lehet, ha kizárólagos jog helyett valamely tagállam díjigényt vezet be, illetve e jog vonatkozásában (de nem a lehívások kapcsán) fenntar-

²⁷ http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=841.

²⁸ http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/wipo/beijing_treaty_en.pdf.

tással is lehet élni, kizárva a nyilvánossághoz közvetítést az előadóművészek engedélyezési jogai közül.

Megítélésünk szerint a *Pekingi Szerződés* kapcsán olyan nemzeti álláspontot kell kialakítani, amely messzemenőig figyelembe veszi azt, hogy a *nemzeti kultúra megőrzéséhez a hazai jogosultak magas szintű védelmére van szükség*. A digitálistartalom-piac nemzetközi jellege miatt az várható, hogy olyan multinacionális megavállalkozások fogják uralni a hazai tartalompiac nagy részét, amelyek nem érdekeltek a kulturális sokszínűség megőrzésében, így a nemzeti kultúra megőrzéséhez nélkülözhetetlenül szükséges hazai repertoár háttérbe fog szorulni. Ennek hátrányos hatásait csak úgy lehet kiküszöbölni, vagyis a hazai, nemzeti repertoárt nyújtani kívánó tartalomipart csak úgy lehet új alkotások létrehozására ösztönözni, ha a *jogosultak kiszámítható és biztonságos módon hozzájuthatnak a felhasználási engedély fejében fizetendő jogdíjakhoz*. A Pekingi Szerződés ratifikációja – igazodva az Unió meglévő szerzői jogi hatásköreihez – a tagállamok és az Unió összehangolt magatartásával fog végbemenni. E munkában a hazai jogosultak érdekében az áll, hogy sem az Unió, sem pedig Magyarország *ne tegyen olyan fenntartást*, amely korlátozza a Pekingi Szerződésben biztosított kizárólagos jogokat Magyarországon.

4.2. Európai Unió kezdeményezések az audiovizuális műveket érintően

4.2.1. Stratégiai anyagok, szakpolitikai kezdeményezések

4.2.1.1. Európai Bizottság – Európa 2020 stratégia – Európai Digitális Menetrend

Az Európa 2020 az Európai Unió tíz évre szóló növekedési stratégiája.²⁹ A stratégiában öt kulcsfontosságú célkitűzés meghatározására került sor (foglalkoztatás, oktatás, kutatás és innováció, a társadalmi befogadás és a szegénység enyhítése, az éghajlatváltozás elleni küzdelem és az energiaügy), emellett hét kiemelt kezdeményezést is tartalmaz, amelyek egyike az Európai Digitális Menetrend.³⁰

A digitális menetrend célja általánosságban az, hogy az információs és kommunikációs technológiák minél jobb kiaknázásával, a nagy sebességű és szupergyors internetre és összekapcsolható alkalmazásokra épülő egységes digitális piac létrehozásával segítse az európai gazdaság zavartalan működését és növekedését.

Az Európai Bizottság 2012. december 18-án elfogadta a digitális gazdaság és társadalom hét új prioritását. A digitális gazdaság növekedési üteme hétszer gyorsabb a hagyományos gazdaságénál, jelenleg azonban az Európa-szerte széttagolt szabályozás akadályozza e potenciál kiaknázását. A szakpolitika átfogó felülvizsgálatát követően a kijelölt prioritások ismételtlen nyomatókat adnak az eredeti, 2010-es menetrend leginkább átalakító hatású ele-

²⁹ http://ec.europa.eu/europe2020/index_hu.htm.

³⁰ <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en>.

meinek. Az 5. számú prioritás, a szerzői jog korszerűsítése alapvetően fontos e digitalizált egységes piac megvalósítása szempontjából. Ezért a Bizottság 2013-ban – az érintettekkel folytatandó strukturált párbeszéd keretében – törekedni fog az olyan, szerzői joggal összefüggő kérdések megoldására, amelyekben gyors előrelépésre van szükség. Ezzel egyidejűleg a Bizottság befejezi az uniós szerzői jog jogi keretének felülvizsgálatára és korszerűsítésére irányuló jelenlegi erőfeszítését annak érdekében, hogy 2014-ben döntést hozhasson az annak alapján esetlegesen előterjesztendő jogalkotási reformjavaslatokról.³¹

4.2.1.2. A szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó stratégia

2011. május 24-én jelent meg az Európai Bizottság szellemi tulajdon-védelmi stratégiai munkanyaga.³² Az anyag 3.3.7. pontjában utal az audiovizuális műveket érintő szakpolitikai kezdeményezésre:

„Ha az audiovizuális ágazatban megfelelő feltételeket biztosítunk a határokon átnyúló és páneurópai szerzői jogi engedélyezésre vonatkozó zökkenőmentes, könnyebb és technológiailag semleges megoldásokhoz, a tartalomkészítők több tartalmat tehetnek elérhetővé az európai polgárok számára. A Bizottság 2011-ben egyeztetést indít az audiovizuális művek online terjesztésével kapcsolatban, majd az egyeztetés eredményeiről 2012-ben beszámol. Az egyeztetés a következőkre tér ki: szerzői jogi kérdések, lekérhető videoszolgáltatások, ez utóbbiak beillesztése a média időrendi beosztásába, a műsorterjesztési szolgáltatások határokon átnyúló szerzői jogi engedélyezése, a szerzői jogi engedélyezés hatékonysága és az európai művek népszerűsítésének szempontjai. Az audiovizuális zöld könyv is foglalkozik majd az audiovizuális művek szerzőinek jogállásával és felveti az online bevételi forrásokból való részesedésük kérdését.”

4.2.1.3. Zöld könyv az audiovizuális művek európai unióbeli online terjesztéséről: az egységes digitális piac lehetőségeiről és kihívásairól

Az Európai Bizottság 2011. július 18-án nyilvánosságra hozta COM(2011)427 számon az audiovizuális művek európai unióbeli online terjesztéséről, a digitális egységes piac lehetőségeiről és kihívásairól szóló zöld könyvet.³³ A zöld könyv a technológiai fejleményeknek az audiovizuális művek és filmalkotások terjesztésére és az azokhoz való hozzáférésre gyakorolt hatását vizsgálja. Célja vita kezdeményezése egy olyan keretrendszer kialakításának szakpolitikai lehetőségeiről, amelyben az egységes digitális piacból adódó méretgazdasá-

³¹ <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/digital-do-list-new-digital-priorities-2013-2014>.

³² A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A Szellemi Tulajdonok Egységes Piac – A kreativitás és az innováció ösztönzése Európában a gazdasági növekedés elősegítése, minőségi munkahelyek teremtése, valamint kiemelt színvonalú termékek és szolgáltatások biztosítása céljából. http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/ipr_strategy/COM_2011_287_en.pdf.

³³ http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/initiatives/audiovisual/index_en.htm.

gosság az európai ipar és fogyasztók előnyére válik. Azon a nézeten alapul, hogy az egységes digitális piac kialakulását gátoló tényezők köre és kiterjedése mélyreható elemzéssel határozható meg.

A zöld könyv kiadásának előzménye, alapja az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés elősegítését célzó Európa 2020 stratégia, az Európai Digitális Menetrend, valamint a Bizottság „A szellemi tulajdon-jogok egységes piaca” c. közleménye.

A zöld könyvhöz kapcsolódóan a Bizottság nyilvános konzultáció keretében igyekezett felmérni az érintett piaci szereplőknek és a tagállamoknak a zöld könyvben meghatározott témákkal kapcsolatos álláspontját. A nyilvános konzultációban Magyarország is részt vett, számos naprakésszé tett észrevételét a jelen munkadokumentum is átveszi (lásd a 6.4.1. pontot).

A magyar válaszok az alábbiak szerint foglalhatók össze.

- Szükséges az uniós szabályozás felülvizsgálata annak érdekében, hogy az audiovizuális alkotások több országra kiterjedő engedélyezése lehetővé váljon.
- Az európai audiovizuális ipar számára nem előnyös az összeurópai jogosítási modell bevezetése.
- Továbbra is a felhasználási rendszer önszabályozására érdemes hagyatkozni.
- Továbbra is az időablakos terjesztés módszerét érdemes fenntartani.
- Fontos cél, hogy a filmek mozibemutatóját követően rendelkezésre álljanak azok a jogosítási formák a szerzői jog területiális jellegének megtörése nélkül, amelyek alapján a filmalkotások VoD-, illetve online terjesztése hatékonyan megoldható.
- Az audiovizuális művek esetében hangsúlyosabban érvényesítendő a területiséghez és a nyelvi adottságokhoz igazodó felhasználás és szabályozás.
- Az audiovizuális művek piacra lépését és piacon tartását nemzeti keretek között, területiális szabályozással kell megoldani, mivel ebben az esetben nyelvi okok miatt erőteljesebben érvényesülnek a nyelvi sajátosságok.
- Az európai audiovizuális politika legfontosabb feladata az online jogsértésekkel szembeni hatékony fellépés, mivel az audiovizuális piacot ma leginkább az illegális felhasználások magas aránya akadályozza.
- Szükséges ezért az online szolgáltatók és más közvetítők együttműködésének a kiényszerítése és felelősségük újraszabályozása.
- Gyakorlati problémaként jelentkezik az audiovizuális médiaszolgáltatóknál, hogy a jogdíjak túl magasak, azok számítási rendszere túlbonyolított, így csak jelentős adminisztrációs és jogi erőforrással rendelkező cégek képesek audiovizuális tartalmak online közvetítésére.
- Megoldás lehet minden szolgáltatástípus esetén átalánydíj fizetése.
- Az audiovizuális piacot az segítené, ha a filmelőállítók a több országra (akár az Unió egész területére) kiterjedő engedélyeket egységes módon szerezhetnék meg.

- Az audiovizuális médiaszolgáltatással kapcsolatos szerzői jogok gyakorlása tekintetében általában nincs szükség és lehetőség a származási ország elvének kiterjesztésére, ez a jogosultak számára várhatóan nem eredményezne előnyt, és megnövelné a jogkezelés költségeit.
- A kiegészítő digitális szolgáltatások körében azonban, amikor a műsorszolgáltató nem lineáris szolgáltatásként nyújt audiovizuális szolgáltatást a műholdas sugárással együtt, praktikus megoldás a származási ország elve alapján a műholdas sugárzás engedélyezésével együtt történő jogosítás.
- Amennyiben az audiovizuális szolgáltatást nem letölthető szolgáltatásként kínálják, szintén praktikus megoldás lehet a származási ország elvének alkalmazása.
- Simulcasting esetében nem követhető olyan megoldás, amely szerint annak engedélyezése elválna az eredeti sugárzási szolgáltatás engedélyezésétől.
- Végfelhasználók esetében létrehozott és feltöltött online tartalmak esetében sem módosítható azon alapelv, amely szerint a tartalomért és a szükséges szerzői jogi engedélyek beszerzéséért annak feltöltője felel.
- Tekintettel arra, hogy közösségi oldalak esetében a tartalmat a közösségi oldal tagja és a szolgáltatás nyújtója együttesen határozza meg, a feltöltött tartalmakért vállalt felelősségnek ezért meg kell oszlania a tartalomgazdák között.
- Megfontolandó a videomegosztó oldalak esetében a szolgáltatói felelősséget korlátozó szabály módosítása és a szolgáltatónak a jogsértés elleni küzdelembe való bevonása.
- Nem javasolt az audiovizuális tartalmak esetében a platform alapú szabályozás, célszerűbb a közvetítői közeg szerinti szabályozás.
- Szükség van a műveket és jogosultakat naprakészen feltüntető adatbázisokra, azonban ezeket nem lehet jogi kényszerrel létrehozni, csak önkéntes alapon.
- Az európai művek kiemelkedő részesedését a határon átnyúló szabályozás egyszerűsítésén kívül a tömeges retrospektív digitalizálás biztosítja.
- Hasznos lehet az audiovizuális művek szerzői számára a díjazás elidegeníthetetlen jogának európai szintű biztosítása, a meglévő kizárólagos jogok jogosulti kezelésben hagyásával, illetve lehető legcsekélyebb mértékű, megfelelő díjjal történő korlátozásával.
- A joggyakorlás a díjigények esetében hatékonyan csak a közös jogkezelés keretében történhet.
- Másodlagos kérdés, hogy ennek a közös jogkezelésnek kötelezőnek kell-e lennie, mivel a közös jogkezelő szervezetek az általuk előzetesen meghatározott feltételek teljesülése esetén kötelező jelleggel engedélyezik a felhasználást, a tényleges döntés így a jogait egyedi úton gyakorló előállító kezében marad.
- A közös jogkezelés körében érvényesített méltányos díjazás megőrzése, megerősítése előnyös mind az előadóművészek, mind a felhasználók számára (adminisztrációs költségek csökkenése).

- A filmalkotások szerzőit és előadóit megillető díjigények közös jogkezelés útján történő teljesítését államilag felügyelt keretek között kell megvalósítani, mivel csak ez jelent védelmet az előadók számára a nagy piaci erőfölénnyel rendelkező filmelőállítókkal szemben.

Elképzelhető az internetszolgáltató bekapcsolása a díjazás folyamatába úgy, hogy az internetszolgáltató fizetné meg a szerzők és előadóművészek díjait, akik jutalékra tarthatnának igényt a jogdíjak beszedése fejében.

4.2.1.4. Közlemény az egységes digitális piacon megjelenő tartalomról

A digitális gazdaság fejlődésének – ezen belül is a tartalomszolgáltatásban az internet kínálta lehetőségek kiaknázása egyre szélesebb körűvé válásának – okán a Bizottság célul tűzte ki annak biztosítását, hogy a szerzői jogok és az azokkal kapcsolatos gyakorlatok [például az engedélyezés (licensing)] az új digitális kontextusban is megfeleljenek rendeltetésüknek.

2012. december 18-án az Európai Bizottság közleményt³⁴ bocsátott ki a témában *Az egységes digitális piacon megjelenő tartalomról* címmel. A közleményben azon két irányt vázolta, amelyben a szerzői jogok területén megvalósítandó hatékony egységes piac kialakítása érdekében lépéseket szándékozik tenni.

Egyrésztől felülvizsgálja a hatályos uniós keretszabályozást, majd ennek eredményeként esetlegesen megkezdi annak korszerűsítését, másrésztől pedig elindítja a „Licences for Europe” kezdeményezését, amelynek keretében a gyors előrelépést szükségessé tevő kérdésekre kíván – az érintettek bevonásával történő párbeszédnek eredményeképpen – hatásos gyakorlati megoldásokat kidolgozni.

A közlemény 2. iii. pontjából azonosítható fő cél a filmek elhelyezésének elősegítése és a filmekhez való online hozzáférés megkönnyítése az Európai Unióban lenne:

„E tevékenységi irány keretében azonosítani kell azokat a sikeres együttműködési megoldásokat, amelyek elősegítik az audiovizuális művek fellelhetőségét és online hozzáférhetővé tételét, különösen azon művek tekintetében, amelyeket a jogtulajdonos szándékának megfelelően már nem forgalmaznak. Konkrét megoldásokat kell kidolgozni mind a kereskedelmi, mind a nem kereskedelmi felhasználás terén a legjobb gyakorlatot képviselő megközelítések uniós szintű terjesztésének előmozdítására.

Ájánlásokat kell megfogalmazni arról, miképpen érhető el, hogy a tagállamok gyakorlati lehetőségeket biztosítsanak az audiovizuális örökséget kezelő intézményeknek arra, hogy az archivált anyagokat megőrzés céljából digitalizálják vagy digitálisan reprodukálják.”

A „Licences for Europe” folyamat 2013. február 4-én indult el négy, egymással párhuzamos tevékenységi irányban, melyek célja hatékony, piacvezérelt megoldások kialakítása,

³⁴ COM (2012) 789 final, Communication from the Commission on content in the Digital Single Market: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/121218_communication-online-content_en.pdf.

nem zárva ki egy esetleges központi szakpolitikai fellépés szükségességét. Résztevői közvetkezésképpen a jogtulajdonosok, az engedményezők, a védett tartalmak kereskedelmi és nem kereskedelmi felhasználói, valamint internetes végfelhasználók közvetlen képviselői lesznek.³⁵ (A záró plenáris ülést 2013. november 13-án rendezték Brüsszelben, amelyen az iparági képviselők és biztosok tíz pontban összefoglalt javaslatot tettek közzé a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásának elősegítése érdekében – szerk.)

4.2.2. Uniós jogalkotási kezdeményezések

4.2.2.1. Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló irányelv

2011. május 24-én tette közzé az Európai Bizottság tárgybeli jogalkotási javaslatát, amelynek vitája még a magyar EU-elnökség idején kezdődött el.³⁶ 2012. október 25-én fogadták el az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012/28/EU irányelvet (a fejezet alkalmazásában: „irányelv”),³⁷ amelynek közvetlen célja annak a lehetőségnek a megteremtése, hogy a múzeumi, könyvtári stb. gyűjteményekben szereplő olyan művek is digitalizálhatók és interneten hozzáférhetővé tehetők lehessenek, melyek szerzőitől erre engedélyt az intézmények azért nem kaphatnak, mert a szerzőik ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak, vagyis „elárvultak”.

Ez a kezdeményezés a Bizottságnak a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről szóló 2006. évi ajánlására³⁸ épül. Az ajánlás ellenére csupán maroknyi tagállam fogadott el szabályozást az árva művek tárgyában. A csekély számú meglévő nemzeti megoldás csupán részlegesnek mondható, mivel esetükben az online hozzáférés az adott ország területén lakó polgárookra korlátozódik.

Az árva művek határokon átnyúló digitalizálásának és terjesztésének a belső piacon való megkönnyítésére irányuló jogi keret kialakítása a fentiekben is említett Európa 2020 stratégia részét képező Európai Digitális Menetrend kulcsintézkedései között is szerepel.

Az árva művekkel kapcsolatos irányelv része az EU átfogó szellemi tulajdon-védelmi stratégiájának, amely közlemény utal rá, hogy a tudásalapú gazdaság fejlesztéséhez nélkülözhetetlen Európa gazdag kulturális és szellemi öröksége megőrzésének és terjesztésének

³⁵ A kezdeményezés célja, hogy 2013 végére az iparág szereplői által vezérelt, gyakorlati megoldásokat találjanak annak érdekében, hogy az uniós szerzői jogot és szerzői jogi gyakorlatot a digitális kor követelményeihez igazítsák. A folyamat egy 2013 elején megrendezett plenáris találkozóval vette kezdetét, majd a munka ezt követően munkacsoportokban folytatódott; a munkacsoportok előreláthatóan 2013. július 4-én féléldős, 2013 negyedik negyedévében pedig zárójelentést nyújtanak be a plenáris ülés számára. (A tíz javaslat elérhető: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/licences-for-europe/131113_tenpledges_en.pdf.)

³⁶ COM(2011)289 final.

³⁷ HL. L. 299., 2012. 10. 27. p. 5.

³⁸ A Bizottság 2006/585/EK ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről. HL L 236., 2006. 8. 31., p. 28–30.

a megkönnyítése, valamint az európai digitális könyvtárak létrehozásának az ösztönzése, amelynek egyik eszköze az „árva” művek azonosítását és rendelkezésre bocsátását célzó európai jogi keret létrehozása.

Az irányelv egy jól behatárolt intézményi csoportot jogosít fel bizonyos feltételekkel az árva művek felhasználására. E „kedvezményezett intézmények” a következők: a tagállamokban letelepedett, nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények, illetve múzeumok, valamint archívumok, mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények és közszolgálati műsorszolgáltatók. Fontos, hogy ezen intézmények is csupán a gyűjteményeikben szereplő művek tekintetében kapnak lehetőséget a felhasználásra. A felhasználás mikéntje is meghatározott: ez egyrészt a *mű digitalizálását jelenti, másrészt pedig a digitalizált példány interneten történő hozzáférhetővé tételét*.

Az irányelv révén *felhasználható árva művek* köre a könyv, folyóirat, hírnap, magazin vagy egyéb írásmű formájában kiadott művekre, *filmművészeti vagy audiovizuális művekre* és hangfelvételekre terjed ki, valamint a szabályozás körébe tartoznak *a közszolgálati műsorszolgáltatók által 2002. december 31-ig előállított és azok archívumaiban található filmművészeti vagy audiovizuális művek és hangfelvételek* is.

Adott mű valamely intézmény általi felhasználásának feltételeként az irányelv azt írja elő, hogy az intézmény, melynek gyűjteményében a mű szerepel, egy ún. „*gondos jogosultkutatást*” folytasson le a mű első kiadása, illetve kiadás hiányában az első sugárzása szerinti tagállam területén. A jogosultkutatás *célja*, hogy az adott mű vonatkozásában a kedvezményezett intézmény ténylegesen megállapítsa, hogy annak szerzője vagy a szerző tartózkodási helye ismeretlen, ezért az árva műnek minősíthető.

A jogosultkutatást az intézménynek az irányelv mellékletében és ezen túl az adott tagállam (pl. Magyarország) által meghatározott valamennyi forrás (pl. kötelespéldány-állomány, könyvtári katalógusok, ISBN) felhasználásával kell elvégeznie. Csak abban az esetben tekintheti az intézmény az adott művet árvának, ha a források egyike alapján sem sikerül a szerző megtalálásához szükséges információ felkutatása.

A rendszer garanciális eleme, hogy az intézmények kötelesek *adatbázist vezetni az általuk elvégzett jogosultkutatásokról*, és feladatuk az is, hogy ezek eredményeiről, valamint az árva művek általuk megvalósított felhasználásairól és elérhetőségeiről folyamatosan tájékoztassák annak a tagállamnak (esetünkben Magyarországnak) az erre kijelölt hatóságát, melynek a területén működnek. Az említett hatóságok kötelezettsége lesz, hogy egy uniós szinten egységesen vezetett és valamennyi tagállam intézményeinek vonatkozó adatait rögzítő adatbázisba továbbítsák a kapott adatokat. Ennek az *uniós nyilvántartásnak* abból a szempontból lesz különös jelentősége, hogy az ebben *árvaként feltüntetett műveket valamennyi tagállam kedvezményezett intézménye szabadon felhasználhatja* majd ugyanúgy, mintha a saját maga által lefolytatott jogosultkutatás eredményeként ő jutott volna arra az eredményre, hogy az adott mű árva.

Arra vonatkozóan is tartalmaz szabályozást az irányelv, ha esetlegesen a nyilvántartásokban árvaaként feltüntetett bármely mű *szerzője később jelentkezne*, és a mű árva jogállását megszüntetné. E jogosultak művük felhasználásáért méltányos díjazásban fognak részesülni, melynek mértéke a magyar intézmény általi felhasználások esetében a magyar szabályozáson fog alapulni.

Az irányelv tagállami átültetési határideje 2014. október 29. Bár a magyar jog³⁹ 2009 óta tartalmaz az SZTNH előtt indított közigazgatási eljárás révén az ún. árva művek felhasználását lehetővé tevő szabályozást, ennek ellenére az irányelv átültetésének minden uniós tagállamot terhelő kötelezettsége hazai rendszerünk módosítását is szükségessé teszi. Az *irányelv átültetését célzó törvénymódosítás*, amely közigazgatási és társadalmi egyeztetésre került, *előreláthatóan 2013 őszén kerül benyújtásra az Országgyűlés elé*. Az átültetéssel kapcsolatos előkészítő munka első lépéseként a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium az SZTNH közreműködésével 2013. február elején az érintettekkel szakmai konzultációt kezdeményezett. Az implementációt érintő gyakorlati kérdéseket tartalmazó kérdőívekre február végéig érkeztek be a válaszok.

Az irányelv átültetésével szükségessé vált az árva művek egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó hatályos magyar szabályozás felülvizsgálata és a bevezetendő új szabályokkal való összhang megteremtése. Az irányelv teljes körű átültetését az Sztj.-n kívül az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról szóló 100/2009. (V.8.) Korm. rendelet módosítása valósítja majd meg.⁴⁰

4.2.2.2. A forgalmon kívüli művek felhasználásának könnyítése

Itt szükséges megjegyezni, hogy *2011. november 20-án egyetértési megállapodást írtak alá*, amelynek értelmében *a könyvtárak, kiadók, szerzők és közös jogkezelő társaságok* elfogadták azokat a fő alapelveket, amelyek lehetőséget adnak arra, hogy az európai könyvtárak és hasonló kulturális intézmények *digitalizálják és elektronikusan elérhetővé tegyék a gyűjteményükben található*, forgalmon kívüli könyveket és tudományos folyóiratokat. A megállapodásban szereplő alapelvek elősegítik és támogatják az önkéntes licencmegállapodásokat a szerzői jogok teljes tiszteletben tartásával, és elismerve azt, hogy a jogtulajdonosok rendelkeznek a kereskedelmi forgalmon kívüli művek digitalizálásának és hozzáférhetővé tételének első lehetőségével. A megállapodás az érdekeltek és az Európai Bizottság által az európai kulturális intézmények tömeges digitalizálással kapcsolatos igényeinek a kielégítésére hozott erőfeszítések jelentős részét képezi.⁴¹

³⁹ Lásd a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 57/A–D. §-át (2014. október 29-ét követően 41/A–K. § – a szerk.), valamint az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról szóló 100/2009. (V. 8.) Kormányrendeletet.

⁴⁰ Az időközben elfogadott új kormányrendelet 2014. október 29. napján lépett hatályba: az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet – a szerk.

⁴¹ http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf.

A forgalmon kívüli könyvek és tudományos folyóiratok mintájához hasonlóan a film-örökség digitalizálása és hozzáférhetővé tétele érdekében (pl. meghatározva a kereskedelmi forgalmon kívüli filmalkotások vagy a kedvezményezett intézmények közérdekű feladataikkal kapcsolatos céljainak fogalmait) – ezzel párhuzamosan a televíziós archívumok kérdését is kezelve – egyetértési nyilatkozat vagy egy európai modellszerződés alapelveinek megalkotása irányában halad a *Licences for Europe* kezdeményezés tematikus munkacsoportja.⁴² A *Working Group 3 – Audiovisual and film heritage institutions* elnevezésű munkacsoport 2013 május végi ülésén bemutatásra kerültek a fent említett nyilatkozat vagy modellszerződés alapelvei.

Az audiovizuális örökséggel foglalkozó munkacsoport munkájának másik fő iránya az azonosítók és nyilvántartások legjobb gyakorlatainak és üzleti modelljeinek összegyűjtése. Ennek keretében az említett májusi ülésen a CISAC/AGICOA legjobb gyakorlatának ismertetése mellett a svájci székhelyű ISAN Agency üzleti modelljének a bemutatására került sor. Ez utóbbi kapcsán megjegyzendő, hogy az ISAN audiovizuális műveket azonosít – tehát mozgóképet tartalmazó műveket, hanggal együtt vagy anélkül – függetlenül a kiadvány fizikai formájától. Nem alkalmazható állóképekre, hangfelvételekre és egyéb, jellemzően nem audiovizuális művekre.

A strukturált párbeszéd során kialakult álláspont szerint egy közös, interoperábilis azonosító tudná elősegíteni a jogok tisztázását és az európai művek online elérhetőségét és felfedezhetőségét. Mivel jelenleg egyetlen szabványosított azonosító (így az ISAN és az ahhoz hasonló EIDR) sem tudja betölteni ezt a szerepet, továbbá az örökségben fellelhető audiovizuális művek sem rendelkeznek ilyen azonosítókkal, a WG 3 munkacsoport ezért az ISAN elfogadásának jövőbeli lehetőségeit vizsgálja meg mind az újonnan létrejövő, mind az örökségben fellelhető művek vonatkozásában.

4.2.2.3. Az irányelv átültetésére vonatkozó javaslatok⁴³

- Érdemes lenne a *hatósági engedélyezést és a szabad felhasználást egymástól különválasztva*, a törvény megfelelő fejezeteiben elhelyezni a rendszer egységességének megőrzése érdekében, illetve hogy egyértelmű legyen, mely általános szabályok alkalmazandók a vonatkozó rendelkezés tekintetében (pl. a szabad felhasználásra az Sztj. 33. §-ának a rendelkezései).
- Az irányelv (13) preambulumbekzdése és a 3. cikk (1) bekezdése a „jóhiszemű és gondos” kutatás követelményét állítja a leendő felhasználók elé, ezt az Sztj.-nek a tör-

⁴² Az egységes digitális piacról megjelenő tartalomról címmel a Bizottság által 2012 decemberében kibocsátott közlemény alapján „Licences for Europe” összefoglaló néven strukturált párbeszéd-kezdeményezés indult valamennyi érintett fél – azaz a jogosultak, a szerzői jog által védett tartalmak kereskedelmi és nem kereskedelmi felhasználói, valamint online végfelhasználók közvetlen képviselői – bevonásával.

⁴³ E javaslatokat a Szerzői Jogi Fórum Egyesület fogalmazta meg, azokkal a munkacsoport egyetért.

vénytervezet szerinti 41/A. § (1) bekezdése szerinti rendelkezése „az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatás” kritériumaként ülteti át. A Polgári Törvénykönyvből vett *adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett felesleges a jóhiszeműség külön átültetése*, ez polgári jogi szempontból nem tud többlettartalmat hordozni. Itt a felhasználó rosszhiszeműsége csak azt jelentheti, hogy tudja, hogy a mű nem árva, de ilyen esetben az adott helyzetben általában elvárható magatartást sem tudja tanúsítani.

- Az Sztj.-nek a törvénytervezet szerinti 41/A. § (8) bekezdése alapján az árva műnek tekintett mű vagy teljesítmény jogosultja – a saját jogai tekintetében – bármikor megszüntetheti a mű vagy teljesítmény árvamű-jogállását, és a további felhasználást illetően gyakorolhatja jogait. Az az alapkérdés *viszont nem tisztázott a tervezetben, hogy milyen jognyilatkozat vagy más jogi tény váltja ki a keletkeztető, illetve a megszüntető joghatást*. A hatósági határozat (ami nem minden árva mű esetében keletkezik majd a jövőben) vagy az árva művek valamely nyilvántartásába való bejegyzése (ha ez utóbbi, akkor melyik nyilvántartáshoz fűződik ez a joghatás)? Ha ezek keletkeztet(het)ik az „árvamű-jogállást”, akkor szükségszerűen ezekhez kell kapcsolódnia a jogállás megszüntetésének is: vagy a hatósági határozat megfelelő módosításának, visszavonásának vagy a nyilvántartásból való törlésnek kell kiváltania a jogállás megszűnését, amit értelemszerűen megelőzhet a jogosulti nyilatkozat.
- Az Sztj.-nek a törvénytervezet szerinti 41/F. § (1) bekezdése az Sztj. 38. § (5) bekezdésében meghatározott *kedvezményezett kört* látszólag kiegészíti „a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televízió-szervezet (a továbbiakban: kedvezményezett intézmény) gyűjteménye vagy archívuma” csoportjával, követve az irányelv szóhasználatát. Ugyanakkor a közszolgálati médiaszolgáltató rádió- vagy televíziószervezetek nem rendelkeznek saját gyűjteménnyel vagy archívummal, ezek az Mttv. 100. §-a alapján ugyanis az MTVA alá tartozó közgyűjteményben (ún. Archívum) kerültek összevonásra. Mivel pedig ez a gyűjtemény közgyűjtemény az Mttv. hivatkozott szabálya alapján, ezért az Sztj. 38. § (5) bekezdése alá tartozik külön nevesítés nélkül is, ellenkező esetben az a hatás keletkezik, mintha itt egyéb archívumok is létezhetnének.
- Az Sztj.-nek a törvénytervezet szerinti 41/H. § (1) bekezdése alapján az *Európai Gazdasági Térség valamely más tagállamában árva műnek tekintett mű vagy hangfelvétel Magyarországon is árva műnek tekintendő*. Az nem tisztázott, hogy ez a szabály hogyan viszonyul ahhoz a rendelkezéshez, hogy a jogosult bármikor megszüntetheti az árva mű jogállását, illetve ahhoz, hogy az árvamű-rendeletek nem érintik a közös jogkezelést. Itt feltétlenül indokolt utalni arra, hogy a közös jogkezelési szabályok ehhez képest is mindenképp elsőbbséget élveznek, különben követhetlenné válhat a művek státusza, ami a jogkezelés hatékony működtetését is veszélyeztetheti. Ráadásul az, hogy a jogosult bármikor megszüntetheti az árva mű jogállását, ebben a kontextusban a külföldön árvamű-státusz a magyar jogosult szempontjából olyan formalitást

jelent jogai gyakorlása szempontjából, ami sértheti az EU-s jognak is részét képező nemzetközi kötelezettségeket. Aggályos ez a rendelkezés abból a szempontból is, hogy ha egy teljesítményt az adott országban az irányelv átültetése nélkül tekintenek árvának, akkor Magyarországon olyan művek árva minőségét is el kell ismerni, amelyek vonatkozásában egyáltalán nem biztos, hogy érvényesülnek az uniós követelmények. Emiatt indokoltnak látjuk e rendelkezés olyan módon való átfogalmazását, hogy az utaljon arra, hogy csak az irányelvet átültetett országokban árvának minősülő művekre vonatkozik.

- Az Sztj.-nek a törvénytervezet szerinti 41/I. § (2) bekezdésével kapcsolatban szükséges felhívni a figyelmet arra, hogy a „megfelelő díjazás” az Sztj.-ben foglalt fogalom, amelyet a 16. § (5) bekezdése akként határoz meg, hogy az a kizárólagos engedélyezési jog nélküli díjigény tartalma. Ezek a jogok mind kötelező közös jogkezelésben érvényesíthetők (hiszen egyedi gyakorlásuk az engedélyezési elem nélkül nem lehetséges), emiatt itt kiegészítő rendelkezések bevezetése feltétlenül szükséges.
- Mindenképp indokolt lenne megfelelő átmeneti rendelkezések alkotása, különös tekintettel arra vonatkozóan, hogy mi történjen azokkal, az SZTHN által a jelenleg hatályos szabályozás szerint adott engedélyekkel, amelyeknek a jogosultjai egyébként a kedvezményezett intézmények körébe tartoznak, és a törvény hatálybalépését követően szabad felhasználásra lennének jogosultak.

4.2.2.4. *Irányelvjavaslat a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználásra szóló, több területre érvényes engedélyezéséről*⁴⁴

Bár a szerzői jog területén elfogadott egyes irányelvek utalnak a közös jogkezelő szervezetek jogkezelési tevékenységére, de ezek egyike sem foglalkozik kifejezetten e szervezetek működésével és gazdálkodásával.

A jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határon átnyúló kezeléséről szóló 2005/737/EK bizottsági ajánlás hívta fel először a tagállamokat arra, hogy mozgósítsák elő az olyan szabályozási környezetet, amely a jogszerű online zeneszolgáltatás nyújtása érdekében megfelel a szerzői és szomszédos jogok kezelésének, valamint hogy fejlesszék a közös jogkezelő szervezetek irányítására és átláthatóságára vonatkozó előírásokat. A csupán *soft law* eszköz keretében előírányzott cél azonban nem teljesült kielégítően.⁴⁵

⁴⁴ Az irányelv 2014. február 26-án elfogadott szövegét lásd: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0026&from=EN> – a szerk.

⁴⁵ HL. L 276., 2005.10.21., p. 54.

Az irányelvjavaslat az Európai Digitális Menetrend és az Európa 2020 stratégiával összefüggésben került előterjesztésre. Az egységes piaci intézkedéscsomagban a Bizottság a szellemi tulajdont a cselekvést igénylő területek egyikeként jelölte meg, és hangsúlyozta, hogy az internet korában a közös jogkezelésnek sokkal inkább transznacionális, lehetőség szerint az egész Európai Unióra kiterjedő engedélyezési modell irányába kell fejlődnie, amely több tagállam területét is lefedi. „A szellemi tulajdon-jogok egységes piaca” című közleményében jelentette be a Bizottság, hogy javaslatot fog tenni a szerzői jogok és a szomszédos jogok közös kezelésének jogi kereteire.

A javaslatot 2012. július 12-én hozta nyilvánosságra az Európai Bizottság, majd annak részletes bemutatására 2012 szeptemberében a Tanács szellemi tulajdon-jogi munkacsoportjának szerzői jogi formációjában került sor.⁴⁶ A javaslat a tagállami észrevételek alapján 2013 áprilisában elnökségi kompromisszumos szövegjavaslatként átdolgozásra került.

Az irányelvjavaslat célja, hogy megfelelő uniós jogi keretet teremtsen a jogkezelés számára azáltal, hogy olyan szabályokat alkot, amelyek biztosítják a közös jogkezelő szervezetek jobb irányítását és nagyobb átláthatóságát, valamint azáltal, hogy ösztönzi és elősegíti az alkotók zeneművekre vonatkozó jogainak több területre érvényes, az alkotókat képviselő közös jogkezelő szervezetek általi engedélyezését.

Ennek érdekében a javaslat a következő területekkel kapcsolatban tartalmaz rendelkezéseket: a közös jogkezelő szervezetek tagsága és szervezete; a jogdíjak kezelése; a más közös jogkezelő szervezetek részére végzett jogkezelési tevékenység; a felhasználókkal való kapcsolat; átláthatóság és beszámolási kötelezettség; a zeneművek online felhasználásának multiterritoriális engedélyezése; végrehajtási intézkedések.

4.2.3. Egyéb bizottsági és európai parlamenti kezdeményezések

4.2.3.1. A Bizottság nem szerzői jogi tárgyú kezdeményezése: Kreatív Európa – program

A „Kreatív Európa” a kulturális és audiovizuális ágazatokat már hosszú évek óta támogató Kultúra és MEDIA programok tapasztalataira és sikereire épít.⁴⁷

A keretprogram három ágból áll:

1. az összes kulturális és kreatív ágazatot érintő innovatív, kulturális-kreatív ág;
2. az összes kulturális és kreatív ágazatot érintő kultúraág, valamint
3. az audiovizuális ágazatot érintő médiaág.

⁴⁶ COM (2012) 372 final.

⁴⁷ http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/index_en.htm.

4.2.3.2. *Az Európai Parlament 2012. szeptember 11-i állásfoglalása az Unióban az
audiovizuális művek online terjesztéséről (2011/2313(INI))*⁴⁸

Az Európai Parlament fenti állásfoglalásában foglalkozik a legális kínálat, az elérhetőség, a közös jogkezelés, az ISAN azonosítórendszer, a jogosulatlan használat, a javadalmazás, az engedélyezés, a kölcsönös átjárhatóság és az audiovizuális alkotások védelmének és támogatásának kérdéseivel, ezekkel kapcsolatban megállapításokat tesz, és ezek vonatkozásában feladatokat jelöl ki a Bizottság részére.

4.2.3.3. *Az Európai Parlament 2013. május 22-i állásfoglalása az audiovizuális
médiaszolgáltatásokról szóló irányelv végrehajtásáról (2012/2132 (INI))*⁴⁹

Az Európai Parlament ezen állásfoglalásában kitér többek között a hozzáférhetőséggel, a kizárólagos jogokkal és rövid híradásokkal, az európai audiovizuális művek népszerűsítésével, a független alkotásokkal, a kiskorúak védelmével, a reklámokkal, a médiaműveltséggel kapcsolatos kérdésekre.

5. AZ AUDIOVIZUÁLIS MŰVEK ÖRÖKSÉGVÉDELMI CÉLÚ ONLINE FELHASZNÁLÁSA

5.1. Cél

A fejezet célja – az egységes digitális piacon megjelenő tartalomról szóló bizottsági közlemény 2. iii. pontja alapján – elsődlegesen annak vizsgálata, milyen módon könnyíthető meg a kulturális örökségbe tartozó filmekhez való online hozzáférés Magyarországon akár kereskedelmi, akár nem kereskedelmi jellegű, kulturális és/vagy oktatási céllal.

Előjáróban érdemes rögzíteni, hogy a bizottsági közlemény fent hivatkozott pontja felvet olyan kérdést is, amely hosszabb elméleti vizsgálatot igényelne, valamint foglalkozik olyan kérdésekkel is, amit a magyar szerzői jogi szabályozás már (legalább részben) rendezett.

1. Hosszabb elméleti vizsgálatot igényelne, hogy felülírhatja-e az online szolgáltatók érdeke (vagy akár valamiféle általános kulturális, oktatási érdek) a jogosultak szándékát abban az esetben, ha az adott alkotást kizárólag azért nem forgalmazták, mert azt a jogtulajdonos nem kívánja. A közlemény felveti az ilyen filmek online katalógusba foglalásának kívánatosságát, azonban ez a jogosultak joggyakorlásába történő olyan mértékű (esetlegesen személyhez fűződő) jogokat is érintő, nemzetközi és uniós jogi

⁴⁸ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0324+0+DOC+XML+V0//HU>.

⁴⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0215&language=HU&ring=A7-2013-0055>.

aspektusokat is érintő) beavatkozás lenne, amelynek indokoltsága külön tanulmány témája lehetne.

2. Rendezett kérdésnek tekinthető ugyanakkor – legalábbis jogi értelemben – a hatályos magyar szabályozás alapján az, „miképpen érhető el, hogy a tagállamok gyakorlati lehetőségeket biztosítsanak az audiovizuális örökséget kezelő intézményeknek arra, hogy az archivált anyagokat megőrzés céljából digitalizálják vagy digitálisan reprodukálják”. Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (infosoc-irányelv) vonatkozó szabad felhasználási rendelkezését az Szt. 35. § (4) bekezdése már jelenleg is tartalmazza, kimondva, hogy

Nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmény, muzeális intézmény, levéltár, valamint közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és

- a) tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges,
- b) nyilvános könyvtári ellátás vagy a 38. § (5) bekezdésében meghatározott felhasználás céljára készül,
- c) megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkéről belső intézményi célra készül, vagy
- d) külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi.

Megjegyzendő ugyanakkor ennek kapcsán két dolog.

Egyrészt az infosoc-irányelv fenti rendelkezés alapjául szolgáló szabálya nem volt kötelezően átültetendő a tagállamok számára, ezért a kérdés egységes nemzeti jogi rendezése vagy még inkább rendezetlensége más tagállamokban valóban problémás lehet.

Másrészt a magyar szabályozás is csak az archivált anyagok digitalizálásának jogi akadályait hárítja el, de értelemszerűen nem ad megoldást a gyakorlati megvalósíthatóságra, ez ugyanis elsősorban pénzügyi kérdés (van-e anyagi lehetőségük az audiovizuális örökséget kezelő intézményeknek a megőrzés céljából történő digitalizálásra).

3. Ugyancsak megoldott – legalább részben – a már digitalizált filmalkotásokhoz történő nem kereskedelmi célú hozzáférés kérdése. Az Szt. 38. § (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználási esetkör kutatás vagy egyéni tanulás céljára lehetővé teszi ún. dedikált terminálokon egyes művekhez (így pl. filmalkotásokhoz) való hozzáférést.
4. A kulturális célú hozzáférésre vonatkozóan az Szt. hamarosan hatályba lépő új áramműves szabálya – építve a hatályos rendelkezésekre – elméletileg szintén jelentős könnyítést nyújt: ennek keretében a közgyűjtemények a gyűjteményük részét képező filmalkotásokat, amennyiben azok árva műnek minősülnek, többszörözhetik (digitalizálhatják) és szabadon hozzáférhetővé tehetik online (vagyis olyan módon, hogy a hozzáférés helyét és idejét a nyilvánosság tagjai egyénileg választhassák meg).

E két utóbbi esetben is kérdés azonban, milyen nem jogi (ilyen értelemben: pénzügyi) akadály lehet a hozzáférhetővé tételnek (pl. a digitalizálás költségeinek előteremtése).

5.2. Az audiovizuális örökség fogalma

A fő kérdés (milyen módon könnyíthető meg a kulturális örökségbe tartozó filmekhez való online hozzáférés Magyarországon akár kereskedelmi, akár nem kereskedelmi jellegű, kulturális és oktatási céllal) megválaszolásához elsődlegesen az audiovizuális örökség fogalmának tisztázása látszik szükségesnek.

Az audiovizuális örökség fogalma azonban több ok miatt sem határozható meg egyértelműen. Egyrészt a fogalom nem egy stabil, már kialakult filmállományt takar: a filmes kulturális örökség folyamatosan képződik, alakul, a már létező művek mellett új alkotások jönnek létre. Másrészt – bár Magyarország történelmi múltjából fakadóan is jelentős állami filmvagyonnal rendelkezik – az audiovizuális örökség fogalma nem szűkíthető le az állam tulajdonában álló filmalkotásokra (értve ez alatt azokat, amelyeknek egyes vagyoni/felhasználási jogai, illetve kópiájának tulajdonjoga is az államot illeti): a kulturális örökség részét képezhetik végső soron akár magánszemélyek által készített filmalkotások is.

Kétséget kizáróan az ún. audiovizuális örökség részét képezi az államot illető filmvagyon, ennek részeként pedig a nemzeti filmvagyon és a közszolgálati médiavagyon.

A nemzeti filmvagyon fogalmát a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (Mktv.) 5/A. § (1) bekezdése határozza meg. A nemzeti filmvagyon alapvetően két, egy materiális (kópiák és hanganyagok) és egy immateriális (a kópiákhoz és hanganyagokhoz kapcsolódó jogok) részből áll. A jogok tekintetében a nemzeti filmvagyon körébe tartoznak az 1948 előtt gyártott filmalkotásokhoz kapcsolódó államosított jogok, az 1948 és 1989 között állami gyártásban készült filmalkotások jogai, valamint az ezt követően az állam mint a hazai filmelőállítás fő támogatója által esetlegesen megszerzett jogok.

Az MTVA kezelésében lévő közszolgálati médiavagyon definícióját a médiaszolgáltatósokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 203. § 33. pontja tartalmazza. Ennek értelmében a filmvagyon részét képezik *(i)* a közszolgálati médiaszolgáltatók által „bármilyen jogcímen megszerzett művek, műsorok, illetve az ezeken fennálló vagyoni vagy felhasználási jogok” és *(ii)* az MTVA által „bármilyen jogcímen megszerzett művek, műsorok, illetve az ezeken fennálló vagyoni vagy felhasználási jogok”. Az online felhasználási jog az MTVA megalakulása előtt gyártott művek, műsorok esetében akkor száll át az MTVA-ra, ha ezen jogokkal a közszolgálati médiaszolgáltatók is rendelkeztek.

Olyan – az MTVA archívumában található – művek esetében, amelyek nem képezik a közszolgálati médiavagyon részét, előfordulhat, hogy az MTVA nem rendelkezik online felhasználási joggal (mivel ezeket a médiaszolgáltatók nem szerezték meg, vagy ismeretlen

felhasználási módként az nem szállt át rájuk). Az MTVA álláspontja szerint ezen esetekben filmelőállítóként csak az MTVA jogosult utólag megszerezni az online felhasználás jogát.

Ugyancsak az MTVA gyakorolja a tulajdonosi jogokat – 2012. január 1-jétől kezdődően – a magyar és magyar vonatkozású műsorszámok gyűjtését, nyilvántartását, archiválását és meghatározott körben hozzáférhetővé tételét végző országos közgyűjtemény, a NAVA felett: a NAVA a fenti időponttól kezdve az MTVA archívumával integrált rendszerben működik [2004. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról, „NAVA-törvény” 4/A. § (1) és 13/A. §]. A NAVA gyűjteményének jogszerű felhasználásáról ugyancsak az MTVA gondoskodik. A felhasználás kereteit – a közszolgálati médiavagyoneval egyező módon – az Mttv. és az Szjt. határozza meg [NAVA-tv. 4/A. § (2)–(3)].

5.3. A nemzeti filmvagyon és a közszolgálati médiavagyon részét képező filmek online felhasználása

A felhasználást nehezítő tényezők itt is részben jogi, részben finansziális természetűek (ez utóbbira vonatkozóan lásd fenn, elsődlegesen az online felhasználásokhoz elengedhetetlen digitalizálás vagy pl. a külföldi felhasználásokhoz szükséges feliratozás költségeinek előteremtése tartozik ide).

Az állami filmvagyon részét képező alkotások online felhasználásának elsődleges kérdését, a szerzők és előadóművészek online engedélyezési jogokkal kapcsolatos (ezek keletkezése, a közös jogkezelés és a szerződéses rendelkezések kapcsolata stb.) problémáit jelen összefoglaló 2. pontja ismertette. Ezek a kérdések az audivizuális örökség szempontjából sem speciálisak.

Az államot mint filmelőállítót megillető online felhasználási jogok hasznosítását illetően a jelenlegi helyzet a következő.

A nemzeti filmvagyonba tartozó filmek vagyonkezelője a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA). Az Mktv. 5/C. § (2) bekezdése alapján a nemzeti filmvagyonba tartozó filmalkotások terjesztésének feladatát a MaNDA-val kötött ún. terjesztési megállapodásban foglaltak alapján a Magyar Nemzeti Filmalap (Filmalap) végzi.

Jelenleg a MaNDA és a Filmalap a fentiek szerinti (az online jogokra is kiterjedő) terjesztési megállapodás előkészítésén dolgozik. A MaNDA problémásnak látja azt, hogy a Filmalap – az Mktv. 5/C. § (4) bekezdésével egyébként megegyezően – terjesztési feladatainak ellátása során jogosult a terjesztési jogok gyakorlását harmadik személynek átengedni vagy harmadik személlyel együttesen gyakorolni (így pl. a Filmalap jogosult lenne a terjesztési jogok gyakorlását pl. ausztrál forgalmazó számára átengedni). Az ilyen típusú joggyakorlás azonban a MaNDA álláspontja szerint a nemzeti filmvagyon kiárusításának kockázatával járna. Ez az aggály azonban nem tűnik megalapozottnak, mivel a fent hivatkozott Mktv. 5/C. § (4) bekezdés amellett, hogy megalapozza a Filmalap jogosultságát ilyen megállapodás megkötésére, egyben (pont a fenti lehetőség elkerülése érdekében) korlátot is állít a ter-

jesztés elé: a rendelkezés kimondja, hogy a Filmlap nem köthet korlátlan területi és időbeli felhasználásról szóló, valamint a filmvagyon egészére vonatkozó terjesztési megállapodást. Az viszont a gyakorlatban nehezen elképzelhető, hogy akár a MaNDA, akár a Filmlap a nemzeti filmvagyon hasznosítását kizárólag közvetlen terjesztés útján meg tudja valósítani. A fent hivatkozott ausztrál példával élve ez azt jelentené, hogy a Filmlapnak valamennyi felhasználóval – pl. minden egyes, magyar filmet bemutatni kívánó ausztrál tévével vagy mozival – közvetlenül kellene szerződnie. Ez a megoldás nyilvánvalóan nem életszerű. A terjesztési megállapodás megkötésének elhúzódnása miatt jelenleg a nemzeti filmvagyon (pl. online) jogainak hasznosítása nem vagy csak nehézkesen lehetséges, hiszen a MaNDA-nak a törvény alapján ilyen terjesztési jogosultsága nincs, a Filmlap viszont csak a megállapodás hatálybalépését követően lesz jogosult a jogok hasznosítására.

Az MTVA közszolgálati médiavagyonra vonatkozó nyilatkozata értelmében jelenleg nem nyújt olyan szolgáltatást, amelynek keretében a filmek letölthetőek lennének, azonban lehetővé teszi a filmek online megtekintését ellenérték fejében. Ezen túlmenően, az MTVA két legnagyobb felhasználója, a UPC és a Telekom kábeltelevíziós hálózatának online videotékájában tesz elérhetővé filmeket és meséket, továbbá elindította saját online videotékáját is. Ezen felhasználások után az MTVA fizet a FilmJus-on keresztül a szerzők részére.

6. JAVASLATOK

6.1. Javaslat az egyablakos jogosítás ösztönzésére

A tartalomszolgáltatók adminisztratív költségei jelentősen csökkenthetőek lennének azzal, ha az audiovizuális tartalmak jogszerű interaktív felhasználásához szükséges szerzői jogi engedélyeket a felhasználó a jelenleginél kevesebb helyről szerezhetné be, legelőnyösebb pedig értelemszerűen az lenne számukra, ha ugyanarra a szolgáltatásra elegendő lenne egy szervezettel megállapodni, egy irányba adatot szolgáltatni és egy helyre jogdíjat fizetni, mivel a külföldi jogosultakhoz a jogdíj ezen a csatornán keresztül is eljut.

Megvizsgálandó tehát, milyen lehetséges megoldásokkal csökkenthető a felhasználók számára az engedélyeztetési pontok száma. Az alábbiakban ismertetett mindkét megoldás ezt a célt szolgálja, azonban – eltérő okokból – egyik sem jut el a tényleges egyablakos engedélyezési modellig (ilyen értelemben pedig az egyszerűsítés szempontjából csak részszeredménynek tekinthető).

6.1.1. Javaslat az egyablakos jogosítás ösztönzésére közös jogkezelés esetén

A jelenleg hatályos nemzetközi és közösségi jogszabályok azt nem teszik lehetővé, hogy az érintett jogokat kötelező közös jogkezelésben gyakorolják, a közös jogkezelés továbbá egyáltalán nem létező piaci gyakorlat a filmelőállítók esetében. A jogosítási folyamat koncentrációja

tehát nem vezethet a tényleges egyablakos modellhez, a folyamat azonban ezzel együtt is felgyorsítható. Ennek egyik lehetséges megoldása, ha azon jogosultak, amelyek jogaikat egyébként is közös jogkezelésben gyakorolják, egy központosított ügyfélkapun keresztül szolgálják ki a felhasználók igényeit, továbbá fogadják a felhasználással összefüggő adatokat.

Egy ilyen rendszer kialakításához legalább az alábbi kérdéseket meg kell válaszolni:

- a) üzleti adatok védelme: a közös jogkezelők, illetve a felhasználók jellemzően üzleti adatnak tekintik már azt a tény is, hogy adott felhasználásra engedélyt adtak ki/kaptak. A központosított engedélyezési rendszerben ezeket az adatokat szükségszerűen meg kell osztani a többi érintettel;
- b) eltérő adatszolgáltatási igények: bár a közös jogkezelők mindegyike elkéri a felhasználóktól a felhasznált repertoárra, illetve a felhasználással összefüggésben keletkező bevételekre vonatkozó adatokat, ezek az adatok nincsenek teljes fedésben egymással. Az eltérést alapvetően a díjszabások eltérő szerkezete, a jogdíjfelosztáshoz szükséges eltérő információs igények, illetve az adatfeldolgozáshoz használt informatikai rendszerekben meglévő eltérések okozzák. Az egységes engedélyezési rendszerben ezeket az igényeket össze kell hangolni;
- c) eltérő repertoár: az egyes közös jogkezelő szervezetek által képviselt repertoárok nincsenek teljes fedésben (pl. 50 évnél régebbi filmek esetén az előadóművészi és előállítói igények már lejártak, miközben a szerzői igények érvényesíthetőek), vagyis az egységes engedélyezési rendszernek képesnek kell lennie arra is, hogy segítségével az egyes művek szintjén megadható/kideríthető legyen az érintett jogosult kör;
- d) eltérő nemzetközi beágyazottság: míg a zenei szerzők esetében a jogosítást az uniós országok zömében közös jogkezelésben látják el, a filmes szerzők és az előadóművészek tekintetében az uniós országok zömében nem ez a gyakorlat. Az eltérő jogi környezet miatt a jogosultak képviseletét a közös jogkezelő szervezetek eltérő megoldásokkal valósítják meg (a zenei szerzők esetében jelentős fedést biztosítanak a kölcsönös képviseleti szerződések, a többi jogosult esetében – épp a kölcsönösség hiányában – elsősorban a direkt regisztrációkon van a hangsúly).

A fentiek ellenére a piac fellendítését szolgálhatja, ha legalább azokat az engedélyeket egy „ablakon” keresztül lehetne beszerezni, amelyeket közös jogkezelők gyakorolnak ma. Uniós szinten ehhez az szükséges, hogy a kormányzat – akár a mostani strukturált párbeszédben, akár a közös jogkezelési irányelv tárgyalása során – olyan álláspontot alakítson ki, amely

- a) legalább azokban az esetekben megőrzi a közös jogkezelést mint joggyakorlási eszközt, ahol a nemzeti jog azt korábban már kialakította (önkéntes közös jogkezelés esetén: nem tiltotta);
- b) támogatja a közös jogkezelő szervezetek engedélyezési rendszereinek önkéntes összehangolását (tekintettel a közös jogkezelés területén folyamatosan meglévő versenyjogi fenyegetésre);
- c) a szükséges fejlesztések elvégzéséhez uniós támogatási forrásokat rendel.

Hazai viszonylatban a fenti megoldás összességében az Artisjus, az EJI és a Filmjus által képviselt jogosultak jogainak engedélyezését tehetné egyablakossá. A jogszabályi lehetőség annak is adott, hogy a filmelőállítók is közös jogkezelő szervezeten keresztül képviseltesék magukat (és így akár csatlakozzanak egy egyablakos engedélyezési modellhez), a piaci gyakorlat azonban azt mutatja, a filmelőállítók nem közös jogkezelésen keresztül kívánják engedélytetni az interaktív felhasználás tekintetében fennálló jogait.

6.1.2. Javaslat az egyablakos jogosítás ösztönzésére a filmelőállító jogszerzésén keresztül

Az engedélyezési pontok számának csökkentése lehetséges lenne a jogszabályok olyan rendelkezésével is, amelynek értelmében ellenkező kikötés hiányában a vagyoni jogok (jelen esetben a filmszerzőké és az előadóművészeké) a filmelőállítóra szállnak át. Visszatérve a közös jogkezelés eltérő nemzetközi beágyazottsága kapcsán a 6.1.1. pontban elmondottakra, míg a zenei szerzők esetén a jogosítást az uniós országok zömében közös jogkezelésben látják el, a filmes szerzők és az előadóművészek esetén az uniós országok zömében nem ez a gyakorlat. Ez a megoldás tehát közelebb áll a jelenlegi általános uniós gyakorlathoz, azonban ugyancsak a jelenlegi gyakorlat alapján ez sem vezetne tényleges egyablakos modellhez, tekintettel a zenei szerzők általában közös jogkezelésben gyakorolt jogára és arra a tényre, hogy a zenei szerzők joga – ellentétben a többi érintett jogosultéval – nem átruházható, így a tényleges egy ablak ebben a rendszerben is legfeljebb náluk lenne megvalósítható. További „kiskaput” nyit az interaktív felhasználási mód megjelenése előtt létrejött filmalkotások felhasználásának kérdése, mivel ezeknek interaktív felhasználási jogait a filmelőállító nem szerezte meg.

6.1.3. Egyéb, az engedélyeztetést egyszerűsítő megoldások

- A jogszabályban meghatározott, elérhetővé tett tartalomra vonatkozó magyar és európai arány biztosítása lehet, hogy jó szándékú kezdeményezés, de egyelőre csak annyit lehetett vele elérni, hogy alacsony nézettségű „vattatartalmakat” tölt fel a műsor-terjesztő a VoD-könyvtárba. A munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők fontosnak tartják kiemelni, hogy *a magyar kvóta előírása a filmtámogatás, illetve a tévécsatornák saját produkcióinak támogatása nélkül nem teljesíthető.*
- *Az egyablakos jogosítási megoldás lenne az ideális, a jelenlegi kusza piac így gyakorlatilag nem működik. Eszerint sokkal előnyösebb lenne, ha ugyanarra a szolgáltatásra elegendő lenne egy céggel megállapodni, egy irányba adatot szolgáltatni, és egy helyre jogdíjat fizetni, mivel a külföldi jogosultakhoz a jogdíj ezen a csatornán keresztül is eljut.*

- Természetesen kedvező megoldás lehet az Egyesült Királyságban található *Copyright Hub* mintájára történő oldal állami támogatással való létrehozása.⁵⁰
- A munkacsoportban részt vevő szolgáltatói képviselők *üdvözltek a közös jogkezelésről szóló irányelvtervezetet* 2012 nyarán. A tervezet több olyan kitéltet is tartalmazott, amelyet a szolgáltatók már régóta próbálnak javasolni. Ilyen volt többek között a közvetlen engedélyezés lehetősége, az önkéntes közös jogkezelés intézménye, valamint a transzparens elszámolás elve.

6.2. Nemzeti információs adatbázisok kialakítása

Miközben a jogszabályok szintjén a szakértők számára megállapítható, hogy egyes audiovizuális alkotások felhasználásához kitől kell engedélyt kérni, a felhasználást nyilvánvalóan megnehezíti, hogy a kutatást minden esetben előlről kell kezdeni (országról országra, műről műre). A felhasználást ezért megkönnyítené, ha a jogosultkutatást az állam saját eszközeivel elvégezné, annak eredményeit pedig publikálná. Ebben szoros együttműködésre lenne szükség a közös jogkezelő szervezetekkel, amelyeknek saját jogosítási körükben nyilvánvalóan számos releváns információ áll a rendelkezésükre (az interaktív felhasználás engedélyezése kapcsán is több mint tízéves szakmai tapasztalat, ennek megfelelő adatbázis, jogdíj-begyűjtési és -felosztási gyakorlat).

Létre kellene hozni legalább a rendszerváltást megelőzően készített mozifilmek és televíziós produkciók nemzeti regiszterét, amely a művek valamennyi metaadatát tartalmazná, és amely adatbázis nyilvánossá kellene tenni. Egy ilyen adatbázis létrehozása jelentős forrásokat igényel, az adathiány azonban nyilvánvalóan megnehezíti a művek felhasználását. Mivel a cél elérése több szereplő – így az állam, a közös jogkezelő szervezetek, illetve a felhasználók (szolgáltatók) – érdekeit szolgálja, az adatbázis létrehozásának költségeit, különös tekintettel annak nyilvánosságára, is indokolt lenne megosztani e szereplők között.

A munka nem lenne előzmény nélküli: ilyen adatokkal az archív filmek kapcsán nyilvánvalóan rendelkezik a MaNDA, az elmúlt egy évtizedben készült televíziós produkciók kapcsán a NAVA, és nyilvánvalóan vannak ilyen adatok a közös jogkezelők, illetve a filmelőállítók (illetve az ilyen szervezeteket képviselő terjesztők) birtokában is. A jelenleg hiányosan és töredezetten kezelt adatok strukturált kezelése azonban egy egyedülálló referencia-adatbázist eredményezne, amelynek hasznélvezője a teljes audiovizuális piac lenne.

Mivel az európai audiovizuális piac csak akkor lesz képes felvenni a versenyt az amerikai dömpinggel, ha legalább az európai művek esetén a jogosítási folyamatot adathiány nem akadályozza, ezért a kormány uniós szinten is kezdeményezhetné ilyen nemzeti információs adatbázisok felállítását, illetve azok összekapcsolását.

⁵⁰ <http://www.hamisitasellen.hu/hu/hirek/2013/allami-tamogatassal-indul-a-digitalis-szerzoi-jogi-piacter-az-egyest-kiralysagban>.

A javaslat összhangban lenne az árva művek engedélyezésére vonatkozó irányelv szabályaival is, hiszen az említett irányelv egyik kiemelt célja az árva művek számának minimalizálása (ha pedig ez nem járt sikerrel, az árva művek felhasználásának megkönnyítése). Az adatbázisok az első cél megvalósításában jelentős eszközt jelenthetnének.

6.3. Milyen lépések szükségesek ahhoz, hogy ne hiányozzanak a piacról az audiovizuális tartalmak?

A munkacsoport által a fentiekben megfogalmazott kérdésre adható választ két részre kell bontani. A fentiekhez szorosan kötődve elsőként arra kell felelni, milyen lépések szükségesek ahhoz, hogy a magyar piac „megteljen” legális audiovizuális tartalmakkal (I.). Másrészt annak is figyelmet kell szentelni, hogy a piaci lépések reálisak-e, vagyis szükségképpen együtt járnak-e a legális tartalomfogyasztás erősödésével, a fogyasztói attitűdök pozitív változásával, esetleg a szerzői jogi tudatosság fokozásával (II.).

Az alábbiakban összefoglalt vélemény célja ezért nem elsősorban a meglevő vagy fejlesztést igénylő jogi eszközök ismertetése. Ennek bemutatása más fejezetek feladata. E helyütt azoknak a társadalmi és fogyasztói attitűdöknek a tömör számbavétele szükséges, amelyek mentén lokalizálni lehet a legális (és egyben fizetős) tartalomfogyasztás csökkenésének, valamint az illegális tartalomfogyasztás erősödésének legfőbb okait.

A fogyasztói társadalom megerősödése egyszerre eredményezte

1. a befogadó, de nem szükségképpen fizetőképes *kereslet mennyiségi növekedését* (a fogyasztáshoz szükséges eszközök, hordozók árának folyamatos csökkenésével, valamint az arra alkalmas modellek körének szélesedésével ma már a társadalom legtöbb tagja napi rendszerességgel férhet hozzá az AV-tartalmakhoz – otthon és útközben egyaránt);

2. a *tartalomkínálat horizontális „szélesedését” és vertikális „mélyülését”* (pl. egy sorozatnak már nemcsak az aktuális epizódja, hanem az összes eddigi epizódja kell a fogyasztók egy részének, ráadásul egyszerre nem is csak egy, hanem sok/rengeteg sorozat nyomon követésére álltak rá az emberek);

3. a *fogyasztói attitűdök/igények határtalan diverzifikálódását* (ahány ember, annyi szokás – a mondás e területen is igaz: mind technikai, mind térbeni és időbeni, avagy épp nyelvi értelemben).

A digitális technológiák folytonos fejlődésének köszönhetően (mind az eszközök, mind a tartalmak megosztását segítő hálózat szintjén) a fentiek hatványozottan éreztetik hatásukat.

Mindezeket alapul véve kijelenthető, hogy a tartalomfogyasztás jelenleg a társadalom szemszögéből nézve a „*minél többet, jobb minőségben, hamarabb, egyszerűbben (közvetlenebbül) és olcsóbban*” jelszavak mentén jellemezhető. Ebből az is következik, hogy a hagyományosan illegálisnak tekintett fájlcserelés csak egyike (habár kétségtelenül domináns eleme) a fogyasztói igényekre hatékonyan reagálni képtelen legális szolgáltatások elégtelenségéből fakadó válságjeleknek. A kérdéskört meglátásunk szerint szerencsésebb nem az

illegális, hanem a legális tartalomfogyasztás problémáinak az irányából megközelíteni. Ha ez nem így lenne, akkor az az érvelés dominálna, miszerint „mindenről csak a fájlcserezők (és más illegális csatornák üzemeltetői és használói) tehetnek”, miközben a legális piac jól működik. Ez utóbbi megállapítás szerintünk helytelen: a piac nem működik effektíven az audiovizuális tartalmak dimenziójában. (Még akkor is helytelen ez az érvelés, ha látjuk az elmúlt egy-két év olyan pozitív tendenciáit, amelyek – igaz, leginkább a zenepiacon – alkalmasak lehetnek az illegális felhasználással felvenni a harcot, pl. Artisjus–YouTube megállapodás, új zenei szolgáltatások piacra lépése). Sőt, a fogyasztók fizetési hajlandóságát sem kizárólag illegális, hanem legális szolgáltatások is csökkenthetik, így például az AV-szektor egyik neuralgikus pontja, a YouTube.

Ehhez kapcsolódóan alapvetően egyet lehet érteni a Magyar Producerek Szövetsége Egyesület (MPSZ) által benyújtott válaszok kapcsolódó részeivel. Az MPSZ szerint a filmekhez való széles online hozzáférés hiányának az oka elsősorban nem a technológia fejlettségével függ össze, hanem ebben azon kívül álló okok játszanak közre. Az illegális tartalomfogyasztás okai között az MPSZ a jogok megszerzésének a nehézségét, a fejlett üzleti modellek, a magyar filmválaszték, valamint az anyagi befektetés hiányát, az illegális letöltések rendkívüli mértékű elterjedését, a DVD-k viszonylatában az árverseny problémáját jelölte meg, illetve a jogtulajdonosok félelmét azzal kapcsolatban, hogy online felhasználás esetén könnyen elveszíthetik az ellenőrzést a terjesztés felett.⁵¹

A munkacsoport által feltett kérdésre adható első válasz keretében úgy látjuk, hogy az alábbi lépések/megoldások/intézkedések szükségesek az AV-piac „feltöltéséhez”, illetve felendítéséhez:

6.3.1. Horizontálisan széles és vertikálisan mély, felhasználóbarát tartalomkínálat

A kínálat szélessége és mélysége jelenleg változatos képet mutat. Az internetalapú szolgáltatók egy része (pl. iTunes) széles körben ad hozzáférést a kurrens tartalmakhoz, melyek minősége kiváló, megvásárlásuk (amennyiben fizetős a szolgáltatás) egyszerű (habár nem feltétlenül olcsó). A kevésbé friss, illetve rétegspecifikus tartalmak beszerzése egyes tartalomszolgáltatókon/aggregátorokon keresztül komolyabb gondokat jelent. A televíziós szolgáltatók biztosította lehetőségek kevés kivételtől eltekintve nem működnek hatékonyan.⁵² Mindezek mellett virulnak a többé-kevésbé jogszerűen (de mindenképpen elektronikus kereskedelmi „védőernyő” alatt) működő webkettes oldalak, mint a YouTube, valamint a kifejezetten engedély nélkül üzemelő streaming, hosting és fájlcsereoldalak. E két pólus mára gyakorlatilag mindent lefed, ami valaha moziban vagy a televízióban bemutatásra került, illetve adathordozón megjelent.

⁵¹ Az MPSZ véleményét összefoglalta Hepp Nóra.

⁵² Vö.: 3. fejezet.

A nem fizetős legális és az illegális szolgáltatások népszerűségének az oka feltétlenül kétoldalú: az ingyenesség és néhány további kapcsolódó előny (például egyszerűség, könnyű kereshetőség és kezelhetőség stb.) mellett a legális kínálat fent említett bizonytalanságai is ebbe az irányba terelik a fogyasztókat. Kutatások igazolják ugyanakkor, hogy az ár csak az egyik, habár fontos mozgatórugója az emberek viselkedésének, mikor a filmes és egyéb tartalmak beszerzéséről döntenek.⁵³

Amennyiben

- a legálisan működő szolgáltatások (főleg, de nem kizárólag) egyszerűen hozzáférhetőek (elég egy szoftver vagy mobilapp letöltése és telepítése) és könnyen kezelhetőek lennének,
- a rajtuk keresztül elérhető tartalom rendkívül széles körű volna, és választást biztosítana a nyelvi opciók tekintetében (eredeti nyelven és szinkronizálva is elérhetővé tennék a videókat),
- gyors adatátvitelt biztosítanának,
- a fizetés (micropayment-szolgáltatások segítségével) könnyű és megbízható volna,
- és mindezek fényében az ár-érték arányt megfelelőnek ítélnék meg az emberek (megítélésünk szerint a havi átalánydíjas modell sokkal működőképesebb lenne az eseti fizetésen alapuló modellnél),

akkor bizonyos, hogy a fogyasztók egy része előnyben részesítené ezeket a csatornákat. A zenepiac kínálati oldalán végbement bővülés legalábbis erre enged következtetni.

6.3.2. Innovatív gazdasági és jogi környezet megteremtése⁵⁴

Ahhoz, hogy a legális szolgáltatók az európai piacokon domináns pozícióra tegyenek szert, innovatív gazdasági és kiszámítható jogi környezetet kell részükre biztosítani. Az Európai Bizottság friss zöld könyve is utal arra, hogy az innovatív környezet az amerikai AV-szektor nagy előnye.⁵⁵ Ugyanezt igazolja, hogy az Egyesült Államokból szinte naponta lehet hallani valamilyen új start-up cég megjelenéséről, amely egy saját modell szerint (saját kockázatára) próbálja meg a fogyasztókat magához csábítani. Európában erre jóval kevesebb példa hozható (a zenei piacon vannak üdítő kivételek). A start-up cégek versenyre, fejlesztésekre motiválnák a meglévő piaci szereplőket, akik új szolgáltatások kialakításával tovább növelnék a fogyasztói élményeket, melyek együttesen az ár-érték arány javítását eredményeznék. Az árak lejjebb szorítása bizonyosan többeket meggyőzne a „csatlakozás” helyessége felől.

⁵³ Vö.: Mezei Péter: A fájlcsere dilemma – a perek lassúak, az internet gyors. HVGOrac, Budapest, 2012, p. 86–111.

⁵⁴ Vö.: Mezei: i. m. (53), p. 252–255.

⁵⁵ Green Paper – Preparing for a Fully Converged Audiovisual World: Growth, Creating and Values. Brussels, 24.4.2013, COM(2013) 231 final, p. 4–7.

Ezzel összefüggésben a közös jogkezelés kereteinek újragondolása is indokolt.⁵⁶ A vezérmotívum egy egyszerű, gyors engedélyezési modell kell, hogy legyen, ahol a tételes jogdíjak meghatározásakor akár a minimális kockázatvállalásnak is meg kell jelennie. Magas jogdíjak mellett bármilyen innovatív ötlet halálra van ítélve. Alacsonyabb jogdíjak mellett talán többen is piacra lépnek egy új ötlettel, ami több díjfizető esetén összességében magasabb bevételt eredményezhet. Az bizonyos, hogy a piaci szereplők képesek lennének kidolgozni annak a kereteit, hogy miként lehet a lehető legtöbb fogyasztóhoz eljutni (pl. tematizált, illetve speciális közönséget megcélzó weboldalak). A gazdasági és jogi környezetet számukra meg kell teremteni ehhez.

6.3.3. Oktatás és tájékoztatás⁵⁷

Amennyiben a szerzői jogosultak szeretnének hatékonyan érvényt szerezni érdekeiknek, akkor mindent meg kell tenniük a társadalom szerzői joggal kapcsolatos alulképzettségének a felszámolására. A szerzői jogosultak mellett ebben az állami szervezeteknek is kiemelt szerepet kell vállalniuk. Következik ez abból is, hogy valamennyi állami (vagy például európai uniós) elemzés hangsúlyozza a szerzői jogi „ipar” gazdaságra gyakorolt hatásának fontosságát.⁵⁸

A felnőtt lakosság és a fiatal generációk tájékoztatása azonban több szempontból is más módszereket igényel.

A felnőtt internethasználók olyan kiforrott értékrenddel bírnak, amelyet az oktatás, részben az erre alkalmas intézményes keretek híján, kevésbé képes befolyásolni. Tapasztalataiknak köszönhetően nagy magabiztossággal próbálnak ki egy-egy új alkalmazást, s követnek új trendeket. Kellő tapasztalat birtokában könnyen képesek megítélni, hogy melyik szolgáltatás elégíti ki leginkább az igényeiket. Így mindaddig, amíg az engedély nélkül üzemelő szolgáltatásokat kényelmesebbnek, gyorsabbnak, egyszerűbbnek találják, nem érznek késztetést arra, hogy pénzt áldozzanak a legális csatornák kínálatára. Sőt, valószínű, hogy a legális és az illegális szolgáltatások minőségi azonossága esetén is csak akkor lesznek hajlandók fizetni a tartalmakért, ha a jogszerű keretek között működő modell valamilyen érték-többlettel, előnnyel szolgál számukra. Tájékozódásukban az online fórumok és hírcsatornák kiemelkedő szerepet játszanak, ahol a hiteles tájékoztatás sajnos a legtöbb esetben hiányzik. A korrekt és következetes jogalkalmazás hiánya ugyanakkora jelentőséggel bír döntéseik meghozatalában. Amíg ugyanis ezek az emberek azt látják, hogy következmények nélkül lehet jogsértő magatartást tanúsítani, nem fognak azzal felhagyni.

⁵⁶ Vö.: 3. fejezet.

⁵⁷ Részletesen lásd Mezei: i. m. (53), p. 249–252.

⁵⁸ Ennek felismeréseként értékelhető, hogy még a Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás (ACTA) is külön szakaszt szánt a „lakosság tudatosságának növelése” kérdéskörének: „[a] felek adott esetben támogatják az olyan intézkedések elfogadását, amelyek arra irányulnak, hogy növeljék a lakosság tudatosságát a szellemi tulajdon-jogok tiszteletben tartásának jelentőségével és a szellemi tulajdon-jogok megsértésének káros következményeivel kapcsolatban.” ACTA 31. cikk.

A fiatalok viszont a jövő fogyasztói. Ők egyrészt keveset érthetnek a szerzői jogi perekből, ezért a tetemes kártérítés, esetleg a büntetőeljárás rémével fenyegetni őket nem hatásos. Másrészt legalább akkora esély mutatkozik arra, hogy „kalózként” folytassák felnőtt életüket, mint amekkora az esélye annak, hogy a jogszerű utat választják a tartalomfogyasztásban. A fiatalok véleménye relatíve könnyebben befolyásolható, ha az eléjük állított példa vonzó, érthető, reális és korrekt.⁵⁹ Ugyanakkor a fiatalokat nem elsősorban üzleti modellekkel lehet a jogszerű fogyasztásra csábítani. Az iskoláskorú népesség anyagi helyzete nem szükségképpen teszi lehetővé, hogy a jogvédett tartalmakat tömeges mennyiségben vásárolják (akár fizikai hordozókon, akár online). Ennek megfelelően elkerülhetetlen, hogy a fiatalok ingyenes (vagy legalábbis nagyon olcsó) megoldások felé forduljanak. Az igazi választóvonalat az „első fizetés” jelenti. A fiatalokat eddig a pillanatig lehet arra rávenni, hogy jövedelmüknek legalább egy részét az alkotók támogatására fordítsák. E pillanat után az emberek már csak a szerzői jogtól távol eső okok miatt képesek változni (ilyen lehet például a családalapítás, egy gyermek születése). *A fiatalokba ezért elsősorban a szerzői jog iránti tiszteletet kell belenevelni, hogy aztán a piacra kilépve a lehetőségeikhez képest minél több áldozatot hozzanak a kultúra támogatása érdekében.* Ezt a célt több kiváló kezdeményezéssel is próbálják elérni külföldön, ilyen például a brit „Pop4Schools” program, amelyen keresztül az iskolások megismerhetik a zenealkotás folyamatát. Mindenki a számára leginkább testhezálló feladatot kapja: ki énekel, ki CD-borítót tervez. Mindezekon keresztül a fiatalok életszerű módon tapasztalhatják meg, hogy mit is jelent alkotni, s ennek milyen haszna lehet.⁶⁰ Hasonló program Franciaországban a „Tous pour la musique”,⁶¹ illetve Ausztriában az „Ideen sind etwas Wert”.⁶² Hazánkban a ProArt és az Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közcélú Alapítvány (ASVA) által a Sulinet keretében készített digitális képregény említhető, amely egy rockzenekar mindennapjain keresztül ismerteti a zenei alkotómunka fázisait, illetve a jogsértésekből eredő problémákat.⁶³

Igazán sajnálatos, hogy hasonló magyar oktatási vagy tájékoztató programról az elmúlt években nem lehetett hallani (kivéve a ProArt által kezdeményezett kampányok, pl. a Vette-d? Kösz!, a Voltfólió, illetve az ez évben futó Fair Play kampány). Ugyancsak nagy probléma, hogy a témakör tudományos igényességű kutatására sem állnak rendelkezésre megfelelő források. A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület ugyan immáron évek óta rendszeresen

⁵⁹ A WIPO rendkívül korrekt anyagot publikált 2007-ben az alkotóművészet fontosságáról. Lásd: Maria de Acaizo: Learn From the Past, Create the Future: The Arts and Copyright, 2007: http://wipo.int/freepublications/en/copyright/935/wipo_pub_935.pdf.

⁶⁰ Lásd: <https://pop4schools.com/>.

⁶¹ Lásd: <http://www.touspourlamusique.org/>.

⁶² Lásd: www.ideensindetwaswert.at.

⁶³ Lásd: <http://szerzoijog.sulinet.hu/>.

elkészíti hamisítási jelentését, azonban ezek megbízhatósága, elsősorban a módszertan és a szóhasználat okán, jelentős kritikák tárgya.⁶⁴

Ahhoz, hogy a fent említett oktatás és tájékoztatás minél sikeresebb legyen, az államnak szerepet kell vállalnia a kutatómunka finanszírozásában. Ennek bázisa lehetne a HENT vagy az SZTNH, azonban az érdemi munkába az egyetemi és gyakorlati szféra bevonása elengedhetetlen, méghozzá folyamatos és semmi esetre sem ad hoc jelleggel, rövid határidők kitűzésével.

6.3.4. A legális fogyasztás állami támogatása

Mintaértékű francia kezdeményezés a zenepiacon a „Carte musique”.⁶⁵ Ennek keretében a 12–25 éves korosztályba tartozók 5, 10 és 25€ címletű kártyákat vásárolhatnak, amelynek a kétszeresét vásárolhatják le az általuk kiválasztott (azonban kártyánként csak egy) online zeneáruházban. A különbözetet az állam téríti meg a zeneboltnak. Persze a kezdeményezés a pozitív üzenete és várható kedvező hatásai ellenére sem tekinthető tökéletesnek. A francia statisztikák szerint a 12–25 éves korosztályba 8 millióan tartoznak, s közel 90 százalékuk rendelkezik otthoni szélessávúinternet-kapcsolattal. A még Sarközy elnök idején kétéves időtartamra meghirdetett „Carte musique” keretében azonban csak évi egymillió kártya volt kibocsátható, vagyis csupán e korcsoport csekély hányada élvezhette a kártyarendszer előnyeit.⁶⁶ Ugyan bármiféle hasonló kezdeményezés Magyarországon a mindenkori gazdaságpolitika függvényének tűnik, az ötlet akár már rövid távon is megfontolandó.

A munkacsoport által feltett kérdés másik dimenzióját az adja, hogy valamennyi fent említett intézkedési/megoldási ötlet és javaslat egyáltalán reális alternatívát jelent-e, vagyis képes-e ellenpólusként szolgálni a folyamatosan erősödő illegális tartalomfogyasztással szemben?

Meglátásunk szerint a 6.3.1. és a 6.3.2. pont szoros összefüggésben áll. A „széles és mély” tartalomkínálat modelljei világszerte léteznek (elsősorban az Egyesült Államokban és Japánban, de Európa gazdagabb országaiban is). Technikailag pillanatok kérdése lenne az érintett szolgáltatásokat piacra dobni Magyarországon is. Hogy ezt eddig az AV-szektorban nem igazán, a zenei szektorban is csak elvétve tették meg a világcégek, az innovációs környezet gyengeségében, az engedélyezési nehézségekben keresendő, valamint a népszerű legális (YouTube) és illegális (pl. fájlcserélés), de mindenképpen ingyenes modellek is közrejátszottak ebben. Ezt felszámolni a jogérvényesítés erősítése ellenére is csupán a gazdasági és jogi környezet vonzóvá tétele mellett lehetséges. Ezt jelenleg sokan „öngyilkos” taktikának tartják (ahogy ez az MPSZ véleményéből is kiolvasható), azonban változás nélkül nehezen

⁶⁴ A legutóbbi jelentés véleményezését lásd: Megjelent a HENT 2012-es jelentése a hamisítás helyzetéről. Szerzői jog a XXI. században, 2012. szeptember 11.: (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2012/09/megjelent-hent-2012-es-jelentese.html>).

⁶⁵ Décret n° 2010-1267 du 25 octobre 2010 relatif à la „Carte musique”.

⁶⁶ A „Carte musique” kritikáját lásd: Hajdú Dóra: A HADOPI első csapásai. Infokommunikáció és Jog, 2011. december, p. 201.

képzelterő el. Az európai uniós közös jogkezelési reform valamilyen szinten ugyanebbe az irányba hathat.

Az oktatás és tájékoztatás már rövid távon is eredményezhet pozitív változásokat. A hatásfokot ugyan csekélynek, a legjobb esetben is közepesnek érezzük, vagyis csupán az oktatófilmek hatására nem fognak milliók pénzt áldozni a jogvédezt tartalmakra, azonban az állam részéről befektetett összegek véleményünk szerint többszörös mértékben megtérülnek. Megfordítva a tételt: az oktatás és az ezt megalapozó kutatás nélkül szinte biztosra vehető, hogy a jövő fogyasztóit adó általános és középiskolás fiatalok jelentős többsége az ingyenes, sok esetben illegális csatornákat fogja preferálni felnőttkora során is. Ennek megfelelően a „copyright literacy” erősítése prioritása kell, hogy legyen az államnak.

Az oktatás tartalmi értelemben azonban nem bontható le „audiovizuális” és „minden más” területre. A jogellenes felhasználásokkal szembeni és a jogszerű felhasználások melletti érvelés során a szerzői jog bontatlan egészére kell fókuszálni, hiszen a mozgatórugók egy jelentős része a műtípustól független. (A műtípus a jogellenes tartalomfogyasztás részleteit befolyásolhatja.) Ebből következik, hogy az oktatási feladatok megvalósítása szoros együttműködést igényel a jogosultak, a közös jogkezelők (a jogérvényesítésért felelős szervezetek), az egyetemek (egyéb közoktatási intézmények), a társadalmi szervezetek és az állam részéről. Tagadhatatlan, hogy egyes feladatok nagyobb önszerveződést, mások nagyobb állami közreműködést feltételeznek/igényelnek.

Az oktatás/tájékoztatás megvalósítása több módon (és ha lehetséges egyidejűleg, egymást erősítve) képzelterő el. Az alábbi táblázatban feltüntetésre került néhány ilyen módszer. Egyúttal megjelölésre került, hogy az egyes lehetséges szereplőktől milyen közreműködés az elvárt (természetesen nem imperatív).

Feladatok / szereplők	jogosultak	kjk.	egyetemek (közoktatás)	társadalmi szervezetek	állam (költségvetés)
oktatófilmek készítése (akár élő szereplős, akár animációs formában)	+	+		+	+
interaktív tudatosságnövelő projektek indítása (mint a pop4schools), akár szoftveres játék formájában is	+	+		+	
televíziós/rádiós programok („beszélgetős műsorok”)	+	+	+		

Feladatok / szereplők	jogosultak	kjk.	egyetemek (közoktatás)	társadalmi szervezetek	állam (költségvetés)
<i>tananyagok</i> készítése (az egyszerűtől a komolyabbig ⁶⁷)			+	+	+
<i>tudományos kutatások</i> a jogel- lenes felhasználások okainak feltárására és analizisére	+		+		+
<i>tudományos kutatások</i> a jogszerű felhasználások diszfunkcióinak feltárására és analizisére	+	+	+		+

Az oktatás/tájékoztatás hatékony megvalósítása koordinációt igényel. Ennek érdekében indokolt lenne a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának felügyelete mellett olyan „*copyright literacy munkacsoport*” felállítás, amelynek tagjai a fenti területekről érkeznek, *kiegészítve* a HENT munkatársaival. A munkacsoport feladata az állami költségvetésből erre a célra fordított összegek felhasználásának koordinálása és menedzselése, valamint a hatékony működést megalapozó tudományos kutatások összehangolása és felkarolása, valamint finanszírozása lenne. E helyütt a HENT és az egyetemi kutatógárda (nemcsak a jogászok, hanem a társadalomtudományok egyéb művelőinek) bevonása indokolt.

A kivitelezés azonban az önszerveződés elvén tűnik hatékonynak. Hangsúlyozzuk ezért, hogy *az államnak elsődlegesen finanszírozási feladatokat kell magára vállalnia, a „copyright literacy” tartalmi megvalósítása azonban a jogaiban érintett és szakmailag felkészült személyek/szervezetek feladata kell, hogy legyen. Állami kényszereszközök igénybevétele nem jelenthet megoldást a problémákra.*

A 6.3.4. pontban említett állami dotáció konstans jelleggel fenntarthatja a fogyasztók érdeklődését a legális fogyasztás iránt. Vélhetően a befektetett összegek is megtérülhetnek adóforintokban, ugyanakkor a költségvetési vonzata lényegesen nagyobb. A „Carte musique” program mellékágaként bevezetett „PUR certificate”, vagyis a jogszerű szolgáltatásokat nyújtó cégek részére évente kiállított „tisztasági igazolás” bevezetése az SZTNH felügyelete mellett egyszerűen kivitelezhető hazánkban is. Amennyiben az igazolás bevezetésre kerül, a szolgáltatók állami dotációs rendszerbe való integrálásának adminisztrálása viszonylag könnyen menne. Az igazolás ugyanis nem csak formáság, a mögötte meghúzódó többlettartalom miatt („hozzánk jöhetsz, mi tiszták vagyunk”) a cégek számára is előnyös

⁶⁷ Általános iskolásoknak játékos feladatokat tartalmazó könyvek írása (előtérbe helyezve az alapfokú oktatás klasszikus formáit: rajzolás, verselés stb., de már beépítve a digitális technológiák nyújtotta előnyöket). Középiskolásoknak emeltebb szintű oktatási anyagok készítése, ha lehet elektronikus formában, ezzel is fokozva a digitális tartalmak tudatos használatát. Ezekbe az anyagokba a tudatos alkotómunkát és az alkotómunka előnyeinek/fontosságának hangsúlyozását („policy-oktatás”) is be kell illeszteni (mikor eredeti egy vers, miért előnyös szoftvert készíteni stb., mindezt a diák személyes tapasztalatai révén szívja magába). Egyetemi hallgatók számára már jelenleg is rendelkezésre állnak kiváló jegyzetek, ez azonban nem lehet akadálya ilyen szinten is tematikus kiadványok készítésének. Ez egyébként tudásunk szerint a nemzeti kerettantervek kidolgozása során a HENT egyik kiemelt célkitűzése.

lehet. Aki nem rendelkezik a megfelelő igazolással, egyértelmű céltáblájává válhat a jogérvényesítésnek. A jogérvényesítés ezen részében az államnak is nagy feladatokat kell vállalnia.

A fent említett két feladat kivitelezése érdekében indokoltnak tűnik:

- az SZTNH berkeiben több új szakembert alkalmazni;
- a „copyright literacy munkacsoport” tagjainak díjazást biztosítani;
- a tudatosságnövelő projekteket állami támogatással előmozdítani (indokoltnak tűnik, hogy a közös jogkezelők és a jogosultak is szerepet vállaljanak e feladatok megvalósításából anyagi áldozatvállalás révén, úgy azonban, hogy ez a szerzői jogosultaknak járó díjak felosztását ne veszélyeztesse);
- a „Carte musique” és „PUR certificate” mintájára bevezetendő hatósági feladatok állami finanszírozása.

A fenti eszközök bevezetése éves szinten pár száz millió forintos kiadást is jelenthet, azonban ezen összegek megtérülése már rövid távon is valószínűnek, hosszú távon pedig – a társadalmi tudatosság erősítésének köszönhetően – határozottan reálisnak tűnik.

Amin *biztosan nem lehet változtatni* annak ellenére, hogy a televízió napjainkban csekély lemaradással közvetíti a külföldi (rendszerint amerikai) tartalmakat, hogy a fogyasztók egy része (de bizonyosan nem többsége) továbbra is instant, azonnali hozzáférésre vágynak. Ennek megfelelően különösen a sorozatok piacán egyelőre felszámolhatatlannak tűnik a friss tartalmak fájlcsereelőrendszereken keresztül történő megosztása, valamint az ehhez kapcsolódó, rendszerint rossz minőségű feliratok készítésének a gyakorlata. Vagyis a tartalomkínálat horizontális részét bizonyos esetekben egy ideig még biztosan a szürke zóna adja majd (hiszen ennek a felszámolása még gyorsabb hazai műsorra tűzés esetén lenne megvalósítható, ami azonban nem szerzői jogi kérdés). Vagyis a vertikális dimenzióban, például a sorozatok teljes (és régi) évadjai vagy tematikus tartalmak értékesítésében, sokkal komolyabb gazdasági potenciál rejlik.

6.4. Javaslatok az Európai Bizottság számára

6.4.1. Javaslatok a zöld könyvvel kapcsolatos magyar álláspont felülvizsgálata tekintetében

Amint erre utalás történt a 4.2.1.3. alatt, az audiovizuális művek európai unióbeli online terjesztéséről: az egységes digitális piac lehetőségeiről és kihívásairól szóló zöld könyvhöz kapcsolódóan a Bizottság nyilvános konzultáció keretében igyekezett felmérni az érintett piaci szereplőknek és a tagállamoknak a zöld könyvben meghatározott témákkal kapcsolatos álláspontját. A zöld könyvben meghatározott tematikus kérdések megválaszolása érdekében a magyar Kormány – a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium és az SZTNH koordinációja mellett – társadalmi egyeztetést tartott a jogosultak körében, az ennek eredményeként kialakított magyar kormányzati álláspontot Magyarország 2011. november 18-

án konzultációra bocsátotta. A válaszok magyar és angol nyelven egyaránt hozzáférhetők a Bizottság konzultációs honlapján.

A munkacsoport úgy véli, a 2011-ben megfogalmazott kormányzati álláspont számos eleme fenntartható, és jó kiindulási alapot képez a jelen konzultációs folyamathoz. Ennek alapján a munkacsoport az alábbi javaslatokat fogalmazza meg.

1. A munkacsoport továbbra is fenntartandónak tartja azt az álláspontot, amely szerint az audiovizuális művek esetében hangsúlyosabb indokok hozhatók fel az Európai Unión belül a tagállamok területiségéhez és nyelvi adottságaihoz igazodó felhasználásra és a szerzői jogok annak megfelelő szabályozására és gyakorlására, mint egyes más műkategóriák – különösen a zeneművek – esetében, ahol a határokon átnyúló online jogosítás inkább működőképes lehet. A munkacsoport egyetért azzal, hogy ezért az európai audiovizuális ipar számára nem járna előnnyel a zöld könyvben vázolt összeurópai online jogosítási modell bevezetése.
2. A munkacsoport egyetért abban, hogy olyan audiovizuális művek esetében, amikor az előállítók és a terjesztők úgy látják, hogy előnyösek és megvalósíthatóak számukra a határokon átnyúló szolgáltatások, létrehozzák azokat külön szabályozás nélkül is. Ennek megfelelően a munkacsoport úgy véli, hogy az ipar, a forgalmazás és a piac eredményesnek látszó önszabályozására indokolt hagyni az audiovizuális művek felhasználási rendszerét.
3. A munkacsoport fenntartandónak tartja azt az álláspontot is, hogy az audiovizuális művek jelenlegi, a területi és nyelvi különbözőségeket figyelembe vevő rendszere összhangban áll a kulturális sokszínűség védelemére vonatkozó elvekkel és kötelezettségekkel. Ezen a területen különösen óvatosnak kell lenni bármilyen olyan külső ráhatással, beavatkozással, szabályozással, amely veszélybe sodorhatja a működőképesnek bizonyult forgalmazási és jogosítási rendszert.
4. A munkacsoport is elismeri, hogy az európai audiovizuális politika jelenlegi egyik fontos feladata a gyorsuló mértékben terjedő online jogsértésekkel szembeni hatékony fellépés.
5. A munkacsoport egyetért azzal az állásponttal is, hogy mindenekelőtt az egész audiovizuális szektort veszélyeztető illegális fájlcsereelőrendszerek problémájával kellene sürgősen foglalkozni. A munkacsoport álláspontja szerint azonban mindemellett fontos a legális tartalomfogyasztás problémáinak is a feltérképezése, az ahhoz kapcsolódó megoldási javaslatok kidolgozása és támogatása. A munkacsoport támogatja a következő megoldási javaslatokat: horizontálisan széles és vertikálisan mély, felhasználóbarát tartalomkínálat kialakításának a támogatása, innovatív gazdasági és jogi környezet elősegítése, az oktatás és tájékoztatás, valamint a legális fogyasztás állami támogatása.
6. A munkacsoport fenntartandónak véli azt az álláspontot, hogy esélyt kell adni a jogszerű online terjesztésnek az internetet eluruló, tömeges illegális források tisztessége-

len versenyével szemben. Ennek lényege – a nemzeti szintű intézkedések tapasztalatai alapján ez most már egyre nyilvánvalóbb – az internetes szolgáltatók és más közvetítők megfelelő együttműködésének a kikényszerítése és felelősségük feltételeinek az újr szabályozása (többek között a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve ebből a szempontból mára idejétmúlt szabályainak a felülvizsgálatával).

7. A munkacsoport úgy véli, hogy megoldás lehet a médiaszolgáltatókat terhelő jogdíjak átalánydíjban történő meghatározása mellett az egyablakos jogosítási módszerek támogatása.

6.4.2. Javaslatok a „Licences for Europe” kezdeményezés tekintetében

A munkacsoport javasolja a *Licences for Europe Working Group 3 – Audiovisual and film heritage institutions* elnevezésű munkacsoportjában felmerült egyetértési nyilatkozat/modellszerződés létrehozatalának további nyomon követését és a hazai viszonyokra történő adaptálását.

Tekintettel arra, hogy a *Licences for Europe Working Group 3 – Audiovisual and film heritage institutions* elnevezésű munkacsoport munkájának másik fő iránya az azonosítók és nyilvántartások legjobb gyakorlatainak és üzleti modelljeinek összegyűjtése, különösen az ISAN Agency üzleti modelljének a megismerése, tekintettel továbbá arra, hogy az ISAN-nak magyarországi tagszervezete nincs, ezért a munkacsoport javasolja a jövőbeli folyamatokban való közreműködés érdekében a magyarországi tagság biztosítását.

6.5. Javaslatok az örökségvédelmi intézményi felhasználásokkal és gyakorlattal kapcsolatosan

- A munkacsoport megállapítja, hogy az ún. „mozgóképorökség-ajánlás” – az Európai Parlament és a Tanács 2005. november 16-án elfogadott 2005/865/EK ajánlása a mozgóképorökségről és a kapcsolódó ágazati tevékenységek versenyképességéről – az örökségvédelmi intézményi felhasználások vonatkozásában nem vesztett jelentőségéből. Egyetért az ajánlás bevezetőjében megfogalmazott megállapítással, amely szerint a filmalkotások kulturális örökségünk alapvető részét képezik, ezért teljes körű védelmet érdemelnek. Kulturális értékükön felül a filmalkotások az európai társadalom történelmének információs forrásai. Annak biztosítása érdekében, hogy az európai mozgóképorökség a jövőndő generációk részére fennmaradjon, szükség van annak módszeres gyűjtésére, katalogizálására, megőrzésére és helyreállítására, minden esetben a szerzői és szomszédos/kapcsolódó jogokkal összhangban. Az európai mozgóképorökséghez még jobb hozzáférést kell lehetővé tenni oktatási, kulturális, kutatási

vagy egyéb hasonló jellegű, nem kereskedelmi célú felhasználásra, minden esetben a szerzői és szomszédos/kapcsolódó jogokkal összhangban.

- A munkacsoport javasolja, hogy a Bizottság a „mozgóképorökség-ajánlás” elemeit helyezze az európai szerzői jogi rendszer reformjára irányuló folyamat kontextusába, így különösen: 1. vizsgálja annak lehetőségét, hogy az európai uniós finanszírozás kedvezményezettjei számára kötelezővé tegye az európai uniós finanszírozásban részesült európai filmek egy példányának letétbe helyezését legalább egy nemzeti archívumban; 2. támogassa a tagállamok által az audiovizuális örökségük részét képező filmalkotások szisztematikus gyűjtése, katalogizálása, megőrzése, helyreállítása, valamint oktatási, kulturális, kutatási vagy egyéb hasonló jellegű, nem kereskedelmi felhasználás céljából történő hozzáférhetővé tétele érdekében kijelölt testületek együttműködését; 3. fontolja meg a filmek hosszú távú megőrzése és helyreállítása területén folytatott kutatási projektek finanszírozását; 4. ösztönözze a filmek katalogizálásának európai szabványosítását az adatbázisok interoperabilitásának javítása céljából, pl. a szabványosítási projektek társfinanszírozásán és a legjobb gyakorlatok cseréjének fokozásán keresztül, a nyelvi sokszínűség tiszteletben tartásával.

A munkacsoport javasolja, hogy a technológia és a jog adta lehetőségeket kihasználva a hazai kulturális adatvagyon megőrzésére és hozzáférhetővé, felhasználhatóvá tételére irányuló kormányzati szándékot tartalmazó „Digitális megújulás cselekvési terv 2010–2014” c. dokumentummal⁶⁸ és a mozgóképorökség-ajánlással” összhangban a Magyar Nemzeti Digitális Archívum biztosítsa a nemzeti és európai szintű gyűjtési és konzerválási módszerek koherenciáját és az adatbázisok interoperabilitását; adja ki az archív anyagokat (DVD-n) az Európai Unió lehető legtöbb nyelvén olvasható feliratozással minden esetben a szerzői joggal és szomszédos/kapcsolódó jogokkal összhangban; működjön közre egy európai filmográfia összeállításában (pl. támogatva a MaNDA aktív részvételét az ún. *Lost Films* projektben.⁶⁹)

6.6. Javaslat állami szerepvállalásra a költségvetési forrásból finanszírozott audiovizuális művek hozzáférhetővé tételében

- Az audiovizuális piac fellendítéséhez – egyebek mellett – tartalombőségre van szükség. A tartalom feldúsításához az is hozzájárulhat, ha az állam legalább azon művek elérhetővé tételét támogatja, amelyek elkészítéséhez maga is hozzájárult, azonban minden esetben annak figyelembevételével, hogy pl. az állam mint filmelőállító által készített filmalkotások esetében az államnak e filmek hasznosításához is fűződhet gazdasági érdeke (és az e hasznosításból befolyt bevétel hozzájárulhat új filmek létre-

⁶⁸ <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-fejlesztesi-miniszterium/infokommunikacioert-felelos-allamtitkarsag/hirek/digitalis-megujulas-a-magyar-kreativitas-kiteljesitesert>.

⁶⁹ <https://www.lost-films.eu/>.

hozásához). [Az irodalmi művek megosztására kiváló példát jelent a Petőfi Irodalmi Múzeum által üzemeltetett Digitális Irodalmi Akadémia, amely kb. ötven kortárs (vagy nemrég elhunyt) szerző teljes életművét teszi a nyilvánosság számára hozzáférhetővé oly módon, hogy a szerzők (illetve jogutódai) számára méltányos jogdíjat fizet. A rendszer így két célt is elér: a szerzőknek rendszeresen, kiszámíthatóan fizetett díj hozzájárul új alkotások létrehozásához, a nyilvánosság pedig ingyenesen jut legális és igényesen megszerkesztett tartalomhoz. Érdemes lenne ugyanakkor végiggondolni a DIA-analóg javaslat alapján kétségtelenül jelentkező társadalmi előnyök és az állam mint a nemzeti vagyonnal felelősen gazdálkodó szervezet érdekeinek egyensúlyát is, akár köztes megoldások keresésével.]

- A támogatási rendszer kiterjesztése az audiovizuális területre nyilvánvalóan költségvetési forrásokat igényel, az elérhető előnyök azonban ennek társadalmi költségeit meghaladhatják. Az állami támogatási rendszer üzemeltetése során azonban kiemelt figyelmet kell szentelni annak, hogy az ne korlátozza, hanem támogassa, kiegészítse a piaci vállalkozások szolgáltatásait.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet – *On demand felhasználások engedélyezése és jogdíjak fizetése a FilmJus társaszervezeteinél*

Lettország (AKKA/LAA – rendezők, filmírók, operatőrök jogkezelője)

- Az on demand felhasználás önkéntes közös jogkezelés körébe tartozik.
- Az AKKA/LAA azokat a *lett* audiovizuális műveket engedélyezi on demand felhasználás céljából, amelyek 1993 előtt készültek, ezért nem engedélyez túl sok művet évente.
- A lett filmek on demand jogdíját a szolgáltatás üzemeltetője fizeti. Amennyiben a film ingyenesen hozzáférhető a honlapon, akkor is kell egy kis összegű jogdíjat fizetni.

Spanyolország (DAMA, SGAE – rendezők, filmírók jogkezelői)

- Kötelező közös jogkezelésbe tartozik.
- A DAMA mindenféle audiovizuális művet engedélyez on demand felhasználás céljából, tekintet nélkül arra, hogy mikor állították elő vagy milyen műfajú.
- A SGAE az alapszabályában és belső szabályzataiban meghatározott műveket kezeli, valamint azokat a műveket, amelyek a szerzőkkel és külföldi társaszervezetekkel kötött szerződéseikben vannak meghatározva.
- A jogdíjat a tartalomszolgáltató fizeti.
- A tartalomszolgáltató bevételeitől függ a jogdíj összege, amely a bevétel 2-2,5%-a szokott lenni általában. A minimumjogdíj a bevétel 0,5%-a.

- Az összeg az alábbiak szerint tagolódik a DAMA-nál a szerzők között: rendező 25%, író 50%, filmben szereplő zenemű szerzője 25%.

Finnország (KOPIOSTO – rendezők, filmírók, operatőrök jogkezelője)

- A szerződési szabadság az elsődleges Finnországban. Az on demand felhasználások engedélyezése önkéntes közös jogkezelés körébe tartozik.
- A KOPIOSTO tagjai közé tartozó, az audiovizuális szerzőket képviselő szervezetek megbízták a KOPIOSTO-t azzal, hogy műveik on demand felhasználásait is engedélyezze. Ez a jogkör azonban nem kizárólagos, a szerzők átruházhatják az on demand jogait az előállítóra, ha úgy döntenek.
- A jogdíjak összege mindig megegyezésen alapul.

Franciaország (SACD – rendezők, filmírók jogkezelője)

- Az on demand felhasználásokat szerződéses alapon engedélyezik. Az SACD tagjai megbízták a jogkezelőt azzal, hogy az ingyenes és az előfizetéses on demand felhasználásokért beszedje a jogdíjukat. A fizetős on demand felhasználásokkal kapcsolatban (mint pl. a pay-per-view) az SACD szerződést kötött a filmelőállítókat képviselő szervezetekkel, melynek alapján az SACD szedhet jogdíjat az általa képviselt szerzők számára. Ez a szerződés azonban csak Franciaországra vonatkozik, tehát külföldi jogkezelőkkel jelenleg nem tudnak kölcsönös képviseleti szerződést kötni on demand felhasználásokra.
- A honlap üzemeltetője a felhasználó által fizetett ár bizonyos százalékát fizeti meg jogdíjként az SACD-nek.

Csehország (OOA-S – operatőrök jogkezelője)

- Önkéntes közös jogkezelésbe tartozik, a jogkezelő kizárólag az általa képviselt alkotók műveit engedélyezheti, feltéve, ha erre felhatalmazást kapott.
- A gyakorlatban azonban jóval többször fordul elő, hogy az előállítók engedélyezik az on demand felhasználásokat.
- Az OOA-S on demand jogdíjai fixen meghatározottak, nem egyedi megállapodások függvényei. A jogdíj a felhasználó által fizetett ár bizonyos százalékát teszi ki. Náluk is van minimumjogdíj, amelynek összege függ a filmalkotás hosszától és a szolgáltatás üzemeltetőjének bruttó bevételeitől.

Csehország (DILIA – rendezők és filmírók jogkezelője)

- A DILIA arról számolt be, hogy náluk az on demand engedélyezés nagyon ritka, és eléggé ad hoc módon történik. Ennek oka, hogy 1965 előtt készült csehszlovák műveket és a csehszlovák televízió által 1992 előtt gyártott filmalkotásokat engedélyeznek, valamint olyan műveket, melyeknek szerzőjét a DILIA képviseli az előállítóval folytatott tárgyalások során.
- A jogdíj összege mindig egyedi megállapodás függvénye.

Németország (VG Bild-Kunst – rendezők és operatőrök jogkezelője)

- Általában az előállító engedélyezi a mű on demand felhasználását.
- Az 1966 és 1992 között készült művek azonban ez alól kivételek, mert azokat a közös jogkezelő szervezetek engedélyezhetik. A gyakorlatban azonban a VG Bild-Kunst még nem kötött egyetlen szerződést sem tartalomszolgáltatóval.

2. számú melléklet – a Magyar Producerek Szövetsége Egyesület válaszainak összefoglalója

A munkacsoport a filmek online elérésére vonatkozóan kérdőívet küldött a Magyar Producerek Szövetsége Egyesület (a továbbiakban: MPSZ) részére annak érdekében, hogy választ kapjon a gyakorlattal rendelkező szakemberektől olyan kérdésekre többek között, hogy ők hogyan látják e felhasználási módnak az elterjedését, illetve milyen okok játszanak szerepet abban, hogy a filmek interneten való elérhetősége nem annyira elterjedt még hazánkban.

Az MPSZ érdekvédelmi társadalmi szervezetként működik, és fő célja a produceri szakmai konszenzus megteremtése a magyar filmiparban, fejlesztés, támogatás, képzés és finanszírozás. A munkacsoport által küldött kérdésekre adott válaszok alapján az alábbi következtetések vonhatók le a fenti kérdésekkel kapcsolatban.

Az MPSZ véleménye szerint a filmek terjesztési módjai közül az online felhasználás – bár az Egyesült Államokban, illetve a nyugat-európai országokban sem tekinthető általánosnak – Magyarországon kifejezetten kezdetlegesnek tekinthető.

Külföldön egyre több szolgáltató nyújt fizetés ellenében ilyen szolgáltatást, ezek közül említhető az Apple (iTunes Store), a Netflix (streamingmegoldással teszi lehetővé a filmek online hozzáférését), a Sony Pictures, az Amazon (Amazon Instant Video), továbbá említeni lehet az olyan hagyományos disztribútorok szolgáltatását, mint az HBO Go alkalmazása vagy a Hulu csatorna, amelyet egy amerikai médiavállalat működtet. (Magyarországon egyelőre a külföldi online szolgáltatók többségének a szolgáltatása nem hozzáférhető.) Ezzel szemben a nem fizetős szolgáltatások közül kiemelhető a Youtube, az Indavideo vagy a Vimeo. Az Indavideón elérhető ugyan néhány film ingyenesen, azonban az MPSZ tudomása szerint az infrastruktúra megléte lenne szükséges ahhoz, hogy fizetős szolgáltatást tudjon nyújtani a cég. A legális online filmterjesztés tehát elenyésző mértékben van jelen a hazai piacon.

Az online felhasználás hiánya több okra vezethető vissza, ilyen okok között említette az MPSZ például a jogok megszerzésének a nehézségét, a fejlett üzleti modellek, a magyar filmválaszték, valamint az anyagi befektetés hiányát (ez utóbbi az elérhető áron, jó minőségben és magyar szinkronnal történő szolgáltatás nyújtását szolgálja). További okként szolgál az illegális letöltések rendkívüli mértékű elterjedése. Érdekes megállapításnak tűnik, miszerint a fogyasztók többségét az tartja vissza az illegális letöltéstől, (öszöntözi az illegális letöltésre – a szerk.) hogy a filmet nem tudják televízió keresztül, jó minőségben, szinkronizálva megnézni, illetve hogy nagyon kis mértékben jelen van a jogtudatosság is mint

akadályozó tényező. Végül a DVD-k viszonylatában okként az árverseny problémája került említésre, illetve a jogtulajdonosok félelme attól, hogy online felhasználás esetén könnyen elveszíthetik az ellenőrzést a terjesztés felett.

A felsorolásból is kitűnik, hogy az MPSZ szerint a filmek szélesebb körben való online hozzáférése hiányának az oka elsősorban nem a technológia fejlettségével függ össze, hanem ebben azon kívül álló okok játszanak közre. Az egyesület arra is rámutatott, hogy e szolgáltatást olyan szolgáltatók fogják tudni kiépíteni, akik a jogtulajdonosokkal (így a közös jogkezelő szervezetekkel, a szerzőkkel, a szomszédos jogi jogosultakkal) olyan megállapodást tudnak kötni, amely lehetővé teszi a DVD-, illetve a Blue-ray technológiánál – árban is – a vonzóbb online szolgáltatást.

A fentiek alapján az alábbi következtetések vonhatók le.

- *Magyarországon kezdetlegesnek tekinthető a filmek online hozzáférése.*
- *Az okok egyike a jogok megszerzésének a nehézsége, itt érdemes lenne feltárni, hogy ez miben nyilvánul meg, pl.:*
 - *a jogdíjak összege és kikalkulálhatósága,*
 - *az eljárásban rejlő nehézségek,*
 - *a jogtulajdonosok megtalálásának a nehézsége,*
 - *egyéb.*

3. számú melléklet – A Színház- és Filmművészeti Egyetem válaszainak összefoglalója

A Színház- és Filmművészeti Egyetem (SZFE) Rektori Hivatalának a válaszaiból kiderül, hogy ez évben cca. 118 film készül, amelyeket elsősorban az egyetem filmes alapszakjainak, az operatőr osztálynak, a TV-osztálynak a hallgatói készítenek. Ebbe a számba nem tartoznak bele a műtermi gyakorlatok alatt készült audiovizuális alkotások, amelyek nem tekinthetők – esztétikai szempontból – igazán filmalkotásnak.

Az SZFE is fontosnak tartja, hogy a hallgatók által készített filmek egy része hozzáférhetővé váljon a nagyközönség számára, így az egyetem ez évben öt kisjátékfilm online hozzáféréseire köt szerződést az egyik nagy tartalomszolgáltatóval. (Arra vonatkozóan, hogy a hallgatók a műtermi gyakorlatok során készített nem filmnek minősülő filmrészletek közül feltehetnek-e filmeket az internetre, illetve, hogy hányat tesznek fel, nincs információ.)

Az SZFE a hallgatók által készített filmek jogaira vonatkozóan a hallgatóval kötött szerződésben rendelkezik, amely szerint az egyetem szerzi meg a hallgatók hallgatói jogviszonya keretében alkotott filmjei feletti jogokat (beleértve az online felhasználás jogát is): „Azoknak a műveknek a jogai, amelyek a hallgatói jogviszony alatt készülnek, a hallgatói követelményrendszer részeként, és részben vagy egészben az egyetem támogatásával az Egyetemet illetik meg. Az ettől eltérő megállapodás lehetséges.” (Idézet az SZFE válasz e-mailjéből.) A hallgatónak lehetősége nyílik tehát a jogok kezeléséről ettől eltérő megállapodást kötni az

egyetemmel, adott esetben megvásárolni az egyes vagyoni jogokat, így az online hozzáférés jogát is, bár erre eddig a gyakorlatban nem volt példa.

A fentiek alapján az alábbi következtetések vonhatók le:

- *a hallgatói filmek tekintetében az online felhasználás felett az SZFE rendelkezik, azzal, hogy a hallgatói filmeket igyekszik online felületen is a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tenni,*
- *egyelőre nincs példa arra vonatkozóan, hogy a hallgatók igényt tartanának hallgatói jogviszonyban alkotott filmjeik online felhasználására, saját maguk által történő értékesítésére.*

4. számú melléklet – Az MTVA médiavagyona, különös tekintettel az online felhasználásokra (összefoglaló)

2011. január 1. napjától kezdve a közszolgálati médiaszolgáltatók vagyonának kezelése és az általuk ellátott bizonyos feladatok átkerültek az MTVA-hoz.

A közszolgálati médiavagyon átadásának és felhasználásának jogi kereteit az Mttv., az MTVA Archiválási Szabályzata és az MTVA, valamint a közszolgálati médiaszolgáltatók között létrejött vagyonkezelői és szolgáltatási szerződés határozza meg. Ez utóbbi vagyonkezelési szerződések célja, hogy az MTVA felhasználási jogot biztosítson (nyilvánossághoz közvetítés céljára) a közszolgálati médiaszolgáltatók számára a közszolgálati médiavagyonba tartozó, valamint a közszolgálati médiaszolgáltatók által felhasználható egyéb művekre, műsorokra. Ezen esetekben a közszolgálati médiaszolgáltatók külön engedély és díjfizetési kötelezettség nélkül szerzik meg a felhasználási jogot, amely azonban nem érinti az MTVA-nak és a médiaszolgáltatóknak a közös jogkezelők felé fennálló adatszolgáltatási és díjfizetési kötelezettségét.

Az említett vagyonátadás során minden közszolgálati médiaszolgáltatót megillető valamennyi jog a vonatkozó szerződésekben meghatározott kereteken belül a közszolgálati médiavagyonba került, amelynek kezelője az MTVA lett. A vagyonátadás kiterjedt a felhasználási és más szerződésekben foglalt jogokra és a közszolgálati médiaszolgáltatók saját gyártású műveire, műsoraira is. 2011. január 1-jétől kezdve az MTVA gyártja a műsorokat és köti meg a felhasználási szerződéseket. Az MTVA korlátlan jogszerzésre törekszik, amely magában foglalja a művek, műsorok online hasznosítását is.

Külön kiemelendő az MTVA-nak a közös jogkezelőkkel (pl. FilmJus) kötött megállapodása, amelynek alapján az MTVA-nak nem kell a szerzőkkel egyénileg megállapodnia, hanem a közös jogkezelőnek fizetett jogdíj alapján jogot szerez a művek nyilvánossághoz közvetítésére (kivéve azon szerzők esetében, akik kiléptek a közös jogkezelésből). Az MTVA és a FilmJus között létrejött megállapodás az online felhasználásokra is kiterjed.

Az MTVA kezelésében lévő közszolgálati médiavagyon definícióját az Mttv. 203. § 33. pontja tartalmazza. Ennek értelmében, a filmvagyon részét képezik *i)* a közszolgálati mé-

diaszolgáltatók által „bármilyen jogcímen megszerzett művek, műsorok, illetve az ezeken fennálló vagyoni vagy felhasználási jogok” és ii) az MTVA által „bármilyen jogcímen megszerzett művek, műsorok, illetve az ezeken fennálló vagyoni vagy felhasználási jogok”. Az online felhasználási jog az MTVA megalakulása előtt gyártott művek, műsorok esetében akkor száll át az MTVA-ra, ha ezen jogokkal a közszolgálati médiaszolgáltatók is rendelkeztek.

Az olyan – az MTVA archívumában található – művek esetében, amelyek nem képezik a közszolgálati médiavagyon részét, előfordulhat, hogy az MTVA nem rendelkezik online felhasználási joggal (mivel ezeket a médiaszolgáltatók nem szerezték meg, vagy ismeretlen felhasználási módként az nem szállt át rájuk). Az MTVA álláspontja szerint ezen esetekben filmelőállítóként csak az MTVA jogosult utólag megszerezni az online felhasználás jogát. A közszolgálati műsorszolgáltatók esetében gyártott filmalkotások esetében rendelkezhet harmadik személy az online felhasználás jogaival. Az MTVA-nak többféle együttműködése is van online szolgáltatókkal.

A közszolgálati médiaszolgáltatók az Mttv. hatálybalépése előtt saját gyártású műveik esetében minden vagyoni joggal rendelkeztek, így az online felhasználás jogával is. Az MTVA az Mttv. hatálybalépése óta mind belső, mind külső gyártásban előállított művek esetén, minden esetben megszerzi a online felhasználási jogot. Ezt a jogot külső gyártás esetén a gyártóktól, belső gyártás esetén az alkotóktól szerzi meg. Amennyiben az alkotók munkavállalók voltak, az online felhasználás jogát az MTVA mint munkáltató az Szt. 30. §-a alapján szerzi meg.

Az MTVA filmvagyonának hasznosítását illetően az MTVA jelenleg nem nyújt olyan szolgáltatást, amelynek keretében a filmek letölthetők lennének, azonban lehetővé teszi a filmek online megtekintését ellenérték fejében. Ezen túlmenően az MTVA két legnagyobb felhasználója, a UPC és a Telekom kábeltelevíziós hálózata online videotékában tesz elérhetővé filmeket és meséket. Továbbá az MTVA elindította saját online videotékáját is. Ezen felhasználások után az MTVA fizet a FilmJus-on keresztül jogdíjat a szerzők részére, kivéve azokban az esetekben, amikor az online felhasználást annak létezése hiányában nem lehetett megszerezni.

A közszolgálati médiavagyon on demand felhasználása kapcsán végül érdemes kiemelni, hogy az MTVA engedélyezte az NMHH részére a Médiatanács jogelődje, az Országos Rádió és Televízió Testület által korábban támogatásban részesített és az MTVA archívumában található egyes műsorszámok és filmalkotások kulturális, oktatási és karitatív célú hasznosítását a Magyar Média Mecenatúra Program keretén belül.⁷⁰

⁷⁰ <http://mecenatura.mediatanacs.hu/>.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO) 2014. március 4-én publikálta régóta várt irányelvét az elővizsgálók számára a legfelsőbb bíróság Myriad-döntésével kapcsolatban [Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 4. sz. p. 21.]. Az új irányelv jelentős mértékben megváltoztatja azt a módot, ahogyan az USPTO értékelni fogja, hogy a természetben előforduló termékekre vonatkozó igénypontok kielégítik-e a szabadalmazhatóság követelményeit. Ilyen téren a döntő szempont, hogy az igényelt tárgy jelentős mértékben eltér-e a természetes terméktől vagy a természeti törvényektől. Ehhez összhangba kell hozni olyan tényezők listáját, amelyek jelentős különbségek folytán kedveznek a szabadalmazhatóságnak, tényezők olyan listájával, amelyek csekély különbségek miatt a szabadalmazhatóság ellen hatnak. Az alábbiakban ezeket a tényezőket soroljuk fel.

A szabadalmazhatóság irányába ható tényezők (jelentős eltérés):

- a) Az igénypont olyan termékre vonatkozik, amely kezdetben természetes terméknek tűnik, azonban elemzés után kiderül, hogy a természetben nem fordul elő, és szerkesztésben jelentősen különbözik a természetben előforduló termékektől.
- b) Az igénypont a bírói gyakorlat által kizárt találmánycategóriák [a továbbiakban: „bírói kivétel(ek)”] mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyek jelentős mértékben korlátozzák az igénypont oltalmi körét, vagyis az elemek/lépések szűkítik az igénypont oltalmi körét úgy, hogy mások nincsenek lényegesen kizárva a bírói kivétel(ek) használatából.
- c) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyek jelentős módon a bírói kivétel(ek)re vonatkoznak, vagyis az elemek/lépések a névlegesnél, jelentéktelennél vagy érintőlegesenél nagyobb mértékben vonatkoznak a bírói kivétel(ek)re.
- d) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyek többet tesznek, mint hogy leírják a bírói kivétel(ek)e)t általános utasításokkal a bírói kivétel(ek) alkalmazására vagy használatára.
- e) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyek egy sajátos gépet vagy egy sajátos cikk átalakítását foglalják magukban, ahol a sajátos gép/átalakítás egy vagy több jogi kivételt valósít meg, vagy egy sajátos gyakorlati alkalmazásba integrálja a jogi kivétel(ek)e)t.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

- f) Az igénypont jogi kivétel(ek) mellett egy vagy több olyan elemet/lépést sorol fel, amelyek olyan jellemvonást kölcsönöznek, amely több, mint jól megértett, tisztán szokásos vagy rutinszerű a vonatkozó területen.

A szabadalmazhatóság ellen ható tényezők (nem jelentős eltérés):

- g) Az igénypont olyan termékigénypont, amely olyasmit sorol fel, ami olyan termékigénypontnak tűnik, amely szerkezetileg nem jelentősen különbözik a természetben előforduló termékektől.
- h) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett elemeket/lépéseket sorol fel nagyfokú általánosítással úgy, hogy a bírói kivétel(ek) lényegileg valamennyi gyakorlati alkalmazása fedve van.
- i) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyeket másoknak kell használniuk/elvégezniük a bírói kivétel(ek) alkalmazásához.
- j) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyeket a vonatkozó területen tisztán szokásosan vagy rutinszerűen jól megértenek.
- k) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyek jelentős extratevékenységek, pl. hozzá vannak illesztve a bírói kivétel(ek)hez.
- l) Az igénypont a bírói kivétel(ek) mellett olyan elemeket/lépéseket sorol fel, amelyek nem jelentenek többet csupán egy felhasználási területnél.

Az irányelvek számos példát szolgáltatnak arra, hogyan kell ezeket a tényezőket értékelni. Különös érdeklődésre tarthatnak számot a természetből származó nukleotidok „tisztított” természetes termékei és kombinációi (így a primer párok), amelyek az irányelv példái szerint nem szabadalmazhatók.

Úgy tűnik, hogy az USPTO a Myriad-döntést egyértelműen felhasználja arra, hogy kizárjon számos olyan tárgykategóriát, amelyet évtizedeken keresztül szabadalmazhatónak feltételeztek. Ez jelentős mértékben meg fogja változtatni azt a módot, ahogy újonnan felfedezett polinukleotidokat, polipeptideket és egyéb természeti termékeket kezelnek.

B) Az *Apple* és a *Samsung* között az Egyesült Államokban folytatott pereskedés újabb fejleménye, hogy az USPTO egy *ex parte* újrávizsgálati eljárásban 2014. augusztus 5-én hozott döntésében megállapította, hogy a 8 074 172 sz. szabadalom, amelynek bitorlásáért a Samsungot 2014 májusában 119 millió USD kártérítés fizetésére kötelezték, egy időközben talált újdonságrontó nyomtatvány miatt érvénytelen. Az USPTO-nak ez a döntése nem jogerős, mert az Apple még fellebbezést nyújthat be ellene.

A Samsung 2014. augusztus 7-én közölte ezt a döntést Lucy Koh bírónővel, Kalifornia északi kerületének bírójával. A két fél épp egy nappal korábban jelentette be, hogy az Egyesült Államokat kivéve az összes pereskedésnek véget vetnek.

A Samsung 2014 júliusában azt is kérte az USPTO-tól, hogy az *Alice v. CLS Bank*-ügyben a Legfelsőbb Bíróság által hozott döntés – amely kimondta, hogy egy elvont ötlet nem szabadalmazható egyszerűen azért, mert egy számítógéprendszerhez kapcsolódik – fényében

vegye ismét fontolóra azt a döntését, amelyben két szabadalommal kapcsolatban bitorlással vádolták.

C) Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága 2014. június 20-án döntést hozott az *Alice Corporation Pty. Ltd. (Alice) v. CLS Bank International et al.*-ügyben, megállapítva, hogy általános számítógép használata nem alakít át egy elvont ötletet szabadalmazható találmánnyá. Ez fontos döntés, mert a szabadalmi bejelentők számára iránymutatással szolgál azzal kapcsolatban, hogy mi nem szabadalmazható a számítógépes találmányok körében.

Az Alice-nek számos szabadalma van, amelyek a megállapodási kockázat enyhítésére szolgáló üzleti módszerre vonatkoznak. A vita tárgyát képező találmány megkönnyítette a pénzügyi kötelezettségek cseréjét két fél között számítógéprendszernek közvetítő harmadik félként való használata útján.

A legfelsőbb bíróság megerősítette a *Mayo Collaborative Services v. Prometheus Laboratories, Inc.*-ügyben először alkalmazott próbát, amely arra szolgál, hogy különbséget tegyen olyan szabadalmak között, amelyek egyrészt természeti törvényeket, természeti jelenségeket és elvont ötleteket, másrészt az ilyen fogalmak szabadalmazható alkalmazásait igénylik. A próba az alábbi lépésekből áll:

1. meg kell határozni, hogy az igénypontok nem szabadalmazható fogalomra vonatkoznak-e, és
2. igenlő esetben meg kell határozni, hogy az igénypontokban található kiegészítő elemek „átalakítják-e” az igénypont jellegét szabadalmazható találmánnyá.

A legfelsőbb bíróság megállapította, hogy a vitatott szabadalom igénypontjai közbenső megállapodás elvont eszméjére vonatkoznak, ahol egy harmadik felet használnak a megállapodás kockázatának enyhítésére. A legfelsőbb bíróság a *Bilski v. Kappos*-döntésre utalt, amelyben elutasított egy áringadozások miatti pénzügyi kockázat ellen biztosító eljárást.

Hasonlóan a Bilski-ügy szerinti kockázatbiztosításhoz, a legfelsőbb bíróság megállapította, hogy a közbenső megállapodás alapvető gazdasági gyakorlat, amely régóta elterjedt az Egyesült Államok kereskedelmi gyakorlatában.

A legfelsőbb bíróság, miután megállapította, hogy az igénypontok közbenső megállapodás elvont eszméjére irányulnak, azt vizsgálta, hogy van-e az igénypontokban valami, ami szabadalmazhatóvá teheti azokat. Megállapította, hogy az eljárási igénypontok csupán általános számítógép használatát kívánták meg, és ezért nem tették lehetővé az elvont ötlet átalakítását szabadalmazható találmánnyá.

Itt feltehető a kérdés, hogy egy bejelentőnek hogyan kell átalakítania egy igénypontot, hogy az szabadalmazható legyen. A legfelsőbb bíróság döntése nem nyújt világos iránymutatást ilyen szempontból. Ezt a szövetségi kerületi bíróságoknak kell megtenniük. A döntés azonban megjegyzi, hogy az eljárási igénypontok nem javítják magának a számítógépnek a működését, és bármilyen egyéb technológia vagy műszaki terület javítását sem teszik lehetővé.

Három igénypontosorozat volt a legfelsőbb bíróság előtt. Az első pénzügyi kötelezettségek kicserélésére szolgáló eljárásra vonatkozott. A második igénypontosorozat a kötelezettségek kicserélésére szolgáló eljárás lefolytatását lehetővé tevő számítógépre, míg a harmadik igénypontosorozat számítógéppel olvasható olyan közegre vonatkozott, amely a kötelezettségek kicserélési eljárását megvalósító programkódot tartalmazott.

A legfelsőbb bíróság szerint az eljárásigénypontok nem voltak szabadalmazhatók, és a többi igénypontot is elutasította, mert megállapította, hogy a rendszerigénypontok semmi lényegeset nem adtak az elvont ötlethez, és így nem voltak szabadalmazhatónak tekinthetők.

A legfelsőbb bíróság többször megerősítette, hogy a szabadalmazhatóság nem függ egyszerűen a fogalmazó ügyességétől. Más szavakkal: a szabadalmazható tárgyra vonatkozó törvény nem olyan, mint egy viaszor, amelyet bármilyen irányba lehet fordítani vagy csavarni.

D) A *Sandoz* 2007. december 27-én benyújtott egy első rövidített új gyógyszerkérelmet (ANDA) az Egyesült Államok Élelmiszer- és Gyógyszerhivatalánál (Food and Drug Administration, FDA), engedélyt kérve, hogy gyárthassa és eladhassa a Copaxone® javasolt generikus változatát a narancs könyvben (Orange Book) bejegyzett szabadalmak lejárata előtt. 2009. június 29-én a *Mylan* is benyújtott egy ANDA-kérelmet. Az ANDA-kérelmekre tekintettel a *Teva* és a *Yeda Research and Development Co., Ltd* (Yeda) különállóan beperelte a Sandozt 2008 augusztusában, továbbá a Mylant és a *Natcót* 2009 októberében New York Déli Körzetének Bíróságánál a narancs könyv szabadalmainak, továbbá az 5 800 808 sz. ('808-as) és a 6 048 898 sz. ('898-as) USA-beli szabadalmuk bitorlásáért. A bíróság végzést adott ki, amellyel megtiltotta a Sandoznak és a Mylannak 2015. szeptember 1-jéig (a '808-as szabadalom lejárati napjáig) a Copaxone® generikus változatainak a forgalmazását.

A kereseteket egyesítették, és 2012. június 29-én a körzeti bíró megállapította, hogy mind a kilenc szabadalom érvényes, érvényesíthető és bitorolva van. Konkrétan a bíró megállapította, hogy a Mylan hét és a Sandoz négy szabadalmat bitorolt.

2013. július 26-án a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal for the Federal Circuit, CAFC) úgy döntött, hogy a szabadalmak közül négy érvényes volt, azonban öt szabadalmat érvénytelennek minősített, mert azok igénypontjai határozatlanok voltak, tekintettel arra, hogy egy szakember nem tudta volna megállapítani az igénypontok határait. Az érvénytelennek talált amerikai szabadalmak száma: 5 800 808, 5 981 589, 6 048 898, 6 620 847 és 6 939 539. Az érvényesnek talált amerikai szabadalmak száma: 6 054 430, 6 342 476, 6 362 161 és 7 199 098. A '808-as szabadalom megsemmisítése azért volt jelentős, mert a narancs könyvben felsorolt szabadalmak közül a legkésőbbi volt a lejárati napja (2015. szeptember 1.); a többi szabadalom azonos napon, 2014. május 24-én járt le. A CAFC az ügyet visszaküldte a körzeti bíróságnak annak meghatározása érdekében, hogy módosítja-e a végzését.

2013. november 13-án a legfelsőbb bíróság megtagadta a Tevának azt a kérését, hogy függessze fel a CAFC döntését. A Teva kérésének elutasítása következtében a kerületi bíróság kénytelen volt követni a CAFC utasítását, és módosítani saját végzését. Ennek eredményeként a Sandoz és a Mylan engedélyt kapott arra, hogy a Copaxone® generikus verzióját 2014. május 24-én (és nem 2015. szeptember 1-jén) forgalomba hozhassa.

A legfelsőbb bíróság 2014. március 31-én különleges végzéssel (Writ of Certiorary) engedélyezte a CAFC döntésének felülvizsgálatát, amit a Teva külön beadványban kért.

A Teva 2014. április 4-én kérelmet nyújtott be John G. Roberts főbírnál, amely arra irányult, hogy a legfelsőbb bíróság vonja vissza a CAFC rendelkezését, amellyel módosította a körzeti bíróság végzését. Kérelmében a Teva azt állította, hogy „valószínűleg helyrehozhatatlan kár érné, ha a végzést nem vonnák vissza”. A Teva érvelése szerint a jogosultság megvonásának elmaradása esetén az alperesek piacra vihetnének olyan termékeket a '808-as szabadalom oltalmi idejének lejártá előtt 15 hónappal, amelyek bitorolják ezt a szabadalmat. A főbíró a Sandoznak és a Mylannak 2014. április 14-ig adott határidőt a Teva kérelmének megválaszolására.

A Sandoz és Mylan 2014. április 14-én közösen elemezte a Teva kérelmét arra hivatkozva, hogy annak engedélyezése számukra végtelen nagy kárt okozna, mert a Teva a generikus változatok bevezetése előtt aláásta az akkori Copaxone®-piacot; a Teva ugyanis 2014. január 28-án FDA-engedélyt kapott a gyógyszer 40 mg-os injekcióinak a forgalmazására, vagyis tönkretenni szándékszik a 20 mg-os piacot, amelyre a Sandoz és a Mylan 2014. február 28-án kívánt belépni.

A Teva 2014. április 17-i válaszában cáfolta a Sandoz és a Mylan érveit.

A főbíró 2014. április 18-án megtagadta a Teva kérelmét, mert nem volt meggyőződve arról, hogy a CAFC döntésének felfüggesztése a Tevának helyrehozhatatlan kárt okozna. Ezért megalapozatlannak találta a Teva rendkívüli kérésének a teljesítését.

E) A *Reuters* 2014. július 4-én jelentette, hogy az amerikai *Anheuser-Busch InBev SA* (A-B) a cseh Ceske Budejovicében (német neve: Budweis) megvásárolt egy Samson nevű kis sörfőzdét. A Samsonnak bizonyos védjegy- és földrajziederetjelző-jogai voltak a Budweiser kifejezéssel kapcsolatban, és időről időre szembeszállt az A-B arra irányuló kísérleteivel, hogy bizonyos európai államokban használja és lajstromoztassa a BUDWEISER és a BUD védjegyet. Ez követett egy hasonló ügyletet 2011 végéről, amikor az A-B bizonyos Budweiser-vonatkozású védjegyeket szerzett egy hasonló vonatkozású jogi személytől: a Budejovicky Mestansky Pivovartól.

Ezzel a szerzeménnyel az A-B lenyelte egyik legfőbb ellenfelét a BUDWEISER és a BUD védjegy globális jogaiért hosszú idő óta vívott harcban, és ez a szerzemény lehetővé tette az A-B számára, hogy zászlót tűzzön le legfőbb ellenfele, az állami tulajdonú Budejovicky Budvar otthonát jelentő városban, vagyis Ceske Budejovicében. A gyakorlatban azonban ez nem hozott lényeges változást az A-B és a Budvar közötti vitákban.

A Budvar jogokat igényel a BUDWEISER védjegyben legalább 1895 óta, ám bár Budweisben a 13. század óta főznek sört. Az A-B BUDWEISER márkanévét 1876-ban vezették be az Egyesült Államokban. A gondok az 1900-as évek elején jelentkeztek, amikor a két vállalat exportálni kezdte termékeit. A számos országban folytatott pereskedés apró részekből álló jogokhoz vezetett. Az A-B termékét Európában BUD-ként ismerik, míg a Budvar sörét az Egyesült Államokban CZECHVAR védjeggyel forgalmazzák. Egy 2012-ben született bírósági döntés alapján mindkét fél engedélyt kapott az Egyesült Királyságban a BUDWEISER védjegy használatára.

Miközben ez a helyzet történelmi és földrajzi gyökerei miatt igen sajátos, rendkívüli óvatosságra int a védjegyek nemzetközi forgalmazása terén olyan termékekkel vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyeket a pillanatnyilag csak hazai forgalmazásra gondoló védjegytulajdonos valamikor a jövőben esetleg exportálni kíván.

F) A 43 éves amerikai *Christopher Renzi* (Renzi) kérelme alapján az USPTO 2009-ben lajstromozta a JBS védjegyet, amelyet Renzi farmernadrágokon és más ruházati termékeken, valamint egy online testkultúra-videón használt. Renzi keresetet nyújtott be a Rhode Islandi Kerületi Bíróságnál (RIKB), kérve, hogy az erősítse meg a jogát a CR7 kifejezés használatára az Egyesült Államokban. Renzit ugyanis a JBS dániai textilipari cég felszólította, hogy hagyja abba a JBS kifejezés használatát, mert az általa birtokolt CR7 védjeggyel gyárt fehérneműt, és tervezi ennek a fehérneműmárkának a bevezetését az Egyesült Államokban. „A CR7 kifejezés annyira szorosan kapcsolódik *Christiano Ronaldo* hírnevéhez, hogy a nagyközönség azonnal feltételezné e kifejezés kapcsolatát a világhírű futballistával” – közölte a JBS az USPTO Védjegy-fellebbezési Tanácsával. A 29 éves Ronaldo egyike a legjobban ismert arcoknak a sportvilágban, hivatalos Facebook-oldalán 93 millió „like” található.

2014. július 28-án benyújtott keresetében Renzi arra hivatkozott, hogy a kifejezés nevének kezdőbetűiből és október 7-i születési időpontjából tevődik össze.

Renzi ügyvédje azt mondta a Reuters hírügynökségnek, hogy bár a portugál sztár híresebb használója a CR7 kifejezésnek, az ügyet nyilván az nyeri meg, aki a kifejezést először használta. „Mi be tudjuk bizonyítani, hogy mi voltunk az Egyesült Államokban a CR7 név első használói a kereskedelemben” – tette hozzá.

G) Az ékszerész Fabergé 2014 júniusában „szégyentelen” védjegybitorlásért beperelte a vendéglős Faberge-et, aki neve utolsó betűjén nem használ ékezetet, és az „a” betűt az Eiffel-torony képével helyettesíti. Azt is kifogásolta, hogy Faberge New York-i éttermének bejáratán lemásolta az ő londoni gyémántüzletének bíbor- és aranyszínű kialakítását. Fabergé további vádként említette, hogy Faberge étlapján olyan ételnevezések szerepeltek, amelyek az ékszerész cég történetére utaltak.

A Fabergé ékszerész céget 1842-ben Szentpéterváron alapították, és hírnevét a cári család számára készített ékszertojások alapozták meg.

A New York-i étterem tulajdonosa azzal érvelt, hogy a fogyasztókat a két vállalat nem téveszti meg, mert ő marhaszeleteket árul ékszerek helyett, de elfogadta New York Északi Kerületi Bírósága bírójának, John Gleesonnak a döntését, aki elrendelte, hogy Faberge az

írásmód és a kiejtés különbségének ellenére 2014. augusztus végéig változtassa meg éttermének a nevét. Emellett a vendéglősnek 25 000 USD kártérítést kell fizetnie, és cégnevét le kell takarnia, amíg új nevet nem kezd el használni.

A Faberge étterem New York Brooklyn kerületében 2013-ban nyílt meg.

H) A *Gillette*, a Procter & Gamble leányvállalata hét mintaszabadalommal és egy hasznossági szabadalommal rendelkezik. 2014. augusztus 27-én egy ohioi kerületi bíróságnál pert indított az észak-karolinai *Rocusa International* (Rocusa) online üzlet ellen, azt állítva, hogy az Mach, Fusion és Venus borotvapenge-patronjainak és egyéb termékeinek a „generikus” változatait árusítja más elnevezéssel, így például „Generic ORAL B replacement heads” névvel, és ezzel a Rocusa „szándékosan utánozza és közvetlenül másolja” legjobban fogyó borotva- és egyéb termékeinek az értékes egyedi és megkülönböztető díszítő és nem funkcionális kivitelezését. Ezért a Gillette azzal vádolta a Rocusát, hogy az szándékosan bitorolja mintaszabadalmainak és hasznossági szabadalmának a jogait. Állítása szerint a Rocusa nemcsak közvetlenül, hanem közvetve is bitorolt azzal, hogy más weboldalakon is eladásra ajánlotta termékeit.

A Gillette 1998-ban bevezetett MACH3 borotvájának a kifejlesztése 750 millió USD-nél többbe került, és ez volt a világon az első hárompengés borotvakészülék.

Argentína

A Polgári Fellebbezési Bíróság (PFB) 2013. július 12-én megerősítette az elsőfokú bíróság döntését, amely elutasított egy a DINATEC védjegy használata ellen benyújtott ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmet. Az utóbbi kérelmet a felperes a TRIPS-megállapodás 50. cikke alapján nyújtotta be az általa korábban lajstromoztatott DINA és DIN DINA védjegy alapján.

A PFB döntésében megállapította, hogy bár kivételes körülmények között lajstromozatlan védjegyek, amelyeket széles körűen használtak és goodwillre tettek szert, védjegyoltalmat nyerhetnek, azonban az adott ügyben ilyen különleges körülmények nem forogtak fenn.

Brazília

A *João Andante* (João) cég a Brazil Védjegy hivatalnál (BVH) lajstromoztatta az alábbi ábrás JOAO ANDANTE védjegyet:

Ez ellen adminisztratív törlési eljárást indított a BVH-nál az alábbi ábrás JOHNNIE WALKER védjegyére hivatkozó angol *Diageo Brands B. V.* (Diageo) vállalatcsoport:

A Diageo arra hivatkozott, hogy a João utánozta az ő márkanevét, és hangsúlyozta, hogy az alperes nyilvánvalóan rosszhiszeműen járt el védjegyének utánzásakor.

A BVH helyt adott a Diageo keresetének, és törölte a João védjegyét.

Ezt követően a João O ANDANTE szöveggel használja ábrás védjegyét, bár kétséges, hogy ez elegendő lesz-e a Diageo részéről egy új lépés elkerülésére.

Dél-Szudán

Dél-Szudán igazságügy-minisztere bejelentette, hogy az 1969. évi szudáni védjegy törvény rendelkezései szerint elkezdik a védjegybejelentések elfogadását.

Egyesült Arab Emírségek

Az osztrák *Bremstaller Gesellschaft* (Bremstaller) 2011. március 27-én az Egyesült Arab Emírségek Védjegy hivatalánál lajstromoztatta az ECOTHERM védjegyet.

Egy *Ecotherm General Contracting LLC* (Ecotherm) nevű vállalat 2012. június 21-én kérelmet nyújtott be az ECO THERM ábrás védjegy lajstromozása iránt. A védjegyet elfogadták, és 2013. november 4-én publikálták a hivatalos közlönyben. Az ezt követő 30 napos felszólalási határidőn belül a védjegy lajstromozása ellen felszólalt a Bremstaller a következő okok alapján:

- korábbi lajstromozása alapján elsőbbsége van, és
- védjegyét a 11. áruosztályban lajstromozták, míg a kifogásolt védjegybejelentés a 37. áruosztály szolgáltatásaira vonatkozik, de minthogy mindkét áruosztály építés vonatkozású, nagy az áruk és a szolgáltatások forrásának összetévesztési valószínűsége.

A védjegy hivatal helyt adott a felszólalásnak, és törölte a kifogásolt védjegybejelentést.

Egyesült Királyság

A Philips, a holland elektronikus világcég az Egyesült Királyságban a japán Nintendóval szemben csatát nyert, amelyben a Nintendo Wii készülékéről a Philips azt állította, hogy az bitorolja két szabadalmát: az 1 573 498 sz. európai szabadalmat, amely irányítókészüléken alapuló interfészrendszert használ, és a 2 093 650 sz. európai szabadalmat, amely virtuális testben egy modelltestet ír le.

A Nintendo Wii konzolja lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy kéz- és testmozdulatokkal vezéreljék a képernyőn történeteket. A játékok példaként említjük a Wii-teniszt és a Wii-ökölvívást.

A Philips 2012-ben indított pert a Nintendo ellen az Egyesült Királyságban, és bírósági eljárásokat indított Németországban, Franciaországban és újabban az Egyesült Államokban is. A Felsőbíróság (High Court) 2014. június 20-i döntésében megállapította, hogy a Nintendo bitorolta a Philips két szabadalmát, amelyek mindegyike kézjelek és kézmozdulatok észlelésére vonatkozott.

A Philips egy harmadik szabadalmát, a 0 808 484 sz. európai szabadalmat, amely egy virtuális test mozgását vezérlő eljárásra és készülékre vonatkozik, a Felsőbíróság érvénytelennek nyilvánította. Colin Birss bíró a döntésben megállapította, hogy az általános tudás nem ölel fel olyan berendezést, amely fizikai mozgásszenzort egyesít egy másik szenzor-készülékkel, és nem meggyőzők azok az érvek, amelyeket a Nintendo adott elő a két szenzor egyesítésére. A döntés azt is megállapítja, hogy az általános tudás nem foglal magában olyan játékot, amely kézmozdulatok elemzésén alapszik.

A Nintendo közölte, hogy az a két szabadalom, amelyet állítólag ő bitorolt, érvénytelen, és fellebbezni fog a döntés ellen.

Európai Bíróság

Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU) főtanácsnok, Cruz Villalón 2014. augusztus 7-én egy nem kötelező döntésben meghatározta, hogy megtermékenyítetlen humán petesejtek, amelyek osztódását és további fejlődését partenogénézissel stimulálták, a biotechnológiai találmányok jogi oltalmára vonatkozó 98/44/EC-irányelv 6(2)(c) cikke szerint mindaddig nem esnek a „humán embriók” kifejezés hatálya alá, amíg nem képesek humán lényekké fejlődni, és genetikailag nem manipulálták őket ilyen képesség megszerzése céljából.

Az ügyet Anglia és Wales Felsőbírósága utalta a CJEU-hoz az Egyesült Királyság Szellemi tulajdon-védelmi Hivatala (U.K. Intellectual Property Office, UKIPO) azon döntése ellen benyújtott fellebbezés ügyében, amely szerint az *International Stem Cell Corp.* (ISC) nem szabadalmaztathat eljárást pluripotens humán őssejtvonalak előállítására partenogenetikusan

aktivált oocitákból (amelyeket partenotokként említünk), valamint ezekkel az eljárásokkal előállított összejtvonalakat.

A főtanácsnok annak megállapításával jutott erre a következtetésre, hogy a Brüstle-ügyben hozott döntés [Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 2. sz., p. 141–142.] nem kívánt ellentétes eredményt. E döntés szerint a bíróság 2011-ben azt hitte, hogy szomatikus-sejtmag-átvitelnek alávetett megtermékenyített peték, partenotok és megtermékenyítetlen peték funkcionálisan egyenértékűek voltak, mert abban az időben a tudomány és a bíróság előtti feljegyzések nem tisztázták, hogy a partenotok további manipuláció nélkül nem tudnak emberi lényekké fejlődni – azok egyszerűen blasztocisza fázissá fejlődnek, amelyből fejlődhetnek pluripotens, de nem totipotens őssejtek. A főtanácsnok a különbséget jelentősnek találta, és leírta, hogy a totipotens sejtek képesek bármilyen humán sejttypussá – ideértve az extraembrionális szövetet – és teljes emberi lénnyé is fejlődni, míg a pluripotens sejtek a testet felépítő bármilyen sejtje fejlődhetnek, de extraembrionális szövevé nem, és ezért nem fejlődhetnek emberi lénnyé.

Európai mintatörvény

Az 1990-es években széles körű vita folyt arról, hogy az európai mintatörvénynek kell-e és milyen mértékben védenie a pótalkatrészeket, különösen a gépkocsi-pótalkatrészeket. Ez volt az egyik fő oka a közösségi mintarendelet és a mintairányelvek késedelmes elfogadásának, sőt, ez majdnem meggátolta az Európai Unió tagállamai nemzeti mintatörvényeinek a harmonizálását.

Ennek a vitának (amely főleg az Európai Unió intézményei és az európai gépkocsigyártók között zajlott) az ideiglenes eredménye a mintairányelv 14. cikkében lefektetett „befagyasztás plusz”-megoldás volt, valamint a „javítási cikkely” megvalósítása a közösségi mintarendelet 110(1) cikkében. Az utóbbi rendelkezés szerint „közösségi mintaoltalom nem létezhet olyan mintával kapcsolatban, amely összetett termék olyan alkatrészét képezi, amelyet ennek az összetett terméknek a javítására használnak úgy, hogy annak eredeti megjelenését állítják helyre”. Nemzeti szinten a „freeze-plus” megoldás a mintairányelv része lett, amelynek 14. cikke szerint az Európai Unió 28 tagállama számára megengedik, hogy hatályban tartásuk meglevő jogi rendelkezéseiket, azonban ha változtatni kívánják nemzeti törvényeiket, ezt a liberalizáció érdekében kell megtenniük, vagyis fennálló rendelkezéseikbe csak akkor vezethetnek be változásokat, ha azok célja az ilyen alkatrészek piacának liberalizálása. Ma a 28 tagállam közül tizenegy liberalizálta nemzeti pótalkatrész-piacát.

A tárgyalások egy új fordulóján a mintairányelv 14. cikkének revíziója (amit a mintairányelv 18. cikke ír elő) oda vezetett, hogy az Európai Bizottság javasolta a mintairányelv módosítását egy „javítási cikkely” bevezetésével is. Az Európai Parlament 2007. december 12-én módosításokkal elfogadta ezt a javaslatot, és továbbította a Tanácsnak. A Tanács azonban a mai napig nem hozott döntést, aminek az az oka, hogy az Európai Unió leg-

nagyobb gépkocsigyártó országai, nevezetesen Németország és Franciaország ellenezte a pótalkatrészipiac liberalizálását.

A legújabb fejlemény, hogy az Európai Unió hivatalos közlönyének 57. kötete, amely 2014. május 21-én jelent meg, az „Elavult bizottsági javaslatok visszavonása” fejezetben arról számol be, hogy visszavonták az Európai Bizottság alábbi című javaslatát: „Az Európai Parlament és a Tanács tervezete a minták jogi oltalmára vonatkozó 98/71/EK irányelv módosításáról”. Ennek megfelelően jelenleg befejezettnek kell tekinteni az európai mintatörvény harmonizálására és egy egész Európára érvényes „javítási paragrafus” létrehozására vonatkozó erőfeszítéseket.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) Bővített Fellebbezési Tanácsát (Enlarged Board of Appeal) nemrég felkérték annak a kérdésnek az eldöntésére, hogy egy, az ESZH felszólalási eljárásában elvégzett módosítást milyen mértékben lehet megtámadni világosság hiánya miatt. A fellebbezési tanács (FT) által a T 373/12 ügyben feltett műszaki kérdés már engedélyezett igénypontok kombinációja folytán bekövetkező módosításokra vonatkozik. Az ilyen kérdést a múltban erősen vitatták.

Az 1993. március 31-én kiadott G 9/91 sz. döntéssel kapcsolatban a Bővített Fellebbezési Tanács általános alapon már állást foglalt egy ilyen ügyben, megállapítva, hogy felszólalási vagy fellebbezési eljárások folyamán egy szabadalom igénypontjainak vagy egyéb részeinek a módosítása esetén az ilyen módosításokat alapvetően meg kell vizsgálni az Európai Szabadalmi Egyezmény követelményeivel való összeférhetőség szempontjából.

Ez a döntés azonban nem teljesen tisztázta a „módosítások” kifejezés jelentését, mert a tanács nem fejtette ki, hogy azt hogyan kell érteni: az bármilyen változásra, vagyis sajtóhibákra is vonatkozik-e egy igénypontban, vagy pedig csupán olyan módosításokra, amelyek lényeges természetűek.

Az ilyen bizonytalanság a fellebbezési tanácsok számos olyan döntéséhez vezetett, amelyben a „módosítás” kifejezés jelentését tárgyalták meg. A legtöbb döntés arra a következtetésre jutott, hogy a világosság vizsgálatára csak akkor van szükség, amikor a módosítások az igénypont tartalmának műszakilag lényeges változását okozzák (vagyis nem csupán sajtóhibák).

Mindazonáltal a fellebbezési tanácsok joggyakorlata még mindig nem egységes azzal kapcsolatban, hogy a módosítás világosságát akkor is vizsgálni kell-e, amikor a módosítás már engedélyezett független és függő igénypontok kombinációjából ered. A fellebbezési tanács döntése a T 459/09 sz. ügyben többek között megállapította, hogy egy módosított igénypont világosságát akkor is vizsgálni kell, ha a módosítás csupán az engedélyezett szabadalom igénypontjainak szó szerinti kombinációjából áll.

A Bővített Fellebbezési Tanácsot most felkérték arra, hogy foglaljon végleg állást ebben a sokat vitatott kérdésben, hogy ezáltal biztosítsa a vonatkozó jogszabály egységes alkalmazását.

B) Az Európai Szabadalmi Szervezet Adminisztratív Tanácsa (AT) Hágában 2014. június 25-én és 26-án tartott összejevetelén további három évvel, vagyis 2018. június 30-ig meghosszabbította az ESZH elnökének, Benoît Battistellinek az elnöki megbízatását.

Október 26-i hatállyal kinevezte *Josef Kratochvilt* (Csehország) a Műszaki és Működési Támogató Bizottság (Technical and Operational Support Committee, TOSC) vezetőjévé, és 2014. július 1-jei hatállyal *Bucura Ionescut* (Románia) a TOSC helyettes vezetőjévé. A tanács 2014. június 26-i hatállyal kinevezte továbbá *Patricia Garcia-Escuderot* (Spanyolország) és *Marco Dinist* (Portugália) az Európai Szabadalmi Akadémia Ellenőrző Tanácsának tagjává.

C) 2014. június 25-én Amszterdamban lerakták az ESZH-nak a francia *Jean Nouvel* és a holland *Diederik Dam* által tervezett új épülete alapkövét. Ezt az aktust közösen végezte *Mark Rutte*, Hollandia miniszterelnöke és Benoît Battistelli, az ESZH elnöke.

A 2017-ben elkészülő, 80 000 m² alapterületű épület egy 1972-ben emelt, 86 m magas és most lebontott torony helyére kerül, amelyben a Nemzetközi Szabadalmi Intézet működött, és amely 1978-ban beolvadt az ESZH-ba.

Az új épület létrehozását és felépítését teljes mértékben az ESZH finanszírozza; az előirányzott költség 205 millió EUR.

A holland miniszterelnök ünnepi beszédében rámutatott, hogy Hollandiának sok tudományfejlesztő intézete van, és az innovatív európai gazdaságok között az elmúlt évben a negyedik helyről a harmadikra lépett; az európai szabadalmi bejelentések száma 17%-kal, 7500-ra nőtt.

Az ESZH jelenléte Hágában évente 560 millió EUR többletet ad a holland gazdaságnak, és mintegy 5500 munkahelyet teremt.

Jelenleg az ESZH hágai részlegének 2700 alkalmazottja van; többségük magasan képzett mérnök és tudós, akik szabadalmi elővizsgálóként dolgoznak a műszaki tudomány valamennyi területén.

A hágai intézmény a szabadalmak és a műszaki irodalom terén a világ legnagyobb gyűjteményét birtokolja, amely 120-nál több adatbázisban 600 milliót meghaladó adategységet tartalmaz.

Az Európai Unió Bírósága

A) A *Coty*, a híres francia parfümgyártó cég színes üvegben árusítja a „Davidoff Cool Water Woman” felirattal ellátott parfümjét.

A *First Note*, egy belga illatszer-nagykereskedő 2007 januárjában egy férfinak eladott egy „Blue Safe for Women” nevű parfümöt. Ez a férfi összevásárolt néhány ilyen terméket a First Note üzleteiben, majd Németországban újra eladta azokat.

Válaszként a Coty beperelte a First Note-ot, azt állítva, hogy a parfüm terjesztése hasonló üvegben védjegybitorlást, továbbá törvénytelen összehasonlító hirdetést és tisztességtelen utánzást jelent.

A keresetet a német elsőfokú bíróság és a német fellebbezési bíróság egyaránt elutasította, arra hivatkozva, hogy egy német bíróságnak nincs nemzetközi joghatósága.

A Coty ezután a Szövetségi Legfelsőbb Bírósághoz (Bundesgerichtshof, BGH) nyújtott be fellebbezést, amely az ügyet az Európai Unió Bíróságához utalta. A BGH lényegileg azt kérdezte a CJEU-től, hogy egy olyan tagországi (németországi) bíróság, amely országban egy hamis árut újra eladnak, ítélkezhet-e ennek az árunak az eladójával szemben, ha az utóbbi székhelye egy másik tagállamban (Belgium) van.

A CJEU 2014. június 5-i döntésében nemleges választ adott, megállapítva, hogy a „tagállamban, amelyben a bitorlás tényét elkövették” fogalmat a 40/94 sz. rendelet 93(5) cikke szerint úgy kell értelmezni, hogy egy hamis árunak egy tagállamban való eladása esetén, amit a vásárló által egy másik tagállamban való eladás követ, nem engedi meg joghatóság létrehozását abból a célból, hogy az bitorlási ügyet hallgasson meg az eredeti eladó ellen, aki saját maga nem is tett semmit abban a tagállamban, ahol a felkért bíróság székel. Vagyis a Coty Németországban nem léphet fel a hamis termékek belgiumi eladója ellen.

A CJEU az ügyet visszaküldte a BGH-nak.

B) Az *AstraZeneca AB (Astra) v. Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks*-ügyben Anglia és Wales Felsőbíróságának a kérésére a CJEU úgy döntött, hogy a Svájci Orvosi Termékek Intézete (SwissMedic) által egy orvosi termékkel kapcsolatban kiadott adminisztratív engedélyt, amelyet Liechtensteinben önműködően elismernek, a 469/2009 EC számú rendelet 13(1) cikke szerint első engedélynek kell tekinteni ennek a gyógyászati terméknek a forgalomba hozatalához kiegészítő oltalmi tanúsítvány (supplementary protection certificate, SPC) elnyerése szempontjából.

Ez vonatkozik olyan körülményekre is, amikor az engedély időben megelőzi ugyanezen gyógyászati termékre akár az Európai Gyógyszerügynökség (European Medicines Agency), akár az Európai Unió tagállamainak vonatkozó hatóságai által kiadott forgalombahozatali engedélyt, összhangban azokkal a követelményekkel, amelyek le vannak fektetve a 2001/83/EC irányelvben az emberi használatra vonatkozó gyógyászati termékekkel kapcsolatban.

Az Astra azon a nézeten volt, hogy SPC-célokra az „első engedélynek” összhangban kell lennie az Európai Unió alkalmazható törvényes követelményeivel (2001/83 sz. irányelv), de eltérő a helyzet a svájci forgalmazási engedély esetében. A CJEU tisztázta, hogy az Astra 2004. évi svájci forgalmazási engedélye, nem pedig 2009. évi európai uniós forgalmazási engedélye az „első engedély” az SPC oltalmi idejének számítása szempontjából. Ennek eredményeként az SPC oltalmi ideje ebben az esetben jelentősen csökkent. A CJEU döntésének előfeltétele ebben az esetben az a tény volt, hogy egy svájci forgalmazási engedélyt Liechten-

steinben önműködően elismernek, és Liechtenstein az Európai Gazdasági térség tagjaként az Európai Unióval kölcsönös elismerési egyezményre lépett.

Emellett a CJEU rendelkezése fontos a 2001/83 sz. irányelv 10. cikke és a gyógyszerészeti termékek adatkizárólagosságának időtartama szempontjából. Elvileg egy bejelentőtől nem kívánják, hogy benyújtsa előklinikai és klinikai próbák eredményeit, ha bizonyítani tudja, hogy a gyógyászati termék egy referencia gyógyászati termék generikuma, amelyet egy tagállamban vagy az Unióban legalább nyolc éve engedélyeztek. Egy ilyen generikus gyógyászati terméket nem lehet forgalomba hozni, amíg legalább tíz év el nem telt a referenciatermék kezdeti engedélyezésétől. Ezért az „első engedély” időpontja lényeges, és a vállalatoknak figyelembe kell venniük, hogy a jövőben egy svájci forgalmazási engedélyt az adatkizárólagossági időtartam szempontjából „első engedélynek” fognak tekinteni.

C) A CJEU 2014. július 10-én úgy döntött, hogy az *Apple* védjegyeztetheti üzleteinek elrendezését.

A döntés előzménye, hogy a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal (Deutsche Patent- und Markenamt, DPMA) 2013 januárjában elutasította az Apple ilyen tárgyú védjegykérelmét, ami ellen az Apple a Szövetségi Szabadalmi Bíróságnál (Bundespatentgericht, BPG) nyújtott be fellebbezést.

A BPG szintén elutasította az Apple kérelmét arra hivatkozva, hogy az üzlet megjelenését mutató mintát a fogyasztók nem társítanák a termékek kereskedelmi eredetével.

Ezután az Apple a CJEU-hoz fordult, és azt kérte, állapítsa meg, hogy a lajstromoztatni kívánt minta megkülönböztette-e termékeit és szolgáltatásait más áruktól és szolgáltatásoktól. Az Apple üzletei jól ismertté váltak tágas elrendezésük és a termékek bemutatására szolgáló fehér pultok miatt. Az üzletekben nincs ellenőrzés, és az elárúsítók távirányított pénztárkészülékeket használnak.

A CJEU döntése megállapította, hogy a lajstromoztatni kért minta elegendő megkülönböztetőképeséssel rendelkezett ahhoz, hogy védjegyoltalmat lehessen rá adni.

D) A CJEU elutasította a *Bimbo* cég keresetét, amelyben a Bimbo a 30. áruosztályban a BIMBO DOUGHNUTS (Bimbo-fánk) védjegy közösségi lajstromozását kérte teszta- és péktermékekre, különösen fánkokra, megállapítva, hogy fennállt az összetévesztés valószínűsége egy korábbi nemzeti DOUGHNUTS védjeggyel.

A *Panrico* a 2007/2009 sz. Európai Uniói Rendelet 8(1)(b) cikkére hivatkozva felszólalt a lajstromozás ellen számos korábbi nemzeti és nemzetközi védjegy alapján, ideértve a *spanyol DOUGHNUTS* szóvédjegyet, amelyet tesztatermékekre és -készítményekre, valamint kör alakú kekszre lajstromoztak a 30. áruosztályban., A felszólalásnak helyt adott az Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (Office for Harmonization in the Internal Market, BPHH) Felszólalási Osztálya, Fellebbezési Tanácsa és az Általános Bíróság (General Court, GC) is azon az alapon, hogy megállapították: fennállt a védjegyek összetévesztésének a valószínűsége.

Ezután a Bimbo a CJEU-hoz nyújtott be fellebbezést. A CJEU döntése figyelembe vette, hogy független megkülönböztető szerepet tulajdonítottak egy összetett védjegy elemeinek.

Rendes körülmények között az átlagos fogyasztó egy védjegyet egészként vesz figyelembe, és nem elemzi annak különböző részleteit, vagyis védjegyeket úgy kell összehasonlítani, hogy mindegyiket egészként vizsgálják. A hasonlóság megítélését csak akkor lehet az uralkodó elem alapján megítélni, ha a védjegy összes egyéb eleme elhanyagolható. Egy összetett védjegy egy eleme nem tartja meg független megkülönböztető szerepét, ha a védjegy egyéb komponenseivel vagy komponenseivel együtt ez az elem olyan egységet képez, amely eltérő jelentéssel bír, ha ezeknek a komponenseknek a jelentésével külön-külön hasonlítják össze.

A CJEU megállapította, hogy először a kérelmezett védjegy által a célközönségre gyakorolt általános benyomást kell meghatározni. Ez magában foglalja a védjegy komponensei viszonylagos súlyának az elemzését a célközönség észlelésében. Ha egyszer már meghatározták az átlagos benyomást, a megtévesztés valószínűségét annak az általános benyomásnak a fényében lehet meghatározni, amelyet a védjegyek és az összes lényeges tényezők gyakorolnak az esetre. A CJEU egyetértett a GC-nek azzal a véleményével, hogy a *Medion*-ügy szerinti jogesetből világosan kitűnt, hogy a CJEU nem vezetett be könnyítést abban az ügyben az összetévesztés valószínűségének felbecsülését szabályozó elvekből. A *Medion*-döntés átlagos kifejezésekkel azt jelenti, hogy ha egy összetett védjegy egy eleme azonos vagy hasonló egy korábbi védjeggyel vagy védjegyhez, és jelentősen hozzájárul ennek a védjegynek az imázsához, amely megmaradt a köz emlékezetében (annak ellenére, hogy ennek a védjegynek egy másik eleme döntőbb lehet), ezt figyelembe kell venni az összetett védjegy és a korábbi védjegy közötti hasonlóság felbecsülésekor, és ezért az említett elem fontos az összetévesztés valószínűségének a meghatározásakor.

Ebben az esetben a GC megállapította, hogy ha a „Bimbo” elem uralkodó volt a lajstromoztatni kívánt elemben, a „doughnuts” elem nem volt elhanyagolható a védjegy által keltett általános benyomás szempontjából. Az utóbbi elem jelentés nélküli volt a vonatkozó (spanyol) közönség számára, így a „Bimbo” elemmel kombinálva nem képezett olyan egységet, amely eltérő jelentésű a különálló elemek jelentésével összehasonlítva. Vagyis a „doughnuts” elem független megkülönböztető szerepet játszott a kérelmezett védjegyben, és figyelembe kellett venni az összetévesztés valószínűségének általános megítélésekor.

A fentiek következtében a CJEU megállapította, hogy a GC helyesen alkalmazta a 8(1)(b) cikket annak megállapításakor, hogy fennállt az összetévesztés valószínűsége.

E) A CJEU 2014. augusztus 7-én arról döntött, hogy adható-e kiegészítő oltalmi tanúsítvány a növényvédő szerekben kiegészítőként használt „széfenerekre” (angolul: safener). A széfener a növényvédőszer-készítmények olyan komponense, amely önmagában nem rendelkezik peszticid vagy herbicid hatékonysággal, azonban csökkenti a hatóanyag bizonyos növényekre kifejtett toxikus hatását, vagyis növeli egy növényvédő szer hatékonyságát szelektivitásának javítása és toxikus vagy ekotoxikus hatásának korlátozása által.

SPC-k az Európai Unió országaiban növényvédő szerekre, így peszticidekre vagy herbicidekre az 1990-es évek közepétől voltak szereshetők. A növényvédő szerek forgalmazását engedélyező eljárás során ki kell mutatni az engedélyező számára, hogy a termék kellően

hatékony, és nem fejt ki káros hatást az emberi vagy állati egészségre, vagy elfogadhatatlan befolyást a környezetre. Az SPC-ket azért vezették be kiegészítő oltalmi formaként, hogy kárpótolják a szabadalomtulajdonosokat a növényvédőszer-termék kereskedelmi kihasználásának azért a késedelméért, amely annak tulajdonítható, hogy ezeket a vizsgálatokat el kell végezni a forgalmazási engedély elnyeréséhez.

Miként bármilyen egyéb vegyszeti termék, a széfenerék is szabadalmazhatók önmagukban, függetlenül attól a növényvédelmi terméktől, amellyel együtt formulázzák őket. A *Bayer*nek szabadalma van az izoxadifen széfenerre, amely részét képezi két bevált növényvédőszer-készítménynek. A Bayer SPC segítségével kívánta meghosszabbítani ennek az anyagnak az oltalmi idejét. A Német Szabadalmi és Védjegy hivatal és a Szövetségi Szabadalmi Bíróság bizonytalan volt az oltalom megadásának lehetőségében, és ezért az ügyet a CJEU-hoz utalták.

A növényvédő szerek kiegészítő szabadalmi oltalmát engedélyező, 1610/96 sz. rendelet (a növényvédelmi SPC-rendelet) a „termék” kifejezést mint „egy növényvédelmi termék hatóanyagát vagy hatóanyagainak kombinációját” határozza meg. A CJEU-nak arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy – mivel a széfenereknek legfeljebb közvetett hatásuk van a növényekre vagy káros szervezetekre – a növényvédelmi SPC-rendelet értelmében a széfenerekre kiterjed-e a „hatóanyag” kifejezés.

A CJEU megállapította, hogy a „hatóanyag” kifejezés a növényvédelmi SPC-rendeletben olyan anyagokra vonatkozik, amelyek saját maguk rendelkeznek toxikus, fitotoxikus vagy növényvédő hatással. A rendelet azonban nem tesz különbséget a közvetlen vagy közvetett hatás között, ezért a CJEU nem látott okot arra, hogy az „aktív anyagok” kifejezést olyanokra korlátozza, amelyek hatását közvetlennek lehet tekinteni.

Emellett a CJEU azt is megállapította, hogy az SPC engedélyezésére vonatkozó rendelethez magától a forgalmazási engedély-megadási eljárástól különálló törvénykezési eljárásban hozták. Ezért, még ha a széfenereket a hatóanyagoktól külön szabályozták is, szükség van arra, hogy a többi komponensre vonatkozó adatokat is benyújtsanak, amikor a hatóanyag forgalmazási engedélyét kérelmezik.

A fentiek alapján a CJEU megállapította, hogy egy széfeneret tartalmazó növényvédő termék forgalmazási engedélyezése késleltetné a széfenerre adott szabadalom kereskedelmi kihasználását. Ilyen okok miatt a CJEU a növényvédelmi SPC-re vonatkozó rendeletben a „termékre” vonatkozó kifejezést úgy értelmezte, hogy az egy széfenerként való felhasználásra szánt termékre is vonatkozhat, ahol ez az anyag önmagában is kifejt toxikus, citotoxikus vagy növényvédő hatást.

A CJEU-nak ez a nézete némileg ellenkezik a gyógyászati segédanyagokra vonatkozó korábbi nézettel, amely az ilyen anyagokat saját joguk alapján szabadalmazásra alkalmatlannak tekintette. A CJEU azonban ezt az esetet eltérőnek vélte azon az alapon, hogy egy széfener hatásmódja nem hasonlítható szükségszerűen össze egy gyógyászati termék segéd-

anyagáéval, és hogy egy széfener néha lényeges egy hatóanyag használatához, hiszen egyes esetekben a hatóanyag nem kaphat forgalmazási engedélyt a széfener nélkül.

A CJEU döntése világos, különösen, ha a kombinációs termékekre vonatkozó SPC-kérelmek ügyében hozott döntésekhez viszonyítjuk, vagyis az SPC-kérelmezők a széfenek vonatkozásában egyértelműen láthatják kedvező esélyeiket.

Európai védjegyrendszer

2014. július 23-án az Állandó Képviselők Bizottsága (Committee of Permanent Representatives, COREPER) közös álláspontban egyezett meg az Európai Unió védjegyrendszerének korszerűsítéséről. Ez a döntés követte a reformcsomag Európai Parlament általi elfogadását 2014. február 25-én és az Európai Unió Tanácsa által 2014 májusában kiadott jelentést arról, hogy az elmúlt hónapokban számos fontos kérdést megtárgyaltak. A jelenlegi rendszer reformja főleg a következő kérdéseket fogja érinteni:

- az üzleti feltételek megjavítása a védjegyvitalom hatékonyabbá tétele érdekében az Európai Unió területén átmenő hamis áruk ellen;
- az innováció és a gazdasági növekedés elősegítése a védjegyrendszer elérhetőségének és hatékonyságának növelése útján az Európai Unióban; és
- a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal és a nemzeti hivatalok közötti együttműködés elősegítése.

A COREPER most felkérte az Európai Unió Tanácsának olasz elnökségét, hogy folytasson tárgyalásokat az Európai Parlamenttel gyors megállapodás létrehozása érdekében.

Franciaország

A tárgyalt ügyben az alperes 2012. október 2-án védjegybejelentést nyújtott be az „alphazome” kifejezés lajstromozása iránt „zom”-ok szerkesztésére vonatkozó termékekre és szolgáltatásokra. A „zom” kifejezés itt szokatlan geometriájú épületre vonatkozik.

A felperes, aki 2007. október 29. óta birtokolta az *alphazomes.org* doménnevet, felszólalt a Szellemtulajdon-védelmi Intézetnél az alperes védjegybejelentése ellen, azzal érvelve, hogy a védjegy nem lajstromozható, mert neki (a felperesnek) a szellemtulajdon-védelmi törvénykönyv L712-4 cikke alapján korábbi jogai vannak a lajstromozatlan, jól ismert ALPHAZOMES védjegyre. Állításának alátámasztására a felperes tájékoztatást nyújtott be a doménnévre, az arra vonatkozó weboldalra, az évenkénti látogatók számára, továbbá a doménnév több könyvben és cikkben való előfordulására vonatkozóan, és beadványához egy DVD-t is csatolt.

Az intézet igazgatója 2013. február 5-én elutasította a felszólalást azon az alapon, hogy a felszólaló elmulasztotta igazolni az ALPHAZOMES lajstromozatlan védjegy jól ismert voltát. 2013. február 26-án a felszólaló fellebbezést nyújtott be a Bordeaux-i Fellebbezési Bíróság-

nál, majd 2014. január 31-én egy végső beadványt, kérve az intézet döntésének törlését és annak a ténynek a megerősítését, hogy a doménnév a szellemi tulajdon-védelmi törvénykönyv L712-4 cikke szerint korábbi jogot képez. A bíróság 2014. március 10-én elutasította a fellebbezést, mert a felszólaló bizonyítékait nem tekintette elegendőnek annak megállapításához, hogy a lajstromozatlan védjegy, amelyre támaszkodni kívánt, valóban jól ismert volt a vonatkozó közönség és a francia piac lényeges részében. Azt is figyelembe vette, hogy a zomok iránt lényegileg korlátozott közönség érdeklődik.

A bíróság azokat az érveket, amelyeket a felszólaló a végső beadványában adott elő, eljárási okokból elutasította.

Fülöp-szigetek

A) A *Starwood Hotel & Resorts Worldwide Inc.* (Starwood), a világhírű W szállodák tulajdonosa és működtetője, felszólalt a *W Land Holdings Inc.* (WLH) által a Fülöp-szigeteki Védjegy hivatalnál benyújtott védjegybejelentés ellen, amelyben WLH a „W” betű védjegyként való lajstromozását kérte ingatlanügynöki tevékenységre (lényegileg társasházfejlesztésre). A Starwood a védjegy hivatalnál bizonyította, hogy:

- a W védjegyre korábbi védjegybejelentése van, és
- W védjegye jól ismert, és a Párizsi Unió Egyezmény alapján jogosult az oltalomra.

A védjegy hivatal igazgatója a Starwood javára hozott döntést, ami miatt a WLH a hivatal vezérigazgatójához fordult, azt állítva, hogy védjegyének lajstromozásából nem származna zavar, mert a Starwood védjegyét szórakoztatási célokra használják.

A vezérigazgató 2014. januárban úgy döntött, hogy tagadhatatlan a védjegyek hasonlósága. Hangsúlyozta a védjegy azon funkcióját, hogy rámutasson a hozzá tartozó áruk eredetére és tulajdonosára. A WLH által benyújtott védjegykérelem lajstromozása zavarhoz vezetne a felek árui és szolgáltatásai közötti különbségek ellenére. A Starwood kiegészítő bizonyítékokat nyújtott be annak igazolására, hogy a W védjegyet a Fülöp-szigeteken ténylegesen használta, mert egy interaktív weboldalon keresztül lehetővé tette Fülöp-szigeteki lakosok számára, hogy szállodaszolgáltatásokat foglaljanak a Starwood szállodáiban.

A WLH a védjegy hivatal elutasító döntése ellen a fellebbezési bíróságnál nyújtott be fellebbezést, ahol az ügy jelenleg függőben van.

B) A Fülöp-szigeteki Szellemi tulajdon-védelmi Hivatal 2014. május 20-án egy memorandumot tett közzé arról, hogy a mintabejelentők számára lehetővé teszi a minta publikálásának a bejelentés napjától számított 30 hónap elteltéig való elhalasztását, és így eddig az időpontig a minta titokban tartását.

A halasztásra vonatkozó kérelmet a bejelentéssel egyidejűleg vagy később is bármikor be lehet nyújtani a bejelentés publikálása előtt. Azt is lehet azonban kérni, hogy a bejelentést a 30 hónap lejárta előtt egy meghatározott korábbi időpontban publikálják.

Gépkocsigyártók szabadalmi versenyfutása

Az elmúlt években a gépkocsigyártók komoly versenyt folytattak az elektromos és az üzemanyagcellás gépkocsik gyártása terén, és ez jól tükröződik az ilyen tárgyú szabadalmak számában is.

A *Toyota* új elektromos hajtású gépkocsit fejlesztett ki, amely állítólag a *Tesla* technológiáján alapszik. A *Hyundai* Kaliforniában nemsokára forgalomba hoz majd hidrogénnel táplált Tucsonokat.

További perspektívát nyerhetünk arról, hogy mi várható a tiszta energiát hasznosító gépkocsiiparban, ha az ilyen gépkocsikra vonatkozó szabadalmak számát vesszük szemügyre. Itt a „Prius” révén a Toyotáé a vezető szerep, és 2002 óta 2013-mal bezárólag a legtöbb szabadalmi bejelentést nyújtotta be a hibrid/elektromos járművek területén. A *Ford* azonban szorosan a nyomában van, mert ilyen szabadalmak terén 2013-ban csupán eggyel és összesen 9 szabadalommal maradt le. 2013-ban a Fordnak 45, a *GM*-nek 39, a *Hyundai*nak 35 és a *Honda*nak 31 szabadalma volt. Nagyobb lemaradással következett a *Kia* és a *Mitsubishi* 17-17 szabadalommal. Ezeket a gyártókat 12 szabadalommal a *Tesla*, majd 10-10 szabadalommal a *Nissan* és a *Bosch* követte 2013-ban a hibrid/elektromos járművek területén.

Az üzemanyagcellás meghajtásra vonatkozó szabadalmak éllovasa 2013-ban a *GM* volt 128 szabadalommal. Őt a *Toyota* követte 110, a *Samsung* 69, a *Honda* 52 és a *Panasonic* 31 szabadalommal. A *Hyundai*nak 29 és a *Nissan*nak 22-22 ilyen szabadalma volt az elmúlt évben. Őket 12 szabadalommal a *Daimler* és 11-11 szabadalommal a *Société Bic* és az *UTC* követte.

A szabadalmak számát tekintve tehát az üzemanyagcellás meghajtás vezet, azonban nem szabad elfelejteni, hogy mindegyik meghajtásmódnak elektromotorra van szüksége, amely nem ismeri a különbséget az akkumulátorból vagy az üzemanyagcellából érkező elektromosság között. Az sincs kizárva, hogy végül a kétfajta áramforrás valamilyen kombinációja lesz a győztes.

Japán

A) A Japán Szabadalmi Hivatal adatelemzést végzett az amerikai, európai, japán, kínai és koreai szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatban, és megállapította, hogy a csúcstechnológiák területén a japán vállalatok vezetnek. Az önműködő meghajtású járművek területén a *Toyotának* van a legtöbb szabadalmi bejelentése, és sok bejelentést nyújtott be a szenortechnológia területén is, ami többek között lehetővé teszi menet közben a járművek közötti helyes távolságtartást, továbbá az előírt sebesség betartását.

B) A *Honda* 2011. február 18-án a Japán Védjegyhivatalnál kérelmet nyújtott be a SUPERCUB 3D védjegy lajstromozása iránt, a kérelmet azonban a hivatal megkülönböztetőképesség hiánya miatt elutasította.

A Honda fellebbezett az elutasítás ellen arra hivatkozva, hogy a SUPERCUB rendkívül sikeres márkajelzés volt motorokra, mert ebből a típusból 2014. márciusig 87 millió egységet adott el Japánban és külföldön. Emellett ilyen alapon a Honda bizonyítani tudta, hogy a védjegynek megfelelő alak megkülönböztetőképeségre tett szert. Ezért a hivatal fellebbezési tanácsa 2014. május 12-én elrendelte a védjegy lajstromozását.

Kína

A) 2014. április 29-én publikálták a Kínai Népköztársaság védjegytvényének végrehajtási utasítását, amely 2014. május 1-jén lépett hatályba.

Az új végrehajtási utasítás néhány fontosabb pontját az alábbiakban foglaljuk össze.

– A bejelentőnek a bejelentéshez csatolnia kell személyazonossági igazolást. Ez az előírás változtatási, átruházási, megújítási, felszólalási, törlési és egyéb keresetek benyújtására is vonatkozik.

– Ha a Kínai Védjegy hivatal azon a véleményen van, hogy egy védjegybejelentés tartalma magyarázatra vagy módosításra szorul, erről értesíti a bejelentőt, akinek 15 napon belül válaszolnia kell a hivatali felhívásra.

– 2014. május 1-je után elfogadnak több osztályra vonatkozó bejelentéseket is. A bejelentések megosztását is engedélyezik.

– Árúkkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos elutasítás esetén a hivatali értesítés kézhezvételétől számított 15 napon belül kérni lehet a védjegybejelentés megosztását. A megosztott bejelentés új számot kap, de megtartja az eredeti bejelentés napját.

– A felszólalást benyújtásától vagy a válasz kézhezvételétől számított három hónapon belül ki lehet egészíteni bizonyítékokkal.

– Zenei tárgyú védjegybejelentés esetén zenei mintát kell benyújtani, és kottavonalrendszer segítségével vagy írásban meg kell magyarázni, hogyan kell használni a hangok lejegyzését.

– A bejelentőnek meg kell magyaráznia, hogyan kell használni egy 3D védjegyet, és mintát kell csatolnia, amelynek segítségével a 3D alak meghatározható. A csatolt rajznak a 3D védjegy legalább három nézetrajzát kell tartalmaznia.

– Színkombinációs védjegy esetén meg kell magyarázni, hogy hogyan kell használni a színkombinációt.

B) Az elektromos luxusautókat gyártó *Tesla Motors Co.* (Tesla) tervezett kínai terjeszkedésének akadályát képezi *Zhan Baosheng* (Zhan) kínai TESLA védjegye, amelyet a Kínai Védjegy hivatalnál 2006 szeptemberében benyújtott kérelme alapján 2009. júniusban lajstromoztak.

Zhan 2007-ben kérelmezte a TESLA MOTORS védjegy lajstromozását is, azonban ezt a kérelmét a hivatal elutasította, mert egy hasonló védjegyet egy *Quiao Weiwei* nevű kínai 2006-ban már lajstromoztatott.

A Tesla 2 millió jüan (326 600 USD) összeget ajánlott fel Zhannak a TESLA védjegy megvételéért, azonban az utóbbi állítólag ennek az összegnek a százszorosát kérte. (Talán abból a tényből indult ki, hogy az Apple 60 millió dollárért vette meg az IPAD védjegyet a Shenzhen Provview Technology kínai cégtől.) Zhan tagadja ezt, és arra hivatkozik, hogy vállalkozó kapitalisták akarnak 200 millió yüant beruházni elektromosgépkocsi-programjába.

Zhan kijelentette, hogy ő nem „védjegytröll”, vagyis olyan személy, aki azért lajstromoztat vállalatneveket, hogy azokat eladja a kínai piacra lépni kívánó cégeknek. „Azért lajstromoztattam a védjegyet 2006-ban, mert már 2002-ben elhatároztam, hogy felépítjük ezt a márkát”. Állítása szerint azért választotta a Tesla nevet, hogy tisztelegjen a váltóáramot feltaláló tudós előtt.

Vállalata az elmúlt években gépkocsimodelleket és gépkocsikban felhasználható termékeket, így gépkocsi-szagtalanítókat gyártott, azonban azt állítja, hogy két hazai gépkocsigyártóval társaságot alapított elektromos gépkocsik gyártására, és ez a gyártás a következő évben meg fog indulni.

Hírek szerint a Tesla azon az alapon kívánja megtámadni Zhan védjegyét, hogy azt az elmúlt három évben nem vették gyakorlatba, ami a kínai védjegy törvény szerint indokot ad egy védjegy törlésére.

Koreai Köztársaság

A) Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala és a Koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal bejelentette, hogy kiterjesztik az együttműködést a szabadalomosztályozás területén. Ebből a célból a koreai hivatal fokozatosan növeli azoknak a műszaki területeknek a számát, amelyeken az Együttműködési Szabadalmi Osztályozás (Cooperative Patent Classification, CPC) rendszert használja. A CPC-rendszert az USPTO és az Európai Szabadalmi Hivatal közösen dolgozta ki, és a két hivatal 2013. január 1-je óta használja.

A koreai hivatal elnöke, Young-min Kim kijelentette, hogy a CPC-rendszer használatától a kibővített műszaki területeken a szabadalmi dokumentumok igen hatékony keresésének a megvalósulását várják.

B) A módosított koreai szabadalmi törvényt 2014. június 11-én hirdették ki, és 2015. január 1-jén fog hatályba lépni. A törvény főbb változásait az alábbiakban foglaljuk össze.

I. Nemzetközi (PCT-) bejelentések

– Egy nemzetközi bejelentést a nemzeti szakasz megindítása céljából a PCT bármelyik hivatalos nyelvén be lehet nyújtani koreai fordítás nélkül, a PCT-bejelentés legkorábbi elsőbbségi időpontjától számított 31 hónapon belül.

– A koreai fordítást a PCT-bejelentés legkorábbi elsőbbségi időpontjától számított 32 hónapon belül kell benyújtani.

– Az új törvény lehetővé teszi a koreai fordítás módosítását a PCT-bejelentés kinyilvánítása alapján. Ez annyit jelent, hogy a koreai nyelvű hibás fordítást ki lehet javítani, és hiányzó részeket utólag be lehet iktatni a leírásba.

– Ha a koreai fordítás nem felel meg a PCT-bejelentés kinyilvánításának, a megfelelő függő bejelentést el lehet utasítani, és egy megadott szabadalmat meg lehet semmisíteni.

A módosított törvény a Koreában 2015. január 1-jén vagy azt követően benyújtott szabadalmi bejelentésekre érvényes.

II. Hazai bejelentések

– A koreai fordítást a megfelelő külföldi bejelentés legkorábbi elsőbbségi napjától számított 14 hónapon belül kell benyújtani.

– A hatályos törvény szerint egy koreai szabadalmi bejelentést koreai nyelven kell benyújtani, és a koreai fordítást tekintik a koreai bejelentés eredeti leírásának. A módosított törvény szerint egy koreai bejelentést angol nyelven is be lehet nyújtani, és ilyenkor az angol változatot tekintik a koreai bejelentés eredeti leírásának.

– A koreai fordítást a koreai szabadalmi bejelentéssel benyújtott angol fordítás alapján lehet módosítani. Az új anyagot az angol leírás alapján ítélik meg, vagyis megengedik a hibás fordítás javítását és a fordítás hiányzó részeinek a leírásba való beiktatását.

– Ha a koreai fordítást az angol leírás nem támasztja alá, a megfelelő függő bejelentést el lehet utasítani, és a megadott szabadalmat meg lehet semmisíteni.

A módosított törvény a 2015. január 1-jén vagy azt követően benyújtott PCT-bejelentésekre vonatkozik.

III. A szabadalmi jogok helyreállítása

Ha a szabadalmi jog a hat hónapos türelmi idő vége előtt megszűnik, a szabadalmas kérheti a megszűnt szabadalmi jog helyreállítását a szabadalmi díj kétszeresének a lerovása mellett a hat hónapos határidő lejártától számított három hónapon belül akkor is, ha a szabadalmazott találmányt még nem vették gyakorlatba.

Németország

A) A World Intellectual Property Review tudósítója interjút készített a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal elnökével, Cornelia Rudloff-Schäfferrel az európai uniós „szabadalmi csomagról”, vagyis az egységes hatályú szabadalomról (unitary patent) és az Egységes Szabadalmi Bíróságról (Unified Patent Court, UPC), és a csomagnak a DPMA jövőbeli helyzetére és gyakorlatára kifejtett hatásáról.

Az elnökszöveg támogatója az UPC-nek, és bízik a DPMA jövőjében. „Szolgáltatásaink és termékeink magas minőségük miatt elismertek az egész világon. Ezt a nézetemet alátámasztja az állandóan növekvő igény a német szellemi tulajdon-jogok iránt.”

Arra a kérdésre, hogy hogyan egyeztethető össze az a látszólagos ellentmondás, hogy az UPC felállítása jótékonyan befolyásolhatja a DPMA működését, azt válaszolta, hogy a DPMA Európa legnagyobb nemzeti szabadalmi hivatala, amely a világ vezető szellemi tulajdon-védelmi hatóságai között a 6. helyet foglalja el. A DPMA-nál benyújtott bejelentések száma növekszik, és nagyon sok érkezik a tengerentúlról. 2013-ban a külföldi bejelentések száma 63 000 volt, ami az előző évhez viszonyítva 4,6%-os növekedésnek felel meg. A legtöbb külföldi bejelentés az Amerikai Egyesült Államokból és Japánból érkezett, és ezek száma 9,5%-kal, illetve 20,7%-kal növekedett a megelőző évhez viszonyítva. „2013 végén 569 000 szabadalom volt érvényben Németországban. 2013-ban a DPMA által vizsgált szabadalmi bejelentések száma 12,6%-kal nőtt, amire igen büszke vagyok” – mondta az elnökösszony.

A német szabadalmaknak jó a nemzetközi hírnevük, és az európai piacra belépő nemzetközi vállalatok kulcsfontosságúnak tartják a német szabadalom megszerzését.

Hasonló a védjegybejelentések története is. Az elmúlt évben összesen 60 161 védjegyet lajstromoztak a DPMA-nál, ami rekordszámot jelent. „Így a kilátásaink kedvezőek, és a DPMA további növekedése felé mutatnak még akkor is, ha úton van az egységes szabadalom és az UPC. 2014. első hónapjaiban továbbra is jelentősen növekedett a szabadalmi és a védjegybejelentések száma. Ezeket a kedvező irányzatokat az eljövendő években is szeretnénk folytatni” – mondta az elnökösszony.

A hivatalt korszerűsítették, és erősítették a gépjármű- és az egyéb mérnöki szektorokat, amelyek a legtöbb új szabadalmi bejelentést fogadják. A digitális technológia alkalmazásával felgyorsították a szabadalmi bejelentések újdonságvizsgálati eljárását és az engedélyezési eljárást.

A DPMA nemzetközi ügyfeleit különösen érdekli a bejelentések elektronikus megtekintésének a lehetősége az interneten keresztül, ami a DPMA regiszter-adatbázisán keresztül az egész világ számára lehetővé teszi a szabadalmi és a használatiminta-bejelentések megtekintését. Ezt az új szolgáltatást kezdettől fogva rendkívül pozitív megítélés kísérte, és a rendszer simán, zökkenőmentesen működik.

A DPMA-t az egész világon elismerik a szabadalmak magas minősége, a kutatási szolgáltatások megbízhatósága és átláthatósága, valamint a gyors eljárások és a méltányos árak miatt.

A DPMA elindította a DEPATISnet adatbázist, amelynek keresőmotorja a potenciális bejelentők számára lehetővé teszi a létező szabadalmak megtalálását az egész világról külön költség nélkül.

Ezek a fejlesztések várhatóan bátorítják a nemzetközi bejelentőket ötleteiknek a DPMA-nál való lajstromoztatására.

Az interjú során az elnökösszony azt is megemlítette, hogy egy olyan további tényező, amely a bejelentőket az európai helyett inkább a nemzeti bejelentésre ösztönzi, az Európai Szabadalmi Hivatallal kapcsolatos bonyodalmakra vezethető vissza. Az egyik angol szaba-

dalmi ügyvivő szerint az ESZH „a siker áldozata”, a szabadalmi bejelentések vizsgálata terén nagy hátrálékkal, ami végül lassítja a vállalatok üzletkötési képességét a szellemi tulajdon-oltalom késedelme miatt. Ez a lassúság sok elégedetlenséget és kritikát vált ki különösen a felszólalási eljárásokban.

A DPMA bővíti forrásait, és további magasan képzett elővizsgálókat vesz fel, hogy eleget tudjon tenni a növekvő igényeknek.

„Még ha a bejelentők a jövőben nehezen tudnak is majd választani, minthogy a nemzeti szabadalom, a hagyományos európai szabadalom és az egységes európai szabadalom között kell majd dönteniük – és ez egy szívesen látott fejlődés –, optimista vagyok, hogy a német szabadalom iránt továbbra is erős igény fog jelentkezni” – fejezte be az interjút Rudloff-Schäffer elnökszony.

B) A World Intellectual Property Review riportere a Szövetségi Szabadalmi Bíróság elnökével, Beate Schmidt-tel készített interjút. Az alábbiakban ennek a beszélgetésnek néhány érdekesebb részletéről adunk tájékoztatást.

A riporter először azt kérdezte, hogy mi a Münchenben székelő BPG általánosan elismert sikerének a titka. Az elnöknő válasza szerint az európai szabadalmi pereskedési ügyeknek több mint a felét a BPG kezeli. Az ország kétfelé ágazó (bifurkációs) jogérvényesítő rendszerében a BPG hatáskörébe tartoznak a megsemmisítési ügyek. A bíróságot viszonylag alacsony pereskedési költségei vonzó fórummá tették nagy amerikai okostelefon-gyártó vállalatok számára, hogy ennél a bíróságnál indítsanak megsemmisítési eljárást versenytársaik szabadalmi ellen, és így viszonylag olcsón és gyorsan képet kaphassanak arról, hogy bizonyos szabadalmaikkal milyen eredményre számíthatnak más országokban.

Arra a kérdésre, hogy az UPC hogyan befolyásolhatja a BPG működését, az elnök asszony azt válaszolta, hogy bírósága szellemi tulajdon-védelmi jogokra van szakosodva, és a bírónak mintegy a fele – minthogy legtöbbjük korábban szabadalmi elővizsgáló volt – felsőfokú műszaki képzettséggel rendelkezik, így különösen alkalmasak arra, hogy szabadalmi és használatiminta-ügyekben műszaki tárgyú döntéseket hozzanak.

A bitorlási ügyekkel Németországban a körzeti bíróságok (Landgerichte és Oberlandesgerichte) foglalkoznak, de ezek a kétfelé ágazó német jogi rendszer miatt nem dönthetnek egy szabadalom érvényességéről vagy megsemmisítéséről, mert az utóbbi kérdésekkel kizárólag a BPG foglalkozik. Így sok esetben, amikor egy bitorlási ügy van függőben (és jelenleg sok: mintegy 1200 ilyen ügy függ Németországban), az alperes dönt abban a kérdésben, hogy indítson-e megsemmisítési eljárást a BPG előtt. Az ilyen ügyekben a bírósági költségek – különösen más országokhoz, így az Egyesült Államokhoz vagy az Egyesült Királysághoz viszonyítva – egészen elfogadhatók, és az eljárás viszonylag gyors: egy megsemmisítési eljárás két év vagy még rövidebb idő alatt befejeződik. Ezek a tényezők és a döntések minősége jó okot szolgáltat arra, hogy a szabadalmak érvényességével kapcsolatos pereket ez előtt a bíróság előtt indítsák meg.

Arra a kérdésre, hogy az UPC hogyan fogja befolyásolni a BPG munkáját, az elnöksasszony azt válaszolta, hogy először meg kell ismernie a működését előreláthatólag csak 2016-ban megkezdő új bíróság munkáját és költségeit. A BPG leterheltségét mindenképpen csökkenteni fogja, hogy az európai szabadalmakkal kapcsolatos megsemmisítési ügyek az UPC hatáskörébe fognak tartozni.

A BPG előtti megsemmisítési ügyek legalább 75%-a európai szabadalmak német részére vonatkozik, és ezekkel az UPC fog foglalkozni. Az új bíróság bejárataához azonban időre lesz szükség, és az UPC-rendszerből a következő hét éven keresztül ki lehet majd lépni (opt out). Ezért az elnök reméli, hogy bírósága továbbra is elfoglalt marad. Lehetséges azonban, hogy néhány bírója az UPC-nél fog dolgozni.

C) Az alábbi ügyben az ESZH 3.3.05 sz. műszaki fellebbezési tanácsa 2013. október 14-i, T 2532/11 sz. döntésében a fellebbezés követelményeit tárgyalta.

Az ügy előzménye, hogy a felszólalási osztály megsemmisítette a szabadalmat. Megállapította, hogy a szabadalmas főkérelmének tárgya nélkülözötte az újdonságot, míg a többi kérelmet formai okok miatt nem engedélyezte. A szabadalomtulajdonos fellebbezett. A fellebbezés egy főkérelmet és öt segédkérelmet tartalmazott, valamint részletes indokolást arról, hogy a korlátozott oltalmi körű igénypontok miért újak és feltalálói jellegűek a vonatkozó technika állásához képest. Emellett a fellebbező fél további bizonyítékot nyújtott be annak alátámasztására, hogy találmánya feltalálói tevékenységen alapszik. Az alperes az új kérelmek elutasítását kérte, és kétségbe vonta a fellebbezés elfogadhatóságát.

A tanács megállapította, hogy a fellebbezés elfogadható. Érvelésében szó szerint idézte az ESZE (Európai Szabadalmi Egyezmény) 108. cikkét, valamint 99(2) és 101(1) szabályát, továbbá a fellebbezési tanácsok eljárási szabályainak 12(4) cikkét, amelyek mindegyikére nincs is szükség a végkövetkeztetéshez. Ehelyett a tanács a Bővített Fellebbezési Tanács gyakran idézett G 9/91 sz. és G 10/91 sz. döntésére hivatkozott, amelyek szerint a fellebbezési eljárás célja főleg az, hogy a vesztes fél számára lehetőséget nyújtson a fellebbezés alatt álló döntés érdemi megtámadására. A tanács szerint a fentiek alapján nyilvánvaló, hogy „a fellebbezési eljárás célja egy döntés megtámadása”. Emellett a tanács hivatkozott a G 1/99 sz. döntésre, amely megállapítja, hogy „a fellebbező fél az, aki fellebbezési beadványában meghatározza, hogy milyen mértékben kívánja a megfellebbezett döntés módosítását vagy törlését”. Ebből a tanács arra következtetett, hogy a fellebbezési eljárások az elsőfokú eljárás tárgyára korlátozódnak, és hogy a fellebbezés okainak tárgyalásakor legalább ezt a tárgyat meg kell vizsgítani.

Ezeknek az érveknek a vizsgált ügyre való alkalmazásakor a tanács értelmezése szerint a fellebbezés okainak előadása azt jelenti, hogy a felszólalási osztály fő megállapításait a kérelmező nem támadja, amiből az a következtetés vonható le, hogy ez az előadás nem érinti a megsemmisítés fő okait.

Végül a tanács felteszi a kérdést, hogy „vajon az újonnan benyújtott kérelmeket a fellebbezés beleértett okainak lehet-e tekinteni, vagy más szavakkal, vajon van-e kapcsolat a döntés

és az okok között”. Ilyen vonatkozásban a tanács azon a nézetén van, hogy „a szabad döntés eljárási elve nem terjed ki olyan pontra, hogy meg kellene engednie a fellebbező félnek olyan új ügy felépítését, amely nincs kapcsolatban azzal az üggyel, amelyet az elsőfokú eljárásban tárgyalnak”, úgyhogy a fellebbezés alatt álló döntés céltalanná válik. Az ESZE rendszabályai nem hatalmazzák fel a fellebbező felet arra, hogy saját akaratából eltekintsen a fellebbezés alatt álló döntéstől, és nyilvánvalóan ez lenne az eset, ha lehetősége lenne kérelmeit az elsőfokú eljárás tárgyán túl módosítani.

Bár a tanács nem tagadja meg a fellebbező félnek azt a jogát, hogy módosított igénypontokat nyújthasson be, azt kívánja tőle, hogy magyarázza meg, mik a döntésnek azok a pontjai, amelyeket hibásaknak vél, és szolgáltatson érveket és bizonyítékokat nézetének alátámasztására.

D) A *Smartbook AG* (Smartbook) tulajdonosa a 3050515 sz. SMARTBOOK német védjegynek, amelyet 2005. február 1-jén jelentettek be, és 2005. május 31-én lajstromoztak számos termékre, többek között számítógépekre, táblagépekre és laptopokra a 7., 9. és 14. áruosztályban.

A védjegy ellen 2009-ben törlési keresetet nyújtottak be a DPMA-nál arra hivatkozva, hogy a védjegy leíró jellegű, és nélkülözi a megkülönböztetőképességet. A DPMA helyt adott a keresetnek, és a védjegyet törölte a lajstromból.

A döntés ellen a védjegytulajdonos fellebbezést nyújtott be a BPG-nél, amely helyt adott a fellebbezésnek, és elutasította a törlési keresetet.

A BPG hangsúlyozta, hogy abszolút okok megállapítása egy már lajstromozott védjeggyel kapcsolatban szigorú feltételekhez van kötve. Emellett az abszolút okok a német védjegy törvény 8(2) cikke szerint a versenytársak sajátos érdekein alapulnak. A SMARTBOOK védjegy velejáró megkülönböztetőképességével kapcsolatban a BPG úgy döntött, hogy a védjegynek a lajstromozás időpontjában nem volt közvetlen jelentése a kérdéses áruk vonatkozásában, és az sem volt előre látható, hogy a SMARTBOOK összetett védjegyet a jövőben deskriptív módon fogják használni.

A BPG döntése ellen a törlést kérelmező a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnál nyújtott be fellebbezést. Ez lényegileg egyetértett a BPG döntésével, azonban ahhoz tisztázó megjegyzést fűzött. A BGH szerint az abszolút lajstromozást gátló okokat a *védjegybejelentés benyújtásának időpontjában* meglévőként kell megállapítani (a jelen ügyben nem volt lényeges a benyújtás és a lajstromozás között eltelt idő). A fennmaradó kétségeket a védjegytulajdonos javára kell eldönteni. A benyújtás és a lajstromozás utáni leíró használat nem jelent leíró jelleget a bejelentés időpontjában. Egyébként az azt követő leíró használatot ténylegesen a törlés kérelmezője végezze.

E) A BPG-nek nemrég azzal a kérdéssel kellett foglalkoznia, hogy a német *Sparkasse* bank lajstromozott piros színe rendelkezik-e megkülönböztetőképességgel. A védjegy ellen ugyanis törlési keresetet nyújtottak be. Ezért a BPG-nek el kellett döntenie, hogy a HKS 13-as szín, amely megfelel az RAL 3020-as „közlekedési piros” színnek, rendelkezik-e meg-

különböztetőképességgel, ezt a szint a versenytársak számára szabadon kell-e tartani, és a piac elfogadta-e a Sparkasse-pirosat. A BPG a megkülönböztetőképesség hiányát állapította meg, azonban feltételezte, hogy a piac elfogadta ezt a szint, és ezért elutasította a törlési keresetet.

Számos lényeges követelmény tisztázása érdekében a BPG néhány kérdést intézett az Európai Unió Bíróságához (Court of Justice of the European Union, CJEU) a védjegyirányelv 3(I) III) cikkének értelmezésével kapcsolatban.

Ennek megfelelően a CJEU-nak tisztáznia kell, hogy fogyasztói szokásokról készült felmérésnek legalább 70%-os elfogadási mértékhez kell-e vezetnie ahhoz, hogy egy pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó színvédjegy szerzett piaci elfogadását lehessen feltételezni.

A CJEU-nak továbbá el kell döntenie, hogy a védjegy bejelentésének vagy lajstromozásának az időpontja mérvadó-e annak eldöntésekor, hogy a védjegy használat útján megkülönböztetőképességre tett-e szert, ha jóval a benyújtást követően, de még a lajstromozás előtti használatról van szó.

A CJEU-nak benyújtott harmadik kérdés arra irányult, hogy a védjegy törlése már akkor szükséges-e, amikor – feltételezve, hogy a bejelentés időpontja a döntő – már nem lehet megállapítani, hogy a bejelentés időpontjában rendelkezett-e a védjegy megkülönböztetőképességgel, vagy pedig a védjegy megvonását kérelmezőnek kell bizonyítania, hogy a védjegy a bejelentés időpontjában nem rendelkezett megkülönböztetőképességgel.

A CJEU-hoz intézett kérdésekkel kapcsolatban a BPG már megállapította, hogy a Sparkasse-piros szert tehet absztrakt megkülönböztetőképességre a HKS színkártya 13. színének nemzetközileg elismert kódoló jellege folytán.

A BPG az ügyben csak a CJEU válaszainak megérkezése után fog dönteni.

Olaszország

A) A Genovai Bíróság 2014. április 23-án döntést hozott az ún. „torpedókeresetek” megengedhetőségéről és azok hatásköréről.

Általános alapon az olyan beadványt nevezik torpedókeresetnek, amelyet törvénykezési hatáskörben nyújtanak be abból a célból, hogy „nem bitorol” nyilatkozatot kapjanak külföldi szellemi tulajdonjog-lajstromozásokkal kapcsolatban is. Fő céljuk, hogy késleltessék azokat a bitorlási pereket, amelyeket a jogtulajdonos egyéb joghatóságok előtt azonos szellemi tulajdonjog-lajstromozásokkal kapcsolatban folytat. Európai bíróságok, különösen a német bíróságok számos esetben döntöttek úgy, hogy leállítják az eljárást, amelyet a jogtulajdonos azért indított, hogy megvárja a döntést az olyan torpedókeresetben, amelyet korábban az állított bitorló indított egy másik joghatóság előtt.

A Genovai Bíróság előtt függő esetben az *Agilent* az *Oerlikon Csoport* három vállalata ellen indított keresetet, hogy „nem bitorol” nyilatkozatot kapjon néhány külföldi szabadalommal és használati mintával kapcsolatban is.

A Genovai Bíróság megállapította, hogy a felperes célja volt az is, hogy kétségbe vonja a megfelelő külföldi szellemi tulajdonjog-lajstromozások érvényességét. Rávilágított, hogy ilyen igényekkel kapcsolatban nem hozhat döntést a 44/2001 EC rendelet 22.4 cikke értelmében

A Genovai Bíróság megállapította, hogy olasz bíróságok csak akkor dönthetnek külföldi szellemi tulajdonjog-lajstromozásokkal kapcsolatban, ha nem kell elbírálniuk azok érvényességét.

B) A Pfizer tulajdonában volt a 0 864 417 sz. ('417-es) európai szabadalom, amely hatóanyagként a prosztata glandinok egy osztályát igényelte glaukóma kezelésére. A szabadalom oltalmi körébe tartozott többek között a latanoprost, amely a Xalatan nevű gyógyszer hatóanyaga. E szabadalom alapján a Pfizer igényelt és kapott is kiegészítő oltalmi tanúsítványt, és az oltalmi kört gyermekgyógyászatra is kiterjesztette számos európai uniós országban, de Olaszországban nem. Ezért a Pfizer a '417-es európai szabadalomra 2002-ben több megosztott bejelentést nyújtott be, és e bejelentések egyikére 2009-ben 1 225 168 számmal európai szabadalmat kapott, amely azonban 2009. szeptember 6-án lejárt volna; erre tekintettel a Pfizer SPC-kérelmet nyújtott be, és a megfelelő gyermekgyógyászati kiterjesztést is kérte Olaszországban.

Az olasz versenyhatóság (Autorità garante della concorrenza e del mercato, AGCM) 2012. január 11-én kelt döntésében megállapította, hogy a Pfizer visszaélt a prosztata glandin-gyógyszerek piacán meglevő uralkodó helyzetével azáltal, hogy „komplex jogi stratégiát” alkalmazott a generikus gyógyszerek olasz piacra való belépésének késleltetése céljából, és ennek alapján 10,6 millió EUR büntetést szabott ki az originátor Pfizerre.

A Pfizer a Lazio Területi Adminisztratív Bíróságnál (Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio, TARL) nyújtott be fellebbezést. Ez a bíróság nem értett egyet az előző döntéssel, és megállapította, hogy jogi eszközök egyszerű használata szellemi tulajdon-jogok védelmére nem elegendő az uralkodó helyzettel való visszaélés megállapítására. Ezért hatályon kívül helyezte az AGCM döntését.

A következő fórum, az Államtanács (Consiglio di Stato), amely Olaszország legmagasabb adminisztratív bírósága, 2014. február 12-én hozott döntésével hatályon kívül helyezte a TARL döntését, és az AGCM döntését újból érvénybe helyezte.

Az Államtanács hangsúlyozta, hogy megosztott bejelentés benyújtása a Pfizer által és a megkapott szabadalom alapján olasz SPC kérelmezése, majd az oltalmi kör gyermekgyógyászati kiterjesztése nem eredményezte új gyógyszer piacra vitelét a latanoprost forgalomba hozatala óta, amit az alapszabadalom védett.

Megállapította továbbá, hogy a Pfizer valójában visszaélt szellemi tulajdon-jogaival, és hogy ilyen szempontból mellékes körülmény volt az, hogy a megosztott bejelentésre a szabadalmat és annak alapján az SPC-t törvényesen vagy törvénytelenül kérte és kapta, mert a szabadalmi törvény érvényességének területe eltér a versenytörvényétől.

Az Államtanács különösképpen megállapította: „Ez az ügy nem vonatkozik a szabadalmi törvény által tiltott magatartásra, hanem cselekedetek sorozatának versenyellenes következményeire, amelyek önmagukban törvényesek. A Pfizernek tulajdonítható uralkodó helyzettel való visszaélés nem más, mint a joggal való visszaélés egy szélesebb kategóriájának a megvalósítása, amelynek előfeltétele egy olyan jog létezése, amelyet mesterségesen használnak fel olyan területen, amely nem egyeztethető össze azzal a körrel, amelyre ezt a jogot engedélyezték: a vizsgált esetben a versenytársak kizárása a piacról.” Az Államtanács szerint a Pfizer magatartása, amely a szabadalmi rendszert arra használta fel, hogy késleltesse a Xalatan generikus változatainak piacra vitelét, túlment a szabadalmi oltalom határain, és valójában versenyellenes volt. Az originátor cég fő célja a megosztott szabadalmak és az olasz SPC segítségével nem egy új termék oltalma, hanem a Xalatan szabadalmi oltalmának mesterséges meghosszabbítása Olaszországban.

Az Államtanács azt is megállapította, hogy a megosztott szabadalmak és egy olasz SPC kérelmezése és az oltalom gyerekgyógyászati kiterjesztése csupán egy elemét képezték a Pfizer bonyolult stratégiájának, amely magában foglalta még figyelmeztető levelek elküldését generikus vállalatoknak, majd polgári perek megindítását és az olasz gyógyszerhatóságok előtti ténykedéseket is annak érdekében, hogy el lehessen kerülni a generikus termékek beiktatását az ún. „átláthatósági listába” (lista di trasparenza).

A Pfizer által 2011. áprilisban és májusban javasolt kötelezettségvállalások, ideértve annak vállalását, hogy nyilvánosan ingyenes licenciat ajánl a megosztott szabadalom nem kizárólagos használatára Olaszországban, nem voltak alkalmasak arra, hogy kiküszöböljék a versenyellenes magatartást, főleg azért, mert a kérdéses szabadalom 2011 júliusában lejárt, továbbá mert a kifogásolt viselkedés már helyrehozhatatlan károkat okozott a versenytársaknak. A fentiek fényében az Államtanács ismét érvénybe helyezte az AGCM korábbi döntését, megerősítve a Pfizerre kiszabott pénzbüntetést.

Ennek a döntésnek a legfontosabb szempontja az a tény, hogy az Államtanács véleménye szerint versenyellenes cselekedetek történtek, amelyek törvényesek és szabályszerűek lettek volna a szabadalmi joggal kapcsolatban.

Oroszország

A *Polska Wodka* vállalat a Szellemi tulajdon-védelmi Szövetségi Szolgálatnál, amely Rospatentként is ismert, kérelmet nyújtott be a POLISH VODKA védjegy lajstromozása iránt alkoholos italokra és hirdetésre.

A Rospatent elutasította a kérelmet, és a hivatal fellebbezési tanácsa 2014. augusztus 6-án megerősítette ezt a döntést. A tanács szerint a „Polish” és a „vodka” szavak nem oltalmazhatók, mert a védjegy leíró jellegű, és az alkoholos italokra vonatkozó 33. áruosztályban nélküli a megkülönböztetőképességet.

A Rospatent közismert arról, hogy terméknevek kombinációja esetén nagyon szigorú, és az ilyen védjegybejelentéseket rendszerint elutasítja. A Polska Wodka szóvivője szerint azonban a POLISH VODKA nem vonatkozik szükségszerűen egy terméktípusra, hanem egy gyártó sajátos termékére.

Öböl-menti országok

Az Öböl menti országok (Bahrein, Egyesült Arab Emírségek, Katar, Kuvait, Omán és Szaúd-Arábia) védjegy törvényét, amelynek célja, hogy vele helyettesítsék az egyes tagországok védjegy törvényeit, 2006-ban ratifikálták. Az új törvényt Szaúd-Arábia 2007-ben fogadta el, Bahrein és Omán kormánya azonban akkor nem tudta elfogadni az Amerikai Egyesült Államokkal kötött szabadkereskedelmi egyezményből folyó kötelezettségei miatt. Ezért az Öböl-menti országok Kereskedelmi Együttműködési Bizottsága számos alkalommal összeült a kérdés tanulmányozása céljából, és végül mindegyik tagország számára elfogadhatóvá tették az Öböl-menti országok védjegy törvényét, amely nem nyújt egységes bejelentési rendszert, vagyis a védjegybejelentéseket minden egyes tagországban külön kell benyújtani. Az egységes benyújtás majd akkor válik lehetővé, amikor a végrehajtási utasítások is megszületnek, ami azonban nem várható a közeljövőben.

Az Öböl-menti országok Legfelsőbb Tanácsa által elfogadott védjegy törvény főbb vonásait az alábbiakban foglaljuk össze.

- A védjegy meghatározása kiterjed a hang- és az illatvédjegyekre is.
- A védjegy lehet egyéni vagy kollektív.
- Minden egyes áruosztályra külön bejelentést kell benyújtani.
- Lehetőség van egy korábban benyújtott külföldi bejelentés elsőbbségének igénylésére.
- A hivatal által elfogadott védjegybejelentéseket publikálják. Felszólalásokat a publikálás napjától számított 60 napon belül lehet benyújtani.
- A védjegylajstromozások a bejelentés napjától számított tíz évig érvényesek, és hasonló időtartamokra meghosszabbíthatók. Az elkésett megújítások hat hónapos türelmi idővel pótolhatók.
- Egy védjegy a lajstromozás után törlési keresettel megtámadható, ha öt egymást követő éven keresztül ténylegesen nem használták.
- A törvény elismeri a híres védjegyeket, amelyek jól ismertek az Öböl-menti országokban. Az ilyen védjegyek oltalmat élveznek akkor is, ha nincsenek lajstromozva.

Spanyolország

A) A Barcelonai Fellebbezési Bíróságnak (BFB) a *LEK Pharmaceuticals* (LEK) v. *Warner-Lambert Company* (WLC)-ügyben egy szabadalom újdonságáról kellett döntenie.

Az alperes WLC az 1980-as években egy, a koleszterin bioszintézisének kezdeti lépéseiben szerepet játszó enzim új inhibitorait dolgozta ki, és (I) általános képletű új vegyületek sorozatát hozta létre, amelyeket az Amerikai Egyesült Államokban és az Európai Szabadalmi Hivatalban is szabadalmaztatott. Később a WLC egy új, javított eljárást dolgozott ki az (I) általános képletű vegyületek előállítására, és többek között 1989. február 22-én benyújtott egy európai szabadalmi bejelentést, amelyet D1 dokumentumként azonosítottak, és amely a 0 330 172 számú európai szabadalomhoz vezetett; az utóbbit Spanyolországban ES 2 058 356 számmal publikálták. Végül a WLC a lehetőségei közül a kalcium-atorvasztatint választotta és fejlesztette ki, amelyre EP 0 409 281 számmal ('281-es) európai szabadalmat kapott, és azt Spanyolországban ES 2 167 306 számú spanyol szabadalomként érvényesíttette.

A LEK úgy gondolta, hogy a '281-es európai szabadalom újdonsághiány miatt részben érvénytelen, mert a kérdéses igénypontok tárgya a '281-es kiválasztási szabadalom elsőbbségének időpontjában (ami 1989. július 21. volt) a technika állásának részét képezte, ahol a korábbi dokumentum a WLC 1989. február 22-i európai szabadalmi bejelentése volt, amelyet D1-ként említettünk.

A BFB 15. tanácsa megállapította, hogy a '281-es szabadalom új volt, és nem tért el az ESZH fellebbezési tanácsai által kifejlesztett általános újdonságkövetelményektől, hanem azokat az ún. „kétlistás elvre” hivatkozással egészen konkrétan alkalmazta a vizsgált esetre. Ha annak az információnak, amelyet a korábbi dokumentum nyújtott egy szakembernek, elégnek kell lenni ahhoz, hogy a szakembert a vonatkozó időpontban képessé tegye a dokumentum műszaki tanításának megvalósítására és az abban közvetetten foglalt újdonságrontó tanítások meglátására, a valóságban arra volt szükség, hogy a későbbi találmány a szakember számára közvetlenül nyilvánvaló legyen, vagyis hogy félreérthetetlenül következtetni lehessen rá a leírásból. Ha ezzel szemben a szakember számára jelentős számú lehetőség és alternatíva állt rendelkezésre, akkor nem lehet arra következtetni, hogy a kiválasztott megoldás nem új, mert a kapott eredmény nem következik közvetlenül és egyértelmű módon a dokumentumból, hanem a későbbi sajátos kiválasztásból, ami valami újban ölt konkrét alakot, amit korábban nem írtak le. Minél bonyolultabbak a korábbi dokumentummal találkozó szakember lehetőségei, annál kevésbé egyértelműek és elkerülhetetlenek a végkövetkeztetések, amelyekre jut.

A BFB döntésében világossá tette, hogy a rendelkezésre álló választási lehetőségek bonyolultsága és terjedelme képezte a kétlistás elv tulajdonképpeni magját: a két kiindulási lista alaki létezése önmagában nem volt elég. Minél bonyolultabbak a korábbi dokumentummal szemben álló szakember választási lehetőségei, annál kevésbé egyértelműek és kötelezőek a végkövetkeztetések, amelyekre juthat. Az ESZH fellebbezési tanácsai és vizsgálati irányelvei, amelyek konkrétan a kiválasztási találmányokkal foglalkoznak (lásd a T 12/81 és a T 7/86 sz. döntést), egyértelműen tükrözik a kielégítő leírás alapelveit. A fellebbezési tanácsok felfogása arra enged következtetni, hogy az atorvasztatin kalciumsójának a későbbi kiválasztása

útnak ítélt. Ilyen értelemben nyilatkozott az ESZH elővizsgálati osztálya is 2006. október 19-i szakvéleményében, amelyben pontosan alkalmazta a T 12/81 döntés alapelveit.

A BFB a D1 dokumentumban nem látta a konkrét leírását sem a kalcium-atorvasztatinnak, sem e vegyület valamilyen egyéb sójának. Ami egy közvetett leírás lehetőségét illeti, megállapítható, hogy a vonatkozó időpontban elég bonyolultak voltak egy szakember számára a kiválasztási lehetőségek ahhoz, hogy azt lehessen mondani: az atorvasztatín kalciumsójának a kinyerésére elkerülhetetlenül lehetett következtetni, vagyis nem volt világos és félreérthetetlen tanítás, amelyhez közvetlenül és egyértelműen el kellett jutni.

A BFB arra utalt, hogy az ESZH fellebbezési tanácsainak újdonságfogalmát igen részletesen megtárgyalták. Ezek a követelmények, amelyek az Európai Szabadalmi Egyezmény aláíró államainak az igazságügyi hatóságai számára természetesen nem kötelezőek, mert csupán adminisztratív jellegűek, irányvonalként szolgálhatnak az ESZE fogalmainak az értelmezésekor, és tagadhatatlanul hasznosaknak bizonyultak a mostanihoz hasonló jogi vitákban, ahol egy európai szabadalom érvényessége képezi a vita tárgyát.

B) Spanyolországban a színvédjegyek kapcsán híressé vált a *Jazz Telecom (Jazz) v. Orange Personal Communication Services (Orange)*-ügy. A multinacionális telekommunikációs Orange cég megkísérelt Spanyolországban lajstromoztatni egy egyszerű narancsszínű négyzetet, amely megfelelt a 908 137 számú nemzetközi védjegynek, amit a Spanyol Szabadalmi és Védjegyhivatal kezdetben azért lajstromozott, mert a védjegy nem egy egyszerű szín, hanem egy színes alakzat volt, és így rendelkezett megkülönböztetőképességgel.

Az Orange versenytársa, a Jazz, adminisztratív fellebbezést nyújtott be ennek a döntésnek a megváltoztatása érdekében, azzal érvelve, hogy az Orange védjegye nélkülözi a megkülönböztetőképességet. A fellebbezés az adminisztratív bíróságnál sikeres volt. Ezért az Orange a legfelsőbb bírósághoz fordult. Az 2013. december 2-án megerősítette a lajstromozás elutasítását.

A legfelsőbb bíróság azon a nézeten volt, hogy a színes védjegyek lajstromozásának szigorú értelmezése olyan védjegyekre alkalmazható, amelyek banális, egyszerű vagy elemi ábrák által kialakított színből állnak, amilyen például a narancsszínű négyzetből álló védjegy. A bíróság szerint nyilvánvaló, hogy a védjegy általános megítélésakor a fő elem maga a szín, mert a négyzet elhanyagolható vonásnak tekinthető. Az adott körülmények között maga ez a szín nem volt védjegyként lajstromozható a bejelentési kérelemben felsorolt áruk és szolgáltatások vonatkozásában. Ilyen szempontból a formázott színből álló védjegy nem tért el egy csak színből álló védjegytől. Döntésében támaszkodott arra is, hogy a BPHH 2006-ban elutasított egy azonos védjegyet, és úgy tekintette, hogy nézőpontja összeegyeztethető volt az Európai Unió Általános Bíróságának a joggyakorlatával azzal összefüggésben, hogy a GC elutasított egy zöld színt tartalmazó alaknégyzetre vonatkozó védjegybejelentést.

C) Az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke, Benoit Battistelli és a Spanyol Szabadalmi Hivatal igazgatója, Patricia Garcia-Escudero Márquez Santanderben megállapodást írt alá a latin-amerikai szabadalmi rendszer minőségének és hatékonyságának előmozdításáról.

D) A Navarrai Fellebbezési Bíróság (NFB) 2014. május 20-i döntésével elutasította a Boehringer fellebbezését a Pamplonai Kereskedelmi Bíróság (PKB) 2012. június 20-i döntése ellen, amely megsemmisítette a telmisartan + hidroklorotiazid (hct) kombinációs termékre engedélyezett spanyol kiegészítő oltalmi tanúsítványt. Ugyanebben a döntésben az NFB elutasította a Boehringer fellebbezését az alapszabadalom módosítására vonatkozó kiegészítő ellenkeresetének elsőfokú elutasítása ellen is.

Az ügy háttere, hogy a Cinfa és az Actavis 2010 áprilisában megsemmisítési keresetet nyújtott be a Boehringer telmisartan + hct kombinációs termékre vonatkozó spanyol SPC-je ellen. A két felperes azt állította, hogy az SPC engedélyezése a gyógyászati termékekre adható kiegészítő oltalmi tanúsítványokra vonatkozó európai uniós rendelet 3(a) és 3(c) cikkébe ütközött a 15.1(a) cikk vonatkozásában, mert az alapszabadalom (EP 0502314-nek megfelelő ES 2118095):

- nem védte a telmisartan + hct kombinációs terméket, és
- korábban már a telmisartanra vonatkozó másik SPC engedélyezésének az alapját képezte.

Védekező iratában a Boehringer azzal érvelt, hogy az SPC engedélyezése nem ütközött a rendelet 3(a) és 3(c) cikkébe. Arra az esetre, ha a megsemmisítési keresetnek a bíróság helyt adna, kiegészítő ellenkeresetet nyújtott be az alapszabadalom módosítására, ami a Boehringer szerint eleget tenne az Actavis és a Cinfa kifogásainak. Az utóbbi cél érdekében a Boehringer megpróbált az Európai Szabadalmi Egyezmény 138.3 cikkére támaszkodni.

A PKB 2011. február 11-i végzésével, amelyet 2011. április 19-i végzése megerősített, eljárási okból nem engedélyezte a Boehringer kiegészítő ellenkérelmét, vagyis nem engedte meg, hogy az eljárásban módosítsa a szabadalmát.

Ezt követően, 2012. június 20-án a PKB helyt adott az Actavis és a Cinfa megsemmisítési keresetének, és a rendelet 3(a) cikke alapján a 15.1(a) cikk vonatkozásában az SPC-t érvénytelennek nyilvánította. A PKB itt követte az Európai Bíróság *Medea*-ügyben hozott döntését, amely szerint a rendelet 3(a) cikke kizárja SPC engedélyezését hatóanyagok kombinációjára, ha az alapszabadalom igénypontjai csupán a kombináció egyik hatóanyagát nyilvánítják ki.

A Boehringer fellebbezett a PKB 2011. február 11-i és április 19-i döntése ellen, amelyek elutasították kiegészítő ellenkérelmét, és azt kérte, hogy az NFB helyezze hatályon kívül az elsőfokú eljárást, és az iratokat küldje vissza az elsőfokú bíróságnak, úgyhogy az eljárás attól a ponttól kezdve folytatódjék, amelynél a kiegészítő ellenkérelmet engedélyezni lehetne. Ezenkívül a Boehringer fellebbezett az elsőfokú ítélet ellen, azzal érvelve, hogy az SPC-t mindenképpen érvényesnek kell nyilvánítani.

Az Actavis és a Cinfa ellenezte a Boehringer fellebbezéseit. Az NFB 2014. május 20-án mindkét fellebbezést elutasította.

Az NFB a Boehringernek a PKB 2011. február 11-i és április 19-i döntése elleni fellebbezését az alábbi érvek alapján változtatta meg.

– A Boehringer kiegészítő ellenkeresete formailag tárgytalanná vált, amikor a szabadalomnak egy olyan felülvizsgált fordítását publikálták, amely nem tartalmazta a javítani szándékolt igénypontot.

– A szabadalom igénypontjainak módosítására vonatkozó kérelmet nem lehet átalakítani a belőle származó SPC-re irányuló megvonási keresetté.

– Az ESZE 138.3 cikke nem alkalmazható SPC megsemmisítésére irányuló keresetekben.

– A rendelet 3. cikke megállapítja, hogy az az időpont, amelyet annak meghatározására használnak, hogy az a termék, amelyre SPC-t kérnek, védve van-e egy érvényes alapszabadalommal, az SPC-kérelem benyújtási napja.

Az NFB 2014. május 20-án hozott döntése elutasította a Boehringer fellebbezését a PKB 2012. június 20-i döntése ellen. Az NFB az alábbi megállapításokat tette.

– A felek nem vonták kétségbe azt a tényt, hogy a telmisartan + hct kombinációs terméket nem ismertették az alapszabadalom igénypontjaiban.

– A szabadalom nem védi önálló találmányként a hidroklorotiazid vagy a telmisartan + hct kombinációt.

– Ennek következtében az SPC engedélyezése ellenkezett a rendelet 3(a) cikkével, miként ezt az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg a CJEU *Medeva*-döntése alapján.

– Az SPC engedélyezése akkor is ütközne a rendelet 3(c) cikkével, ha a szabadalom konkrétan igényelné a telmisartan + hct kombinációs terméket, mert ugyanaz a szabadalom már alapját képezte egy telmisartanra vonatkozó másik SPC engedélyezésének, amelyre az első forgalmazási engedélyt korábban kérték, mint a telmisartan + hct kombinációra.

A Boehringer e döntés ellen a legfelsőbb bíróságnál nyújthat be fellebbezést.

Svájc

A) A Berni Kereskedelmi Bíróság (BKB) alább tárgyalt döntése a feltalálói tevékenységgel foglalkozik.

A felek között egy függő használati engedélyre vonatkozó vita arra volt visszavezethető, hogy az alperes a felperes egy régebbi szabadalmát állítólag azzal bitorolta, hogy a felperes egy későbbi szabadalmát használta. A BKB döntése szerint az újabb találmánynak a régebbihez viszonyítva jelentős műszaki haladást kell biztosítania. A jelentős műszaki haladás bizonytalan jogi fogalmának a tartalmi meghatározását sem a svájci szabadalmi törvényből, sem egyéb dokumentumokból nem lehet kiolvasni, a jogi tanításból azonban arra lehet következtetni, hogy a későbbi találmánynak jelentős műszaki haladást kell nyújtania, és így a műszaki területet jelentősen gazdagítania kell anélkül, hogy ez tényleges műszaki ugrást jelentene.

A német szabadalmi jog szerint műszaki haladásról akkor lehet beszélni, ha az új tanítás például jobb eszközt nyújt valaminek a megvalósításához, amely eszköz egy eljárást egyszerűsít, gyorsít vagy megbízhatóbbá tesz.

Egy másik lehetséges követelmény lehet, hogy a fiatalabb találmány egy műszaki problémát egyenértékű, de eltérő módon old meg. Ilyen esetben azonban csak akkor lehet arról beszélni, hogy a fiatalabb találmány a korábbi találmánnyal szemben gazdagítja a technikát, ha fennállt az igény egy alternatív megoldás iránt.

B) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (SZLB) 2014. március 21-én helyt adott a Szellemi-tulajdon-védelmi Intézet (SZTI) fellebbezésének, és megváltoztatta a Szövetségi Adminisztratív Bíróság (SZAB) döntését az alábbi EPOSTSELECT ábrás védjegy lajstromozásával kapcsolatban.

A védjegyet a „postai sárga” és fekete színre igényelték a 9., 38. és 42. áruosztályban árukra és szolgáltatásokra, többek között elektronikus adatfeldolgozó berendezésekre és gépekre, ezek programjaira, hang- és adatátvitelre, számítógép-kölcsönzésre és weboldaltervezésre.

Az SZLB megerősítette az SZTI azon döntését, hogy az EPOSTSELECT védjegy nélkülözzi az inherens megkülönböztetőképességet. Az SZTI szerint ugyanis a grafikus kivitelezés (ideértve az igényelt színekombinációt) nem elégítette ki a jelzés lajstromozásához szükséges követelményeket.

Fellebbezés után az ügy az SZAB-hez került, amely hatályon kívül helyezte az SZTI döntését, és utasította, hogy a védjegyet lajstromozza a postai sárga és a fekete színekkel a 9., 38. és 42. áruosztályban igényelt árukra és szolgáltatásokra. Az SZAB azon az alapon változtatta meg az SZTI döntését, hogy:

- az elektronikus postai szolgáltatások mai alakját képezik a hagyományos postai szolgáltatásoknak, amelyek számára a postai sárga szín szokásossá vált;
- ha a postai sárgát az elektronikus postai szolgáltatásokkal kapcsolatban használnák, a címzettek kapcsolatot találnának az elektronikus és a hagyományos postai szolgáltatások között, és az elektronikus postai szolgáltatásokat a Svájci Postával mint szállítóval társítanák; és
- a postai sárga és a fekete színben a betűjelzés inherensen disztinktív az elektronikus postai szolgáltatásokkal kapcsolatban.

E döntés ellen az SZTI az SZLB-hez nyújtott be fellebbezést, amely megállapította, hogy az SZAB tévedett, amikor figyelembe vette azt a tényt, hogy a fogyasztók a Svájci Posta meglévő szolgáltatásait az új EPOSTSELECT védjeggyel társítanák. Az SZAB ugyanis elmulasztott

világosan megkülönböztetést tenni az inherens és a szerzett megkülönböztetőképeség között. Az SZLB ítéletének fő pontjai a következők voltak.

- Azt a kérdést, hogy egy védjegy rendelkezik-e inherens megkülönböztetőképeséggel, absztrakt módon kell tekintetbe venni.

- A védjegynek önmagában, tekintet nélkül a tényleges felhasználásra, képesnek kell lennie egy sajátos kereskedelmi eredetű áru vagy szolgáltatás megkülönböztetésére egyéb szolgáltatók áruitól vagy szolgáltatásaitól. Így az SZAB-nek nem kell figyelembe vennie, hogy a vonatkozási csoport hogyan fogja fel a postai sárgát a kereskedelmi felhasználás eredményeként.

- Ha a jelzés az idők folyamán használat révén megkülönböztetőképeségre tett szert, azt el lehet fogadni lajstromozásra a szerzett megkülönböztetőképeség alapján.

- Az a kérdés, hogy az EPOSTSELECT védjegy használat útján megkülönböztetőképeségre tett-e szert, nem volt tárgya az eljárásnak, mert a Svájci Posta nem igényelt szerzett megkülönböztetőképeséget, és így nem is szolgáltatott bizonyítékot az ilyen használatra.

- Az SZAB helytelenül keverte össze az inherens és a szerzett megkülönböztetőképeség megállapítására vonatkozó elveket.

- Az ilyen (helytelen) megállapítás lehetővé tenné egy szerzett megkülönböztetőképeséggel rendelkező védjegy tulajdonosa számára tetszőleges számú, inherensen nem disztinktív jelzés lajstromoztatását anélkül, hogy bizonyítaná a megkülönböztetőképeség használat általi megszerzését.

Az SZLB tehát az SZTI döntését erősítette meg.

Svédország

A 2014. július 1-jét követően benyújtott szabadalmi bejelentések esetében a Svéd Szabadalmi Hivatal (SSZH) többé nem kívánja meg az angol nyelvű bejelentések svéd nyelvű fordítását, csupán az igénypontokat kell svéd nyelven benyújtani. Továbbá a bejelentő kérheti, hogy a szabadalmat angol nyelven engedélyezzék.

Az SSZH alapvetően azt kívánja, hogy a szabadalmi dokumentumok (leírás, igénypontok és kivonat) egy nyelven (pl. angol nyelven) legyenek. Azt követően, hogy a bejelentés bejelentési napot kapott, csupán korlátozott lehetőségek vannak arra, hogy a bejelentő nyelvet változtasson. Az igénypontok svéd fordítását az engedélyezési díj befizetésével egyidejűleg kell benyújtani, hogy az az angol nyelvű szabadalmi dokumentumokkal együtt legyen publikálható. Itt megjegyezzük, hogy ilyenkor csupán az angol nyelvű dokumentumoknak van jogi hatályuk, és a svéd nyelvre lefordított igénypontok csupán tájékoztatási célra szolgálnak.

Ha a bejelentő az angolt választja eljárási nyelvként, van lehetőség, hogy az SSZH a bejelentővel angol nyelven kommunikáljon, bár a svéd a hivatal rendes nyelve. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy az a bejelentő, aki azt kívánja, hogy az elővizsgálati eljárásban a

hivatali végzéseket és egyéb dokumentumokat angol nyelven kapja, a hivatali végzésekre is angolul válaszolhat.

Az angol nyelven engedélyezett svéd szabadalomra vonatkozó felszólalási eljárásban a felszólaló kérheti, hogy a szabadalmat fordítsák le svéd nyelvre. Ilyen esetben az SSZH dönthet arról, hogy a szabadalmas nyújtson be svéd fordítást az igénypontok nélküli leírásról, minthogy az igénypontok már hozzáférhetők svéd nyelven. Ha a szabadalmas nem teljesíti a hivatal fordításra vonatkozó felhívását, az SSZH a szabadalmas költségén gondoskodik a fordításról. A felszólalási eljárást csak svéd nyelven folytatják le. Ha a szabadalmas kéri, hogy igénypontjait a megsemmisítés elkerülése érdekében módosítsák, a módosított szabadalmi igénypontok svéd fordítását az angol igénypontokkal egyidejűleg kell benyújtani.

Ha a szabadalom ellen polgári bíróság előtt indítanak eljárást, a szabadalmas köteles a szabadalmi leírás svéd fordítását benyújtani. Ha az erre vonatkozó felhívást nem teljesíti, a bíróság a szabadalmas költségén gondoskodik a fordításról.

Szingapúr

2014. július 30-án a növényfajtak oltalmára vonatkozó új törvény és végrehajtási rendelet lépett hatályban Szingapúrban.

Az új törvény a bejelentési rendszeren alapszik.

Minthogy Szingapúr 2004. július 30. óta tagja az új növényfajtak oltalmára vonatkozó (UPOV-) egyezménynek, elismeri a külföldön 12 hónapon belül benyújtott megfelelő bejelentések elsőbbségét.

A növényfajta engedélyezett oltalom időtartama 25 év az engedélyezés napjától számítva. Az oltalom fenntartásának feltétele az engedélyezés utáni első év végétől kezdve a fenntartási díj évenkénti fizetése.

Az oltalmazható növényfajta az alábbi négy feltételt kell kielégítenie: az általánosan ismert fajtaktól megkülönböztethetőnek, eléggé egységesnek, stabilnak és újnak kell lennie.

Az újdonság feltétele, hogy a növényfajta szaporítóanyagát nem aratták, gyűjtötték be vagy szüretelték Szingapúrban a termelő hozzájárulásával Szingapúrban való felhasználás céljából

- fák vagy szőlő esetén a bejelentés benyújtásától számítva hat évnél korábban; vagy
- bármilyen egyéb esetben a bejelentés benyújtásától számítva négy évnél korábban.

A növényfajtak lajstromozója a növényfajta-vizsgálatához vagy hazai hatóságot, vagy pedig egy UPOV-tagország vizsgáló hatóságát veheti igénybe. Ehhez be kell nyújtani szaporítóanyagot, leírást, rajzokat vagy fényképeket vagy egyéb előírt anyagot

- szingapúri elővizsgáló esetén annak végzése kézhezvételétől számított egy hónapon belül; vagy
- ha az elővizsgáló nem szingapúri székhelyű, végzésének kézhezvételétől számított három hónapon belül.

Tajvan

A tajvani védjegytörvény 29(1) cikke szerint egy védjegy nem lajstromozható, ha a megjelölt áruknak vagy szolgáltatásoknak csupán a minőségét, felhasználását, nyersanyagát, földrajzi eredetét vagy hasonló tulajdonságait ismerteti. Nehéz azonban meghatározni, hogy egy védjegy csupán a megjelölt áruk ilyen tulajdonságát írja-e le, és ebben a kérdésben esetről esetre kell dönteni.

2013-ban egy védjegylajstromozás kapcsán a védjegy megkülönböztetőképességéről folytatott adminisztratív perben a Szellemitulajdon-védelmi Bíróság (SZTB) megállapította, hogy egy védjegynek a megjelölt árukra vonatkozó leíró jellege nem megváltoztathatatlan, hanem változik a szociális környezet, a fogyasztói felfogás és a tényleges piaci felhasználás függvényében.

A bejelentő 1982-ben lajstromoztatta a kínai nyelven írt ZHI-MIN védjegyet. A védjegy oltalmi ideje azonban 2002-ben lejárt, és a védjegyet a megújítási illeték befizetésének elmulasztása miatt törölték. Ugyanez a bejelentő ugyanannak a két szónak a lajstromozása iránt folyamodott 2012-ben.

Az SZTB rámutatott, hogy bár a múltban a védjegy lajstromozását engedélyezték két kínai betű kombinációjaként, amelyek közül az elsőt „Zhi”-ként, a másodikat „Min”-ként kell ejteni, és amelyek „allergiakezelést” jelentenek, egy ilyen kombinációnak védjegyként való használata szemkezelésre és szemészeti gyógyászati készítményekre egyszerűen azt írja le, hogy a megjelölt áruk gyógyszerek szemallergia kezelésére. A védjegy közvetlenül vagy kézenfekvően deskriptív a megjelölt áruk felhasználására nézve. Ezért a bíróság a védjegybejelentést elutasította, mert az nélkülözte a védjegytörvény 29(1) cikkében megjelölt megkülönböztetőképességet.

Az SZTB azt is hangsúlyozta, hogy sokféle gyógyszer létezik allergiák kezelésére. Mint-hogy a védjegy két szava „allergiakezelést” jelent, a védjegy a megjelölt árukra nézve leíró jellegű, nem pedig olyan megjelölés, amely azonosítja az áruk vagy a szolgáltatások forrását.

Az SZTB azt is figyelembe vette, hogy a versenytársaknak is azonos kínai betűkkel kell megjelölniük allergia kezelésére szolgáló áruikat a kereskedelemben. Ha a bejelentő kizárólagos jogot kapna ennek a két írásjelnek a használatára, ez a versenytársak számára hátrányosan befolyásolná a versenyt.

Törökország

Az Ankarai Polgári Bíróság (APB) 4. tanácsa, amely szellemitulajdon-védelmi és iparjogvédelmi ügyekkel foglalkozik, nemrég egy olyan peres ügyet tárgyalt, amelyet két felperes, *Ahmet Mahir Dindar* (Ahmet) és *Mahir Gida San Tic AS* (Mahir) indított, akik azt állították, hogy ők és az alperes *Mehmet Nevzat Dindar* (Mehmet), valamint egy másik személy közösen birtokolták a KOSKA védjegyet a 29. és a 30. áruosztályban, azonban a védjegy

lajstromozását követően a felperesek és az alperesek elkülönítették üzleti tevékenységüket, de különböző cégekben továbbra is gyártottak és forgalmaztak KOSKA védjeggyel ellátott édesipari termékeket. A felperesek szerint a közösen birtokolt védjegy bitorlását képezte a KOSKA védjegy eltérő logóval való használata az alperes által, valamint az alperesnek az az állítása egy újsághirdetésben, hogy a két jogi személy ugyanazt a KOSKA védjegyet használta, de eltérő gyártók voltak.

Az alperes azt állította, hogy a közösen birtokolt védjegytől eltérő logó használatának azt volt az oka, hogy meggátolja a fogyasztók megtévesztését, és hogy a hirdetésben az az állítása, hogy két eltérő vállalat használta a KOSKA védjegyet, a fogyasztók tájékoztatását szolgálta.

Az APB döntése a következő megállapításokat tartalmazta.

– A védjegynek egy hozzáadott logóval együtt és kisebb változtatásokkal való használata a védjegyjogok részét képezi, és ezért nem gyakorolt negatív hatást a másik védjegytulajdonos jogaira.

– A felperesek az alpereshez hasonlóan szintén hozzáadott logókkal és kisebb változtatásokkal használták a védjegyet, és ezért az alperes cselekedeteit nem lehetett védjegybitorlásnak tekinteni.

– Az az állítás, hogy a KOSKA védjegyet két eltérő vállalat közösen használta, azt célozta, hogy a védjegy ne keltsen olyan, hamis benyomást, hogy más vállalatok a KOSKA védjegyet viselő hamis árukat gyártottak. Ésszerű volt a fogyasztók tájékoztatása a védjegyet használó két vállalatot elválasztó határokról.

– Az a tény, hogy az alperes tájékoztatta a fogyasztókat arról, hogy a KOSKA védjeggyel ellátott termékeket eltérő vállalatok gyártották és különböző módokon árusították, anélkül, hogy véleményt nyilvánított volna arról, hogy melyik vállalat volt jobb vagy rosszabb, arra utal, hogy az ilyen cselekvés nem képezett védjegybitorlást.

Az APB a fentiek alapján elutasította a felperesek keresetét, valamint erkölcsi kártérítésre vonatkozó igényét.

A döntés ellen a felperesek a legfelsőbb bíróságnál nyújtottak be fellebbezést, azonban ez a fórum is helybenhagyta az alsófokú bíróság döntését.

Tunézia

2014. július 3-án az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke, Benoit Battistelli és Kamel Ben Naceur tuniszi ipari és energiaügyi miniszter egyezményt írt alá az európai szabadalmak tuniszi érvényesítéséről.

Az egyezményt Battistelli a szabadalmi rendszer tuniszi stratégiai áttörésének minősítette, míg Ben Naceur arra utalt, hogy bár Tunézia nem tagja az Európai Szabadalmi Egyezménynek, az érvényesített európai szabadalmi bejelentések és szabadalmak Tunéziában

ugyanolyan jogi hatással rendelkeznek majd, mint a tunéziai nemzeti bejelentések és szabadalmak.

Az egyezmény hatálybalépéséhez az egyezményt aláíró felek általi ratifikálásra van szükség.

Új-Zéland

2014. szeptember 13-án lépett hatályba az új-zélandi új szabadalmi törvény, amely azokra az Új-Zélandon benyújtott szabadalmi bejelentésekre nézve lesz érvényes, amelyeknek a nemzeti szakasza 2014. szeptember 13-án vagy azt követően kezdődik. Az ezt megelőzően benyújtott új-zélandi bejelentések az 1953. évi régi szabadalmi törvény hatálya alá esnek.

Az alábbiakban az új szabadalmi törvény által bevezetett főbb változásokat ismertetjük.

A régi törvény hatálya alatt helyi újdonságot követeltek meg. Ezzel szemben az új törvény abszolút újdonságot kíván meg.

A régi törvény hatálya alatt önműködően, díj nélkül végeztek vizsgálatot. Az új törvény bevezette a halasztott vizsgálatot, ami annyit jelent, hogy a vizsgálat kérelmezésére vonatkozó felhívástól számított két hónap eltelte után, vagy – ha ez korábbi – a bejelentés időpontjától számított öt év eltelte után kell vizsgálatot kérni.

A régi törvény szerint csak újdonságot vizsgáltak; az új törvény az újdonság és a feltalálói tevékenység vizsgálatát írja elő.

A régi törvény a hasznossággal kapcsolatban nem támasztott követelményt. Az új törvény szerint a találmánynak sajátos, hihető és lényeges hasznót kell biztosítania.

A régi törvény semmit nem zár ki a szabadalmazható találmányok köréből. Az új törvény szerint nem szabadalmazhatók az emberi lények és a létrehozásukra szolgáló biológiai eljárások, az orvosi kezelési és a diagnosztikai eljárások, a közrendbe és közérkölcsebe ütköző találmányok, valamint a számítógépprogramok mint olyanok.

A szabadalmi bejelentéseket a régi törvény szerint elfogadáskor, az új törvény szerint az elsőbbség napjától számított 18 hónap eltelte után publikálják.

Az új törvény szerint – ellentétben a régivel – nem jelent bitorlást a szabadalom tárgyának kísérleti célokra való felhasználása.

A régi törvény szerint évi illetéket a bejelentés napjától számított 4., 7., 10. és 13. év eltelte után kellett fizetni. Az új törvény az évdíjfizetést a bejelentés napjától számított 4. év kezdetétől évenként írja elő.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

TELEVÍZIÓS MŰSORSOROZAT CÍMÉNEK VÉDELMEVEL ÉS A SOROZAT FOLYTATÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEK

SZJSZT-15/2013

A Fővárosi Törvényszék által feltett kérdések

A szakértő feladata az alábbiak megállapítása.

1. Állapítsa meg, hogy a „Sorozat 1.” illetve a „Sorozat 2.” évad szerzői jogi szempontból milyen műfajú: reality show vagy szocio-dokumentumfilm, önálló filmalkotásnak minősül-e, vagy filmalkotások összességének!
2. Állapítsa meg, hogy a „Sorozat” mint cím szerzői alkotásnak minősülő eredeti alkotás, vagy pedig kézenfekvő címválasztás!
3. Állapítsa meg, hogy a 12/F/1. alatti handoutban megnyilvánuló koncepció vagy formátum szerzői jogi szempontból eredeti alkotásnak minősül-e, ha igen, mely elemei utalnak az eredeti alkotásra!
4. Nyilatkozzon, hogy a Sorozat 2. című mű felhasználta-e a Sorozat 1. c. művet, illetve annak szerzői alkotásnak minősülő részét! Ha igen, mely részét? A Sorozat 2. c. mű a Sorozat 1. c. mű átdolgozásának minősül-e?
5. Adjon választ továbbá a felperes 20/F/2. alatt szereplő beadványában foglalt kérdéseire, amennyiben az előző kérdésekre adott válaszaiban azokat nem érintené, és szerzői jogi szempontból a kompetenciája körébe tartozik.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad 1. és Ad 3. Az 1. és 3. kérdés összefüggésére tekintettel az eljáró tanács a két kérdést együtt válaszolja meg. Az eljáró tanács álláspontja szerint a Sorozat egységes koncepció, szinopszis alapján létrehozott, televíziós szociodokumentumfilm-sorozat. Bár az alperes több helyen hivatkozik a műsorformátumra, de ezt az adott ügyben eljáró tanács nem látja relevánsnak, mivel ezt dokumentumfilmnek tekinti. A hazai joggyakorlat, illetve uralkodó elméleti álláspont szerint a műsorformátumok általánosságban ötletnek tekinthetők, az ötletet pedig a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (6) bekezdése értelmében önmagában nem illeti meg szerzői jogi védelem. Ennek folytán, amint arra az SZJSZT szakvéleményeiben több alkalommal kitért és határozott álláspontot alakított ki (SZJSZT-26/2000, -09/2000, -24/2008), a műsorformátumokat önmagukban,

általánosságban nem illeti meg a szerzői jogi védelem. Más a helyzet a formátum alapján létrejött egyes audiovizuális, illetve filmalkotásokkal vagy azok egyes önálló, egyéni, eredeti alkotásjelleggel bíró elemeivel kapcsolatban, amelyek mint önálló szerzői művek, illetve alkotáselemek szerzői jogi védelem alatt állhatnak.

Bár a műsorformátum mint ötlet önmagában nem tárgya a szerzői jogi védelemnek, a formátum egyes elemei, pl. a műsorsorozat sajátos címe, a sorozatban megjelenő jellegzetes és eredeti alakok, szereplők kialakítása, a sorozaton végigmenő különleges, egyéni, eredeti dramaturgiai séma, forgatókönyvi vagy szinopsziselemek, vizuális tervek stb. állhatnak szerzői jogi védelem alatt. Az Szjt. 1. § (2), illetve (3) bekezdése alapján ugyanis a szerzői jogi védelem – függetlenül attól, hogy az adott műfajtát a törvény megnevezi-e vagy nem – a szerző szellemi tevékenységéből fakadó, egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg; a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől. Ennek megfelelően mindig valamely konkrét esetben lehet eldönteni, hogy az adott műsorleírás, formátum tartalmaz-e olyan különleges alkotáselemeket, amelyek, mint egyéni, eredeti szerzői művek, védelem alatt állnak.

A periratok között 12/F/1. alatt található „handout” elnevezésű dokumentum az eljáró tanács álláspontja szerint egy gyártási tervet és a dokumentumfilm szinopszisének elemeit ötvöző anyag. A dokumentum első négy oldala a koncepció megfogalmazása és a gyártási terv, amely nem tartalmaz az ötlet szintjét meghaladó egyéni, eredeti alkotáselemeket. A dokumentum utolsó két oldalán megjelenő elképzelt adás leírása („Egy elképzelt adás, egy elképzelt családdal”) megfelel egy szerzői jogi védelem alatt álló dokumentumfilm-szinopszisének. Megállapítható, hogy mind az első, mind a második évad filmjei e kétoldalas, egyéni, eredeti jellegű dokumentumfilm-szinopszis alapján készültek.

Ad 2. Az Szjt. 16. § (2) bekezdése alapján a szerző engedélye szükséges a mű sajátos címének a felhasználásához. E körben vizsgálendő, hogy a „Sorozat” cím sajátosnak mondható-e? A szóösszetétel a magyar nyelv sajátosságait frappánsan kihasználja, több jelentésréteget, asszociációs lehetőséget hordoz. Ez a cím köznapi, a mű által determinált, pusztán leíró jellegű címnek nem mondható. Figyelemmel az SZJSZT-nek a címek jogvédelmét illető szigorú értelmezési gyakorlatára is (SZJSZT-08/1986, -26/2003, -22/2010, -24/2008 vélemény) az eljáró tanács álláspontja szerint a „Sorozat” cím az Szjt. 16. § (2) bekezdése értelmében sajátos címnek minősül, és így önálló szerzői jogi védelemre érdemes.

Ad 4. A „Sorozat 2.” című sorozat az 1. résznek a handout utolsó két oldalán megjelenő, szerzői műnek minősülő szinopszisa alapján készült, és egyértelműen felhasználta az első sorozat dramaturgiai felépítését, szerkezetét, valamint egyéb elemeit, úgymint a képi világot, a „Sorozat” stábkaraktereit, a főcímgrafikát és a zenét.

Az eljáró tanács azt a kérdéskört nem vizsgálta, hogy az egyes alkotáselemek mennyiben a felperes szerzői művei, vagy mennyiben származtak másoktól.

Az eljáró tanács rámutat, hogy nem átdolgozásról van szó, hanem az első sorozat szinopszisának felhasználásáról.

Ad 5.

Mindazon kérdések, amelyek az eljáró tanács kompetenciájába tartoztak, megválaszolásra kerültek az 1–4. kérdésre adott válaszokban.

*Dr. Sár Csaba, a tanács elnöke
Dr. Kricsfalvi Anita, a tanács előadó tagja
Rózsa János, a tanács szavazó tagja*

* * *

BÚTOROK SZERZŐI JOGI VÉDELME ÉS SZOLGAI MÁSOLÁSA

SZJSZT-36/2013

Az adóhatóság által feltett kérdések

1. Az ipari tervezőművészeti alkotáshoz kapcsolódóan a szerzői jogok sérelme miben mutatható ki?
2. A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok közül konkrétan melyek szenvedtek sérelmet?
3. Az A. társaság és a B. társaság munkatársai közül a szerzői jog megsértése kinek a terhére mutatható ki?
4. A szakértő egyéb észrevétele.

A megkereséshez csatolt mellékletek

A megkereső a megkereséshez csatolta a bűnügy nyomozási iratait.

Tényállás és előzetes megállapítások

A megkereső igazgatóság megkeresésében az eljárás tényállását nem vázolta. Az eljáró tanács a nyomozás iratait áttekintve megállapítja, hogy szakvéleményének kialakításához ez elegendő.

Az eljáró tanács szakvéleményének kialakításához csak a nyomozati iratokat használta fel, egyéb kutatást nem végzett.

Az eljáró tanács az egyes kérdések megválaszolása során nyilatkozik arról, ha a kérdés egésze vagy része nem minősül szerzői jogi szakkérdésnek, és ezért azok megválaszolására a Szerzői Jogi Szakértő Testület hatásköre nem terjed ki.

Az eljáró tanács szakvéleménye

I. Az 1–2. kérdés megválaszolása során alkalmazandó jogszabályi rendelkezések

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szakaszainak sorrendjében haladva:

„1. § (2) Szerzői jogi védelem alá tartozik ... az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen ...

m) az iparművészeti alkotás és annak terve,

...

o) az ipari tervezőművészeti alkotás,

(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.”

„2. § Olyan műre, amely először külföldön került nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a szerző magyar állampolgár, vagy ha a szerzőt nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti.”

„4. § (1) A szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző).”

„9. § (1) A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok ... összessége.”

„16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.”

„17. § A mű felhasználásának minősül különösen:

a) a többszörözés (18–19. §),

b) a terjesztés (23. §),

c) a nyilvános előadás (24–25. §),

d) a nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként (26–27. §),

e) a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése (28. §),

f) az átdolgozás (29. §),

g) a kiállítás (69. §).”

Az Szt. a szerzői jogok keletkezését a mű megalkotásának („létrejöttének”) időpontjához köti. A védelem feltételét az Szt. 1. § (2) és (3) bekezdésének idézett szabálya adja meg. Az Szt. többletkövetelményt a jogok keletkezéséhez nem támaszt. Az Szt. 1. § (2) bekezdésében a műfajták felsorolása példálózó. Azaz amennyiben egy műről megállapítható, hogy például művészeti alkotás, azonban a példálózó felsorolás egyik elemével sem azonosítható teljes mértékben, ez a szerzői jogi védelem fennállását nem érinti.

Az Sztj. 1. § (3) bekezdésének követelménye nem az objektív újdonság követelményét állítja fel a művek védelmének feltételeként. „Ezért a szerzői jogban az 'újdonság' helyett inkább az 'eredetiség' kifejezést használjuk. Itt, a szerzői jogban az azonos tárgyú, hasonló felépítésű 'párhuzamos fejlesztések' (párhuzamosan alkotott önálló művek) egyidejű, konkuráló védelmet élvezhetnek, hiszen ha más és más szubjektív azonosságúak (mindegyik más alkotói személyiség egyéni, eredeti gondolati szövedéke s így tükre is), a másokat kizáró teljes monopólium csak arra vonatkozik, ami úgyis csak az illető jogalany sajátja.”¹

A védelem feltételének ilyen meghatározása elvi lehetőséget ad arra, hogy nagyon hasonló művek önálló védelmet élvezzenek, ha azok megalkotása önállóan történt, és az egyes művek tekintetében külön-külön megállapítható a védelem feltételeinek való megfelelés.

Nem állhat azonban fenn az alapul fekvő mű szerzőjének jogaitól független szerzői jogi védelem olyan alkotáson, amelynek egésze vagy részlete egy másik alkotás felhasználásával készült. Ebben az esetben engedély nélküli átdolgozásról vagy, amennyiben más mű létrejött nem állapítható meg, szolgai másolásról – és ezeket követő engedély nélküli felhasználásokról – beszélhetünk.

Ezenkívül egy használati tárgy, mint amilyen egy ülőgarnitúra is, egyedi, eredeti jellegének megítélésénél figyelembe kell venni, hogy annak kialakítását mennyire befolyásolja a funkcionalitás, és hogy ahhoz képest a szerző mennyire élt vagy élt-e egyáltalán alkotói szabadsággal.

A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. Ezek a szerző vagyoni jogai. A vagyoni jog átfogó, kizárólagos (abszolút) jogosultság, amely a mű minden ismert és még ismeretlen jövőbeli hasznosítását a szerzőnek tartja fenn („pozitív” felhasználási jog) és (negatívan nézve) a mű felhasználásából mindenki mászt kizár.² Az Sztj. 17. §-a tartalmazza a ma ismert legtipikusabb felhasználási módokat. A rendelkezés bevezetésében szereplő „különösen” szó értelmében a felsorolás csak példálózó.

II. A fenti jogszabályhelyekre és azok vázolt tartalmára tekintettel, valamint a nyomozati iratokban fellelhető NABUCCO és LONDON fantázianeveű ülőgarnitúrák fényképeinek vizsgálatával az eljáró tanács az alábbiak szerint válaszolja meg az igazgatóság által feltett kérdéseket:

1. Az ipari tervezőművészeti alkotáshoz kapcsolódóan a szerzői jogok sérelme miben mutatható ki?

Az eljáró tanács megvizsgálta a NABUCCO és LONDON fantázianeveű ülőgarnitúrákat. Ezek vizsgálatával megállapítható, hogy mindkét termék minősülhet művészeti alkotásnak.

¹ Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2006, p. 30.

² Gyertyánfy: i. m. (1), p. 77.

A két ülőgarnitúra esetében minimálistílusú bútorokról beszélünk. Ezek jellegzetessége a letisztult, egyszerű forma. Ennek ellenére a kérdéses ülőgarnitúrák számos olyan szerzői döntést tartalmaznak, kezdve a bútor egészének és egyes alkotóelemeinek méretezésétől, a szerkezeti elemek egymáshoz viszonyított arányaitól az ülőfelület, a kartámlák és fejtámlák formai kialakításán át a kárpit anyagának és színének meghatározásáig, amelyek azok egyéni, eredeti jellegét, tehát szerzői jogi védelmét megalapozzák. Éppen a szerzői döntések számossága és az ezek összessége által megalapozott szerzői jogi védelem zárja ki azt a gyakorlati lehetőséget, hogy bármely más szerző e számos döntést az eredeti műtől teljesen függetlenül éppen úgy hozná meg, hogy az egy, az eredeti művel azonos vagy ahhoz lényegében hasonló művet eredményezzen. Ugyanakkor az ülőgarnitúra szerzői jogi védelme nem zárja ki, hogy azok egyes elemei más ülőgarnitúrákon is megjelenjenek. Azonban két egymástól független szerzői teljesítménynek összhatásában és megjelenésében szükségszerűen különböznie kell egymástól.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a NABUCCO és a LONDON ülőgarnitúra közötti minimális eltérések sem külön-külön, sem összhatásukban nem elégségesek ahhoz, hogy az összbenyomásban különbséget tegyenek. Ezért valószínűsíthető, hogy az egyik a másik szolgai másolata. Az eljáró tanács nem talált a nyomozati iratokban hitelt érdemlő bizonyítékot (akár a tervek vagy a bútorok nyilvánosságra hozatalának dátuma, akár egyéb bizonyíték, amely azt bizonyítaná, hogy az egyiket a másiktól másolták), ami igazolná, hogy melyik termék melyik szolgai másolata.

2. A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok közül konkrétan melyek szenvedtek sérelmet?

Amennyiben megállapítható, hogy az egyik ülőgarnitúra a másik szolgai másolata, akkor az eredeti mű szerzői jogosultjának a szolgai másolat felhasználásához igazodóan sérülhetnek a szerzői személyhez fűződő és vagyoni jogai.

Így például ha a szolgai másolattal kapcsolatosan az eredeti mű szerzőjének a nevét nem tüntették fel, akkor sérülhetett a név feltüntetéséhez fűződő jog (Szjt. 12. §).

A szolgai másolat elkészítésével bizonyosan sérül a szerző többszörözési joga (Szjt. 18. §). Amennyiben a másolatokat forgalomba hozzák, illetve akár forgalomba hozatalra felkínálják vagy kereskedelmi céllal birtokolják, sérül a szerző terjesztési joga (Szjt. 23. §).

3. Az A. társaság és a B. társaság munkatársai közül a szerzői jog megsértése kinek a terhére mutatható ki?

A kérdés az eljáró tanács véleménye szerint szerzői jogi szakkérdést nem tartalmaz.

Ha a fenti 1. pontban leírtak és az eljáró tanács által nem ismert tényállás alapján megállapítható volna, hogy a LONDON ülőgarnitúra a bitorló termék, azaz az a szolgai másolata

az egyéni, eredeti jelleggel rendelkező NABUCCO ülőgarnitúrának, akkor a felelősségről az alábbi mondható el:

Az A. társaság mint az ülőgarnitúrák gyártója megsérthette a szerzői jogosult kizárólagos többszörözési és terjesztési jogát. Polgári jogi értelemben a felelősség – a kártérítési felelősség kivételével, amely felróhatóságon alapul – az Szjt. 94. §-a szerinti jogkövetkezmények tekintetében objektív alapon a gyártást és nagykereskedelmi forgalmazást végző, megjelölt jogi személyt terhelné.

A B. társaság a LONDON ülőgarnitúrák forgalmazója, ezért amennyiben a LONDON ülőgarnitúrák a jogsértő termékek, a B. társaság a szerző kizárólagos terjesztési jogát sértette meg. Az Szjt. 23. § (2) bek. második mondata alapján a terjesztés jogának megsértését jelenti a mű jogsértéssel előállott példányának kereskedelmi céllal történő birtoklása is, ha a birtokos tudja vagy neki az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a példány jogsértéssel állt elő. Amennyiben a B. társaság esetében a tényleges forgalomba hozatal nem, hanem csak a kereskedelmi célú birtoklás állapítható meg, akkor – polgári jogi szempontból – a B. társaság esetében azt kell megállapítani, hogy a jogsértéssel előállított termékeket birtokló személy tudja vagy a tőle az adott helyzetben elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a példány jogsértéssel állt elő. Amennyiben a termékek forgalmazása vagy forgalomba hozatalra történő felkínálása is megvalósult volna a tényállás szerint, polgári jogi értelemben a felelősség – a kártérítési felelősség kivételével, amely felróhatóságon alapul – az Szjt. 94. §-a szerinti jogkövetkezmények tekintetében objektív alapon terhelné a kiskereskedelmi forgalmazást végző, megjelölt gazdasági társaságot.

A fenti körülmények fennállása kizárólag a nyomozásban feltárandó tényállás szerzői jogi szakkérdéseket nem érintő elemei alapján, az esetleges jogsértők tudatállapotára és az azt meghatározó tényezőkre a jogsértő időszakra vonatkozóan feltárt tények alapján állapítható meg.

Megjegyezzük, hogy a fentiek a jogsértés polgári jogi megközelítésén alapszanak.

Ugyan az igazgatóság határozata szerint a Btk. 329/D. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő iparjogvédelmi jogok megsértése miatt nyomoz, a szerzői jog büntetőjogi tényállása az elkövetéskor hatályos Btk. 329/A. §-ban található. Ennek értelmében aki másnak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát hasznonszerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A fentiek alapján tehát a tényszándék vizsgálatánál az alábbiakat kell figyelembe venni. Amennyiben a nyomozás azt az eredményt hozza, hogy a szerzői jogokat megsértették, és ezt vagyoni hátrányt okozva tették, akkor eshetőleg szándékkal is meg lehet valósítani a bűncselekményt. Azaz azt kell vizsgálni, hogy ki az a személy, aki cselekménye következményét előre látta, és abba beletörődött.

Amennyiben a nyomozás azt az eredményt hozza, hogy szerzői jogokat megsértettek, és ezt hasznonszerzés végett tették, akkor azt kell vizsgálni, hogy az elkövető egyenes szándék-

kal tette-e azt. Azaz az elkövetőnek tudnia kellett, hogy a bútorok más tervei felhasználásával készülnek, és hogy a bútorokat értékesítésre szánják.

4. A szakértő egyéb észrevétele

Az eljáró tanácsnak nincs egyéb észrevétele.

*Dr. Kabai Eszter, a tanács elnöke
Dr. Lendvai Zsófia, a tanács előadó tagja
Pohárnok Mihály, a tanács szavazó tagja*

* * *

A SZERZŐI JOGI TÖRVÉNY HATÁLYA A FÁJLCSERÉLŐ SZOLGÁLTATÁS KERETÉBEN KÍNÁLT TARTALMAKRA

SZJSZT-02/2014

I. A bíróság által feltett kérdések

A szerzői jogok megsértésének büntette miatt a vádlott és társai ellen folyamatban lévő büntetőügyben [a Szerzői Jogi Szakértő Testület] a Be. 71. § alapján szíveskedjék tájékoztatni [a bíróságot], hogy a mellékelten megküldött vádirati listában szereplő mely művekre terjedt ki 2009–2010 folyamán az Szjt. hatálya (Szjt. 2. §).

II. A megbízáshoz csatolt iratok

1. Az illetékes ügyészség vádirata,
2. I. sz. melléklet a vádirat 1. pontjához,
3. II. sz. melléklet a vádirat 2/a) pontjához,
4. III. sz. melléklet a vádirat 2/b) pontjához,
5. IV. sz. melléklet a vádirat 3. pontjához.

III. A szakvélemény szempontjából releváns tények a vádirat szerint

1. A vádlott és társai 2010. év elején a *www...hu* indexáló weboldal, az ehhez kapcsolódó, a keresés folyamatában segédkező ún. „trackerszerverek”, valamint a jogvédett tartalmak

eredeti tárolására és megosztására szolgáló ún. „seedszerverek” révén jogvédett szerzői művek és kapcsolódó teljesítmények többszörözését (tárolását), továbbá lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételét végezték. Az elsőrendű vádlott továbbá a trackerszerverek segítségével lehetővé tette a tartalmak keresését. A fent nevezett architektúra az egyesült államokbeli BitTorrent Inc. által kifejlesztett BitTorrent protokoll alkalmazásával került kiépítésre. A mindennapi szóhasználat ezt a felhasználási módot szokta a „torrentezés” kifejezéssel illetni.

2. Az elsőrendű vádlott 2010. január 2. napján az 1. IP-című trackerszervert, a másodrendű vádlott 2010. január 9. napján pedig a 2. IP-című seedszervert helyezte el a vádiratban megjelölt szervertermekben. A másodrendű alperes seedszerveréről az elsőrendű alperes trackerszerverén keresztül 468 darab „zenei album, egyéb zenei mű, filmalkotás és szoftver letöltése vált lehetővé”, amelyekkel a másodrendű alperes a vádirat szerint 211 rendbeli, a Btk. 329/A. § (1) bekezdésébe ütköző szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségét valósította meg.

3. Az elsőrendű vádlott 2010. február 5. napján a 1. IP-című trackerszervert, a harmadrendű vádlott 2009. február 17. és 2009. szeptember 25. napján pedig a 3. IP-című és 4. IP-című seedszervert helyezte el a vádiratban megjelölt szervertermekben. A harmadrendű alperes seedszervereiről az elsőrendű alperes trackerszerverén keresztül 932 darab „zenei alkotás, filmmű, illetve szoftver vált letölthetővé”, amelyekkel a harmadrendű alperes a vádirat szerint 173 rendbeli, a Btk. 329/A. § (1) bekezdésébe ütköző szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségét valósította meg.

4. A negyedrendű vádlott 2009. március 20. napján a 5. IP-című seedszervert elhelyezte a vádiratban megjelölt szerverteremben. Erről a seedszerről az elsőrendű alperes 1. IP-című trackerszerverén keresztül 125 darab „szerzői alkotás – film- és zeneművek, valamint számítógépi programok – volt letölthető”, melyekkel a negyedrendű alperes a vádirat szerint 39 rendbeli, a Btk. 329/A. § (1) bekezdésébe ütköző szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségét valósította meg.

5. Az elsőrendű vádlott fentnevezett két trackerszerverén keresztül „a fent megjelölt szerzői művek letölthetővé tételén túl további, be nem azonosított szervereken tárolt szerzői művek nyilvánossághoz közvetítésében segédkezett. A vádlott összesen 11 121 db, a vádirat IV. számú mellékletében felsorolt szerzői mű – zene- és filmalkotások, illetve szoftverek – nyilvánossághoz közvetítésében nyújtott segítséget”. Mindezekkel az elsőrendű alperes a vádirat szerint ötrendbeli, a Btk. 329/A. § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok jelentős vagyoni hátrányt okozó

megsértésének büntetettét, illetve 599 rendbeli, a Btk. 329/A. § (1) bekezdésébe ütköző, szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségét valósította meg.

6. A megbízó által rendelkezésre bocsátott vádirat szerint a vádlottak a fenti felhasználókért szerzői jogdíjat a jogosultaknak nem fizettek, a felhasználásra engedélyt nem kértek, és nem kaptak.

IV. Az eljáró tanács szakértői véleménye

IV.1. Előzetes észrevételek

7. Az eljáró tanács rendelkezésére bocsátott iratanyag több helyen pontatlanul utal az eljárásban érintett műtípusokra. Az egyes vádlottak vonatkozásában megjelölt kifejezéseken felül (lásd 2–5. pont) a mellékletekben foglalt táblázatok az alábbi kategóriák között tettenkülönbséget: „film”, „album”, „dal”, „PC”, „XBOX360”, „PSP”, „PS2”, „Wii”, „szoftver”. Az eljáró tanács a szakvélemény elkészítésekor olyan értelmezéssel élt, hogy a mellékletek a „film” kategóriája alá nem csupán a mozifilmeket sorolják, hanem televíziós szervezetek műsorát is (pl. Heti Hetes). Az „album” kategória a több hangfelvételt tartalmazó hanglemezeket, a „dal” kategória pedig az egyedi hangfelvételeket jelöli. Az eljáró tanács továbbá abból a feltevésből indult ki, hogy a „PC” rövidítés az asztali számítógépekről futtatható számítógépes játékokat, az „XBOX360”, a „PSP”, a „PS2” és a „Wii” jelzés pedig a Microsoft, a Sony és a Nintendo által kifejlesztett konzolokon futtatható számítógépes játékokat takarja. A „szoftver” például operációs rendszerek, szerkesztő- és vágóprogramok stb. esetén került alkalmazásra.

8. A szerzői jogról szóló 1999. LXXXVI. törvény (a továbbiakban: „Sztj.”) terminológiája szerint az eljárás által érintett műtípusok, illetve kapcsolódó teljesítmények a következők: zeneművészeti alkotás, hangfelvétel (ehhez kapcsolódóan előadóművészi teljesítmény), film-művészeti alkotás, televíziós szervezet műsora, számítógépi programalkotás (szoftver).

9. A 8. pontban említett művek és teljesítmények vonatkozásában az Sztj. meghatározza a vagyoni jogok jogosultjait. A *zenei tartalmak* esetében a zenemű szerzője, annak előadója (előadói) és a hangfelvétel-előállító egyaránt rendelkezik szerzői, illetve kapcsolódó jogi jogosultságokkal. A gyakorlatban nem ritkán előfordul azonban, hogy a zeneszerző és/vagy az előadóművész vagyoni jogait felhasználási szerződés vagy jogátruházás eredményeként a hangfelvétel-előállító gyakorolja. „A *filmalkotás* szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének a kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb

művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait.”³ A film előállítója a fenti szerzőkön felül kapcsolódó jogi jogosultságokat szerez a film hasznosítása céljából, a filmnek továbbá jogosultjai a készítésében közreműködő előadóművészek is.⁴ A gyakorlatban a legtöbbször az fordul elő, hogy a filmelőállító felhasználási szerződés vagy jogátruházás eredményeként megszerzi a vagyoni jogokat a közreműködő szerzőktől és előadóművészekről. A *szoftverek* hagyományosan több szerző által létrehozott tartalmak, közös művek. Ezekre nézve a gyakorlatban jellemzően a szoftverfejlesztő cég szerzi meg a szerzői vagyoni jogokat átruházás révén,⁵ avagy munkaviszonyban létrehozott szoftver esetén a szerző jogutódjaként a mű átadásával.⁶ A *televíziószervezet* saját gyártású műsora vonatkozásában ugyancsak rendelkezik kapcsolódó jogi jogosultságokkal, mint ahogyan ilyen tartalmak esetén is számolni kell a szerzői és előadóművészi jogosultságok csoportjával is.⁷ Valamennyi, a fentiekben említett esetben, amikor valamely kapcsolódó jogi jogosult felhasználási szerződés vagy jogátruházás eredményeként megszerzi a szerzők vagy más közreműködők vagyoni jogát (illetve gyakorlásának jogát), a gyakorlatban nem ritka a globális, az egész világra kiterjedő hatályú (területi korlátozások nélküli) megállapodás. A fenti körülmények miatt az egyes műveket azok jogosultjai szerinti bontásban kell vizsgálni.

10. Valamennyi fentnevezett műtípus és kapcsolódó teljesítmény esetén az Szjt. a releváns szerző, illetve kapcsolódó jogi jogosult részére biztosítja a többszörözés⁸ és a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel⁹ vagyoni jogát.

11. Az eljáró tanács álláspontja szerint a másod-, harmad- és negyedrendű vádlott a seedszerverek üzemben tartásával, illetve azoknak az elsőrendű alperes által üzemben tartott trackerszerverekkel való összekapcsolása okán megsértették a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát. Ezenfelül azonban a kérdéses tartalmaknak a magáncélú többszörözés célját meghaladó mértékű felhasználása folytán másod-, harmad-

³ Szjt. 64. § (2) bekezdés. Így akár a filmalkotás szerzője lehet a filmben használt jellemeztervek alkotója is. Lásd: SZJSZT-17/2013 – A jellemeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 1. sz., 2014. február, p. 189–203.

⁴ Szjt. 64. § (3) bekezdés és 82. § (1) bekezdés.

⁵ Szjt. 58. § (3) bekezdés.

⁶ Szjt. 30. § (1) bekezdés.

⁷ Szjt. 80. §.

⁸ A zeneművészeti alkotás, filmművészeti alkotás és szoftver szerzői vonatkozásában lásd: Szjt. 17. § a) pont és 18. §. Előadóművészek vonatkozásában lásd: Szjt. 73. § (1) bekezdés c) pont. Hangfelvételek előállítói vonatkozásában lásd: Szjt. 76. § (1) bekezdés a) pont. Televíziószervezet műsora vonatkozásában lásd: Szjt. 80. § (1) bekezdés b) és c) pont. A film előállítója vonatkozásában lásd: Szjt. 82. § (1) bekezdés a) pont.

⁹ A zeneművészeti alkotás, filmművészeti alkotás és szoftver szerzői vonatkozásában lásd: Szjt. 17. § d) pont és 26. § (8) bekezdés. Előadóművészek vonatkozásában lásd: Szjt. 73. § (1) bekezdés e) pont. Hangfelvételek előállítói vonatkozásában lásd: Szjt. 76. § (1) bekezdés c) pont. Televíziószervezet műsora vonatkozásában lásd: Szjt. 80. § (1) bekezdés d) pont. A film előállítója vonatkozásában lásd: Szjt. 82. § (1) bekezdés c) pont.

és negyedrendű vádlottak a vádiratban említett 1525 (468+932+125) fájl vonatkozásában a többszörözés vagyoni jogát is megsértették.¹⁰

12. A megkereső által feltett kérdés szerint a 2009–2010-es időszak eseményei szolgálnak a vád alapjául. Az eljáró tanács meglátása szerint *legkorábban a trackerszerverek elsőrendű vádlott általi üzembe helyezésétől és a seedszerverekkel való összekapcsolásától számíthatjuk a szerzői és kapcsolódó jogok megsértését*. A trackerszerverek és a seedszerverek összekapcsolásának pillanatától biztosan beszélhetünk a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételről, illetve a magáncélú többszörözés keretein túlterjeszkedő, következőképp jogellenes többszörözésről. A vádirat szerint e legkorábbi időpont 2010. január 9. napja volt.

13. Az Szt. a szerzők és meghatározott körben a kapcsolódó jogi jogosultak részére a vagyoni jogok mellett személyhez fűződő jogokat is biztosít. E jogok sérelme elvben elképzelhető a vádiratban megjelölt elkövetési magatartás esetén is, különösen a névfeltüntetéshez, illetve az első nyilvánosságra hozatalhoz fűződő jog vonatkozásában. A vádirat fényében – további bizonyítékok hiányában – azonban az eljáró tanács nem lát okot azt feltételezni, hogy e jogok sérültek volna.

IV.2. Válasz a megbízó kérdésére

14. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács szakvéleménye meghozatalakor ezért kizárólag a megkereséshez csatolt iratok alapján hozta meg alábbi szakvéleményét.

15. A megbízó a megkeresés alapjául a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 71. §-át jelölte meg, melynek első mondata szerint „a bíróság ... állami és helyi önkormányzati szervet, hatóságot, köztestületet, gazdálkodó szervezetet, alapítványt, közalapítványt és egyesületet kereshet meg tájékoztatás adása, adatok közlése, átadása, illetőleg iratok rendelkezésre bocsátása végett, és ennek a teljesítésére legalább nyolc, legfeljebb harminc napos határidőt állapíthat meg”.

¹⁰ Jogvédett tartalmaknak a forrásszámítógép (vagy szerver) merevlemezére lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel céljából való másolása (többszörözése) ellentétben áll az Szt. 33. § (2) bekezdésében foglalt, a nemzetközi és európai uniós szerzői jogi normákból átemelt „háromlépcsős teszt” előírásával. Az ilyen tág célú többszörözés sérelmes a mű rendes felhasználására, nem felel meg a tisztesség követelményeinek, és – a magánszféra áttörése okán – a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra irányul.

16. A megbízó a vádiratban foglalt jogvédett tartalmak vonatkozásában az Szjt. 2. §-ának alkalmazhatóságára kérdezett rá. Az Szjt. említett rendelkezése szerint – mely az elkövetés időpontja óta változatlan tartalommal bír – „olyan műre, amely először külföldön került nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a szerző magyar állampolgár, vagy ha a szerzőt nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti”.

17. A megkeresés tehát érdemben arra irányul, hogy a megbízó a Szerzői Jogi Szakértő Testület eljáró tanácsától tájékoztatást kérjen a tekintetben, hogy alkalmazható-e a magyar szerzői jog a vádiratban foglalt 12 646 fájl vonatkozásában, amennyiben a kérdéses művek elsőként nem Magyarország területén kerültek nyilvánosságra. *Az eljáró tanács az alábbiakban foglaltak szerint a megbízó kérdésére kizárólag a bíróság munkáját megkönnyítő szempontokkal tud szolgálni.*

18. [A vizsgálandó elemek] Az Szjt. 2. §-ában foglalt rendelkezés a külföldi szerző magyarországi védelmének kérdésén felül implicit módon feltételezi a „mű”, a „védelmi idő” és a joghatóság vizsgálatát. Az alábbiakban elsőként ez utóbbi három részelem kerül áttekintésre.

19. Az eljáró tanács mindenekelőtt jelezni kívánja, hogy *nem ellenőrizhető számára, hogy a vádirathoz csatolt listában szereplő címek/fájlnévek ténylegesen az azoknak megfelelő szerzői műveket/kapcsolódó jogi teljesítményeket takarják-e*, esetleg más (talán hamis) tartalmakra utalnak.

20. [A védelemhez elvárt alkotói közreműködés] A jelen szakvélemény 8. pontjában meghatározott műtípusok egyéni, eredeti jellegű alkotómunka eredményeként részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Az egyéni, eredeti jelleg meghatározása nincs taxatív feltételekhez kötve: az mindig egyedileg, az adott műben foglalt kifejezések eseti megvizsgálásával lehetséges. Általánosságban elmondható ugyanakkor, hogy a jogvédelem küszöbe alacsonyan húzható meg. A kapcsolódó jogi teljesítmények esetén a védelem alapját hagyományosan az egyéni közreműködés, illetve az emberi és anyagi forrásoknak a tartalom előállításába való befektetése, az előállítás kockázatainak a vállalása indokolja. Ebből az következik, hogy a kapcsolódó jogi teljesítmények esetén a jogvédelemnek nem előfeltétele a „kreatív alkotómunka”, s ily módon a jogvédelem küszöbe ugyancsak alacsonyan húzható meg.

21. [Az Szjt. területi hatálya hangfelvételekre, televíziós műsorokra és előadóművészi teljesítményekre] Az eljáró tanács ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az Szjt. 2. §-a kizárólag a „művekre” vonatkozik, kapcsolódó jogi teljesítményekre nem. Ahogy azt az egyik vezető hazai szerzői jogi monográfia megjegyzi: „figyelemre méltó, hogy bár az Szjt. a szerzői jog mellett az azzal szomszédos előadó-művészi, hangfelvétel-előállítói, a rádió- és televízió-

szervezetek, illetve a saját műsort vezeték útján a nyilvánossághoz átvivők teljesítményeinek védelmi szabályait is tartalmazza (7. §), a territorialitásból eredő korlátozás ezekre nem vonatkozik. *Így a külföldi szomszédos jogi jogosultak, illetve teljesítményeik Magyarországon feltétel nélkül az itteni jogosultakkal, teljesítményekkel azonos védelemben részesülnek.*¹¹ Az iménti idézet nem tartalmazza a filmelőállítókra mint kapcsolódó (korábbi terminológiával élve: szomszédos) jogi jogosultakra való utalást. Ennek kifejezett oka, hogy *a filmelőállítókat megillető védelem vonatkozásában maga az Sztj. rendeli megfelelően alkalmazni a 2. § rendelkezéseit.*¹² Ahogy azt az Sztj.-kommentár is megerősíti: „az Sztj. 82. § (3) bekezdés így a következő olvasatot adja: olyan filmre, amelyet külföldön hoztak először nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a film előállítója magyar állampolgár, Magyarországon nyilvántartásba vett jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, vagy ha a film előállítóját nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti.”¹³

22. A 21. pontban foglaltak azt jelentik tehát, hogy *az eljáró tanácsnak a megkereső által feltett kérdés megválaszolásakor nem kell vizsgálnia, hogy az előadóművészi teljesítmények, a hangfelvétel-előállítók és a televíziószervezetek jogai tekintetében fennáll-e valamilyen releváns nemzetközi kötelezettségvállalás, mert vonatkozásukban az Sztj. ilyen külön feltétel nélkül alkalmazandó.*

23. [Az egyediség, eredetiség és a védelmi idő vizsgálata] Az eljáró tanács *a mellékletek alapos áttekintése után úgy látja, hogy – feltételezve, hogy a tanács számára átadott listában feltüntetett címek ténylegesen az azoknak megfelelő tartalmakra utalnak – a szerzői és kapcsolódó jogi jogvédelem fennállta feltételezhető a megjelölt művek és a film-előállítói teljesítmények esetében.* Azok ugyanis jelentős részben populáris, aktuális zenei, filmes és szoftveres tartalmak. Ugyanebből következően az eljáró tanács valószínűnek tartja, hogy a védelmi idő sem járt még le semelyik érintett tartalom vonatkozásában. Különösen igaz ez a számítógépi programalkotásokra (a vizsgálati anyag szóhasználatával: „PC”, „XBOX360”, „PSP”, „PS2”, „Wii”, „szoftver”). E műtípust a magyar szerzői jog 1983 óta részesíti védelemben, a megkeresésben említett különböző játékkonzolokra készített legrégebbi játékok pedig még tíz éve sem érhetőek el a piacon, így a szerző halálát követő 70 év objektív körülményekből következően semmiképp sem telhetett még el. Mindezekből következően az eljáró tanács véleménye szerint köztudomású tényként fogadható el, hogy a vádirathoz csatolt mellékletben felsorolt számítógépi programalkotások vonatkozásában helye van a szerzői jogi védelemnek.

¹¹ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog – Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 55.

¹² Sztj. 82. § (3) bekezdés: „A 2. §-t megfelelően alkalmazni kell a film előállítójának védelmére is”.

¹³ Tomori Pál: 82. § – A filmek előállítóinak védelme. In: Gyertyánfy: i. m. (1), p. 425.

24. Minden más esetben azonban a tényleges jogvédelem fennállása bizonyítást feltételez az eljáró hatóság részéről. Így különösen az igényel vizsgálatot, hogy a mellékletekben foglalt lista tételei mögött (a másod-, harmad- és negyedrendű vádlott által üzemben tartott seedszervereken) valóban a címnek megfelelő művek/teljesítmények találhatók-e. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy az elsőrendű vádlott vonatkozásában a 3. vádpontban említett, „be nem azonosított szerverekről” a trackerszerverek segítségével elérhetővé tett tartalmak esetében ez az ellenőrzés elvi nehézségekbe ütközik.

25. [A joghatóság vizsgálata] Végül az Szjt. alkalmazhatósága arra tekintettel is adott, hogy valamennyi vádlott Magyarország területén helyezte üzembe és tartotta üzemben a tracker- és seedszervereket. Erre tekintettel a jogvédett tartalmak szerverekre való másolása (többszörözése) és a nyilvánosság bármely tagja számára történő felkínálása – tehát a vádirat szerinti jogellenes felhasználás – Magyarország területén történt. Az irányadó nemzetközi magánjogi szabályozás erre tekintettel lehetővé teszi az Szjt. alkalmazását.¹⁴

26. [A joghatóság megállapításához vizsgálandó elemek] Mindezeknek megfelelően valamennyi, elsőként külföldön nyilvánosságra hozott mű, illetve filmalkotás vonatkozásában két esetben alkalmazható az Szjt.: ha ad 1. a jogosult magyar állampolgár; ad 2. a jogosultat nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján megilleti a védelem.

27. [Az állampolgárság vizsgálata] Az eljáró tanács általánosságban meg kívánja jegyezni, hogy mindkét fenti eset vizsgálata kizárólag egyedileg lehetséges. A szerzői jog nemzetközi szabályanyaga ugyanakkor megtiltja, hogy az országok a védelem fennállásának, avagy a jogok gyakorlásának előfeltételeként előírják a művek regisztrálását.¹⁵ Ismertek ugyan olyan nyilvántartások, melyek meghatározott szabványoknak megfelelő módon adatokat tartalmaznak a szerzői művek, szomszédos jogi teljesítmények vonatkozásában (pl. ISWC-, ISRC-, ISBN-adatbázis), ugyanakkor ezek jellemzően nem publikusak, illetve általánosak (valamennyi műtípusra/teljesítményre kiterjedő, valamennyi adatot – ideértve a jogosult nevét és állampolgárságát – tartalmazó). *Az eljáró tanácsnak nincs módja olyan adatbázishoz fordulni, amelyből hitelt érdemlően és valamennyi esetre kiterjedően meg lehetne állapítani a jogosultak állampolgárságát.*

¹⁴ A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet 19. §-a rögzíti, hogy a védelem igénylésének helye szerinti jogot („lex loci protectionis”) kell alkalmazni szerzői jogi jogsértések esetén.

¹⁵ Vö.: az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE) Párizsban, 1971. évi július 24. napján felülvizsgált szövege szerinti 5. cikk (2) bekezdését. Eszerint: „E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez, és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva – az ezen Egyezményben foglalt kikötéseken kívül – a védelem terjedelme, valamint a szerző jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik.” A BUE-t Magyarországon az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet hirdette ki.

28. Különösen igaz ez azokra az esetekre, amikor a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultságok elválnak egymástól (pl. zenei tartalmak), és lehetővé válik a szerzői és kapcsolódó jogi jogosultságok átruházása. A magyar szerzői jog hagyományosan a vagyoni jogok korlátozott forgalomképessége mellett áll ki, bizonyos esetekben azonban – kifejezett rendelkezés folytán – a törvény lehetővé teszi a vagyoni jogok átruházását.¹⁶

29. Összességében az eljáró tanács annyit tehet, hogy *köztudomású ténynek fogadja el az olyan „jogosultak” külföldi honosságát, melyekről egyértelműen megállapítható, hogy nem magyar személyek/cégek.* (Különösen igaz ez a film-, zene- és szoftveripari óriáscégekre, melyek jelentős részének székhelye az Egyesült Államokban található.) Azon szerzők esetében tehát, akik nem magyar állampolgárok, kizárólag az Sztj. 2. § második fordulata biztosíthatja a magyar szerzői jogi szabályok alkalmazását. A nemzetközi szerzői jog erre a helyzetre az ún. „nemzeti elbánás” elvének az alkalmazását fejlesztette ki. A legfontosabb nemzetközi dokumentumok valamennyi esetben erre az elvre épülnek.

30. [A releváns nemzetközi egyezmények vizsgálata] A többszörözés jogát a szerzők vonatkozásában a nemzetközi szerzői jog részévé emelő BUE 5. cikk (1) bekezdése szerint: „az ezen Egyezmény által védett műveik tekintetében a szerzők – a mű származási országa kivételével – az Unió valamennyi országában azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek most vagy a jövőben biztosítanak, valamint azokat a jogokat is, amelyeket ez az Egyezmény külön megad.” E védelem azonban nem kizárólag a BUE valamely tagállamának állampolgárait illeti meg. Azok a szerzők is részesülnek a BUE biztosította védelemben, s ily módon rájuk is vonatkozik a BUE 5. cikk (1) bekezdése, akik „az Unió egyik országának sem állampolgárai, azon műveikre nézve, melyeket első ízben az Unió egyik országának valamelyikében adnak ki, vagy egyidejűleg adnak ki egy Unión kívüli és egy Unióhoz tartozó országban”.¹⁷ A BUE-nak – az adminisztrációját ellátó Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) tájékoztatása szerint – 2014. március 12-i állapot szerint 167 ország volt a tagja. Ezen országok közül az egyezmény 2010. január 9-én 164 országban volt hatályban.¹⁸

¹⁶ Faludi Gábor: A szerzői jogi és iparjogvédelmi jogátruházás a Ptk. háttere előtt. Jogtudományi Közlöny, 2013. december, p. 582.

¹⁷ BUE, 3. cikk (2) bekezdés. Az „egyidejű” („szimultán”) kiadás a BUE alkalmazásában a harminc napon belüli megjelentetést jelenti. Lásd: BUE, 3. cikk (4) bekezdés.

¹⁸ Lásd: http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=15 (utolsó megtekintés: 2014. március 12.).

31. A – többek között a szoftvereket az irodalmi művekkel azonos módon védeni rendelő¹⁹ – TRIPS-megállapodás 3. cikke ugyancsak rögzíti a nemzeti elbánás elvét. A hivatalos magyar fordítás szerint: „mindegyik Tag a többi Tag állampolgárai számára a saját állampolgárainak nyújtottnál nem kevésbé előnyös elbánást köteles nyújtani a szellemi tulajdon oltalmával kapcsolatban, azoktól a kivételektől függően, amelyekről a Párizsi Konvenció (1967), a Berni Konvenció (1971), a Római Konvenció és az Integrált Áramkörök Szellemi Tulajdonáról szóló Egyezmény rendelkezik.” A TRIPS-megállapodás 9. cikk (1) bekezdése alapján a megállapodást aláíró valamennyi tagország „betartja” a BUE 1–21. cikkében – így az 5. cikk (1) bekezdésében – foglaltakat. Következésképp azon országok, melyek a BUE-nak nem részei (az elkövetési időpontban nem voltak részei), de a TRIPS-megállapodás országukban hatályba lépett, ugyancsak kötelesek valamennyi szerzői mű vonatkozásában biztosítani a nemzeti elbánás elvének BUE szerinti érvényesülését. A TRIPS-megállapodásnak a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) tájékoztatása szerint a 2014. március 12-i állapot szerint 158 ország (és az Európai Unió, korábban Európai Gazdasági Közösség) volt a részese. Ezen országok közül a megállapodás 2010. január 9-én 155 országban volt hatályban.²⁰

32. A lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát a szerzői jogosultak vonatkozásában kodifikáló, a WIPO égisze alatt elfogadott Szerzői Jogi Egyezmény (WCT)²¹ 3. cikke megfelelően alkalmazni rendeli a BUE fent hivatkozott 5. cikk (1) bekezdését. A WCT 1. cikk (4) bekezdése továbbá – a TRIPS-megállapodás 9. cikk (1) bekezdésével (fentebb, a 31. pontban említettel) megegyező módon – visszautal a BUE 5. cikk (1) bekezdés alkalmazásának a kötelezettségére. Eszerint a BUE hivatkozott cikke azon országokban is érvényesül, amelyek a BUE-hoz nem csatlakoztak, azonban a WCT-t nemzeti joguk részévé tették. Jelenleg – a TRIPS-tagságra is tekintettel – nincs olyan ország, amely e fordulat szerint volna köteles alkalmazni a BUE rendelkezését. A WCT – az adminisztrációját ellátó WIPO tájékoztatása szerint – a 2014. március 12-i állapot szerint 91 országban lépett hatályba (és az Európai Unió is csatlakozott hozzá). Ezen országok közül az egyezmény 2010. január 9-én 72 országban volt hatályban.²² Az Európai Unió – és vele egyetemben valamennyi, a WCT-hez mindaddig nem csatlakozó tagállam – 2009. december 14-én ratifikálta az egyezményt, s az 2010. március 14-én lépett hatályba az érintett területeken.

¹⁹ Az 1998. évi IX. törvénnyel kihirdetett, az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény Mellékletének 1/C. pontja alatti, a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS-megállapodás), 10. cikk (1) bekezdés.

²⁰ Lásd: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (utolsó megtekintés: 2014. március 12.).

²¹ A 2004. évi XLIX. törvénnyel kihirdetett, a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése.

²² Lásd: http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=16 (utolsó megtekintés: 2014. március 12.).

33. Végül említést érdemel, hogy az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) 18. cikke szerint „a Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő bármely megkülönböztetés”. Ennek folytán az Európai Unió 28 tagállama vonatkozásában a nemzeti elbánás követelménye regionális megerősítést nyert. Ennek különösen annak fényében van relevanciája, hogy – a 32. pontban foglaltakkal összhangban – az Európai Unió tagállamainak jelentős részében a WCT csupán 2010. március 14. napján lépett hatályba. Mivel azonban az EUMSZ 2009. december 1. napja óta hatályos, a nemzeti elbánás elve az EUMSZ 18. cikkében foglaltakon keresztül 2010. január 9. és 2010. március 14. között is szükségképpen érvényesült Magyarország és az érintett európai uniós tagállamok viszonylatában. Ugyanezt a következtetést támasztja alá a tény, hogy a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát az Európai Unió irányelvi szintén jóval korábban (2001-ben) harmonizálni rendelte.²³

34. A jelen szakvélemény érdemben nem kíván kitérni olyan Magyarország vonatkozásában kötelező érvényű nemzetközi dokumentumokra, mint az 1952-ben elfogadott Egyetemes Szerzői Jogi Szerződés, vagy a magyar–amerikai kormányközi megállapodás a szellemi tulajdonról, melyek nem teremtik meg a nemzeti elbánás elvének a fentiekhez képest bővebb alkalmazási lehetőségét.²⁴

35. Összességében elmondható, hogy a BUE az ahhoz való csatlakozás, illetve a TRIPS-megállapodás 9. cikk (1) bekezdésében foglalt utaló szabályra tekintettel 2010. január 9-én 174 országban, továbbá a TRIPS-megállapodáshoz való csatlakozásukat követően a Kínai Népköztársaság különleges közigazgatási területévé vált Hong-Kong és Makaó területén volt hatályban, továbbá közvetve (ugyancsak a TRIPS aláírása folytán) az Európai Unióban is érvényesült. *Ezen országok állampolgárai által ezen országok területén nyilvánosságra hozott művek (zeneművek, filmművészeti alkotások és számítógépi programalkotások) esetén a nemzeti elbánás elvének érvényesülnie kell hazánkban.*

36. A TRIPS-megállapodás ehhez hasonlóan jelentős tagsággal rendelkezik, így *az abban foglalt jogok és művek, továbbá korlátozott keretek között (a többszörözés jogát illetően) a kapcsolódó jogi teljesítmények vonatkozásában is érvényesülnie kell a nemzeti elbánás elvének Magyarországon.*

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

²⁴ A fentebb hivatkozott monográfia a viszonyossági szerződéseket a védelem feltételeként történő említése kapcsán egyenesen elméleti jelentőségűnek nevezte. Lásd: *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (11), p. 55.*

37. A WCT-t jóval csekélyebb számban írták alá államok, a szerződésnek azonban így is 91 aláírója van, közöttük Magyarország és az Európai Unió. A zene-, film- és szoftveripar szempontjából világviszonylatban legfontosabbnak tartott országok csatlakoztak ugyan hozzá, mégis ismertek jelentős kivételek. Nem hatályos jelenleg a WCT például Indiában,²⁵ Kana-dában,²⁶ Új-Zélandon,²⁷ Nigériában,²⁸ Brazíliában vagy a Dél-Afrikai Köztársaságban.²⁹ Ez utóbbi és hozzájuk hasonló országok állampolgárai, illetve filmelőállítói tekintetében a lehívás-
ra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni joga vonatkozásában a nemzeti elbánás elvének érvényesítése akadályokba ütközik.

38. További tájékoztatás céljából a jelen szakvélemény I. sz. mellékletében található összefoglaló táblázat összeveti, hogy mely országok területén hatályos jelenleg, illetve mely országokban volt már hatályban 2010. január 9. napján a BUE, a TRIPS-megállapodás és a WCT.

39. Az eljáró tanács vissza kíván utalni a 27–28. pontban elhangzottakra. Se Magyaror-szágon, se világviszonylatban nem áll rendelkezésre olyan közhiteles adatbázis, amely nem csupán az eredeti, de a származékos jogszerzőket illetően is naprakész információkkal tud-na szolgálni. Erre, valamint arra tekintettel, hogy az SZJSZT – a 14. pontban foglaltakkal összhangban – önálló bizonyítást nem folytathat, *az eljáró tanács a vádirat mellékleteiben foglalt, nem magyar állampolgárok által nem Magyarországon nyilvánosságra hozott művek vonatkozásában a nemzeti elbánás elvének alkalmazhatóságáról érdemi választ nem tud adni.* Hasonlóképp nincs módja az eljáró tanácsnak azt megítélni, hogy – a 30. pontban foglaltak-kal összhangban – mely műveket hoztak elsőként nyilvánosságra valamely BUE-tagállam területén nem BUE-tagállamok polgárai.

40. [Köztudomás] Az eljáró tanács véleménye szerint ugyanakkor a többszörözés vagyoni jogát illetően lehetőség nyílik arra, hogy az eljáró bíróság a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 75. § (3) bekezdése szerint bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül *köztudomású ténynek tekintse, hogy az eljárásban érintett nagyszámú külföldi mű és ezek szerzői a nem-zetközi szerződések hálózata folytán az Sztj. szerinti védelemben részesülnek.* Ezt nem csu-

²⁵ Mely ország világhírű a „bollywoodi” filmgyártásról.

²⁶ Melynek zene- és filmipara többek között az Egyesült Államok közelsége okán is számottevő.

²⁷ Új-Zéland kiugró népszerűségnek örvend a természeti látványosságokat ábrázolni kívánó filmek for-gatásakor. Lásd különösen az összességében 17 Oscar-díjjal jutalmazott Gyűrűk Ura trilógiát. Korunk egyik legfelkapottabb új-zélandi zeneszerzője/előadója Ella Marija Lani Yelich-O'Connor, művésznevén Lorde.

²⁸ Nigéria az alacsony költségvetésű, minőségüket tekintve is alacsony színvonalú, ám az afrikai kontinen-sen népszerű „nollywoodi” filmek gyártásának a központja.

²⁹ Mindkét ország híres művészfilmjeiről. A Tsotsi című dél-afrikai film például elnyerte a 2006-os év leg-jobb idegen nyelvű filmjének járó Oscar-díjat. Az Isten városa (Cidade de Deus) című brazil dráma négy Oscar-jelölésig jutott 2002-ben.

pán az támasztja alá, hogy a mellékletekben felsorolt tartalmak aktuális, populáris művekre utalnak, hanem az is, hogy a szerzői jogosultak többszörözési jogát védeni rendelő egyezményekhez a világ országainak számottevő része, a jelentős zene-, film- és szoftveriparral rendelkező államoknak pedig gyakorlatilag az egésze csatlakozott.

41. Az eljáró tanács jelzi, hogy a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni jogát nemzetközi szinten megteremtő WCT vonatkozásában csak korlátozottan alkalmazható a büntetőeljárásról szóló törvény fent hivatkozott szakasza. A WCT az elkövetési időpontban a világ országainak durván felében volt hatályban. Tagadhatatlan, hogy ezen országok alapjaiban lefedik a számottevő zene-, film- és szoftveriparral rendelkező államokat, azonban – mint arra az eljáró tanács a 37. pontban kifejezetten utalt – ismertek fontos kivételek is (elsősorban a zenei és filmes szektorból).

IV.3. Összefoglaló válasz a megbízó által feltett kérdésre

42. A megkeresés mellékletében listázott alkotások honossága és a nemzeti elbánás elvének alkalmazhatósága a többszörözés vagyoni joga vonatkozásában tisztázottnak tekintendő: az Szjt. 2. §-a alapján a magyarországi szerzői jogi védelem feltételei fennállnak. A lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel vagyoni joga vonatkozásában azonban a honosság és a nemzeti elbánás elvének alkalmazhatósága nem teljes, az csupán a mellékletben jelzett és világgpiaci potenciáljukat tekintve legfontosabb 91 ország vonatkozásában tekinthető további bizonyítás nélkül köztudomású ténynek.

Dr. Kiss Zoltán, a tanács elnöke
Dr. Mezei Péter, a tanács előadó tagja
Dr. Békés Gergely, a tanács szavazó tagja

1. sz. melléklet³⁰
A BUE, TRIPS-megállapodás és a WCT
mely országokban volt hatályban 2010. január 9. napján

Jelzések:

- + 2010. január 9. napján hatályban volt
- (+) 2010. január 9. napján nem volt még hatályban, jelenleg azonban már hatályban van
- [+] A TRIPS-megállapodásban fennálló tagságra tekintettel a BUE nemzeti elbánással kapcsolatos rendelkezése alkalmazandó az adott országban
- Jelenleg (a szakvélemény készítésének napján) nincs hatályban

	BUE	TRIPS- megállapodás	WCT
Albánia	+	+	+
Algéria	+	–	(+)
Andorra	+	–	–
Angola	[+]	+	–
Antigua és Barbuda	+	+	–
Amerikai Egyesült Államok	+	+	+
Argentína	+	+	+
Ausztrália	+	+	+
Ausztria	+	+	+
Azerbajdzsán	+	–	+
Bahamák	+	–	–
Bahrein	+	+	+
Banglades	+	+	–
Barbados	+	+	–
Belgium	+	+	+
Belize	+	+	–
Benin	+	+	+
Bhután	+	–	–
Bissau-Guinea	+	+	–
Bolívia	+	+	–
Bosznia és Hercegovina	+	–	+
Botswana	+	+	+
Brazília	+	+	–
Brunei	+	+	–
Bulgária	+	+	+
Burkina Faso	+	+	+

³⁰ A 18., 20. és 22. lábjegyzetben megjelölt források alapján.

	BUE	TRIPS- megállapodás	WCT
Burundi	[+]	+	–
Chile	+	+	+
Ciprus	+	+	+
Comore-szigetek	+	–	–
Costa Rica	+	+	+
Csád	+	+	–
Csehország	+	+	+
Dánia	+	+	(+)
Dél-afrikai Köztársaság	+	+	–
Dominikai Közösség	+	+	–
Dominikai Köztársaság	+	+	+
Dzsibuti	+	+	–
Ecuador	+	+	+
Egyenlítői Guinea	+	–	–
Egyesült Arab Emírátsok	+	+	+
Egyesült Királyság	+	+	(+)
Egyiptom	+	+	–
El Salvador	+	+	+
Elefántcsontpart	+	+	–
Észtország	+	+	(+)
Európai Unió (korábban EGK)	[+]	+	(+)
Fehéroroszország	+	–	+
Fidzsi	+	+	–
Finnország	+	+	(+)
Franciaország	+	+	(+)
Fülöp-szigetek	+	+	+
Gabon	+	+	+
Gambia	+	+	–
Ghána	+	+	+
Görögország	+	+	(+)
Grenada	+	+	–
Grúzia	+	+	+
Guatemala	+	+	+
Guinea	+	+	+
Guyana	+	+	–
Haiti	+	+	–
Hollandia	+	+	(+)
Honduras	+	+	+
Hong Kong, Kína	[+]	+	–

	BUE	TRIPS- megállapodás	WCT
Horvátország	+	+	+
India	+	+	–
Indonézia	+	+	+
Írország	+	+	+
Izland	+	+	–
Izrael	+	+	–
Jamaica	+	+	+
Japán	+	+	+
Jemen	+	–	–
Jordánia	+	+	+
Kambodzsa	[+]	+	–
Kamerun	+	+	–
Kanada	+	+	–
Katar	+	+	+
Kazahsztán	+	–	+
Kenya	+	+	–
Kínai Népköztársaság	+	+	+
Kirgizisztán	+	+	+
Kolumbia	+	+	+
Kongó	+	+	–
Kongói Demokratikus Köztársaság	+	+	–
Koreai Köztársaság	+	+	+
Koreai Népi Demokratikus Köztársaság	+	–	–
Közép-Afriai Köztársaság	+	+	–
Kuba	+	+	–
Kuvait	[+]	+	–
Laosz	(+)	(+)	–
Lengyelország	+	+	+
Lesotho	+	+	–
Lettország	+	+	+
Libanon	+	–	–
Libéria	+	–	–
Líbia	+	–	–
Liechtenstein	+	+	+
Litvánia	+	+	+
Luxembourg	+	+	(+)
Macedónia	+	+	+
Madagaszkár	+	+	–
Magyarország	+	+	+

	BUE	TRIPS- megállapodás	WCT
Makaó, Kína	[+]	+	–
Malajzia	+	+	(+)
Malawi	+	+	–
Mali	+	+	+
Málta	+	+	(+)
Marokkó	+	+	(+)
Mauritánia	+	+	–
Mauritius	+	+	–
Mexikó	+	+	+
Mianmar	[+]	+	–
Mikronéziai Szövetségi Államok	+	–	–
Moldova	+	+	+
Monaco	+	–	–
Mongólia	+	+	+
Montenegró	+	(+)	+
Mozambik	(+)	+	–
Namíbia	+	+	–
Németország	+	+	(+)
Nepál	+	+	–
Nicaragua	+	+	+
Niger	+	+	–
Nigéria	+	+	–
Norvégia	+	+	–
Olaszország	+	+	(+)
Omán	+	+	+
Oroszország	+	(+)	+
Örményország	+	+	+
Pakisztán	+	+	–
Panama	+	+	+
Pápua Új-Guinea	[+]	+	–
Paraguay	+	+	+
Peru	+	+	+
Portugália	+	+	(+)
Románia	+	+	+
Ruanda	+	+	–
Saint Kitts és Nevis	+	+	–
Saint Lucia	+	+	+
Saint Vincent és a Grenadine-szigetek	+	+	–
Salamon-szigetek	[+]	+	–

	BUE	TRIPS- megállapodás	WCT
Sierra Leone	[+]	+	–
Spanyolország	+	+	(+)
Sri Lanka	+	+	–
Suriname	+	+	–
Svájc	+	+	+
Svédország	+	+	(+)
Szamoa	+	+	–
Szaúd-Arábia	+	+	–
Szenegál	+	+	+
Szerbia	+	–	+
Szingapúr	+	+	+
Szíriai Arab Köztársaság	+	–	–
Szlovákia	+	+	+
Szlovénia	+	+	+
Szudán	+	–	–
Szváziföld	+	+	–
Tádzsikisztán	+	+	+
Tajvan	[+]	+	–
Tanzánia	+	+	–
Thaiföld	+	+	–
Togo	+	+	+
Tonga	+	+	–
Törökország	+	+	+
Trinidad és Tobago	+	+	+
Tunézia	+	+	–
Uganda	[+]	+	–
Új-Zéland	+	+	–
Ukrajna	+	+	+
Uruguay	+	+	+
Üzbegisztán	+	–	–
Vanuatu	(+)	(+)	–
Vatikán	+	–	–
Venezuela	+	+	–
Vietnam	+	+	–
Zambia	+	+	–
Zimbabwe	+	+	–
Zöld-foki Szigetek	+	+	–

KÜLFÖLDI SZERZŐI MŰVEK VÉDELME

SZJSZT-06/2014

A bíróság által feltett kérdések

A szakértőnek arra a kérdésre kell választ adnia, hogy a hozzáférhető szerzői jogi adatbázisok alapján mely országban hozták először nyilvánosságra a végzéshez mellékelte DVD-lemezen található, tartalom.xls nevű fájl

1. „A” oszlopában 3, 4, 5, 6, 10 és 11 bűnjelszám alatt felsorolt filmalkotásokat;
2. „B” oszlopában 1, 2, 6, 10 bűnjelszám alatt felsorolt, a „D” oszlopban felsorolt „PC” vagy „Szoftver” megjelölés alatt szereplő programalkotásokat (szoftvereket), a fenti művekre a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 2. §-a alapján az e törvényben meghatározott védelem kiterjed-e?
3. A filmalkotások esetében azok belföldi forgalomba hozatalával kapcsolatos díjigény 2010 júliusában valamely belföldi közös jogkezelő szervezet jogkezelésébe tartozott-e? Ha igen, mely szervezet végezte a közös jogkezelést, mennyi volt az 1 db műpéldány DVD-n történő forgalomba hozatala után fizetendő jogdíj Sztj. 92/H. § alapján jóváhagyott összege?
4. Egyéb megjegyzések.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Ad 1–2. A származási ország azonosítását illetően az eljáró tanács általános érvénnyel megállapítja az alábbiakat.

Magyarország területén a külföldi szerzők védelme a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 2. §-a útján valósul meg. Ennek értelmében olyan műre, amely először külföldön került nyilvánosságra, az e törvényben meghatározott védelem csak akkor terjed ki, ha a szerző magyar állampolgár, vagy ha a szerzőt nemzetközi egyezmény, illetőleg viszonyosság alapján a védelem megilleti. Vagyis a külföldi szerzők esetében a nemzetközi egyezmény vagy a viszonyosság lehet irányadó a védelem megállapításánál.

A szerzői jogi védelemről szóló alapvető nemzetközi egyezmény az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE), amelynek Magyarország vonatkozásában hatályos szövegváltozata a Párizsban 1971. július hó 24. napján felülvizsgált szöveg. (Ezt a szöveget Magyarországon kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.) A BUE tagja – az adminisztrációját ellátó Szellemi Tulajdon

Világszervezete honlapja szerint³¹ – jelenleg 167 ország (a Földön jelenleg 193-196 országot lehet megszámolni, az ENSZ-nek 193 tagja van).

Meghatározó jelentőséggel bír még a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi aspektusairól szóló, Marrakesh-ben 1994. április 15-én aláírt megállapodás (a továbbiakban: TRIPS). Magyarország kihirdette az 1998. évi IX. törvényt. A TRIPS-nek tagja a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) valamennyi tagja, 158 ország. Akad olyan állam a TRIPS-megállapodást aláírók között, amely nem tagja a BUE-nak, de ezekre nézve maga a TRIPS rendelkezik úgy, hogy annak tagjai magukra nézve kötelezőnek ismerik el a BUE rendelkezéseit is. [9. cikk (1) bekezdés *A Tagok betartják a Berni Konvenció (1971) 1–21. cikkeiben, valamint a Függelékében foglaltakat. A Tagoknak mindazonáltal a jelen Megállapodás alapján nincsenek olyan jogaik és kötelezettségeik, mint amelyeket rájuk a Berni Konvenció 6bis Cikke vagy az abból levezetett jogok ruháznak.*³²]

A BUE – és így közvetve, a fenti utaló szabályon keresztül a TRIPS – egyik alapelve a nemzeti elbánás elve. A BUE 5. cikkének (1) bekezdése értelmében az ezen egyezmény által védett műveik tekintetében a szerzők – a mű származási országa kivételével – az Unió valamennyi országában azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek most vagy a jövőben biztosítanak, valamint azokat a jogokat is, amelyeket ez az egyezmény külön megad. Ebből következően a BUE-, illetve TRIPS-tag országból származó külföldiek számára azonos védelmet kell biztosítani, mint a magyar jogosultaknak (ezt tükrözi az Szjt. 2. §-a).

A BUE 36. cikke (amely szintén részét képezi a TRIPS-nek is) kimondja, hogy az ezen egyezményhez tartozó valamennyi ország kötelezi magát, hogy alkotmányának megfelelően megteszi az ezen egyezmény végrehajtásának biztosításához szükséges intézkedéseket. Ez a rendelkezés a jogérvényesítési eszközök bevezetését is magában foglalja, és alkalmazandó rá a nemzeti elbánás elve: azaz nem lehet többletfeltételekhez kötni a TRIPS-tag államokban honos szerzők jogainak érvényesítését.

Ugyanez következik a TRIPS 41. cikkéből is, amely szerint a tagok kötelesek biztosítani, hogy nemzeti jogukban rendelkezésre álljanak azok a jogérvényesítési eszközök, amelyek a jelen megállapodásban meghatározott, szellemi alkotásokra vonatkozó jogok megsértése esetén hatékony eljárást tesznek lehetővé, ideértve a jogsértések megelőzésére, valamint a további jogsértésektől való elrettentésre szolgáló, megfelelő jogorvoslatokat. Az említett eljárásokat oly módon kell alkalmazni, hogy ne gátolják a törvényes kereskedelmet, és biztosítékot nyújtsanak a velük való visszaéléssel szemben. Ugyanennek a cikknek a (2) bekezdése azt is kimondja, hogy a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésével kapcsolatos eljárás legyen korrekt és méltányos. Ne legyen indokolatlanul bonyolult vagy költséges; ne legyenek ésszerűtlenül hosszú határidők és indokolatlan késedelmek. Tekintettel pedig megint csak a nemzeti elbánás elvére, ez azt is jelenti, hogy a külföldiek fenti értelemben vett jogérvényesítése nem lehet bonyolultabb

³¹ http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=15.

³² A BUE 6bis cikke a szerzők személyhez fűződő jogairól szól, a vagyoni jogokat nem érinti.

vagy költségesebb, mint a nemzeti jogosultaké, és főképp nem lehet mesterséges és nem objektíven leküzdhető jogi akadályokat támasztani a jogérvényesítés elé.

A tagállamok imént leírt kötelezettségeit a büntetőjog alkalmazása tekintetében is kifejezetten megerősíti a TRIPS, amelynek 65. cikke előírja a szerződő államok számára a büntetőjogi szankciók bevezetésének a kötelezettségét. Eszerint *a tagok alkossanak büntetőeljárási és büntetési jogszabályokat, és pedig minimálisan a szándékos védjegyhamisítás és a kereskedelmi nagyságrendű (üzletszerű) szerzői jogi kalózkodás esetére. Az alkalmazandó eszközök között szerepeljen a szabadságvesztés és az elrettentéshez (visszatartáshoz) elegendő összegű pénzbüntetés; ezek legyenek összhangban a hasonló súlyú bűncselekményekkel kapcsolatban alkalmazott büntetéssel. Adott esetben a szankciók között szerepeljen a jogsértést megvalósító termék lefoglalása, elkobása és megsemmisítése; ugyanez vonatkozzék a bűncselekmény elkövetésénél döntő szerepet játszott anyagokra, eszközökre. A tagok a szellemi tulajdon-jogok megsértésének egyéb eseteire is létrehozhatnak büntetőeljárási és büntetési szabályokat, különösen ha a bűncselekményt szándékosan és kereskedelmi méretekben (üzletszerűen) követik el.*

(Vissza kell itt utalni ismét a nemzeti elbánás elvével kapcsolatban kifejtettükre, annak hangsúlyozásával, hogy a TRIPS nemcsak az anyagi, hanem az eljárási jogok tekintetében is megköveteli ennek érvényesülését.)

Mindezekből az következik, hogy a TRIPS-ben részes államok jogosultjainak nem lehet alacsonyabb a védelmi szintje (nem követelhető a védelemben plusz szempontnak való megfelelés), mint a nemzeti jogosultak esetében.

Meg kell azt is jegyezni, hogy ugyanerre a következtetésre kell jutni az Európai Unió más tagállamainak jogosultjai tekintetében az állampolgársági diszkriminációt szigorúan tiltó elsődleges uniós jog (EUMSZ 18. Cikk) alapján is. (A polgári jogérvényesítésben a részletes harmonizáció ezt kiegészíti, a büntetőjogi harmonizáció ezen a téren egyelőre hiányos, de aligha tenne lehetővé megkülönböztetést.)

A hozzáférhető szerzői jogi adatbázisok kérdésére rátérve hangsúlyozni kell, hogy a szerzői jogi védelem alakszerűségtől mentes, az ilyen feltételek előírását kizárja a BUE és a TRIPS is. A BUE 5. cikkének (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: *E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez, és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva – az ezen Egyezményben foglalt kikötéseken kívül – a védelem terjedelme, valamint a szerző jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik.*

Eszerint pedig a BUE-tag országok nem köthetik a védelmet például a művek regisztrációjához, nyilvántartásba vételéhez, bármilyen adatbázisban való kötelező megjelenítéséhez. Ez nem zárja ki természetesen az önkéntes adatbázisokba való felvételt bármely mű esetében (ilyen adatbázisok, nyilvántartások természetesen Magyarországon is vannak), de ezek szükségszerűen mindig csonkák, hiányosak lesznek.

Ebből fakadóan pedig az eljáró szakértői tanácsnak szerzői jogi szempontból nincs módjában beazonosítani valamennyi vizsgálandó mű esetében a származási országot, hiszen ezt csak akkor tudná megtenni teljes bizonyossággal, ha a fenti tilalom megszegésével az országok kötelezően regisztrálnák a műveket, és reálfólium típusú (mint pl. az ingatlan-nyilvántartás) nyilvántartások léteznének a szerzői jog és a jogosultak adatainak igazolására.

Emiatt viszont a tömegesen érintett művek védeltsége fennállása megállapításának során csak a következőképpen lehet eljárni. Bizonyítási eljárás nélkül – a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 75. §-ának (3) bekezdése szerint köztudomású ténynek kellene tekinteni azt, hogy az eljárásban érintett nagyszámú külföldi mű és jogosult esetén a nemzetközi szerződések hálózata folytán a külföldi szerzők művei és teljesítményei az Szjt. szerinti védelemben részesülnek.

Alátámasztja ezt, hogy a megkeresés mellékletében listázott alkotások címéről ránézésre is megállapítható, hogy az elmúlt 10-15 évben nyilvánosságra hozott alkotásokról van szó, ahol pedig ez nem evidens, a címből következtetni lehet, hogy védett. Ugyanerre az eredményre lehet jutni, ha valaki végigtekinti a BUE, illetve a TRIPS tagságát: az nemigen cáfolható, hogy a magyarországi forgalomba kerülő filmalkotások, illetve szoftverek mindegyike olyan országokból származik, amelyek tagjai ezeknek az egyezményeknek, vagyis vonatkoznak rájuk a fent említettek szerint a magyar jog szabályai. (A komoly film-, illetve szoftveriparral rendelkező országok mind tagjai ezeknek az egyezményeknek.)

Mindezek alapján a megkeresés mellékletében listázott alkotások honossága a fentiek szerint tisztázottnak tekintendő: az Szjt. 2. §-a alapján a magyarországi szerzői jogi védelem feltételei fennállnak.

Ad 3. E kérdés kapcsán előre kell bocsátani, hogy a filmalkotások forgalomba hozatala a szerzők kizárólagos jogába tartozik, tehát nem „díjigény” illeti meg őket, hanem kizárólagos engedélyezési jog az Szjt. 23. §-a alapján, amely szerint a szerző kizárólagos joga, hogy a művét terjessze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozatallal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.

A filmszerzők ezt a jogukat átruházhatják megfilmesítési szerződés keretében. Az Szjt. 66. § (1) bekezdés értelmében a filmalkotás létrehozására kötött szerződés (a továbbiakban: megfilmesítési szerződés) alapján a szerző – kivéve a szöveges vagy a szöveg nélküli zenemű szerzőjét – ellenkező kikötés hiányában átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot. Ugyanezen paragrafus (3) bekezdése értelmében a szerzőt minden egyes felhasználási mód tekintetében külön-külön díjazás illeti meg még akkor is, ha egyébként átruházta a kizárólagos jogát a filmelőállítóra. A felhasználáshoz kapcsolódó bevételnek minősül az a támogatás is, amelyet az előállító a film megvalósításához kap. A díj megfizetésére az előállító köteles.

A mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással a szerzők vagyoni jogai tekintetében Magyarországon *közös jogkezelésbe tartozik*. A díj beszedésére és felosztására a hatáskörrel rendelkező hatóságnál (jelenleg a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala) bejegyzett közös jogkezelő szervezet a filmek rendezői, operatőrei és filmírói vonatkozásában a FilmJus Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete – a továbbiakban: FilmJus.³³ Ehhez az állításhoz a következő korlátozások tartoznak.

A műpéldányoknak a *nyilvános vetítés céljára való átadása* a nyilvános előadási (vetítési) – az előállító és a forgalmazó közötti – szerződés tárgya, nem tartozik a közös jogkezelésbe. *A filmelőállítók javára az Sztj. 82. § (1) bekezdésben megállapított* kizárólagos terjesztési jog ugyancsak nem tartozik a közös jogkezelésbe, azt az előállítók egyedi szerződésekkel maguk gyakorolják.

A közös jogkezelő szervezet ezt a szerzőket megillető jogot önkéntes közös jogkezelés alapján kezeli, vagyis a közös jogkezelésről a törvény nem rendelkezik, de a jogosultak a saját döntésük alapján közös jogkezelésbe adták ezt a jogukat. Az Sztj. értelmében ez kiterjesztett közös jogkezelést jelent, vagyis a bejegyzett közös jogkezelő szervezet a bejegyzett vagyoni jogra nézve valamennyi érintett jogosultat képviseli.

Ezt az elvet két szempontból rontják le: Az Sztj. 87. § (3) bekezdése alapján van lehetőség a jogkezelés alóli kilépésre, ahogy ez az SZTNH fent hivatkozott, vonatkozó adatbázisában feltüntetésre is került. Lásd 3.08. Filmalkotások többszörözésének és példányonkénti terjesztésének joga [Sztj. 18. §, 23. § (1), (2), (5) bek.; a jogosultak elhatározásán alapuló (önkéntes) közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jog] [a jogosult az érintett közös jogkezelő szervezethez intézett írásbeli nyilatkozatában előzetesen tiltakozhat művei vagy kapcsolódó jogi teljesítményei felhasználásának közös jogkezelés körében történő engedélyezése ellen az Sztj. 87. § (3) bek. alapján]. Vagyis *előfordulhat az, hogy egyes szerzők az Sztj. hivatkozott rendelkezése alapján nyilatkozatot tettek, és így egyénileg gyakorolják a jogaikat*.

Másrészt a közös jogkezelő szervezet felhatalmazása a díj érvényesítésére a FilmJus 2010. évi díjszabásának 1.2. pontja alapján sem terjed ki valamennyi szerzőre. Az említett díjszabás első mondata szerint a *jogdíjak a magyarországi gyártású (azaz magyarországi székhellyel rendelkező filmelőállító által előállított) filmalkotások analóg vagy digitális hordozón (pl. videoCD, CD-R, CDi, DVD) történő többszörözése, illetve példányonkénti terjesztése után fizetendő*k. Ebből következően a FilmJus felé *csak a – leegyszerűsítetten – magyar alkotások után* kell a díjat megfizetni. Ez nem mentesíti a felhasználót a külföldi filmek után járó díj megfizetése alól, de azt közvetlenül a szerzők (vagy képviselőjük) számára kell megfizetni.

Külön kérdés, hogy a szóban forgó jogdíjat *ki köteles megfizetni*? Az Sztj. 66. § (3) bekezdése alapján a díj megfizetésére a filmalkotás előállítója köteles a szerzők felé. Ugyanakkor ez alól a FilmJus díjszabása kivételt teremt, amikor kimondja, hogy ettől el lehet tér-

³³ <http://kjk.sztnh.gov.hu/szervezetek/adatlapok/FilmJus?jogjogid=342>.

ni, ha a filmelőállító és a felhasználó együttes nyilatkozatával bizonyítja, hogy az előállító a felhasználóval kötött szerződésében a szerzői jogdíj fizetésének kötelezettségét kifejezetten és egyértelműen áthárította a felhasználóra, mely utóbbi esetben a jogdíjat a felhasználó köteles megfizetni (a továbbiakban egységesen: jogdíjfizetésre kötelezett). A jogdíjfizetésre kötelezett mentesül a FilmJusnak történő jogdíjfizetés alól, ha vagy a szerző vagy a filmelőállító (szerződéses vagy egyoldalú) nyilatkozatával igazolja, hogy az 1.1. pontban felsorolt filmszerzők az adott felhasználás után egyedi megállapodás alapján jogdíjban részesülnek, vagy azt, hogy az 1.1. pontban felsorolt filmszerzők kifejezetten lemondtak az őket az adott felhasználás után megillető jogdíjról.

A FilmJusnak fizetendő díj mértékére vonatkozóan a FilmJus díjszabásának 2. pontja részletes rendelkezéseket tartalmaz, egy komplex számítási rendszer szerint lehet filmenként megállapítani a díj mértékét. Eszerint:

„2.1. A jogdíj mértéke függ egyrészt a többszörözött mű árától, másrészt a többszörözés példányszámától, harmadrészt a felhasznált szerzői jogi védelem alatt álló filmalkotásnak (filmalkotásoknak) az adott hordozón lefoglalt arányától.

A fizetendő jogdíj kiszámításának módszere:

A példányonkénti, fogyasztói (ÁFA-t magába foglaló) ár 8%-a, vagy a felvételkiadó nettó (ÁFA nélküli) átadási árának (terjesztők számára közzétett katalógusár, PPD) 11%-a, szorozva a megjelenés példányszámával, szorozva a hordozón felhasznált szerzői jogi védelem alatt álló filmalkotás (filmalkotások) elfoglalt helyének arányával (a hordozó teljes, használt kapacitásához viszonyítva). Az előző mondat alapján kiszámított jogdíjat elosztva a film percbosszával a kapott összegnek meg kell haladnia a 0,64 Ft-ot (minimumjogdíj).

A speciális célú, nem önálló terjesztésre szánt hordozók (pl. lapmelléklet) többszörözése esetén fizetendő jogdíjat, illetve az esetleges kedvezmény mértékét a FilmJus a hasonló felhasználások elveinek a figyelembevételével, esetenként állapítja meg.

2.2. Az egyenlő bánásmód követelményét szem előtt tartva a jelen jogdíjközlemény hatálya alatt az alábbi jogdíjkedvezmény adható: amennyiben a jogdíjfizetésre kötelezett egyedi megállapodást köt a FilmJus-szal a jogdíjközlemény alapján a rendszeres adatszolgáltatásról, valamint szerződészerűen, teljes körűen adatot szolgáltat és együttműködik a FilmJus-szal, akkor a FilmJus az adott jogdíjfizetésre kötelezettre vonatkozóan a fizetendő jogdíjnak a 2.1. pontban meghatározott minimumát 30%-kal csökkentett összegben veszi figyelembe.

2.3. A 2.1. pontban megállapított jogdíj nem tartalmazza az általános forgalmi adót, melyet a jogdíjfizetésre kötelezettnek a megállapított jogdíjon felül, a mindenkor hatályos jogszabályoknak megfelelően kell megfizetnie.”

A díjszabás a 3. pontjában részletes adatszolgáltatási kötelezettséget is előír.

Ad 4. A megkeresésben hivatkozott elvi bírósági határozat (EBH) kapcsán az eljáró tanács meg kívánja jegyezni, hogy az EBH nem jogszabály, így nem bír feltétlenül jogi kötőerővel. Magyarország Alaptörvénye T) cikk (2) bekezdése értelmében jogszabály csak a törvény, a kormányrendelet, a miniszterelnöki rendelet, a miniszteri rendelet, a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendelete, az önálló szabályozó szerv vezetőjének a rendelete és az önkormányzati rendelet. Jogszabály továbbá a Honvédelmi Tanács rendkívüli állapot idején és a köztársasági elnök szükségállapot idején kiadott rendelete.

Elvi bírósági határozatként teszik közzé a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 31. § (2) bekezdése értelmében a Kúria ítélkező tanácsának konkrét ügyben hozott határozatát, ha a Kúria ítélkező tanácsa valamely, a társadalom széles körét érintő vagy a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügyben elvi kérdésekre is kiterjedő határozatot hozott, és a tanács elnöke a határozat írásba foglalását követően tájékoztatta arról az érintett szakág szerint illetékes kollégiumvezetőt, majd a kollégiumvezető a határozatot az elvi közzétételi tanács elé terjesztette, és ez döntött annak elvi bírósági határozatként történő közzétételéről.

Az elvi bírósági határozat ugyan a következő döntések során orientálja a bíróságokat, de a bírósági törvény 32. §-a alapján mód van arra is, hogy az EBH-tól eltérjenek, méghozzá abban az esetben, ha a Kúria valamely ítélkező tanácsa jogkérdésben el kíván térni a Kúria másik ítélkező tanácsának elvi bírósági határozatként közzétett határozatától vagy közzétett elvi bírósági döntéstől. Ilyen esetben jogegységi határozat hozatalára van szükség.

Ebből fakadóan tehát nem kizárt az, hogy a Kúria egy másik tanácsa a nemzetközi és uniós jogi szempontok szélesebb körben történő figyelembevételével az EBH-tól eltérő következtetésre jusson, és „kiváltsa” a megkeresésben hivatkozott EBH-t.

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke

Dr. Grad-Gyenge Anikó, a tanács előadó tagja

Mamuzsics Gábor, a tanács szavazó tagja

HATÓSÁG VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSE ALAPJÁN KÉSZÜLT TANULMÁNYOK HARMADIK SZEMÉLYEK SZÁMÁRA VALÓ HOZZÁFÉRHETŐSÉGE

SZJSZT-12/2014

A törvényszék által feltett kérdések

1. Érvényesen rendelkezhetek-e a felek a vállalkozási szerződésben a vállalkozó által szerződés szerint átadott valamennyi szellemi alkotásra vonatkozóan a felhasználási jog engedéséről és ennek korlátairól?
2. A szellemi alkotások felhasználásának felek által kikötött korlátai harmadik személy-lyel szemben hatályosak-e? Felülírja-e ezen felek által kikötött felhasználási korláto-zásokat az a tény, hogy a felhasználásra jogosult közfeladatot ellátó szerv?
3. Változtat-e a szellemi alkotások szerzői jogi megítélésén az, hogy a felhasználásra jo-gosult közfeladatot ellátó szerv?
4. Azok a közfeladatot ellátó szervek, amelyek részére a megrendelő a szerződéssel érin-tett szellemi alkotásokat átadja (nem az azokhoz kapcsolódó felhasználási engedélyt ruházza át) rendelkeznek-e szerzői jogi – személyhez fűződő vagy vagyoni jogi – jo-gosultságokkal az érintett alkotások tekintetében, vagy a szerzői jogok továbbra is a szerzőt, a vállalkozót és a megrendelőt illetik a közöttük létrejött megállapodás(ok) alapján?

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Előzetes megjegyzések

Mindenekelőtt utalnunk kell arra, hogy a bíróság nem bocsátotta rendelkezésre az ügy-ben vizsgált szerződés tárgyát képező tanulmányokat, így az alábbi következtetések több tekintetben szükségszerűen hipotetikusak, a végleges következtetéseket a bíróságnak kell levonnia.

A kérdések megválaszolásánál tekintettel kell lenni a szerzői jogi szabályozásra és az ál-talános polgári jogi normákra is. Bár a vélemény kialakítása idején már hatályos a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, de az alapul fekvő szerződés (a 2012. febru-ár 23-án kötött vállalkozási szerződés) megkötésére még a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény hatálya idején került sor (2012. február 23.), és a szerződés nem tar-talmaz utalást az új Ptk. alkalmazhatóságára (vállalkozási szerződés X. fejezet utolsó előtti pont), emiatt pedig az értelmezést a régi Ptk. alapján végeztük el.

Az eljáró tanács az SZJSZT jogszabályban [156/1999. (XI.3.) Korm. sz. rendelet és végrehajtási szabályzata] előírtak szerint működik, kizárólag a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki véleményét, helyszíni szemlét nem tart. (Lásd különösen az említett Korm. rendelet 8. §-át.)

Ad 1. Az 1. kérdésre a következő logikai rendben adható válasz: meg kell vizsgálni, hogy a vállalkozási szerződés alapján létrejött eredmények (tanulmányok) szerzői jogi védelem alatt állhatnak-e, ezt követően vizsgálni kell, hogy kötöttek-e, illetve köthettek-e erre vonatkozóan felhasználási szerződést, végül, hogy a konkrét felek ilyen szerződés alanyai lehetnek-e.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (1)–(3) bekezdése alapján szerzői jogi védelem alatt azok a szellemi alkotások állnak, amelyek az irodalom, a tudomány és a művészet alkotásai, feltéve, hogy azok a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bírnak, vagyis szerzői műnek minősülnek.

Az Szt. 1. § (2) bekezdése *a)* pontja alapján szerzői jogi védelem alatt állnak az irodalmi (például szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) művek. A jelen ügyben vizsgált tanulmányok ebbe a körbe tartozhatnak szakirodalmi, esetenként tudományos irodalmi műként. (Meg kell jegyezni, hogy még abban az esetben is, ha a bíróság nem sorolná valamely irodalmimű-típus körébe a létrejött tanulmányokat, ha azok teljesítik az egyéni, eredeti jelleg kritériumát, állhatnak szerzői jogi védelem alatt, hiszen az Szt. hivatkozott rendelkezése a szerzői műveknek csak példálódzó felsorolását adja.)

Utalni kell itt arra is, hogy a szerzői jogi egyéni, eredeti jelleg kritériuma nem magas szintű elvárásrendszer: a célja nem az, hogy csak valamely magas esztétikai, szakmai vagy más elvárásnak megfelelő alkotások álljanak védelem alatt (sőt, ilyen szempontok figyelembevételét az Szt. 1. §-ának további rendelkezései kifejezetten ki is zárják), hanem megfordítva: csak azok a művek ne álljanak védelem alatt, amelyek a szerzőjük/szerzőik személyiségét semmilyen módon nem tükrözik, hanem más, már létező alkotások szolgai másolásának tekinthetők.

Feltételezhetjük azt, hogy a vállalkozási szerződés nem ilyen, szerzői műnek nem minősíthető, és ilyen módon védelem alatt nem álló alkotás létrehozására irányult. Ugyanis ha ez történt volna, akkor e tekintetben nem bírna joghatással (szerzői jogok ugyanis csak védett művek esetében állnak fenn, és ebből fakadó felhasználási engedély is csak védett művek esetében adható), az alkotások pedig nem élveznének védelmet, közkincsbe tartoznának, bárki, bármikor szabadon hozzájuk férhetne. (Bár nem zárható ki elvi jelleggel az, hogy a szerzői jogi védelem hiánya esetén a létrejövő szellemi alkotások más típusú oltalom alatt álljanak, de ez a vállalkozási szerződés alá tartozó tanulmányok esetében nagy biztonsággal kizárható.)

A vállalkozási szerződés alapján mindenesetre arra lehet következtetni, hogy a szerződő felek szándéka arra irányult, hogy egyéni, eredeti mű(vek) jöjjenek létre. Erre utal a szerződés II. pontja, amely „A szerződés tárgya” címet viseli. Ebben a tanulmány(ok) egyes vizsgálati elemei kerültek meghatározásra. Ezek közül pedig többnek már a címe is olyan, amiből egyértelműen lehet következtetni arra, hogy a megrendelő a vállalkozó egyéni, eredeti megközelítését várta el, és nem kizárólag egy egyszerű, mechanikus leírást (például 4.6. nemzetközi összehasonlító elemzés, mélyinterjúk, tematikus közvélemény-kutatás).

Erre lehet következtetni abból is, hogy a vállalkozási szerződés külön fejezetet tartalmaz (IV. fejezet) arra vonatkozóan, hogy a létrejövő „termékek” jogai miként alakulnak. A fejezet címe maga is a „Szerzői jogok, felhasználási engedély” címet viseli, illetve az itt található egyes pontok is kifejezetten szerzői jogi rendelkezéseket tartalmaznak.

Természetesen mindez még nem zárja ki azt, hogy a tanulmányok egyes részei (akár egész tanulmányok) egyáltalán ne hordozzanak egyéni, eredeti jelleget (és ilyen módon ne álljanak szerzői jogi védelem alatt). Ugyanakkor emlékeztetni kell arra is, hogy még az olyan tanulmányok is, amelyek például „csak” más, meglévő források felhasználásával készülnek, bírhatnak az összeválogatás, elrendezés, szerkesztés egyéni, eredeti jellege miatt szerzői jogi védelemmel mint gyűjteményes művek (Szjt. 7. §).

Azt tehát, hogy mely konkrét tanulmányok/tanulmányrészek védettek a szerzői jog által, a törvényszéknek kell megállapítania. Ez elemi feltétele annak, hogy szerzői jogi védelemről lehessen beszélni velük kapcsolatban. Ha nem áll fenn az egyéni, eredeti jellegük, akkor közkincsbe tartoznak.

A periratokból arra lehet következtetni, hogy a tanulmányok elsődleges rendeltetése minisztériumi, hatósági eljárásokban, intézkedésekben történő felhasználás. Ha ez így van, ebben a körben a szerzői jogi védelem fennállása és a tanulmány szerzők rendelkezési jogai szempontjából figyelemmel kell lenni az Szjt. 1. §-ának (4) bekezdésére, amelynek értelmében nem tartoznak szerzői jogi védelem alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.

Az SZJSZT eddigi következetes gyakorlata alapján az eljáró tanács megállapítja, hogy a tanulmányok szerzői jogi védelme az eljáráson belül mindaddig nem áll fenn, amíg azok bármely eljárás során ügyiratnak minősülnek. Ilyen módon a közigazgatási vagy más eljárások során való felhasználásuk nem igényli a szerző hozzájárulását (például a tanulmányokban foglalt javaslatok minisztériumi megvitatásához, a hatáskörrel rendelkező állami szervekkel való egyeztetéshez kapcsolódó felhasználások). Ez azonban nem jelenti azt, hogy eljáráson kívüli felhasználásuk ne állna szerzői jogi védelem alatt.

Az Szjt. 16. § (1) bekezdése értelmében a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás

engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető. A felhasználási szerződés az az eszköz, amelyben a felek meghatározhatják a mű felhasználásának egyes feltételeit.

Egyes esetekben azonban nem egyszerű felhasználási szerződés kötésére kerül sor, mivel a felek megállapodása olyan kérdésekre is kiterjed, amelyek egy felhasználási szerződésben nem feltétlenül szükségesek. Semmi nem zárja ki azonban, hogy ilyen esetben a felek más-képp nevezzék a szerződésüket (például vállalkozási szerződésnek, megbízási szerződésnek, kutatási szerződésnek, franchise-szerződésnek), de ha ebben szerzői felhasználási jogokról is rendelkeznek, akkor e rendelkezésekre legalábbis szükségszerűen kell alkalmazni a felhasználási szerződések szabályait is (ún. vegyes szerződések).

Ebből fakad az a részkövetkeztetés, hogy amennyiben szerzői mű felhasználása a szerződés tárgya, az mindenképp szükségessé teszi a felhasználási szerződések szabályainak alkalmazását, és még abban az esetben is irányadók ezek, ha a szerződést másképp hívják, vagy más jellegű tartalommal is bír, mint egy egyszerű felhasználási szerződés. *Amennyiben pedig a jelen vállalkozási szerződés alapján létrejöttek szerzői művek is, úgy e szerződés értelmezésére egyszerre kell alkalmazni a Ptk. vállalkozási szerződésekre alkalmazandó szabályait és az Szjt. felhasználási szerződésekre vonatkozó rendelkezéseit.*

Az Szjt. V. fejezete tartalmazza a felhasználási szerződések általános szabályait. Hangsúlyozni kell, hogy a felhasználási szerződések tekintetében is alapvetően érvényesül a szerződési szabadság általános polgári jogi elve. A szerződési szabadság elve az egész magyar magánjog (ideértve a régi Ptk.-t, az új Ptk.-t és az Szjt.-t is) átfogó alapelve, amelynek értelmében bárki, bármilyen tartalommal köthet szerződést (így felhasználási szerződést is), kivéve, ha ezt az Szjt. (vagy más jogszabály) kifejezetten megtiltja.

A szerződő felek személyét korlátozó szabály az Szjt.-ben általában nem található: egyes speciális szerződéstípusok szerződő felei csak meghatározott személyek lehetnek (pl. megfilmesítési szerződést csak filmelőállító köthet filmszerzővel vagy film előadóművészzel), de jelen esetre vonatkozó ilyen korlátozás nincs, vagyis *a tárgybeli tanulmányokra vonatkozó felhasználási szerződést a felek minden további nélkül megkötötték.*

A minisztériumi, hatósági eljárások során ugyanakkor a megkötött felhasználási szerződések nem kerülnek alkalmazásra, még akkor sem, ha az eljárásokban egyébként az Szjt. szerinti felhasználási cselekmények történnek, hiszen a tanulmányokra ebben a körben – amennyiben ügyiratnak minősülnek – nem terjed ki a szerzői jogi védelem. Ebből az is következik, hogy nem a felhasználási szerződések rendelkezéseiből, hanem az ügyirati jellegből kell kiindulni akkor is, ha az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.) szerint az adatigénylők a tanulmányokban foglalt, azok által hordozott közérdekű adatok megismerését kérik. A szerzői jogi törvény a tanulmányok adatigénylők általi elolvasása, tanulmányozása, esetleges saját előadásban, saját megfogalmazásban történő ismertetése tekintetében nem biztosít jogi védelmet a tanulmányok szer-

zőinek akkor sem, ha egyébként a szerzői felhasználási jogok gyakorlására a megrendelővel felhasználási szerződést kötöttek.

Ad 2. A szellemi alkotások felhasználásának a felek által kikötött korlátai a szerződésben a következők:

„15. Felek kijelentik, hogy a Vállalkozó által a jelen szerződés 4.1.–4.6. pontja alapján készített termékek a Vállalkozó szellemi alkotásai (a továbbiakban együttesen: szellemi alkotások), melyeknek a szerző személyéhez fűződő jogai a Vállalkozót illetik meg.

16. Vállalkozó a jelen szerződés szerinti ellenszolgáltatás megfizetésének feltételével visszavonhatatlanul hozzájárul ahhoz, hogy a Megrendelő a részére a jelen szerződés szerint átadott valamennyi szellemi alkotás[t] az alábbi korlátozások kivételével, további korlátozás és vállalkozói hozzájárulás – nélkül szabadon felhasználhassa (a továbbiakban felhasználási engedély). A felhasználási engedély kiterjed az átadott szellemi alkotások részben vagy egészben, önállóan vagy más által készített termékekkel együtt történő közzétételére, a szellemi alkotások képi megjelenítésének és belőlük tartalmi kivonat készítésének jogára, a digitális és analóg többszörözésére, nyilvánosságra hozatalára, írott és elektronikus sajtótermékekben való közzétételére, a nyilvánossághoz való közvetítés jogára és a kormányzati szervek körébe tartozó szervezetek; így a Kormány, a Miniszterelnökség, a minisztériumok, a kormányhivatalok, ezek irányítása, felügyelete alá tartozó háttérintézmények, külképviselések, az állam többségi tulajdonában álló gazdálkodó szervezetek és közalapítványok részére való átadására. Megrendelőt megillető felhasználási engedély az ebben a pontban felsorolt szervezetek, valamint a jelen szerződésben meg nem határozott további 10 (tíz) szervezet vagy személy részére Vállalkozó külön hozzájárulása nélkül szabadon átruházható. Megrendelő ezt meghaladóan további szervezetek részére a felhasználási engedélyt kizárólag Vállalkozó írásbeli hozzájárulása esetén adhatja át másnak.

A felhasználási engedély nem foglalja magában, így az továbbra is a Vállalkozó szerzői jogának minősül, az átadott szellemi alkotások módosítása, átdolgozása – kivéve a tartalmi kivonat készítése – és kiegészítése. A felhasználás során minden egyes megjelenésnél a Vállalkozót és a Vállalkozó által megjelölt személyt mint szerzőt a Megrendelő köteles feltüntetni, továbbá kötelezettsége ezt a vele szerződést kötő további felhasználó vonatkozásában a megkötött szerződésben rögzíteni.

17. Vállalkozó jogszavatossággal tartozik azért, hogy a szerződés teljesítése során általa átadott szellemi alkotások felhasználását harmadik személy joga ne akadályozza vagy korlátozza.”

A feltett kérdés – A szellemi alkotások felhasználásának felek által kikötött korlátai harmadik személlyel szemben hatályosak-e? - értelmezést igényel. A hatály ugyanis azt jelenti, hogy az adott norma alkalmazásának feltételei fennállnak-e az adott személyek vonatkozásában, vagyis hogy a szerződés személyi hatálya kiterjed-e harmadik személyekre.

A kérdés megválaszolása során különbséget kell tenni többféle harmadik személy között.

Mindenekelőtt szólni kell arról, hogy a szerződés relatív szerkezetű jogviszony, ami azt jelenti, hogy jogok és kötelezettségek belőle csupán a szerződésben részt vevő felek vonatkozásában keletkeznek, harmadik személyekre nincsenek hatással. *Így a vállalkozási szerződés is alapvetően a szerződő felek vonatkozásában bír hatállyal.*

A szerződésből előzőekben idézett rendelkezések azonban érinthetik harmadik személyek jogait. A vállalkozási szerződés 16. pontja rögzíti azokat a felhasználási módokat, amelyeket a vállalkozó lehetővé kíván tenni a megrendelő számára. (Megjegyezzük, ezek nem mindegyike követi az Szt. terminológiáját, ami megnehezíti az értelmezésüket, de végeredményben mindegyik megfeleltethető és meg is kell feleltetni valamely Szt.-beli fogalomnak.)

Ezek közül a kérdés megválaszolása vonatkozásában különös jelentőséggel bír az „és a kormányzati szervek körébe tartozó szervezetek; így a Kormány, a Miniszterelnökség, a minisztériumok, a kormányhivatalok, ezek irányítása, felügyelete alá tartozó háttérintézmények, külképviseletek, az állam többségi tulajdonában álló gazdálkodó szervezetek és közalapítványok részére való átadására” fordulat. Az „átadás” kifejezést az Szt. nem értelmezi önálló felhasználási módként, azonban ezt a környezetéből és céljából fakadóan is indokolt szerzői jogi relevanciával bíró rendelkezésnek tekinteni.

Az átadás – figyelemmel a 16. szerződési pont 2. mondatára is – álláspontunk szerint úgy értelmezhető szerzői jogi szempontból, hogy ez nem más, mint hogy a megrendelő jogosulttá válik a művek példányainak meghatározott körben való terjesztésére. Mivel a hivatkozott fordulat a továbbiakban kiegészül azzal, hogy „Megrendelőt megillető felhasználási engedély az ebben a pontban felsorolt szervezetek, valamint a jelen szerződésben meg nem határozott további 10 (tíz) szervezet vagy személy részére Vállalkozó külön hozzájárulása nélkül szabadon átruházható. Megrendelő ezt meghaladóan további szervezetek részére a felhasználási engedélyt kizárólag Vállalkozó írásbeli hozzájárulása esetén adhatja át másnak”, az átadás fordulat kétséget kizáróan a műpéldányok meghatározott körben történő terjesztésére vonatkozik, amelyhez azonban társul(hat) a felhasználási jogok továbbengedése is. Szerzői jogi szempontból tehát nem kizárólagos felhasználási szerződésről van szó azzal, hogy a körülírt felhasználások joga továbbadható („allicenz”), de csak a szerződésben meghatározott más személyeknek.

A tanulmányok tárgyából és a szerződés céljából fakadóan álláspontunk szerint az utóbbi a szerződési rendelkezés elsődleges célja, hiszen a tanulmányok tematikája alapján azokat ezek a szervek tudják a leginkább hasznosítani, így az átadás ugyan azt megelőző, de érdemben végső soron csak azt szolgáló aktus.

A szerződésben megjelölt ezen személyek természetesen csak olyan jogokat szerezhetnek meg a megrendelőtől egy külön szerződés keretében, amelyeket ő maga a vállalkozótól megszerzett (ez fakad a nemo plus iuris általános magánjogi elvből is). Más személyek számára való (illetve más jogok) engedélyezésre a megrendelő nem jogosult.

Mindez azonban nem azt jelenti természetesen, hogy e harmadik személyek viszonylatában a vállalkozási szerződés hatállyal bírna – *ebből a szerződésből harmadik személyek vonatkozásában közvetlenül jogok és kötelezettségek nem keletkeznek, ahhoz külön szerződést kell kötni (mind az „átadás”, mind a további felhasználások engedélyezése tekintetében).*

Szerzői művek esetében mindig számolni kell a harmadik személyek egy további csoportjával is: ők pedig a különféle szabad felhasználások kedvezményezettjei. A szabad felhasználásokat (többek között) az Sztj. IV. fejezete szabályozza, ilyenek például a különböző, információs célokat szolgáló szabad felhasználások (Sztj. 36. §), amelyekhez nem kell a szerző engedélye, és díjat sem kell ezek fejében fizetni. A hivatkozott rendelkezésben foglalt szabad felhasználások azt a célt szolgálják, hogy a műveken fennálló kizárólagos jogok ne korlátozhatók egyes, a törvényben meghatározott esetekben a közérdekű információkhoz való hozzájutást.

Az Sztj. alapján a szabad felhasználások azoknak a műveknek a tekintetében gyakorolhatók, amelyeket már nyilvánosságra hoztak [Sztj. 33. § (1) bekezdés utolsó fordulata]. A vállalkozási szerződés 16. pontja alapján a nyilvánosságra hozatal jogát a művekkel kapcsolatban a megrendelő gyakorolhatja, az Sztj. 10. § (1) bekezdése alapján ő dönthet arról, hogy a mű nyilvánosságra hozható-e vagy sem. Amennyiben tehát a megrendelő nem hozza nyilvánosságra a műveket, úgy a szabad felhasználások velük kapcsolatban nem gyakorolhatók. [Más kérdés, hogy a műveket az adott vállalkozási-felhasználási szerződés szerint a szerzőjük (a vállalkozó) is nyilvánosságra hozhatja.]

Ebből fakadóan az Sztj.-beli szabad felhasználások kedvezményezettjeit a vállalkozási szerződés közvetve érinti (de ez sem jelenti azt, hogy hatálya kiterjedne rájuk): ha a megrendelő nyilvánosságra hozza a műveket, akkor gyakorolhatók velük kapcsolatban a szabad felhasználások.

A művek nyilvánosságra hozatalával kapcsolatban ugyanakkor meg kell vizsgálni, hogy ez mikor következik be, annak feltételei miben állnak? A nyilvánosságra hozatal nem feltétlenül jelenti azt, hogy a mű mindenki számára hozzáférhetővé váljon. A régi Sztj. kommentárja szerint nyilvánosságra hozatal „bármilyen cselekmény vagy magatartás lehet, amelynek révén a mű elhagyja az alkotó rendelkezési körét, és meg nem határozott más személyek számára hozzáférhetővé válik”.³⁴ Az Sztj. kommentárja szerint: „E jog gyakorlása szoros összefüggésben van a vagyoni jog gyakorlásával: döntés arról, hogy a művet egyáltalán felhasználhatják-e, ki és hogyan használja fel, milyen feltételekkel. ... A nyilvánosságra hozatal joghatása alapvetően abban van, hogy utat nyit a jogszerű felhasználásnak, felhasználási szerződés alapján vagy szabad felhasználásként.”³⁵ *Ebből fakadóan pedig ebben az esetben legkésőbb az „átadással” mint terjesztési cselekménnyel megvalósul a nyilvánosságra hozatal, vagyis a művekkel kapcsolatban a szabad felhasználások gyakorolhatókká válnak.*

³⁴ Benárd Aurél, Timár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973. p. 100. idézi: Gyertyánfy: i. m. (1), p. 76–77.

³⁵ Gyertyánfy: i. m. (1), p. 77.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a szabad felhasználás lehetségessé válása nem jelenti egyszerre azt is, hogy a szabad felhasználások kedvezményezettjei „jogot kapnának” ezekre. Ha objektíven fennállnak a körülmények, például valaki a kereskedelmi forgalomban megvesz egy példányt, vagy az internetről letölti az oda jogszerűen feltett szöveget, a szabad felhasználások gyakorolhatók, de ezt a jogosultnak nem kell kifejezetten biztosítania [ilyet az Szjt. csak a hatásos műszaki intézkedéssel védett művek egyes szabad felhasználásai vonatkozásában ír elő a 95/A. § (1) bekezdésében].

Itt utalni kívánunk arra, hogy a fenti szerzői jogi értékelés természetesen nem érinti a művek nyilvánosság (vagy annak egyes körei) számára történő megismerhetővé válását egyéb jogcímen. Más jogszabályok módosíthatják az Szjt. említett rendelkezéseinek nyugvó következtetéseket, mint az Szjt.-éhez képest speciális rendelkezések.

Emlékeztetni kell itt arra, hogy a közérdekű adatokhoz való hozzáférés alapjogi védelme mellett a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai is alapjogi védelemben részesülnek mind az emberi méltóság, mind az alkotmányos tulajdonjog alapján. Ebből fakadóan pedig a nyilvánosság és a szerzők/jogosultak érdeke között meg kell találni a megfelelő egyensúlyt, ami lehetőség szerint mindkét jog megőrzéséhez, egymásra tekintettel, korlátok közötti érvényesíthetőségéhez vezet.

Hangsúlyozni kell, hogy ezt a kiegyensúlyozást alapvetően nem a bíróság hatásköre elvégezni, hanem a jogalkotó feladata. Ilyen módon elsősorban az Szjt.-ben tükröződik – sokféle módon – a szerzőével szemben álló közérdek figyelembevétele. Mindenekelőtt a szerzői monopoljog biztosítása alapvető közérdek, hiszen ez biztosítja a szerző befektetéseinek megtérülését és ösztönzését újabb alkotásokra. Másrészt azonban korlátozott is a szerzői monopoljog, és ez is közérdek: ilyen korlát többek között a védelmi idő, a szabad felhasználások vagy a közös jogkezelés egyes formái. Ezeket a szerzőijog-alkotó a törvénybe való beépítés útján érvényesíti, biztosítva ezzel a különböző érdekek kiegyensúlyozott érvényesülését.

Kifejezett szerzői jogi szabály ugyanakkor nincs – eltekintve az ügyiratról mondottaktól – , amely ebben az esetben biztosítaná a közérdek érvényesülését. Az általános magánjogi elvek közül az Szjt. 3. §-ának utalása alapján a Ptk. joggal való visszaélés tilalma az, ami kiegészítő szabályként felmerülhetne. Ugyanakkor nem lehet csak amiatt joggal való visszaéléssről beszélni, ha a jogosult, akinek joga kiterjed a hozzáférés nem engedélyezésére és engedélyezésére is, a jogát úgy gyakorolja, hogy nem járul hozzá a hozzáféréshez.

Ebből fakadóan pedig magánjogi úton nem lehet eljutni oda, hogy a művekhez a szerző (vagy az ő nevében a vállalkozó) rákényszerüljön a művek nyilvánosságra hozatalára.

Meg kell itt vizsgálni, hogyan tudnak érvényesülni a közérdekű adatigénylésre vonatkozó Infotv.-ben meghatározott szabályok. Megjegyzendő, hogy az eljáró tanácsnak nincs hatásköre az Infotv. értelmezésére, csupán a szerzői jogi vonatkozásokban tud állást foglalni. Az eljáró tanács álláspontja ugyanakkor az, hogy az Szjt. és az Infotv. „összeolvasásának” eredménye lehet a jogok kiegyensúlyozott együttélése, érvényesülése, a mű közérdekű adat-

tartalmának kiadása nem feltétlenül jár azzal, hogy a szerzők fent említett nyilvánosságra hozatali jogai kiüresedjenek.

Ide az Infotv. alapján nem kell (és nem is szükséges) eljutni, vagyis a közérdekű adatként történő kiadás nem feltétlenül fogja a művek nyilvánosságra hozatalát eredményezni. Ahogy arra a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságnak az ügyben kiadott állásfoglalása is utal, a tanulmányokat ezen a jogcímen sem kell feltétlenül teljes egészükben nyilvánossá tenni, azt, hogy mi minősül kiadandó közérdekű adatnak, eseti alapon, a tanulmányok ilyen szempontú vizsgálata alapján kell eldönteni. (Ez egyébként persze adott esetben akár oda is vezethet, hogy a teljes tanulmányt nyilvánosságra kell hozni, ezáltal pedig a szerzői nyilvánosságra hozatali jog kiüresedhet, de ez nem feltétlenül kell, hogy megtörténjen.) Ha a tanulmányok ügyiratnak minősülnek, e jellegük miatt a szorosan vett minisztériumi, hatósági eljárásokban történő felhasználásuk és a tanulmányokban foglalt közérdekű adatok megismerése az Szjt. 1. § (4) bekezdése alapján amúgy sem igényli a szerzők hozzájárulását.

Az Szjt. és az Infotv. szerinti jogok megfelelő egyensúlyának mérlegelése szempontjából – függetlenül attól, hogy a tanulmányok ügyiratnak minősülnek-e vagy sem – figyelemmel kell lenni arra is, hogy az Infotv. tárgyi hatálya alá tartozó adat, információ, illetve az Szjt. által védett, az adatot, információt tartalmazó művek – adott esetben tanulmányok – nem ugyanazt jelentik. Az Infotv. 3. § 5. pontja szerint közérdekű adat az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy kezelésében lévő és tevékenységére vonatkozó vagy közfeladatának ellátásával összefüggésben keletkezett, a személyes adat fogalma alá nem eső, bármilyen módon vagy formában rögzített információ vagy ismeret, függetlenül kezelésének módjától, önálló vagy gyűjteményes jellegétől, így különösen a hatáskörre, illetékességre, szervezeti felépítésre, szakmai tevékenységre, annak eredményességére is kiterjedő értékelésre, a birtokolt adatfajtákra és a működést szabályozó jogszabályokra, valamint a gazdálkodásra, a megkötött szerződésekre vonatkozó adat. A törvény tehát a közérdekű adat fogalmát függetlennek tekintti az adat, illetve információ rögzítésének módjától, az adat egyéb formai jegyeitől. Ez azt jelenti, hogy a közérdekű adat megismeréséhez fűződő jog érvényesülését nem befolyásolja, hogy az adott adat, információ milyen módon került rögzítésre, illetve milyenek az adat, információ formai jellegzetességei. Az Infotv. tárgyi hatálya alá maga az adat, az információ tartozik, nem pedig annak kifejezőmódja, rögzítési módja, illetve egyéb formai jellegzetességei. Ezzel szemben az Szjt. 1. § (3) bekezdése értelmében a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A szerzői jogi védelem tehát a mű megformáltságát, formai kifejeződését illeti meg, annak egyéni eredeti jellege esetén.

Ad 3. A művek szerzői jogi megítélésén a hatályos szabályok alapján nem változtat az, hogy a felhasználásra jogosult közfeladatot ellátó szerv, mivel ilyen megkülönböztetést az Szjt.

nem tartalmaz. Végso soron azonban a fentiek alapján el lehet oda jutni, hogy a műhöz való „közérdekű” hozzáférés feltételei mások lesznek, mintha nem közfeladatot ellátó szervvel kötöttek volna szerződést.

Ad 4. A 2. kérdésre adott válaszunkban már foglalkoztunk azzal, hogy értelmezésünk szerint a vállalkozási szerződés 16. pontja a műpéldányok terjesztését teszi lehetővé szűk körben, illetve a megrendelőnek ezen szűk kör számára akár lehetősége van a felhasználás továbbengedélyezésére is.

Természetesen előfordulhat az, hogy a megrendelő ezen személyek számára nem biztosít további felhasználási jogokat, bár ezt kevésbé valószínűnek tartjuk.

Ezen harmadik személyek ebben az esetben csak megismerhetik a tanulmányokat, de olyan felhasználási cselekményeket, amelyekhez a jogosult (itt: a megrendelő vagy a jogosult) hozzájárulása lenne szükséges, nem gyakorolhatnak velük kapcsolatban.

Megjegyezzük, hogy a közérdekű adatként való kiadás rendje nem változik emiatt: az Infotv. szerinti szabályok alkalmazása független attól, hogy az átadott művekre vonatkozóan a megrendelő felhasználási jogokat nem adott vagy adott a további felhasználóknak, a közérdekű adatként való kiadásra ők ettől függetlenül kötelezhetők, ha annak az Infotv. szerinti feltételei fennállnak.

Dr. Sár Csaba, a tanács elnöke

Dr. Grad-Gyenge Anikó, a tanács előadó tagja

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács szavazó tagja

Dr. Barna Imre, a tanács szavazó tagja

Votisky Zsuzsa, a tanács szavazó tagja

* * *

BALETTPRODUKCIÓ ÉS IRODALMI MŰ VISZONYA

SZJSZT-16/2014

A megbízó által feltett kérdések

1. A balettprodukció koreográfiája és az azonos című regény közötti kapcsolatra tekintettel milyen mértékű az egyezés a két mű között, illetőleg
2. tekinthető-e átdolgozásnak a koreográfia,
3. lehetséges-e ilyen jellegű kapcsolatot szerzői jogi szempontból kimutatni egy regény és egy balettprodukció között?

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 101. §-a alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a Szerzői Jogi Szakértő Testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület az Szt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. Peren kívüli megbízás alapján a testület a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben jár el.

Az eljáró tanács szakvéleménye meghozatalakor kizárólag a megkereséshez csatolt DVD és kötet alapján hozta meg szakvéleményét.

Az eljáró tanács előjáróban megjegyzi, hogy a megbízó kérdéseire, azok logikai felépítése miatt, fordított sorrendben válaszol.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad 3. Lehetséges-e átdolgozási jellegű kapcsolatot szerzői jogi szempontból kimutatni egy regény és egy balettprodukció között?

Abból kell kiindulni, hogy az Szt. rendelkezései szerint mind az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű, [Szt. 1. § (2) a) pont], mind a balett mint zenés színpadi mű szerzői jogi oltalomban részesül [Szt. 1. § (2) d) pont]. A zenés színpadi művek (opera, balett, operett, musical stb.), zeneszerzői részből, szövegírói részből és koreográfiából állnak.

A táncjáték vagy más szóval *koreográfiai mű*³⁶ meghatározásakor a szakirodalomból lehet kiindulni, amely a koreográfiát „*a balett vagy pantomim eszközeivel ábrázolt költői elgondolás és tánctechnika rögzítése*”-ként határozza meg, amelynek szerzője a koreográfus, „*aki a tánclépések és tánc tervezője, a táncmű alkotója*”.³⁷

A regény és a koreográfia között ugyanúgy híd szerepet tölthet be a *librettó*, mint a regény és a filmalkotás között a forgatókönyv. A librettó zenés színpadi művek (opera, operett, musical, balett) szövegkönyve. A koreográfia alapjául szolgáló irodalmi mű gyakran nem alkalmas arra, hogy egy az egyben felhasználható legyen színpadi műhöz, így szükséges azt átdolgozni (lásd később), a színpadi (legyen az hangszeres, énekes és/vagy táncjátékhoz) elvárásokhoz, művészi és technikai feltételekhez adaptálni.

Az eljáró tanács szerint a balettprodukciók koreográfiájának többsége valamilyen már létező irodalmi művön, folklóralkotáson, zeneművön vagy a koreográfus által írt librettón

³⁶ A BUE 2. cikk (1) bekezdése megfogalmazásában (Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet).

³⁷ Horst Koegler: Balettlexikon. Zeneműkiadó, Budapest, 1977, p. 394.

alapul. Némely esetben az eredeti irodalmi műből készült librettó, illetve a megzenésített irodalmi mű felhasználásával készülnek különböző koreográfiák. A koreográfus határozott elképzeléssel rendelkezik arról, hogy a táncműnek mi a mondanivalója, milyen történetet milyen módon kíván kifejezni, és nem ritka az sem, hogy a koreográfusok a zeneszerzőknek pontos kompozíciós terveket adjanak, hogy az egyes zeneszámok meddig tartsanak, vagy hangulatilag mit fejezzenek ki.

A koreográfia – a szerzői jog által előírt feltételek mellett – kétségtelenül szerzői jogi védelem alatt áll.

Elvileg lehetséges szerzői jogi szempontból átdolgozási jellegű kapcsolatot kimutatni egy regény és egy balettprodukció között. Azonban egy megtörtént eseményeken alapuló mű esetében, amikor a cselekmény adott, sokkal nehezebb megállapítani azt, hogy melyek azok a részek, amelyek szerzői jogi védelem alatt nem álló tények feldolgozása és melyek azok, amelyek a szerzők fantáziája alapján készültek. Például egy életrajzi műnél ezért az egyéni, eredeti jelleg nem a történetekben keresendő, hanem a tetszőlegesen kiválasztott események leírásában, feldolgozásában.

Az Szjt. külön nevesíti az átdolgozás vagyoni jogát [Szjt. 17. § f)]. E vagyoni jog biztosítja többek között az egyes műfajok közötti átjárhatóságot, s a törvény az átdolgozónak ugyanúgy szerzői jogi védelmet biztosít – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül –, ha annak egyéni, eredeti jellege van [Szjt. 4. § (2)].

Lényeges kiemelni, hogy a szerzői jogi védelem tárgya minden esetben a gondolatok egyéni-eredeti formába öntése, nem maga az annak alapjául szolgáló tartalom. Például az azonos események eltérő feldolgozásával a szerzők különféle alkotásokat hozhatnak létre. Így az átdolgozás vizsgálatakor azt kell szem előtt tartani, hogy az eredeti mű megváltoztatása eredményeképpen létrejött-e az eredeti műből származó más, önálló mű.

Az átdolgozásnak a különböző szakmákban más-más elnevezése alakult ki, pl. feldolgozás, átirat, dramatizálás, rádióra alkalmazás. Az azonban világos, hogy *„átdolgozásnak minősül a már meglévő zeneműhöz szöveg, vagy szöveghez (vershez) zene írása, zeneműhöz tánc, koreográfia társítása (balettosítás).”*³⁸

Az irodalmi vagy zenei alapra több koreográfus is készíthet táncművet, azonban a koreográfiai mű létrehozása mint átdolgozás engedélyezése ugyanúgy a szerző kizárólagos joga. A megkeresésnek nem tárgya, de az előadáshoz számos további maradandó vagy időszakos szerzői jogi védelem alatt álló mű, mint például díszlet, jelmez, fotóművészeti alkotás, filmalkotás vagy más audiovizuális mű, zenei válogatás, mint gyűjteményes mű vagy előadóművészi, illetve filmelőállítói teljesítmény kapcsolódhat.

A harmadik kérdésre adott válasz: Lehetséges szerzői jogi szempontból átdolgozási jellegű kapcsolat kimutatása egy regény és egy balettprodukció között.

³⁸ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 226.

Ad 2. Tekinthető-e a koreográfia a regény átdolgozásának?

Az átdolgozás, a tárgybeli esetben irodalmi mű esetleges táncművé való átdolgozásának vizsgálata az irodalmi mű elolvasása és az előadás megtekintése, majd a két mű összevetésével lehetséges. Az eljáró tanács a rövidebb terjedelmű koreográfiai mű egyes jeleneteinek beazonosítását követően megvizsgálta az irodalmi mű vonatkozó részleteit, és kereste a szakmai szokásoknak megfelelő átdolgozási, adaptálási elemeket.

Ahogy a Berni Egyezmény egyik jelentős kommentárja is fogalmaz: „[a] tánc- és pantomimalkotások hosszú hagyományra tekintenek vissza a világ több országában. Lényegében ezek mozgásművészeti alkotások, amelyekben az előadók cselekedetei történetet mesélnek el, egy képet hoznak létre vagy érzelmeket ébresztenek. Ezekhez zene is társulhat, és lehetséges, hogy a történeteket írásban vagy más formában dokumentálják.”³⁹

Az eljáró tanács vizsgálata kiterjedt az irodalmi mű egyéni, eredeti jellegű kifejezéseinek és a koreográfiai mű egyéni, eredeti jellegű kifejezéseinek az összehasonlítására, valamint arra is, hogy milyen mértékben származtatható egyik a másikból.

Itt felmerül a szabad felhasználás kérdése. Kivételes esetekben az Szjt. lehetővé teszi, hogy a szerző engedélye és díjazása nélkül használjunk fel szerzői jogi védelem alatt álló műveket [Szjt. 33. § (1)].

A szabad felhasználásnak minden esetben meg kell felelnie az úgynevezett háromlépcsős tesztnek, azaz a szabad felhasználás csak annyiban megengedett, illetve díjtalan,

- (i) amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására,
- (ii) és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit,
- (iii) továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.

Az életrajzi mű egyes részleteinek bemutatása a balettműben szabad felhasználásnak minősülő idézésnek minősül. Az Szjt. 34. §-ának (1) bekezdése szerint *a mű részletét* – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével *bárki idézheti*. Idézésnek tekintjük a mű valamely azonosítható részének olyan kismértékű bemutatását, amely önmagában egyéni, eredeti alkotásnak nem tekinthető, és annak felhasználásához nem kell a szerző engedélyét beszerezni. Az Szjt. 34. §-ának (1) bekezdése szerint *a mű részletét* – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével *bárki idézheti*. A táncművészetben a verbális élmény vizuális áttétele nagyon közel és nagyon távol is állhat az irodalmi műtől, de nagyon érthetővé is válhat.

A táncmű idéző mű szerepét erősíti a testület egy korábbi szakvéleménye is. „Az átvevő alkotás szerzői műként való minősítésének feltétele azért áll fenn, mert az idézés kizárólag *‘alárendelt szerepet’* játszhat a teljes műben. Ebből következik, hogy az átvevő műnek – az

³⁹ Sam Ricketson, Jane C. Ginsburg: International Copyright and Neighbouring rights. The Berne Convention and Beyond. Oxford University Press, 2006, 8.24.

*idézett műhöz képest – egyfajta önállósággal kell rendelkeznie azáltal, hogy domináns módon járul hozzá a teljes mű egyéni, eredeti jellegéhez. Az idézés tehát kizárólag kiegészítő szerepet tölthet be, és nem szolgálhat a teljes mű egyéni, eredeti jellegének alapjául, csupán annak jellegét erősítheti.*⁴⁰

Az idézet forrásának, valamint az ott megjelölt szerző nevének feltüntetése táncművek esetében a szakmai gyakorlattal ellentétben, azt legfeljebb a műsorismertető szövegben, illetve kereskedelmi forgalomba kerülő DVD esetében a borítón belül vagy a vége főcímen szokás feltüntetni. Amennyiben a koreográfiához készült librettó, ott minden akadály nélkül lehet utalni a hivatkozott forrásra.

Az eljáró tanács szerint több párhuzamos részletről elmondható, hogy az nem éri el a szerzői jogi értelemben vett felhasználás fogalmát, hanem a regény csupán ihletként, ötletadóként szolgálhatott. Ugyanígy utalnunk kell arra is, hogy lévén a szerzői jogi védelem tárgya minden esetben a gondolatok egyéni-eredeti formába öntése, és nem maga az annak alapjául szolgáló tartalom; életrajzi adatok, a korszak történései nem állnak szerzői jogi védelem alatt. Az eljáró tanács ismeretei szerint a művész életműve jól dokumentált, életéről több irodalmi mű is született. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a tárgybeli regény szerzője is különböző (esetleg hasonló) forrásokat dolgozott fel annak megírásához, azonban a szépirodalmi (fikciós) műfajban a források megjelölése nem szakmai elvárás.

Annak ellenére, hogy lehetséges kapcsolat a prózai alkotás és a koreográfiai mű között, az átdolgozás az előző pontban kifejtett értelmezésére tekintettel esetünkben nem áll fenn.

A második kérdésre adott válasz: a produkció koreográfiája nem tekinthető a regény átdolgozásának.

Ad 1. A produkció koreográfiája és a regény közötti kapcsolatra tekintettel milyen mértékű az egyezés a két mű között?

Különös jelentősége van annak, hogy a művek központi alakjának életpályája ismert. Számos momentum található a táncműben, amikor nem a regény irodalmi idézéséről, hanem az ismert életrajzi adatok közreadásáról van „szó”. Ezek felelevenítése viszont az idézés kategóriájába tartozhat.

Az idézetek szabad felhasználhatóságánál figyelembe veendő háromlépcsős teszt egyes lépéseit vizsgálva a felhasznált idézetek mennyisége és mértéke minden bizonnyal nem sérelmes a regény rendes felhasználására, indokolatlanul nem károsítja az író, illetve örököseinek jogos érdekeit, továbbá feltehető, hogy azok megfelelnek a tisztesség követelményeinek, és nem irányulnak a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra. A felhasznált idézetek száma nem pótolja az olvasók számára a regény beszerzését.

⁴⁰ SZJSZT-08/2011 – Cím szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenek/2011/PDF/szjszt_szakv_2011_8.pdf.

Az Sztj. 1. §-ának (6) bekezdése szerint valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek. Valamely életrajzi tény feldolgozásának vagy cselekmények kifejtésének az ötlete nem részesülhet szerzői jogi védelemben.

Amennyiben tehát történt is a regényből felhasználás (idézés), ahhoz a regény szerzői jogosultjainak hozzájárulására nem volt szükség.

Az első kérdésre adott válasz: a balettprodukció és a regény közötti kapcsolat az eljáró tanács véleménye szerint szerzői jogilag nem tekinthető relevánsnak, az a (életrajzi)tény- és ötletfelhasználás, bizonyos esetekben a szabad felhasználás körébe eső idézés kategóriájába tartozhat.

Dr. Tattay Levente, a tanács elnöke

Dr. Legeza Dénes István, a tanács előadó tagja

Dr. Fodor Antal, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Legeza Dénes István

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Tattay Levente: A szellemi alkotások jogvédelme az Európai Unióban. Budapest, Pázmány Press, 2014; ISBN 978-963-308-201-1

Az Európai Uniónak a szerzői jog és az iparjogvédelem oltalmi tárgyaira vonatkozó tevékenységét *átfogó* könyv ezidáig nem jelent meg hazánkban.

Ennek egyrészt az az oka, hogy a magyar terminológiával „szellemi alkotások” összefoglaló elnevezés alá tartozó területekre vonatkozó uniós szabályozás rendkívül szerteágazó, távolról sem egységes alapokon nyugvó és különböző szabályozási szintig eljutó jogforrásokból áll össze. A hazai szerzők többsége a szerzői jog vagy az iparjogvédelem körébe tartozó egyes területeket, problémákat tárgyal önálló, általában nagyobb lélegzetvételű művekben, és – érthető módon – e monográfiákban, szakkönyvekben kerül elemzésre a vonatkozó uniós háttér. Ennek megfelelően nemcsak az EU-s szabályozás, de annak szakirodalmi tárgyalása is meglehetősen széttöredezett.

Másrészt a témával foglalkozó szakemberek közül sokan évek óta „kivárnak”, mondván, hogy annyira mozgó területről van szó, hogy nem érdemes belevágni ilyen átfogó jellegű mű megírásába. Tattay Leventének igaza van abban, hogy ha ilyen nyugvópontra várunk, soha nem készül el ez az alkotás – annál is inkább, mert egyre gyorsabb ütemben történik valami említésre méltó az európai porondon.

Így a szerző vállalkozása annak ellenére, helyesebben éppen azért is becsülendő, mert „mozgó célpontra lő”, és a felölelt tematikából fakadóan a mű csakis áttekintő jellegű lehet.

A könyv szokatlan címe már fellapozása előtt sejteti a szerzőnek a „szellemi tulajdon” terminológiájával kapcsolatos álláspontját. Rögtön az első részt is a „szellemi alkotások” uniós védelme általános vonásai ismertetésének szenteli, itt még csak érzékeltetve, hogy e fogalom használatát látja szerencsésebbnek még akkor is, ha ez nem egyszerűen különböző kifejezések közötti választás kérdése. A tulajdoni felfogással kapcsolatos véleményét, illetve a probléma elméleti hátterét a második rész nyitófejezetében taglalja. E fejezetet annak a kettősségnek az elemzésére fűzi fel, amely szerint „egyrészt a szellemi alkotásokat jelentős versenyesszökevényként, versenyjogi kategóriaként kezelik, másrészt pedig a tulajdon körébe utalják”.¹

A „mozaikszerű” uniós jog egyszerű, a szellemi alkotások körébe tartozó oltalmi formák szerinti bemutatása helyett a szerző a közös elemeket mutató intézményeket egy általános részként funkcionáló fejezetben mutatja be, idesorolva a szerzői jog és az iparjogvédelem területén is ismert – bár eltérő tartalommal, de azonos elven működő – jogkimerülés intéz-

¹ Tattay: i. m. p. 71.

ményét, valamint a jogérvényesítés, a nemzetközi magánjog és a csoportmentesítések kapcsán felmerülő közös kérdéseket. Sőt, „Az Európai Unió Bíróságának gyakorlata” címmel egy több szempontból kakukktójasnak mondható alfejezet is itt kapott helyet: az Európai Unió Bíróságának tevékenységét, szervezetét, hatáskörét, eljárását is bemutatja itt a szerző, és négy csokorba szedve néhány esetet is említ a közös intézményekre vonatkozóan.

Annak ellenére, hogy már a könyv kézbevételekor tudjuk, hogy a felölelt hatalmas tárgykörből fakadóan a mű áttekintő, és néhol szükségszerűen csak vázlatos jellegű lehet, a „lendület hevében” a legtöbb – különösen a jogérvényesítéssel foglalkozó – fejezet kapcsán szívesen olvasnánk még mélyebb, még részletesebb, még több esetet felsorakoztató elemzést is. A szerző tehát nemcsak azt éri el, hogy átfogó képet kaphassunk az uniós jogról, hanem azt is, hogy a könyv végére érve az olvasó további, az egyes témaköröket részleteiben tárgyaló szakirodalmat is a kezébe vegyen, amihez a kötet részletes bibliográfiája számos ötletet is nyújt.

„Az iparjogvédelem és a szerzői jog közös intézményrendszere” címet viselő „általános részt” követően két összetett rész képezi a „különös részt”: az iparjogvédelem és a szerzői jog oltalmi tárgyaira vonatkozó szabályozás tematikusan kerül ismertetésre, mindegyik esetben a szerző által a bírósági gyakorlatból leginkább említésre méltónak ítélt ügyek rövid bemutatásával.

A szerzői jogra vonatkozó irányelvek ismertetéséhez kétszer annyi fejezetre volt szüksége a szerzőnek, mint az ipari tulajdon normatív szabályozásának felsorakoztatásához (pedig az Európai Szabadalmi Egyezmény is külön fejezetben kapott helyet, hiszen – bár nem az uniós jog része – az egységes szabadalom létrehozásában óriási szerepe van). A szerző az Európai Bíróság gyakorlatát bemutató fejezetekben „kompenzál” bennünket, hiszen lényegesen több, az iparjogvédelem körébe tartozó üggyel foglalkozik. Bár arra is felhívja a figyelmet, hogy a „szerzői jog hihetetlenül erőteljes fejlődésnek indult a harmadik évezredben, irányelvek és ajánlások sorát fogadták el. Ebben nagy szerepe volt a szerzői jog soha nem látott anyagi dimenzióinak. A szerzői jog kiemelt fontosságú területei olyannak számítanak, ahol Európa napjainkban is versenyképes.”² Hozzáteszi, hogy persze az utóbbi évek fejlődése a szellemi alkotások valamennyi területét érintette, sőt, összességében az „EU-n belül az iparjogvédelem szabályozása lényegesen fejlettebb, mint a szerzői alkotásoké.”³ Ennek a fejlődésnek a kezdetektől, az Európai Gazdasági Közösség első lépéseitől napjainkig húzódó ívét rögtön az első fejezet vázolja számunkra, amelynek „Az EU közeljövőben megvalósuló tevékenysége a szellemi alkotások terén” címet viselő alpontja különösen érdekes lehet az olvasó számára. Bár érthető módon a szerző – a jövőt nem ismerve – inkább csak a folyamatban lévő jogalkotási lépések, tervek, stratégiák vázlatpontokba szedésére vállalkozik.

A kötetből nem hiányzik a szupranacionális oltalmak önálló tárgyalása sem, amely döntés mindenképpen a mű érdemei közé tartozik: egyrészt mert világosan elkülöníti az egyes

² Tattay: i. m. p. 42.

³ Tattay: i. m. p. 63.

jogintézményeket (a bevezető fejezetben részletes magyarázatukat is adva), másrészt mert ezáltal válik igazán teljessé a jogegységesítési folyamat bemutatása. Így a közösségi védjegyrendszer, a közösségi formatervezési minta, a közösségi növényfajta-oltalom és a földrajzi árujelzők közösségi rendszere is önálló alfejezetben kapott helyet, sőt, ez utóbbi két jogintézmény esetében nemcsak a jogi szabályozást ismerteti a szerző, hanem a bírói gyakorlatból is ízelítővel szolgál.

A mű nem hiányozhat az iparjogvédelemmel és/vagy szerzői joggal foglalkozó szakemberek polcáról, de áttekintő jellegének köszönhetően hasznára lehet azoknak is, akik még csak ismerkednek ezzel a jogterülettel. Ez utóbbi olvasótábor számára különösen hasznos lehet az általános vonások bemutatásának szentelt első rész harmadik fejezete, amely az uniós, a nemzetközi és a nemzeti jog „együttélését”, egymáshoz való viszonyát boncolgatja. A szerző elemzi a szabályozás területi jellegének következményeit, kitér a nemzetközi szerződések és az uniós szabályozás lehetséges ütközésének kérdéseire, és felhívja a figyelmet, hogy az „uniós jogforrásokból egyértelműen kiderül, hogy nem látják szükségesnek sem a szabadalmakra, sem a védjegyekre, sem a formatervezési mintákra, sem a szerzői jogra vonatkozó tagállami jogszabályok teljes körű közelítését. A szellemi alkotások nemzeti jogai és az uniós jog azért is különálló, párhuzamosan létező, mellérendelt jogrendszernek tekintendők, mert érvényességük, hatályosságuk alapja, jogforrási eredetük, jogpolitikai irányultságuk eltérő”.⁴

Az európai jogharmonizációnak a fentiek szerinti rendszerben történő áttekintését végül a magyar jogfejlődésre gyakorolt hatásokat összefoglaló, rövid fejezet zárja. A szerző úgy fogalmaz, hogy „Magyarországon a szellemi alkotások terén az elmúlt 20 évben teljes újraszabályozás történt, kis túlzással azt állíthatjuk, hogy e periódusban több pozitív változás következett be, mint az előző száz évben.”⁵ Teendő mindenestre még bőségesen van. Csak remélni tudjuk, hogy a jogfejlődés olyan ütemben fog zajlani, hogy Tattay Leventének rendszeresen újabb, átdolgozott kiadásokkal kell majd megörvendeztetnie bennünket!

Dr. Pogácsás Anett

⁴ Tattay: i. m. p. 58.

⁵ Tattay: i. m. p. 381.

Mark Buchanan: Nexus, avagy kicsi a világ. A hálózatok úttörő tudománya. Typotex, 2012; ISBN 978-963-2793-82-5

Felettébb gondolatébresztő könyv. Jó, hogy ismét kapható – aki az előző kiadást kihagyta, most pótolhatja. Megéri, ma még sokkal aktuálisabb, mint a korábbi megjelenésekor!

Ha korunk legnagyobb horderejű jellemzőjét igyekszünk megtalálni, minden bizonnyal oda jutunk, hogy a hálózatok korában élünk. Mind több dolgunk a hálózatokon, illetve azok révén történik, s hacsak valami nagy törés be nem következik az emberiség jövőbeni fejlődésében, a hálózatos szerveződés a továbbiakban az élet minden területén még meghatározóbb lesz. Ezt valószínűsíti az is, hogy a népesség növekedésével mindinkább olyan sűrűn lakjuk be világunkat, hogy nagyjából lehetetlen lesz a hálózatokon kívül maradni.

Igazából épp csak kezdünk ráérezni, mekkora erővé kezdenek válni a hálózatok az emberek, közösségeik, társadalmak, a gazdaság életében egyre inkább – és jelentős részben éppen a hálózatok hatására – integrálódó világunkban. Vannak persze régóta élő ismeretek, feltevések, tévhitek nagyhatalmú, többnyire rejtőzködő kapcsolatrendszerekről, szövetségekről, ám mind a mai napig a történelmet nagyrészt a *hálózatok hiánya* határozza meg. Érdemben ez a következőket jelenti: az ember társadalmában és minden olyan nagyobb közösségében, ahol annak tagjai nem ismerik eléggé alaposan egymást, a felettük gyakorolt hatalom legfőbb alapja még csak nem is az erő, hanem az információhiány azok körében, akik felléphetnének ellene. Az emberek nagyrészt – valószínűleg elsősorban – azért nem mernek kiállni a hatalomgyakorlókkal szemben, mert nem tudják, milyen támogatást kapnának a többiektől, azok közül mennyien csatlakoznának hozzájuk. A félelem miatt, hogy kevesen maradnak, és ezért veszítenek, a legtöbbjük inkább meghúzza magát és tűr. A közösségi hálózatok és a mindenki – vagy legalábbis nagyon sokak – számára elérhető kapcsolatrendszerek ezt gyökeresen változtathatják meg. Egyre gyakrabban hírt vesszük vagy épp a hatását látjuk az interneten, illetve az arra támaszkodó kapcsolatrendszerek, hálózatok útján szervezett megmozdulásoknak, így létrehozott közösségi vagy épp politikai cselekvéseknek. Az egyik legelső kiemelkedő példa volt erre a hálózatok felhasználása Barack Obama első elnöki kampányában, s mindinkább gyakorlattá válik a politikai megmozdulások internetes platformok és hálózatok útján megvalósuló kezdeményezése, szervezése – a helyi nyomásgyakorlástól az „arab tavaszig” terjedő skálán. S ahogy a modern, interaktív, gyors és gyakorlatilag mindenki számára hozzáférhető kommunikációt lehetővé tevő hálózatok átfonják a közösségeket, talán ténylegesen megvalósíthatóvá tehetik a modern társadalmak Szent Grálját, a valódi részvételi demokráciát is.

„A hálózatok úttörő tudománya” – ez itt kétféle jelentést is hordoz. Egyrészt, Buchanan betekintést ad egy friss tudomány eredményeibe, amely a hálózatok létrejöttének és működésének természetét és sajátosságait segít megismerni. Másrészt, ezeknek az ismereteknek a segítségével új, az eddigieknél szélesebb, más, új megközelítésű, és nem kis részben mélyre-

hatóbb lehetőségek nyílnak a legkülönbébb rendszerek működésének megértésére – a sejt működésétől a társadalmakéig.

Buchanan profi a tényfeltárásban. Képzettsége szerint fizikus, vagyis „a való világ varázsainak mérnöke”, és szerkesztőként dolgozott a világelső közlé a Nature nemzetközi tudományos folyóiratnál, valamint a népszerű tudományos New Scientist magazinnál. Jelenleg havi rovata van a Nature Physics folyóiratban, amely – önmeghatározása szerint – a fizika minden területéről közöl legmagasabb minőségű és jelentőségű tanulmányokat. Maga is író. A Wikipedia róla szóló szócikkből idézve, könyvei és egyéb írásai a legtöbbször a modern fizika, különösképp a kondenzált anyag fizikája kérdéseivel foglalkoznak, különös tekintettel az erőfeszítésekre, hogy azok új elgondolásait más területek, főként a biológia és a társadalomtudományok kutatásában is hasznosítsák. Központi témája a spontán rend és az önszerveződés kollektív, komplex rendszerekben. Műveiben arra törekszik, hogy a modern tudomány eredményeit bemutassa a széles, ebben laikus közönségnek, és ezzel segítse az eszmék és nézetek szakterületek közötti áramlását (http://en.wikipedia.org/wiki/Mark_Buchanan).

„A tudomány célja a rendetlen bonyolultságban fellelni az értelmes egyszerűséget” – idézi Herbert Simont, a Nobel-díjas amerikai társadalomtudóst. Ez a legfőbb, amit e könyve ad: segít meglátni a legkülönbözőbb kapcsolatrendszerek bonyolult működésében azt a közös rendezőelvet, amelynek érvényesülése kulcsszerepet játszik abban, hogy a szóban forgó rendszer valóban működőképes legyen.

Előhangjában a talán legbonyolultabb létező rendszer, az emberi társadalom vizsgálata felől indítja a gondolkodást. „Amíg a természettudományok számtalan szabályosságot képesek feltárni megingathatatlan tudományos törvények formájában, úgy tűnik, a társadalmi életben, ahol kiszámíthatatlan érzelmektől vezérelt emberek játsszák a főszerepet, nem ez a helyzet. Vegyük mindazon területeket, a történelemtől kezdve a közgazdaságtan és politikatudományon át egészen a pszichológiáig, amelyek emberek életével és cselekedeteivel foglalkoznak – képtelenek volnánk akár csak egyetlen olyan témát találni bennük, amelyek a fizikához vagy kémiához hasonlóan néhány egyszerű törvénnyel leírhatnánk. ... E könyv egyik mondanivalója mégis az, hogy igenis felfedezhetünk matematikai törvényeket és értelmes mintázatokat az emberi világban. ... Az elmúlt öt évben szociológusok, fizikusok, biológusok és egyéb tudományágak művelői számos váratlan összefüggést tártak fel az emberi világ és más, attól látszólag távol eső dolgok, például az élő sejt, a globális ökoszisztéma, az Internet és az emberi agy között. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne lenne szabad akaratum, vagy hogy Karl Popper tévedett volna (gondolatmenete elején idézi Poppert – Osman P.), és a történelem mégis előre megjósolható. Arra utal azonban, hogy az emberi társadalom eredendő komplexitásának valójában semmi köze az ember bonyolult lélektanához, hiszen hasonló mintázatok figyelhetők meg sok olyan környezetben is, ahol tudatos lények semmiféle szerepet nem játszanak. Meglepő módon e felfedezések eredetileg a tiszta matematika kutatásaiban bukkantak fel. Mindazonáltal ma már a legkülönbözőbb

tudományterületek régi keletű problémáinak, de az emberi társadalom legősbibb rejtélyeinek megértéséhez is hozzájárulnak.”

Álljunk meg itt egy habozó szóra. Buchanan e könyvében bemutat egy különlegesen hatékony szerveződési mechanizmust, s annak spontán megvalósulását és érvényesülését a legkülönfélébb területeken. Ezek a megvalósulások felettébb praktikus rendet teremtenek az általuk létrehozott, illetve meghatározott összefüggésekben, rendszerekben. Mint mindig, midőn látjuk spontán módon megszületni a rendet, a célszerű szerveződést, felmerül a kérdés: vajon hogyan történik ez, mi mozgatja, tereli a dolgot a célszerű irányba? Magyarázat többféle van, ami azonban érdemben azt jelenti, hogy valójában egy igazán helytálló sincs, csak az annak kutatására ösztönző rácsodálkozás. S van persze a kozmológia ún. gyenge antropikus elve, amely itt mutatis mutandis alkalmazva arra a magyarázatra vezet, hogy ha nem születne rend, talán itt sem lennénk, hogy ilyen kérdéseket tehessünk fel. A *kicsi világ* működésének nagy rejtélye így is felettébb izgalmas és tanulságos.

A *kicsi világ*: „Az 1960-as években Stanley Milgram amerikai pszichológus a személyközi kapcsolatok egyes embereket közösséggé szervező hálóját próbálta megrajzolni.” Buchanan leírja az ehhez végzett kísérletét, amely arra a meglepetésre vezetett, hogy az emberek kapcsolataiban két tetszőleges személy között található egy hatlépéses út. „Milgram felfedezése közkeletűvé vált, és hatlépéses távolság néven be is vonult a folklórba.” És „A hatlépéses távolság tagadhatatlanul megdöbbentő jellegzetessége társadalmi kapcsolatainknak, ám igazságát számos, még alaposabb szociológiai vizsgálat bizonyítja, és nemcsak speciális esetekben, de teljes általánosságban is.” Buchanan leírja, hogyan kezdte ezt vizsgálni a Cornell University két matematikusa, Duncan Watts és Steve Strogatz matematikai eszközökkel, gráfok segítségével, és „a két kutató rábukkant arra a különös gráfra. A pontok összekötésének valami ravasz módját fedezték fel, amely nem volt sem egészen szabályos, sem egészen véletlenszerű, hanem valahol a kettő között, egyenlő arányban ötvöződött benne a káosz és a rend. ... rájöttek, ebben rejlik a nyitja annak, hogy hatmilliárd ember mindössze hat lépésben össze tud kapcsolódni. Könyvünkben ezeket a *kicsi világ* gráfokat tárjuk fel részletesen, és bennük nézzük meg, pontosabban hol is történik a csoda.”

És itt jön a megrázó, de legalábbis igencsak elgondolkodásra készítő felismerés: „Ezek az izgalmas matematikai struktúrák azonban csupán egy még sokkal fontosabb felfedezés előhírnökei. Watts és Strogatz, miután kíváncsiak voltak, hogy a társas hálózatok miben térnek el más hálózatoktól, az Egyesült Államok energiahálózatait kezdték vizsgálni, valamint a fonalféreg neuronjainak hálózatát, a biológusok ugyanis ennek az egyszerű lénynek már az 1980-as években a teljes idegrendszerét fel tudták vázolni. Az USA energiahálózatát emberek tervezték meg, a féreg idegrendszerét az evolúció. Ennek ellenére az derült ki, hogy majdnem pontosan ugyanolyan *kicsivilág*-struktúrával rendelkeznek, mint a társadalmi kapcsolatrendszerek. Valamilyen rejtélyes oknál fogva Watts és Strogatz furcsa gráfjai az egész világ egyik mély rendezőelvére mutattak rá. A Watts és Strogatz kezdeti eredményeinek megjelenését követő néhány év alatt további matematikusok, fizikusok és számítógép-

tudósok robbanásszerűen szaporodó munkái alapvetően hasonló struktúrákat tártak fel a világ más jellegű hálózataiban is. Kiderült, hogy a társas hálózatok architektúrája úgyszólván megegyezik a World Wide Web, vagyis a hypertext-hivatkozásokkal világhálóvá kapcsolódó weboldalak hálózatának szerkezetével. Mindezek a hálózatok alapvető szerkezeti tulajdonságaikban osztoznak bármely ökoszisztéma táplálékhálózatával vagy bármelyik ország gazdasági tevékenységét meghatározó üzleti kapcsolatok hálózatával. Hihetetlen, de igaz, hogy mindezen hálózatok pontosan úgy szerveződnek, mint az emberi agyban összekapcsolódó idegsejtek, vagy az élő sejtekben egymással kölcsönhatásban álló molekulák hálózata.”

A miértet és hogyanokat kereső ember ilyenkor kerül bajba: miért, hogyan van, hogy ilyen praktikusan szervezett ez a világ? A gyenge antropikus elv persze itt is segít, úgy ahogy: ha nem ilyen lenne, nem is működne, ergo nem is lenne, így nem lennénk itt, hogy ilyeneket kérdezzünk. Pedig mindezt látva még egy további kérdés is előtolakodik. Jó, elfogadjuk, hogy ez a sajátos architektúra jobban segít fennmaradni, akár a folyónak a földfelszín alaktító erővel szembeni „küzdelmében”, akár az élőlényeknek az evolúciós versenyfutásban, akár a társadalmi szerveződéseknek. Végül is „mindannyian csak a génjeink túlélőgépei vagyunk” (Richard Dawkins). Ám hogyan alakult ki és jelent meg ennyi különféle „versenypályán” ez a különleges architektúra, s tette „túlélőgéppé”, „vállalkozásává” szinte az egész világot? Mindent megvilágosító magyarázatot Buchanan sem ad, viszont „E felfedezések alapozzák meg a hálózatok új tudományát, és könyvünk éppen ezzel foglalkozik. Meglepő módon a fizikai világban ugyanazok a szerveződési elvek működnek, mint az emberi világban. Az eltérő feltételek közepette és egészen különböző szükségletek által életre hívott hálózatok architektúrája szinte pontosan megegyezik. Vajon miért? A hálózatok új elméleti gondolkodásmódja segít választ adni erre a kérdésre, és a tudomány jóformán minden területén segíti a kutatókat a legfontosabb és legizgalmasabb problémák kezelésében.” (Persze, hogy nem a *hálózatok gondolkodásmódja*, hanem a velük foglalkozóké – a szöveg néha kissé gyengébb kapcsolatban van a tökélyvel – Osman P.) S a nagy minőségi váltás: „A tudósok évszázadokon keresztül szétszedték a természetet, és egyre részletesebben elemezték alkotórészeit. ... Manapság a legizgalmasabb és legégetőbb problémák szinte kivétel nélkül elképesztően összetett hálózatok finom és bonyolult szerveződéseihez kapcsolódnak.”

Buchanan példálózva sorol fel hálózatokat: a szervezet szöveit felépítő fehérjékét, ökoszisztémákét, a társadalom és a gazdaság szövetét alkotókat. Ennek kapcsán szépen ki is osztja a közgazdászokat: „Ami a társadalmi életet illeti, például a gazdaságban az okok és következmények bonyolult hálózatának ismerete sajnálatos módon megint csak kívánnivalót hagy maga után.” „... az ortodox közgazdaságtan nem sokat tud mondani erről a kérdésről. Miután nem képes a gazdaságot komplex és fejlődő hálózatnak felfogni, a gazdasági realitás egyik legátfogóbb tényének magyarázatára sem alkalmas. Világos, hogy a közgazdászoknak, ökológusoknak, biológusoknak valamilyen úton-módon felismerésekhez kell jutniuk az összetett hálózatok struktúráját és működését illetően. A hálózatok megismeré-

séhez az alkotóelemek konkrét természetétől független elméletre van szükség. Szerencsénkre, sőt, csodálatosképpen szemünk előtt pontosan egy ilyen elmélet bontakozik ki.” „A *kicsi világ* gondolata a formák tudományának egyik legújabb keletű és legfontosabb felfedezése, amelynek gyökerei az antikvitásba nyúlnak vissza.”

Mintha a felismeréstől lelkesen meztelenül rohángászna az utcán (à l'Arkhimédész): „A tudósok a történelemben először kezdik megtanulni, hogyan lehet értelmesen beszélni mindenféle hálózat architektúrájáról, lényeges mintázatokat és szabályszerűségeket felfedezni ott, ahol azelőtt nem láttak semmit. Ez a tudás máris figyelemre méltó felismeréseket tesz lehetővé. Miért mindig a tehetős keveseknek jut a javak jó része? Mint látni fogjuk, e régi keletű gazdasági rejtély megoldása egészen egyszerű. Semmi köze a gazdasághoz, teljes egészében a hálózatok alapvető működésén múlik. Miért működik a világháló olyan hatékonyan, miért omlik össze olyan ritkán? Hogyan maradhat életben az élő sejt, amikor annyiféle molekuláris szintű hiba fenyegeti? E kérdésekkel kapcsolatban alapvető felismerések úgyszólván 'kipotyognak' a hálózatok szemléletéből, akárcsak olyan ötletek, hogyan hasznosíthatja egy vállalat vezetői hálózatának megszervezésében a hatékony felépítés hasonló elveit.” És „A Duncan Watts és Steve Strogatz által felfedezett *kicsi világ* hálózatok, akárcsak más, velük szoros rokonságban álló hálózatok, át- meg átszövik mind a természet, mind az emberi társadalom világát. A világhálón ma jóval több, mint egymilliárd weboldal található (az eredeti kiadás 2002-es! – Osman P.), mégsem tart egy örökkévalóságig, amíg egyikről a másikra jutunk – elegendő néhány kattintás, ugyanazon okból, amiért a földön bármelyik embertől mindössze hat kézfogással eljuthatunk bárki máshoz. Amint látni fogjuk, ezek a hálózati struktúrák valamiféle eredendő intelligenciával rendelkeznek, mintha egy isteni építész tervét követnék. A tudósok csak mostanában kezdik megérteni, honnan ered ez az intelligencia, hogyan jön létre egész természetesen, legfőképpen pedig, hogy hogyan tanulhatnánk belőle.” Honnan is?

S „a józan lét útjára visszahullva”: „Nem volna tisztességes, ha azt mondanánk, hogy a hálózatok kialakulófélben levő tudománya az említett nehéz kérdések mindegyikére választ tud adni. Hogyan befolyásolja egy élőlény kiesése a többi egy ökológiai rendszerben? Hogyan kerülhetnénk el, hogy a gazdaság recesszióba kerüljön? És mi az oka, hogy a harmincezer génnel rendelkező ember jóval bonyolultabb a huszonezezer gént tartalmazó növénynél? Hasonló kérdések még hosszú évekig nyitva maradhatnak, a hálózatok tudománya mindenesetre ígéretes kiindulópontot jelent a megoldás útján.”

Mefisztó ma akár így is kezdhethet híres rondóját: „Hálózat az egész világ!” Hiszen „A támadások (2001. szept. 11. – Osman P.) óta hozzászoktunk ahhoz a gondolathoz, hogy a nyugatnak 'terrorista sejtek' decentralizált, az egész világra kiterjedő hálózatával kell megküzdenie, amelyeknek nincs hierarchikus parancsnoki struktúrája. Ez a hálózat az Internet rendkívül nehezen támadható szerves struktúrájának emberi megfelelője. ... Amerika új típusú háborút vív egy ködbe vesző ellenséggel, egyszerre mindenütt és sehol sem jelen levő szörnyetegek fantom-hálózatával. Ez ugyan talán megfelel a valóságnak, e hálózat kevés-

sé lokalizált jellege azonban egyáltalán nem csupán a terrorizmusra jellemző. Hogy megértsük a globális politikát, egyre lényegesebb felismernünk, hogy az oly sokáig uralkodó nemzetállamokat nem kizárólag a terrorista szervezetek, hanem az egyedül részvényeseinek nyeresége iránt elkötelezett nemzetek felett álló korporációk is fenyegetik. A számítógépes hálózatok és az Internet nagyban megkönnyítik az ilyen hálózatokon alapuló erőik globális koordinációját, és ezáltal a világrend jelentős változásait indukálják.” És még hányféle, mind számosabbá és hatékonyabbá váló módon változtatják a „hálózatokon alapuló erőik” a világrendet és alrendszeit!

S Buchanan a hálózatok eme új megközelítésű tudományának a megértését szolgáló részletes fejtegetéseit felvezető konklúziója: „A hálózatok tehát bekerültek a hírekbe, és valószínűleg meg is maradnak ott. Világunk megértéséhez el kell kezdenünk ilyesfajta új fogalmakban gondolkodni. A Nexus középpontjában a világ néhány legfontosabb hálózata áll, valamint bizonyos döntő kérdések: Mely fajok a legfontosabbak a világ ökológiai rendszerének egészségéhez? Mi a legjobb stratégia az AIDS és más betegségek elleni küzdelemben? A vállalkozások hogyan aknázhathatják ki a társadalmi hálózatok struktúráját a lényeges információk megszerzési képességének fejlesztésében? És hogyan védhetjük meg legjobban a legfontosabb hálózatainkat, a telefonhálózattól az elektromos hálózaton át az Internetig? Ezekben és egy sor további kérdésben a hálózatok kialakuló tudománya mélyebb betekintést enged arról, milyen döntő szerepet játszanak világunkban a 'kapcsolatok'.”

Nézzünk egy kicsit bele!

Láttuk, hogy a *kicsivilág*-struktúra lényege az összeköttetés, vagyis hogy benne mindenki rövid kapcsolattal elérhessen bárkit. Láttuk, hogy ez igen praktikus és főként elemezhetően megjeleníthető gráffal. A nagy kérdés, hogy legkevesebb hány összeköttetés kell ehhez N pont között. „Ez a gráfelmélet egyik leghíresebb problémája. ... Éppenséggel Erdős tehetsége kellett a megoldáshoz.” (Erdős itt Erdős Pál, az egyik legkülönösebb matematikai zseni. L. Paul Hoffman: A prímmember – Erdős Pál – A matematika szerelmese. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012. 4. sz. – Osman P.) „... Felfedezte, hogy akárhány pont esetében is a véletlenszerűen elhelyezett összeköttetések már kis százalékban elegendők, hogy többé-kevésbé teljesen összefüggő egészet hozzanak létre. És még meglepőbb, hogy a hálózat növekedésével a százalék egyre kisebbre apad. Egy háromszáz pontos hálózathoz, ha a köztük meghúzható majdnem ötvenezer kapcsolat nagyjából 2 százaléka megvan, az már elegendő a hálózat teljes összekapcsolásához. Ezer pontnál ez az arány 1 százalék alatt marad, tízmillió pontnál pedig mindössze 0,0000016%. Az általános matematikai eredmény a következő: N csúcs esetén az egész hálózatot egyetlen 'óriási komponenssé' összekapcsoló csúcsok aránya $\ln(N)/N$.” És a döbbenetes következmény: „Egy hatmilliárd emberből álló hálózathoz Erdős számítása alapján a szükséges hányad mindössze 0,000000004, azaz négy milliárdomod. Ez a szám annyit jelent, hogy ha az emberek többé-kevésbé véletlenszerűen kapcsolódnak össze, egy embernek átlagosan nagyjából minden kétszázötvenmillió embertársa közül csupán egyet kell ismernie ahhoz, hogy a világ egész népessége egyetlen teljesen

összekapcsolt társadalmi hálózatot alkosson. Mindent összevetve az körülbelül huszonnégy ismerőst jelent mindannyiunknál, és ez aligha túl nagy szám.”

Itt jön a képbe egy újabb kutató, Mark Granovetter. „a baltimore-i John Hopkins Egyetem ifjú professzora. ... Korának számos szociológusához hasonlóan Granovetter is magukkal ragadták, mi több, elkápráztatták Milgram eredményei. A többséggel ellentétben azonban neki volt valami halvány sejtése, miben állhat a kicsi világok rejtélye.” Abból indult ki, hogy „Egyes kapcsolatok nyilvánvalóan erősebbek másoknál. Nagyjából azt mondhatnánk, erős kapcsolatok állnak fenn családtagok, jó barátok és az idő nagy részében együtt dolgozó kollégák, míg gyenge kapcsolatok az egyszerű ismerősök között.” Elemzésével arra a döntő jelentőségű következtetésre jutott, hogy „bármelyik erős kapcsolatot kitörölhetjük anélkül, hogy ezzel nagyban befolyásolnánk a hálózatban fennálló társadalmi távolságokat. ... A lényeges kapcsolatok, mint Granovetter a továbbiakban megmutatta, az emberek közt fennálló gyenge kapcsolatok, elsősorban az úgynevezett társadalmi hidak.” (Ha belegondolunk, könnyű ráéreznünk ennek az igaz voltára – Osman P.) És „Granovetter végül is egy igen finom, de rendkívül fontos kijelentést tesz. Miután a hidak ennyire fontosak a társas hálózatok összekapcsolásában, erős kapcsolatoknak vélhetnénk őket – mint amilyenek például jó barátok közt állnak fenn. Amint azonban láttuk, az erős kapcsolatok ebben a tekintetben szinte soha nem lényegesek. Minden különösebb hatás nélkül kiiktathatóak. Az igazság éppen ellenkezőleg az, hogy a hidakat szinte mindig gyenge kapcsolatok alkotják. Az elemi logika kardját ügyesen forgatva Granovetter meglepő következtetésre jutott: a gyenge kapcsolatok gyakran lényegesebbek az erőseknél, mert a társas hálózatok létfontosságú összeköttetéseit alkotják. Úgy átvágják a társadalom kusza útjait, hogy ha kiiktatjuk őket, az egész hálózat szétesik.” („Átvágják”? Jobb szó, hogy röviden áthidalják.)

E felfedezések hatása lassan érett be. Granovetter „egyszerű, ám megdöbbentő felfedezései a társadalmi hálózatok jellegével és a gyenge kapcsolatok jelentőségével – különösen pedig a némelyikük által betöltött áthidaló kapcsolat funkcióval – kapcsolatban majd’ harminc éven át jóformán elkerülte a tudóstársak figyelmét. Eközben Milgram bizarr felfedezése, a hatlépéses távolság, megmagyarázatlan maradt. Valójában nem sok tudós gondolta, hogy a *kicsi világ* problémája komoly megfontolást érdemel. Pedig e két gondolat sokat tett azért, hogy előkészítse a talajt egy tudományos forradalom számára, amelynek hullámverése ma olyan távoli területeken is érzékelhető, mint az epidemiológia, a neuronkutatás vagy a közgazdaságtan.” Majd jött a már említett Duncan Watts és Steve Strogatz, akik „ügyesen kapcsolták össze Granovetter és Milgram gondolatait, és utat mutattak a tudósoknak, hogyan mélyedhetnek el a bonyolult hálózatoknak a rend és káosz közti eszmei alvilágában.”

A következő fejezet Watts és Strogatz felfedezését részletezi. A *kicsi világok* tudományának átfogó erejére jellemző, hogy a fejezet pápua új-guineai szentjánosbogarakkal, a fényki-bocsátásukban megjelenő különös szinkronizálódással indul. A két kutató felfedezte azt az architektúrát, amelynek köszönhetően „E *kicsi világ* hálózatok csodákra képesek. ... Ez az ügyes architektúra egyszer s mindenkorra véget vet az egész *kicsi világ* problémának. Watts

és Strogatz számára azonban ez távolról sem jelentette a felfedezés végét – ami valójában csak most kezdődött!” Vizsgálódásaik célkeresztjébe, olvashatjuk, kísérleti terepként előbb egy speciális társadalmi hálózatot, az Internetes Mozi Adatbázist (IMDB, www.imdb.com), majd az USA villamosenergia-hálózatát állították. A *kicsi világ* architektúra mellett egy további jellemzőt is vizsgáltak, amely kritikus jelentőségűnek bizonyult: a „fürtösödést”. „Kiderült számukra, hogy a számítási tervezés tekintetében a *kicsivilág*-architektúra különösen hasznos 'trükk'. Számítás tekintetében persze semmi sem vetekedhet az emberi aggyal. Természetes kérdés tehát, hogy vajon az agy is alkalmazza-e a kicsi világok trükkjét.” Ám „Mint kiderült, az emberi idegrendszer több százmilliárd neuronja közti kusza kapcsolatok kibogozása ma is messze meghaladja a tudomány képességeit.” Találtak viszont vizsgálni egy sokkal kisebb, már teljesen feltérképezett idegrendszert, a már említett fonalféregét, amelynek mindössze 282 neuronja van.

„Mindez persze ismét legalább annyi kérdést vet fel, mint amennyit megold. Akárcsak a villamosenergia-hálózat, a kezdetleges fonalféreg is rájött a *kicsi világ* trükkjére. De hogyan? Lehet, hogy pusztá véletlen egybeesésről van szó? Vagy a természet egyik alapvető tervező-elvére mutat rá? A Nature 1998. június 4-i számában megjelent, háromoldalas dolgozatában Watts és Strogatz mindezen felfedezéseit rázúdította a mit sem sejtő tudományos közvéleményre. Dolgozatuk számos tudományterületen további kutatások áradatát indította el. Amint a következő fejezetekben látni fogjuk, a kicsi világok geometriájának egyik-másik változata húzódik meg szervezetünk létfontosságú fehérjéi, ökoszisztémánk táplálék-hálózatai, vagy akár mindennapi nyelvünk szerkezete és grammatikája mögött. Ebben rejlik az Internet architektúrájának titka is. Mert látszólagos egyszerűsége dacára minden tekintetben hatalmas jelentőségű új geometriai, architekturális gondolat ez.”

A következő fejezet az agyunkat vizsgálja e különleges felépítés tekintetében. Életképességünk nyilvánvaló feltétele, hogy e roppant bonyolult szervünk elegendő gyorsan működjék, pl. kellően gyorsan dolgozza fel a bejövő információkat, és vezényelje, azoknak megfelelően, cselekvéseinket, reakcióinkat. „Hozzávetőlegesen azt mondhatnánk, a legtöbb neuron az azonos funkcionális terület közeli neuronjaihoz kapcsolódik ... Vannak aztán kissé távolabbra futó axonok, amelyek szomszédos agyterületek neuronjaihoz kapcsolódnak. Az egész agy szempontjából, ha a különböző funkcionális területeket egy hálózat csomópontjainak gondoljuk el, e 'lokális' összeköttetések fűzik össze az agyat egyetlen összefüggő egésszé, a szabályos hálózathoz hasonlóan. Vannak azután kisebb számban olyan igazán messzire nyúló neuronok, amelyek távol eső, néha éppen az agy ellentétes oldalán található területeket kapcsolnak össze. Vagyis számos lokális és néhány hosszú távú kapcsolatról beszélhetünk, ami már kezd a *kicsi világ* mintázatra emlékeztetni. Amint a kutatók nemrégiben kimutatták, számokkal pontosabban meg lehet világítani ezt a mintázatot. ... Ha a neuronok közti információátvitel több százezer lépést igényelne, a reflex-válaszok sokkal lassabbak volnának, mint így. A *kicsi világ* mintázat garantálja, hogy az agy különböző funkcionális részei csupán néhány lépésnyire essenek egymástól, így az egészet egyetlen szoros egységbe

fogja.” És: „A *kicsi világ* struktúra legegyszerűbb és legnyilvánvalóbb előnye a jelek gyors és hatékony átvitele. Van azonban más haszna is.”

„Más haszna”: tudjuk, agyunk káprázatos tulajdonságai között is kiemelkedő rendszer-technikai alkalmazkodóképessége, plaszticitása. Felettébb tanulságos betekintést ad ebbe Norman Doidge: A változó agy – Elképesztő történetek az agy kutatás élvonalából c. kötete. (L. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011. 3. sz.) „Egy fűrtbe rendezett hálózatban egyetlen elem kiesése nem válthatja ki az egész hálózat katasztrófaszerű szétesését független darabokra. Az agyban is hasznos szerepet játszik ez a szerveződés, mert egy adott terület sérülése vagy pusztulása kevésbé akadályozza, hogy a jelzések végigfussanak és más területeket koordinálni tudjanak. ... Úgy tűnik, a *kicsi világ* architektúra védelmet nyújt ez ellen. Az agy nem csupán hatékony és gyors lesz tőle, de a hibákkal is képes megbirkózni.” Igen, egyebek közt úgy, hogy a kapcsolódások megfelelő átrendeződésével más terület veszi át a sérült funkciójának ellátását. Doidge sokat elmond erről is. És „A fejünkben levő *kicsi világ* hálózat számos egyéb tekintetben csodákat művel.” A fejezet erről szóló alcímei: Tudati bizonyodalmak / Gyors észjárás / Isteni elemek.

S a továbbiak ígéretes felvezetője „Amint kezdjük látni, a *kicsi világ* szemlélet lehetőséget kínál, hogy meglássuk a rendet és ésszerűséget sokféle, látszólag zűrzavaros hálózatban, többek közt az emberi agyban is (ha az utóbbihoz is elég lenne! – Osman P.). Számos hálózatról, amelyről korábban úgy véltük, hogy többé-kevésbé véletlenszerű, minden alapvető rendezőelvet nélkülöz, egyre inkább kitűnik, hogy meglehetősen szellemes rejtett terv, zseniális rendszer lappang a mélyén.” „Rejtett terv” – mintha Buchanan az ilyen célzásokkal a mainstream evolúcióelmélettel szemben az eretnekségnek tenne valamelyes engedményeket. Egy későbbi fejezetben, amely egyebek közt a hálózatok növekedésének természetes korlátaival, a cyberfenyegetésekkel, a biológiai hadviseléssel foglalkozik, és az igen érdekes Költségek és következmények címet viseli, annak zárásául így beszél: „A fennmaradó fejezetekben azt vizsgáljuk meg, hogy – az ökológiai rendszerek kezelésétől az emberi agy működéséig – milyen tanulságok és következtetések adódnak a hálózatok kialakuló *kicsi világ* elméletéből. Amint már tudjuk (merthogy az előzőekben kifejtette – Osman P.), hamarosan azonban részletesebben látni is fogjuk, az ilyen jellegű hálózatok – akár egalitárius, akár arisztokratikus formájukban – a többinél sokkal nagyobb alkalmazkodóképességgel bírnak. Éppenséggel egyfajta velükszületett intelligencia nyilvánul meg a *kicsi világ* struktúrákban, mintha csak valamely isteni tervező keze nyomát viselnék.”

A könyvben sorakozó fejtegetések és felfedezések nagy részét így sem említettük.

A *kicsi világ háló* – persze, hogy az internet és a világháló. Nem hagyhatjuk említetlenül igen szellemes mottóját: „Az emberiség a szén alapú értelemről a szilikon alapúra való átmenet katalizáló enzime.” S ha hozzávesszük, hogy mind a kollektív, mind az egyéni tudás fejlesztésében, kezelésében, az eszmecserékben és a közgondolkodásban egyre nagyobb szerepe van a világhálónak, amelyet mindinkább a „szilikon alapú intelligencia” működtet – még a megbízásunkból! –, akkor ez a tétel messze több is lehet, mint frappáns szelle-

messég. Aki nem hiszi, járjon utána! Izgalmas vélemény és jóslat ehhez Ray Kurzweil: A szingularitás küszöbén c. műve (I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013. 5. sz.).

Az esetlegesség tudománya – a természetben spontán módon kialakuló szabályos mintázatok „rendezőelve”, a folyamhálózatok alakulásának közös, alapvető törvényszerűségei, és „mi köze e szabályos geometriai alakzatoknak az Internet vagy az élő sejt bonyolult, zűrös város struktúrájához? A sejtben ugyebár nincsenek hatszögek, az Interneten összekapcsolódó számítógépek nem alkotnak szép, szabályos mintázatot. Ennek oka pedig a történelem – és annak kézjegye, az esetlegesség.” A magyarázatban pedig ott az ön hasonlóság, a hatványfüggvény-szabály. Ez utóbbiakhoz érdemes felidéznünk Mérő László: A csodák logikája – A kiszámíthatatlan tudománya c. könyvét. (I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014. 4. sz.).

„*Akinek van, adatik*” – vagyis a Máté-effektus különféle megjelenéseinek okairól a hálózatok tudománya felől közelítve, a keresőprogramoktól Barabási Albert-Lászlón, a „csoporgondolkodáson”, Malcolm Gladwell híres fordulópont- (itt határpont-) elméletén és „Az öregfiúk hálózatán” át „A kicsi válfajaiig”. Mert „Úgy tűnik, a kicsinek két válfaja létezik: az egalitárius hálózat, ahol minden elem nagyjából azonos számú kapcsolattal rendelkezik és az arisztokratikus, amelyre látványos egyenlőtlenség jellemző ... feltehetőleg az 'akinek van, adatik' elv következtében. ... Mihez kezdünk mindezzel? Miért van az, hogy egyes hálózatok ilyen jelleget öltenek, mások olyat? Van-e itt valamilyen célszerűség? Vagy pusztán véletlenről volna szó?”

Az összekuszálódott háló – a labirintus, amelyben reménytelenül eltévedhetünk: az ökörendszerek ma még gyakorlatilag áttekinthetetlenül bonyolult belső összefüggései, s kezelésük ebből adódó problémái.

Határpontok – eszmék és egyebek terjedése.

Járvány kitörése egy kicsi világban – kicsivilág-stratégiák az epidemiológiában. „A világ rövid idő alatt jóval kiszolgáltatottabb lett régi és új fertőző betegségek kitörésével, mi több, széles körben vagy akár az egész világon való elterjedésével szemben... Mindennek háttérében az emberek, áruk, eszmék egész világot behálózó áramlásának drasztikus felerősödése áll ... Csak akkor érthetjük meg, valóban mennyire nehéz megállítani az AIDS terjedését, ha megismerjük a társadalmi élet valóságos struktúráját. Ugyanakkor azonban, ha ezt mélyebben megértjük, jól használható ötleteket kaphatunk, hogy merrefelé legjobb próbálkozni a megoldással.”

Az élet törvényei – a sokatmondó alcímek: A Homo Economicus halála / Egy közgazdasági univerzálé / Vagyonhálók / Az egyenlőtlenség fokozatai – „Mi az oka tehát, hogy a pénz a kevesek zsebébe hullik?” / A tőkeösszpontosulás problémája.

Túl minden véletlen – „A dolgok sokszor egyszerűbbek, mint amilyenek tűnnek” – ezzel indul a fejezet. Ám gondoljunk bele: mekkora tudás kell ahhoz, hogy felismerjük Einstein relativitáselméletének frappáns egyszerűségét. „És nem mindig véletlen, ami annak látszik” – a következő mondat. Ám a dolgok mélyére nézve, véletlennek valójában azt

mondjuk, aminek nem ismerjük fel a kiváltó okait, összefüggéseit – így küzdünk a *kicsivilág*-architektúra elterjedtségének kérdéseivel is.. E zárófejezet példák felvázolásával tér vissza az alapkérdésre: miért is érvényesül ez az architektúra, és hová vezet a jövőben ennek mind jobb ismerete. Az összegzésül szolgáló utolsó mondatait idézve: „Maga a *kicsi világ* gondolata rendkívül egyszerű. Nem kell más hozzá, csak néhány messze nyúló kapcsolat vagy rendkívül erősen összekapcsolt centrum, és már meg is van a *kicsi világ*. Kétségtelenül ez az egyszerűség az oka, hogy ez a fajta hálózat az emberi agytól az embereket társadalommá összekapcsoló kapcsolatokig vagy a nyelvig, amelyen beszélünk és gondolkodunk, minden architektúrában megjelenik. Hogy a *kicsi világ* gondolata hová vezet el bennünket öt-tíz év múlva, csak találgatni lehet, ám nagyon sokat tanulhatunk belőle arról is, hogy maguk a gondolataink hogyan kapcsolódnak egymáshoz, hogyan függhetnek olyan szorosan össze a biológiai, számítógép-tudományi, szociológiai és fizikai felfedezések, és hogyan juthatunk néhány lépésben a malajziai szentjánosbogarak kutatásától tudományoserte új felfedezésekhez. És talán ez sem pusztán véletlen.”

Dr. Osman Péter

* * *

David C. Robertson, Bill Breen: *Kockáról kockára – LEGO. Hogyan írta át a Lego az innováció szabályait és hódította meg a játékipart világszerte? Akadémiai Kiadó, 2014; ISBN 978 963 05 9514 8*

„Mi adjuk a legókockát, ti adjátok az ötleteket – Lego-katalógus, 1992”.

Kitüntetett elismerése egy gyermekjátéknak, amely – a játékok legjobbjainak természete szerint – a felnőtteket is meghódította: az Encyclopaedia Britannica 2015-ös kiadása már teljes szócikket szentel a legónak. Egyebek közt elmondja: „Az alapul szolgáló legókocka ugyanaz maradt, amióta csak szabadalmaztatták, és ennek az egyszerű, gyermekbarát kialakításnak tulajdonítják a játék hosszú fennmaradását. Eredményként, ezek a kockák átittatták a gyermekkor kultúráját szerte a világon. A LEGO, amely nemzedékek óta a Christiansen család birtokában maradt, a Hírneves Játékok USA Nemzeti Csarnokának felavatásakor, 1988-ban a kiállítottak között volt, és számos arra hivatott testület 'Az évszázad játékának' nyilvánította 2000-ben.”

Robertson, a hírneves Wharton School (Pennsylvania Egyetem) gyakorlati alkalmazások professzora, innovációt és termékfejlesztést tanít a hallgatóknak MBA-kurzusokon és vezetői (tovább)képzőkön. E kötet ismertetőjéből róla idézve, „2002 és 2010 között a lausanne-i IMD-n (az egyik híres menedzsment-továbbképző – Osman P.) innováció- és technoló-

giamenedzsmentet oktatott ... Az IMD-n az iskola legnagyobb, Program for Executive Development elnevezésű, vezetőképző programjának volt a társigazgatója.” Bill Breenről pedig: „Alapító tagja annak a csapatnak, amely a Fast Company nevű magazint elindította. Ez a folyóirat az üzletemberek körében lelkes követőkre talált, és több díjat is nyert, egyebek között a National Magazine Award díjat az általános kiválóságért. Vezető szerkesztőként dolgozott a Fast Company tervezésről és vezetésről szóló különkiadásain, és számos cikket írt a versenyről, az innovációról és a személyes sikerről. Társszerzője a The Responsibility Revolution és a The Future of Management című könyveknek. Ez utóbbit az Amazon.com szerkesztői az év legjobb üzleti könyvének választották.”

A legó mögött álló cégnek, a Lego Csoportnak sikerült, ami ilyen hosszú, immáron nyolc évtizedes akadálypályán rendkívül keveseknek: minden botlást és hánykolódást legyőzve a saját tudásából sikeresen fennmaradni, a hibáit kiküszöbölni, életképes céggként újra és újra megvetni a lábát a piac élvonalában. E könyv ennek mikéntjéről és a Lego hosszú menetelésének fordulatairól ad igen alapos, részletes, hozzáértő elemzést. E „miként” leglényege vég-ső soron három szóban és hozzájuk egy rövid, létfontosságú kiegészítéssel szolgáló idézetben összegezhető: *folyamatos, módszeres innováció* és „Az innováció azt jelenti, hogy ezer dologra nemet mondunk.” Az utóbbit Steve Jobstól idézik a szerzők, s tudjuk, hogy Jobs ezt milyen kíméletlen következetességgel juttatta érvényre cége termékfejlesztésében. E könyv viszont azért is tanulságos, mert a Lego történetével, hánykolódásaival a gyakorlatban mutatja meg, mennyire nem csak egy frappáns kijelentés Jobs idézett igazsága, mennyi bajt és veszteséget hoz a cégre, ha nem képes azt a kellő következetességgel betartani. Elemzésekkel mutatja be, mennyi csábítás csalogat az innovációtól remélhető lehetőségek érdekében, s hogy bele lehet keveredni az ingoványba.

Könyve születéséről és mondandójáról így beszél.

„A Lego Csoporttal először 2007-ben kerültem kapcsolatba, amikor az Egyesült Államokban és Európában különböző cégek innovációs törekvéseit tanulmányoztam. Összesen 56 vállalatnál végeztem felmérést, hogy megismerjem, miként menedzselik az újításokat. Ekkor elhatároztam, hogy írok egy könyvet az innovációról és a vezetésről, amelyben számos szervezet történeteiből vonom le a tanulságot, s példájukon bemutatom, hogyan kellene kezelniük az innovációt. Miután ellátogattam a Legóhoz, írtam egy esettanulmányt, reméltem, hogy fel tudom majd használni az IMD-n, abban a svájci üzleti iskolában, ahol tanítottam, majd később a könyvemben is.

Amikor 2008-ban és 2009-ben az IMD-n először tanítottam ezt az esettanulmányt, meghökkenve tapasztaltam, mennyire rajonganak a márka iránt és azért, ahogyan képes felébreszteni az emberekben szunnyadó kísérletező és játékkedvet. A későbbi interjúk egymás után fedték fel a Lego történetének lenyűgöző részleteit. Rájöttem, hogy a vezetés nem egyszerűen talpra állította a vállalatot. Alapjaiban újragondolták az innováció szó jelentését és azt, hogy mihez kell vele kezdeni, nemcsak megmentették a céget, hanem új magasságokba is repítették a teljesítményét. Úgy láttam, hogy ez az esettanulmány sokkal

több volt, mint az innovációmenedzsmentről szóló könyv egyik fejezete. A történetekről és a tanulságokról akár egy egész könyvet is lehetne írni: a játékról, amely közel egy évszázada emberek millióinak játszik fontos szerepet az életében szerte a világon; egy sokak által kedvelt vállalatról, amely szem elől tévesztette a vevőit és saját történetét, s emiatt majdnem lehúzta a rolót; továbbá azokról a vezetőkről, akiknek a vállalat iránt érzett szeretete és kitartása megmentette a céget a bukástól. *Könyvem az innovációmenedzsment tudományos összefoglalásának indult, de a kudarcról és a talpra állásról szóló, sokkal izgalmasabb elbeszélés lett belőle.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől).

A forrásokról, s ezzel a tényfeltárás hitelességéről: „2008 óta már rengetegszer jártam a Lego központjában ..., ahol felső vezetők tucatjaival készítettem interjút ... Hallgattam, hogy a tervezők miként álmodják meg az új játékokat; elmélyülten tanulmányoztam a vázlatokat és a számítógéppel készített terveket, amelyeken nyomon követhető a vállalat legnépszerűbb termékeinek fejlődése. Ellátogattam azokba a gyárakba, ahol több millió tonna műanyagból kis építőköcek milliárdjait öntik; és találkoztam Kjeld Kirk Kristiansennel, a vállalat alapítójának unokájával, aki 25 éve tölti be a vezérigazgatói posztot.

A Lego világot beutazva eljutottam az USA-ban és Svájcban a First Lego League versenyeire ... Fort Leeben figyeltem, ahogy legótervezők és antropológusok egy csoportja a világ legszeszélyesebb és legigényesebb fogyasztói, a kilenc-tíz éves fiúk körében tesztelték a játékok új generációjával kapcsolatos elgondolásaikat. ... Megismerkedtem az Egyesült Államok játékprogramozói és -tervezői közül néhányval, akik több millió sornyi szoftver-kódból létrehozták a Lego Universe virtuális világát.

A vállalat vezetői, alkalmazottai, üzleti partnerei és rajongói mindvégig rendkívül őszintén beszéltek a cég hanyatlásához vezető hibákról, valamint a talpra állását kísérő, sikertelen kísérletekről és zsákutcákról. Immár több mint nyolcvan éve, de különösen az elmúlt évtizedben a Lego Csoport ugyanolyan alkalmazkodónak bizonyult, mint gyakorlatilag elpusztíthatatlan kockái, és olyan leleményesnek, mint az elemeket életre keltő kilencévesek.”

A mondandó kvintesszenciája: „Ez a könyv öt év munkájának eredménye, amelynek során a Legót tanulmányoztam, és folyamatosan elmélkedtem róla. Ahogy elmesélem a vállalat haláltusájának, figyelemre méltó újjászületésének és lenyűgöző újabb sikerének történetét, remélem, mindenki talál majd olyan példákat, amelyek utat mutathatnak ahhoz, hogy javítsa cége innovációs folyamatát. Megpróbáltam összegyűjteni a vállalat legutóbbi sikereiből és kudarcaiból leszűrhető tanulságot, hogy kockáról kockára mindenki jobb jövőt tudjon építeni saját magának és cégének.”

Kissé bővebben: „Kiz üzleti szakirodalom bővelkedik a merész, szabályszerű szervezetekről szóló történetekben, amelyek rendhagyó menedzsmentgyakorlati szerves növekedést indítottak be. Ott van például a Google, ahol a fejlesztők akár idejük 20 százalékát is tetszés szerinti projektre fordíthatják. (L. David A. Vise & Mark Malseed: A Google Sztori – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/5. sz. és Bernard Girard: A Google-modell – A menedzsment forradalma – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2010/5. sz. – Osman P.).

Vagy ott van W. L. Gore, a Gore-Tex gyártója, akinek főnök nélküli munkahelyi környezete – ahol szinte senki sem visel semmilyen rangot – több mint ötven egymást követő évben nyereséget tudott termelni. Vagy a brazil gyártóvállalat, a Semco, amelynek a munkavállalói önmenedzselés terén folytatott – a Google-éhoz és W. L. Gore-éhoz hasonló – radikális (és gyakran sikeres) kísérleteit tanácsadók és egyetemi oktatók seregei tanulmányozzák. ... A Lego lelkes innovátor, de az üzleti tapasztalatok peremterületeire nemigen merészkedik ki. Például nem lehet a munkaidő 20 százalékát szabadon felhasználni, és sok különféle titulus létezik. Miután látták, hogy az üzleti világ egyes, az innováció szabadjára engedését célzó, legnépszerűbb stratégiái szinte elpusztították a céget, a Lego Csoport vezetői létrehoztak egy világos keretrendszert a különböző innovációs erőfeszítések irányítására, az aktuális kínálat javításától kezdve a jövőbeli piacok megtalálásáig.

Az innováció irányításának a Legónál alkalmazott rendszere szöges ellentétben áll az Apple-ével (vagy legalábbis azzal, amilyenek az üzleti sajtóban az Apple rendszerét beállítják). Míg az Apple innovációirányítási rendszere az amúgy zseniális, ám gyakran nehéz természetű Steve Jobs köré épült, és mindig Jobs mondta ki a végső szót arról, hogy egy termék elég jó-e ahhoz, hogy piacra kerüljön (L. Leander Kahney: Jony Ive – A zseni az Apple termékei mögött – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014/3. sz., Walter Isaacson: Steve Jobs – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/1. sz., Jeffrey S. Young – William L. Simon: Steve Jobs és az Apple sikertörténete – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/5. sz., Carmine Gallo: Steve Jobs az innováció mestere – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/6. sz. – Osman P.), a Lego rendszere sokkal inkább decentralizált. Bár az Apple modellje inspiráló, nem könnyű követni: keress egy páratlan innovátort, emeld őt a vállalat legfelső szintjére, és add neki a nagy döntések meghozatalának a jogát! A Lego vezérigazgatója, Jørgen Vig Knudstorp állítása szerint akár három hónapra is otthagyhatta cégét, és az innovációs folyamat változatlanul ment tovább. Bár a fejlesztés korai szakaszában számos döntés meghozatalában közvetlenül is részt vett, más felső vezetőkkel közösen úgy tervezték meg a folyamatot, hogy az a vezérigazgató különösebb közreműködése nélkül is zökkenőmentesen tudjon működni.” Elgondolkodtató: ha a csúcavezető akár három hónapra is kivonulhat az irányításból, akkor talán a cég épp egy olyan vezetési rendszernek a példája, ahol nincs – vagy legfeljebb csak kivételes, rendhagyó esetekben van – szükség tényleges csúcavezetőre. Más kérdés, hogy mit árulnak el ez utóbbi felállásról a Lego bolyongásai, kudarcai, fenyegető zuhanásai. Más kérdés, hogy az innovációk módszeres, stratégiai alkalmazása az itt is felemlegetett vörös és kék óceánok meghódítására (L. W. Chan Kim & Renée Mauborgne: Kék óceán stratégia – A verseny nélküli piaci tér – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2008/4. sz.) és a hódítások szilárd megtartására mennyire igényli az olyan, jövőbelátó, a lehetőségeket vagy azok ígéretét merészen felismerő és megragadó, vaskövetkezetességgel irányító csúcvezetőt, mint akik az Applet, a Googlet, a Microsoftot vagy épp az Amazont (L. Richard L. Brandt: Egyetlen kattintás – Jeff Bezos és az Amazon.

com felemelkedése – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/5. sz.) az új, alkotásalapú gazdaságban a legnagyobbak közé emelték.

S a nem épp túlzottan visszafogott ígéret „Ez a könyv feltárja a mindennapi innováció Lego Csoportnál alkalmazott, gyakorlati megközelítését, és megmutatja, miként segít a cég vezetőinek megoldani azt a látszólag összeegyeztethetetlen kompromisszumot kívánó problémát, amellyel minden szervezet szembesül: miként adhat a vállalat teret az embereknek az innovációra úgy, hogy közben ne tolódjanak el a hangsúlyok? Miként teheti lehetővé az önállóságot, miközben biztosítja az elszámoltathatóságot? Miként tud rövid távon eredményeket felmutatni, miközben hosszú távra építkeznek? De mindenekelőtt hogyan működhet az üzleti hagyományok határain belül, és követhet mégis egy hatékony tervet a terjeszkedő növekedésre? Más szóval hogyan képes egy vállalat a megszabott kereteken *belül* innovációt végrehajtani? E problémákat ügyesen kezelve a Lego rendre kitörést jelentő termékekkel rukkolt elő, még a különösen nehéz időkben is.

Feltárjuk a Lego Csoport rendkívüli történetét – hogyan került egy egyszerű játékgyártó az összeomlás szélére, és lett onnan megmenekülve óriásvállalattá. Olyanná, amely hasznos és másokat óvatosságra intő tanulságokkal szolgál az innovációhoz, a vezető szerephez és a sikerhez vezető, leghatékonyabb módszerekhez. Menet közben elmeséljük, hogyan született a Lego Csoport néhány ikonikussá vált játéka, és bemutatjuk azokat a tervezőket és fejlesztőket, akik lelki szemeik előtt már látják a legó legújabb generációját.

Ezután felfedjük a cég legutóbbi, nagy sikerű termékbevezetéseinek és menedzsment-innovációinak a történetét, amelyek biztosították a játékok készítőinek az ahhoz szükséges szabadságot és felelősséget, hogy kiteljesítsék a bennük rejlő potenciált. Megmutatjuk, hogy a Lego fogta az innováció irányításának széles körben dicsért receptjeit, majd átdolgozta és beépítette őket abba a rendszerbe, amely az egekbe repítette az eladásokat és a nyereséget.”

Nos, mindaz, amit elmondanak, a hosszú menetelés története és a tanulságokat kibontó elemzések, valóban rengeteg hasznos tanulsággal szolgál. *Nem szolgál* viszont, mert a dolog természete folytán nem is szolgálhat, készen átvehető receptekkel a fentebb sorolt problémák könnyű megoldásához, az ellentmondások áthidalásához. Ezt maguk is korrektül hangsúlyozzák. Jól azonosít és megmutat vezetési, stratégiai, (termék)tervezési, marketing- és hasonló hibákat, amelyeket így tényleg sokkal könnyebb felismerni és elkerülni, a jó megoldások megtalálásához viszont elsősorban a célravezető gondolkodásmódot vázolja fel. Utóbbira is könnyítés nélkül érvényes a technológiaátvétel alapszabálya: semmit sem lehet egyszerűen lemásolni – már ha azt akarjuk, hogy jól működjék –, hanem nagy körültekintéssel és invencióval adaptálni kell a helyi viszonyokhoz, adottságokhoz, korlátokhoz és követelményekhez. Ha másolást erőltetnénk, a kimenetel a legvalószínűbben Rilke 8. Duinói Elégiját idézné: „Elönt a sok. Rendezzük. Szétesik. Újra rendezzük. S mi is szétesünk.”

S ismét a szerzők szavai, kissé reklámízű hangvételben: „Azzal, hogy feljegyezzük, miként találta fel a Lego Csoport újra az innovációt (az innovációt természetesen nem lehet *feltalálni*; a hozzá vezető, valamint a hasznosítását megalapozó és kiterjesztő módszereket

lehet fejleszteni, újakat alkotni, erről ad számot ez a könyv is – az első innovátorok valószínűleg azok a távoli őseink voltak, akik először használtak tudatosan eszközöket, fa- vagy kődarabokat a teendőik megkönnyítésére – Osman P.), az a célunk, hogy segítsünk szervezete összeegyeztethetetlen innovációs erőfeszítéseit egy mindenre kiterjedő rendszerre egyesíteni. (Eleve megette a búbánat, ha összeegyeztethetetlen innovációs erőfeszítéseket teszünk! – Osman P.) Mindegy, hogy Ön egy start-up vállalkozás, egy üzleti egység vagy egy multinacionális vállalat vezetője, hisszük, hogy a Lego Csoport innovációirányítási rendszere segíthet a felvállalt újító kezdeményezések különböző típusait összehangolni, valamint a legszenvedélyesebb vevőkkel és külső partnerekkel hatékonyabban együttműködni. Célunk, hogy a folyamatos innováció kevésbé szokatlan, sokkal inkább megszokott dologgá váljon.” S a józan intés: „Jóllehet a következő oldalakon számos részlet és megőrizhető, fontos üzenet olvasható, szándékosan kerültük annak a látszatát, hogy egy kidolgozott innovációs programot adjunk, és arra ösztönözzünk bárkit, hogy azt kövesse. Nem fognak hasonló eredményeket elérni azzal, ha saját vállalatuk folyamataiba egyszerűen átültetik a Lego Csoport innovációs rendszerét. ... Szándékaink szerint megmutatjuk a jelzéseket, és csupán utat mutatunk az erőfeszítésekhez, irányítani viszont nem kívánjuk őket.” S egy frappáns oldallépés az előzőek zárásaként: „A legórajongókhoz hasonlóan a kedves olvasó is használja a saját képzelőerejét és tapasztalatát, hogy kiderítse, mi a legjobb saját magának és vállalatának. Végére is rajtunk múlik, hogy a végén minden elem a helyére kerül-e.” Ami igazán jól hangzik, csak épp nem is enyhe túlzás. A legóból építkezőknek igazából csak három olyan erővel kell szembenéznük, amely megghiúsíthatja terveik megvalósítását. Ezek: saját terveik hibái, kivitelezésük ügyetlensége és a gravitáció. Ezzel szemben, a vállalkozás fejlesztésében és sikerről-sikerre vitelében, az erre szolgáló innovációban külső és belső gazdasági, műszaki és társadalmi tényezők garmada befolyásolja az eredményt, s ezek még állandó mozgásban, változásban is vannak.

A szerzők a Lego felemelkedésének, hánykolódásának és kilábalásának történetet és elemzését két nagy részre osztják:

- Az innováció hét igazsága és a Lego Csoport hanyatlása,
- Az innováció hét igazságának elsajátítása és a Lego átalakítása.

A kiindulást így vezetik fel: „Vajon hogyan sikerült a Legónak az esélyei dacára, a jütlandi síkságon álló kis asztalosműhelyből kinőve, szerte a világon szinte minden gyerek szobájába beférköznie? Hogyan tudott évről évre, évtizedről évtizedre folyamatosan olyan termékekkel előrukkolni, amelyek beindítják a gyerekek fantáziáját? Mit tett a Lego a fennmaradásáért? Kitartó teljesítményét jórészt alapelveinek köszönheti, amelyek több mint nyolcvanéves története során minden egyes kritikus fordulópontonál utat mutattak a vállalatnak.” Ezek az alapelvek pedig, amint sorban, részletesen bemutatják mind azokat, mind pedig, hogy a Lego hogyan küzdött meg a megvalósításukkal, a következők.

– „Az értékek megfizethetetlenek!” – „Minden vállalkozást a kezdetektől fogva áthatnak az alapító elsődleges céljai és értékrendszere, amelyek formálják a szervezet kultúráját, és

nagyrészt meghatározzák a jövőjét. ... „Ole Kirk Christiansen ácsmester, aki 1932-ben Billundban megalapította a Legót, a cég nevében fogalmazta meg a számára legfontosabb értéket, amely két dán szó első két betűjének összeolvasztásából született: leg godt, azaz „játssz jól” ... Megalkotta a vállalat legfőbb filozófiáját, amely szerint a ’jó játék’ gazdagabbá teszi a gyermek kreatív életét és felnőttkorát egyaránt. Az évszázad nagy részében ez a filozófia segítette a Legót.”

– „*A folyamatos kísérletezés áttörő innovációt szül*” – „A játékszabályokat megváltoztató innováció sokszor nem egy mindent átfogó, ambiciózus stratégiából fakad. Inkább kitartó kísérletezés eredménye, amely növeli annak az esélyét, hogy legalább az egyik erőfeszítés révén elsőként valósíthatjuk meg a jövőt. ... Ezzel a Lego is tisztában van. Megvan a kellő kreativitása ahhoz, hogy az új innovációk terén több vasat is a tűzben tartson, és kellően állhatatos, hogy kitartással learassa az ezzel járó babérokat. ... A lassú, apró lépésekkel való haladásból hiányzik az az elsöprő öröm, amely a gyors megoldások velejárója. Ám a Lego Csoport ezzel vált végül győztessé.”

– „*Nem termék, hanem rendszer*” – „A Lego Csoport óriási sikere annak köszönhető, hogy felismerte, merre tart a játékok világa, és elsőként indult el abba az irányba. A cég első, megfontolt lépése az volt, amikor a műanyag játékokban és az építőkockában látta meg a jövőt. A második pedig az, amikor felismerte, hogy a különálló játékok gyártása helyett komplett játékrendszert kell létrehoznia, amelynek egyesítő eleme az építőkocka. A Lego jóval az első számítógépes szoftverek szabadalmaztatása előtt visszafelé kompatibilissé tette az építőkockát, hogy az újonnan gyártott darabokat az eredeti, 1958-ban készített elemekkel is össze lehessen kapcsolni. Ennek a visszafelé való kompatibilitásnak köszönhetően a gyerekek az egyik készletből származó legó-modellépületeket együtt használhatták a más legókészletekben megvásárolt autókkal, villanyoszlopokkal, közlekedési lámpákkal, vasúti sínekkel és egyéb elemekkel. A játéktól függetlenül minden egyes kocka összeilleszthető volt minden másikkal, ami azt jelentette, hogy bármely legókészlet bővíthető másokkal. Így az újabb játékok piaci megjelenésével a Lego-univerzum tovább és tovább tágult. Az első reklámkampányok egyike így foglalta össze a vállalatnak a végtelen játékot (és korlátlan eladási lehetőséget) biztosító képességét: ’Építhetsz és építhetsz, újra és újra. A legót soha nem lehet megunni.’ A Lego termékcsaládja tekintetében évtizedekkel az ’értékhálók’ és az Apple-féle ’i’-termékek ’márka-ökoszisztémájának’ előretörése előtt holisztikus szemléletet alkalmazott, amelynek legfőbb kritériuma a mindenütt jelen lévő legókocka.”

– „*A nagyobb összpontosítás jövedelmezőbb innovációhoz vezet*” – „Amikor Godtfred az építőkockát választotta, lemondott a fajtékok gyártásáról. Bizonyára nem volt egyszerű döntés felhagyni azokkal a játékokkal, amelyek a vállalat termékválasztékának 90 százalékát adták. De Godtfred hitte, hogy a túl sok lehetőség megfojthatja azt a bimbózó erőfeszítést, hogy létrehozzon egy újfajta játékményt – hogy a kevesebb valójában több is lehet. A vállalat korlátozott erőforrásait csupán egy területre, a műanyag építőkockákra irányítva még több, jövedelmező termék jelenhet meg a piacon. A tervezők figyelmét

többé már nem az kötötte le, hogy új játékokat agyaljanak ki, hanem összes tehetségüket arra fordíthatták, hogy új játéklehetőségekkel rukkoljanak elő az építőkockákhoz. Az az elgondolás, hogy egy vállalat egy jól körülhatárolt, fő üzleti területre összpontosítsa erőforrásait, ellentétes az innovációval kapcsolatos, uralkodó gondolkodásmóddal, miszerint hagyni kell, hogy a tehetséges munkatársak kellőképpen kiélhessék kreativitásukat. ... De Godtfred azt tapasztalta, hogy a Lego-rendszer kellőképpen rugalmas ahhoz, hogy nagyfokú innovációt tegyen lehetővé a korlátok rendkívül szűk halmazán belül. Számára minden tervező ötlete elfogadható volt, feltéve, hogy az a legókockára épült, és összhangban állt a játékrendszerrel.”

– „*Legyen hiteles*” – „A kitalált élmények egyre csillogóbb, összeszerelt világában a hiteles után vágyakozunk. A gyerekek és a felnőttek is olyan élményekre vágnak, amelyeket igazinak és valósnak érznek. Ezzel a Lego is tisztában van. Még ha a 'messzi-messzi', kitalált univerzumban próbálja is ki magát, mint teszi azt a Star Wars-készletekkel, az erőfeszítés akkor is a valóságban gyökerezik.”

– „*Először az üzletek, utána a gyerekek*” – „A Lego a kezdetektől fogva megértette, hogy az ismétlődő vásárlásokhoz a gyerekeket is meg kell nyernie, de az első eladáshoz a kiskereskedők támogatására van szüksége.”

A következő két fejezet a felemelkedés és a megingás krónikája:

– „*Az innováció beindítása* – A Lego Csoport bátor kísérlete arra, hogy lépést tartson a rohanó világgal”.

– „*Az irányítás elvesztése* – Az elszabadult innováció szétszórt maradványai”.

S jöjjön akkor az *innováció hét igazsága*. „Új műsorhoz új férfi kell”: „1998 októberében, amikor a veszteség felhalmozódott, Kristiansen a válságkezelő szakértőt és a felső kategóriás szórakoztatóelektronikai berendezéseket gyártó, dán Bang & Olufsen egykori vezérigazgatóját, Poul Plougmannt kérte fel, hogy vegye át a cég napi menedzsmentjének irányítását. ... Plougmann és csapata a növekedés beindítását célzó, ambiciózus kezdeményezésbe fogott. Ez az erőfeszítés az üzleti világ hét legnépszerűbb stratégiája köré épült, amelyek új termékek és szolgáltatások létrehozására irányulnak. Napjainkban már olyannyira elterjedtek, hogy egyfajta szentírásként, az innováció hét igazságaként tartják őket számon.

- *Vegyél fel sokszínű és kreatív embereket!*
- *Vedd célba a kék óceán piacokat!*
- *Légy vevőközpontú!*
- *Gyakorold a bomlasztó innovációt!*
- *Támogasd a nyílt innovációt – figyeld a tömeg bölcsességét!*
- *Tárd fel az innováció teljes spektrumát!*
- *Alakíts ki innovációra épülő vállalati kultúrát!”*

„Miután megkapták azt a feladatot, hogy 2005-re megduplázza a Lego Csoport eladásait, Plougmann és helyettesei az innováció hét igazságára irányították a vállalat fejlesztőinek a figyelmét, és arra ösztönözték őket, hogy a McDonald'shoz és a Coca-Colához hasonló

óriásokat is lekörözve 'a gyermekes családok körében a világ legerősebb márkájává' tegyék a Legót. Noha a cégnél ezeket az innovációs stratégiákat nyíltan soha nem emlegették 'hét igazságként', ennek ellenére alkalmazták őket. Bemutatjuk, hogy a Lego mit és hogyan tett. A következő fejezetben pedig felfedjük, hogy mindez miként végződött."

A szótól a tettig hosszú az út, tartja az olasz közmondás. Itt sem az az izgalmas, találhatók-e ezekenél hasznosabb igazságok, hanem hogy miként lehet ezeket a cégek napi gyakorlatában azok legnagyobb hasznára megvalósítani. Az *irányítás elvesztése* c. fejezet azt mutatja be, amit a végén így összegeznek a szerzők: „A Lego csúnyán elrontotta első abbéli próbálkozását, hogy magáévá tegye az innováció igazságait. Most, hogy a jövője múlik rajta, már nem hibázhat. Biztosan nem kapna újabb esélyt."

„Már nem hibázhat” – de hogyan? Hosszú menetelésének második, kőkemény, viszont diadalmas szakasza tekintetében ezt mondja el a könyv második része. Ebből csak a sokatmondó címeket idézzük:

MÁSODIK RÉSZ: Az innováció hét igazságának elsajátítása és a Lego átalakítása

– „Innovációra épülő vállalati kultúra kialakítása – Visszatérés az alapvető értékekhez”. Mottója: „Meg akartuk törni a vállalati kultúra uralmát” (Jørgen Vig Knudstorp, a Lego Csoport vezérigazgatója).

– „A Lego vevőközpontúvá válása – A Lego City újjászületése”. Mottója: „A gyermekek és a részek az utolsó becsületes emberek a Föld felszínén. A gyerekek pedig soha nem vennének meg egy unalmas terméket” (Mads Nipper, a Lego Csoport piacokért és termékekért felelős ügyvezető alelnöke).

– „Az innováció teljes spektrumának feltárása – A Bionicle-krónika”. Mottója: „A Bionicle az a játék, amelyik megmentette a Legót” (Jørgen Vig Knudstorp).

– „A nyílt innováció támogatása – A Mindstorms, az Architecture és a csoport bölcsessége”. Mottója: „És még csak ki sem rúghatod őket, mert nem alkalmazottak” (Søren Lund, igazgató, Mindstorms NXT).

– „Kísérlet a bomlasztó innovációra – A Lego Universe-szel a csillagokat vesszük célba”. Mottója: „Ez a legnagyobb és a legösszetettebb projekt, amelyre a Lego valaha is vállalkozott. A szervezet minden részét érinti” (Mark Hansen, projektvezető, Lego Universe). A szerzők Clayton Christensentől, a Harvard Business School professzorától idézik a bomlasztó innováció meghatározását: „A bomlasztó innováció egy nem túl drága termék vagy szolgáltatás, amelyet eredetileg a kevésbé igényes vevőknek terveztek, amely a maga piacán sikert arat, s a korábbi, hozzá hasonlót kitúrja a helyéről. Christensen úgy látta, hogy a gyenge minőségű, alacsony költségű technológiák kezdenek jobban előretörni, mint valaha. Ezek, amelyeket nem nyomasztanak az érettebb versenytársakra jellemző, korábbról megörökölt költségek és a szervezeti tehetetlenségi erő, csakhamar leváltották a már meglévő technológiákat, és tönkretették a már működő cégek fő piacait. Az olyan technológiák, mint a digitális fény-

képezés és a számítógépes lemezmeghajtók, drágább társaik alacsonyabb árfekvésű alternatíváiként indultak, az ágazatban működő vállalatok pedig alig érezték arra kényszerítve magukat, hogy reagáljanak. De gyorsan fejlődtek, s végül forradalmasították iparágukat.” (Érdemes megjegyezni, hogy az innováció szakirodalmának atyja, J. A Schumpeter az innovációt kreatív rombolásnak nevezte, ami nagy részére igen találó.)

– „*Irány a kék óceán!* – ’Nyilvánvalóan Lego, mégis új’, avagy a Lego Games születése”. Mottója: „Egy a millióhoz volt az esélye annak, hogy valóban beletrafálunk. De ha sikerülne, akkor valami elképesztő dolgot vinnénk véghez” (Cephas Howard, a Lego Games vezető tervezője).

– „*Az emberi sokszínűség és kreativitás kiaknázása – Ninjago – a nagy dobás*”. Mottója: „A különböző területekről érkező emberek buzdítják és kihívás elé állítják egymást, ami jóval gyümölcsözőbb, mint amikor olyanokkal dolgoznak együtt, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint ők” (Erik Legernes, a Lego kreatív igazgatója).

– „*A Lego átalakítása – Egy márka újjászületése*” Mottója: „Ahhoz, hogy újra életet öntsünk a Lego márkába, először át kell alakítani az egész üzleti rendszert” (Jørgen Vig Knudstorp).

Az utolsó fejezet fontos tanulságokat összegez. Néhány megállapítás belőle:

„Knudstorp szerint a márkát mindaddig nem lehet felemelni, amíg le nem fektetik a szerves növekedés szilárd alapját: vagyis pénzügyileg stabil mérlegre, kezelhető adósságszintre, tartható alapvető üzleti tevékenységre és nyereséges termékcsaládokra van szükség. ... „Az egész a pénzügyi talpra állítással kezdődik, majd következik az üzleti átalakítás s a végén a márka új életre keltése – magyarázta. – Ahhoz, hogy új életet öntsünk a Lego márkába, először át kell alakítani az egész üzleti rendszert.” Az üzleti életben a legnagyobb kihívást nem egy innovatív termék feltalálása jelenti, hanem hogy olyan szervezetet építsünk, amely folyamatosan képes innovatív termékeket létrehozni. (Abszolút igazság: a legígéretesebb termék is a semmibe hullhat egy alkalmatlan vagy akárcsak nem eléggé hatékony szervezet kezén – Osman P.) A nyolcéves időszak alatt a Lego több mint túlteljesítette ezt a célt. A vállalat visszatalált az építőkockához, újjáélesztette alapvető termékcsaládjait, köztük a Lego Cityt, és egyre ambiciózusabb játékokat agyalt ki, például a Mindstorms NXT-t és a Lego Gamest. Eközben megtanulta uralni és irányítani az innováció motorjait (a hét igazságot), amelyek egykor majdnem halálra ítélték a vállalatot, és végül sikerült a saját javára fordítania őket.”

„A Lego sikeres innovációi cégen belülről indulnak. A fejlesztőcsapat először az alapvető képességeire támaszkodik – az építőkocka és a Játékrendszer kihasználására irányuló mély szakértelmére –, és utána rátér a kísérletezésre a ’mégis új’ típusú termékekkel. Az ötleteket folyamatosan teszteli a gyerekekkel annak érdekében, hogy mindig nyereséges irányba haladjon. De a csapat soha nem lép olyan területre, ahova nincs belépési engedélye. Az igazán forradalmi játékelményeket a Concept Labre bízzák. (Amint olvashatjuk, ez az a fejlesztői csapat, amelynek a feladata, hogy az építőkockában gyökerező, mégis egy újfajta Legót kép-

viselő, forradalmi játékményeket hozzon létre – Osman P.) Az Architecture-höz hasonló, kísérleti tevékenységért pedig Paal Smith-Meyer vállalatfejlesztési csapata a felelős.”

„A sorrend és a ritmus is számít. ... Knudstorp nem azzal kezdte, hogy főként a radikálisan innovációs stratégiákra helyezte a hangsúlyt, amelyek a jelenlegi piaci szereplők megbomlasztását és a kék óceánokra való vitorlázást követelik meg. S nem próbálta meg mind a hét innovációs stratégiát egyszerre elindítani. ... Az innováció igazságainak alkalmazása megkövetel egy bizonyos sorrendiséget és ritmust. Legjobb az alapvetővel és a vevővel kezdeni, és belőlük kiindulni. De ne feledjük, hogy nem lehet túl gyorsan túl sokat tenni! Aligha valószínű, hogy a vállalat rendelkezik egy teljesen új piac feltárásához szükséges anyagi eszközökkel, ha előtte nem hozott létre egy fő üzletágat, amely tudja, hogy miként kell – Knudstorp megfogalmazása szerint – ’határozottan cselekedni’.”

„A Lego már bebizonyította, milyen lenyűgöző módon képes felismerni, hogy az innovációnak mely típusa a legalkalmasabb egy új termék fejlesztéséhez. Ez nem véletlen. Bár a hagyományokkal szakító innovációk sok figyelmet kapnak, a cég legjövődomezőbb termékcsaládjai kevésbé izgalmas, alapvető termékek, mint a Lego City. A Cityhez hasonló, örökzöld termékcsaládok felfrissítésének híre ugyan nem fog az újságok címlapján szerepelni, de jelentősen megdobja a vállalat nettó eredményét. Ezért a cég ugyanolyan fontosnak tartja, hogy (a saját szóhasználatában) ’kiigazítsa’ a klasszikus sikereket, mint hogy forradalmian új termékcsaládokat hozzon létre, amelyek ’újradefiniálnak’ egy teljes játékkategóriát. A vállalat is tisztában van vele, hogy az eltérő erőfeszítésekhez különféle erőforrásokra, stratégiákra és különböző mértékű ellenőrzésre van szükség a vezetőség részéről.” Amint a szerzők azt részletesen bemutatják, a Lego erre egy különleges eszközt alkalmaz, az *innovációs mátrixot*. A hatodik fejezetből idézve: „A legnehezebb és leginkább kiszámíthatatlan az a fajta innováció, amely újradefiniálja a kategóriát. ... A Lego Csoport felső vezetése e definíciókat egyetlen helyen, az innovációs mátrixban foglalta össze, amelyet a kiszemelt innovációk feltérképezésére használtak. ... Immár nem elegendő, hogy a fejlesztési csapatok egyszerűen javasoljanak egy új terméket. A Lego vezetősége elvárja a csapatvezetőktől, hogy az innovációs mátrixon vázolják fel és mutassák be, mely egyéb, kiegészítő innovációk fognak még hozzájárulni a koncepció bevételeihez. A csapatok megtanulták, hogy a kiegészítő innovációk túlságosan fontosak ahhoz, hogy a véletlenre bízzák őket, ezért létrehozásukhoz és megvalósításukhoz segítségül hívják a mátrixot.”

S a végső összeggéből: „A Legónál az innováció hasonlít a legózáshoz. Az építőkockával vitathatatlanul bármi megépíthető, amit az emberi fantázia csak el tud képzelni. Egy véletlenszerűen kiválasztott hét alatt (2012 februárjában) arról találtunk beszámolókat, hogy az egyik amerikai műszaki egyetem hallgatója kizárólag legóelemeket használva épített egy teljesen működőképes, hátborzongatóan élethű műkart és -kezet. Majd jött a hír, hogy az építőkocka elérte a végső határt: egy japán úrhajós megépítette a nemzetközi űrállomás legós változatát, miközben a súlytalanság állapotában élt az űrállomáson. S ha jobban belegondolunk: ez a kimeríthetetlen kreativitás egy pontosan kalibrált, jól megtervezett, ABS

műanyagból készült kockából fakad. Így van ez a Lego Csoport innovációs megközelítésével is. A cég játékelményeinek roppant változatos sora a Lego innovációt irányító, rendkívül fegyelmezett és összpontosított rendszeréből születik. A vállalat nagyrészt azért engedi (pontosabban *engedheti* – Osman P.) szabadjára dolgozói kreativitását és szenvedélyét, mert az innovációs folyamata gondosan meg van írva és világosan be van határolva. Ugyanúgy, mint ahogy legókockákból bármit megépíthetünk, amit csak akarunk, a cégen belül is bármit létrehozhatunk, amit szeretnénk, mindaddig, amíg az újírtásra az 'építőkockán belül' kerül sor."

Dr. Osman Péter

* * *

Emily Anthes: Frankenstein macskája. A szép új világ állatai. Új polihisztor sorozat. Akadémiai Kiadó, 2014 ISBN 978 963 05 9480 6

„A nemesítés nehézkes módszer, amellyel hozzáértőn, ám mégiscsak találmra alakítottuk át az állatokat: olyan egyedeket pároztattunk egymással újra meg újra, amelyeknek előnyös tulajdonságaik voltak, mígnem világra jött egy olyan kutyakölyök, amelyik már tetszett. A farkasokból több ezer év alatt csináltunk kutyát. Ma viszont már évek, hónapok, sőt napok alatt képesek vagyunk új organizmusokat előállítani.” / „Napjainkban a molekuláris biológia lehetővé teszi, hogy egyetlen gént vegyünk célba, hogy azon nyomban aktiváljuk, vagy kikapcsoljuk és kiiktassuk – vagy éppen fokozzuk – a gén hatását.” / „Bár az állatnemesítés jó néhány faj életébe beleavatkozott, ezek a halak (génmanipulációval kereskedelmi forgalmazásra előállított, fluoreszkáló akváriumi díszhalak – Osman P.) egy új kor kezdetét jelzik, egy olyanét, amelyben közvetlenül manipulálni tudjuk a mellénk szegődött állatok biológiai kódját. Molekuláris szintű eljárásainkkal változik a tét. Velük hamar meg tudjuk változtatni a fajokat; nem kell nemzedékeket várni; egyetlen gént kell kezelni, nem pedig az egész állatot, és máris olyan teremtményekre teszünk szert, amelyek természetes módon soha nem jöttek volna létre, amelyekben egyszerre több faj DNS-e keveredik és él együtt egyetlen nagy élő egyvelegben. Most már itt vannak azok a társaink, amelyeket pontosan az általunk megadott leírás szerint állítottak össze. Régóta vágytunk erre. A tudomány végre lehetővé teszi az áhított precizitást. / „A klónozással reprodukálunk – nem pedig feltámasztunk.” / „Az elektronika mind az életmentő robopatkányok, mind pedig a bombaszimatoló távirányítós bogarak esetében segít abban, hogy új generációs haszonállatokat hozzunk létre – lehetővé teszi, hogy újabb állatfajok fejét hajtsuk az ember igájába. Már nem arról van szó, mint amikor a számár – ha jól oldalba vágják – felvitte a hegyre a meredek úton a csomagjainkat; az új generációs állatoknak ma már az agyát hajtjuk igába, és az idegrendszerüket kényszerítjük arra, hogy céljainkkal összhangban működjének” – idézetek a könyvből.

A híres Macmillan kiadó honlapjáról, s úgyszintén e könyvbéli bemutatásából idézve: Emily Anthes szabadúszó tudományos újságíró. Írásai egyebek közt a Scientific American Mindban (és egy sor más lapban) jelennek meg, amely kéthavonta megjelenő népszerű tudományos magazin, a pszichológiára, az idegtudományokra, a kapcsolódó területekre összpontosít, és a kognitív tudományok legnagyobb áttöréseit igyekszik bemutatni. Az élvonalbeli Scientific American adja ki. Anthes mesterfokozatot szerzett tudományos írásból az MIT-n, és alapképzésben a Yale Egyetemen tanult tudománytörténetet és orvostudományt, s ugyanott kreatív írást is.

E könyvről feltehetően sokan szeretnék hinni, hogy egy kiválóan megírt tudományos-fantasztikus mű, mert lelki beállítottság kérdése, hogy a távlatokat, amelyeket felvázol, lelkesítőnek vagy épp felettébb rémisztőnek találjuk. „Gyorsan, nyersen” összegezve, s megköcskázta egy szerfelett vakmerő – ha tetszik, eretnek – értelmezést, íme: Evolúció 2.0! Mérő László idézi a Nobel-díjas biológus, François Jacob szellemes tételét: „A tyúk csak a tojás vállalkozása arra, hogy még több tojást hozzon létre” (Mérő László: A pénz evolúciója – L. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2008/6. sz.). Ezt a könyv ihletésére kissé továbbfejlesztve: a modern tudomány az evolúció vállalkozása, hogy minőségileg magasabb szintre emelje eszköztárát, „legókészletét”, s ezzel olyan új lényeket hozzon létre, amilyeneket eddig még nem sikerült, méghozzá a korábbi munkáihoz képest hipersebességgel.

Az említett távlatokra visszatérve, e szép új világ nem kis részben már el is jött. „Kínában, ahol a világ termelőipara összpontosul, új üzemág van kialakulóban: nagy mennyiségben tenyésztettek mutáns egeret” – ezzel indítja Anthes a könyvét, s rögtön megtudjuk, hogy e szerencsétlen lényeket szabályos ipari kutatási program keretében állítják elő, amelyet teljes joggal nevezhetünk kutatási és ipari célú *bioengineering*nek (ő ezt a kifejezést nem használja), bár ezek a kutatások még nagyrészt a vaktában találgatásra támaszkodnak.

Ugyancsak a legmodernebb, genetikai alapú *bioengineering*nek a kereskedelmi célú alkalmazása jelenik meg a következő példáiban, amelyek a fentebb említett fluoreszkáló díshalakról szólnak, s ennek ígérete a selyemproteinben gazdag tejet adó kecskékből, valamint abban, hogy „egész iparág szakosodott beteg állatok laboratóriumi tenyésztésére, amelyeket tudósoknak adnak el: számos biotechnológiai cég hirdeti harsányan egyedi kreációit. Közülük sokan képviseltették magukat a 2011 októberében a floridai St. Pete Beachen tartott nemzetközi konferencián, amelyet olyan tudósoknak szerveztek, akik genetikailag módosított organizmusokkal dolgoznak. Különböző biotechnológiai cégek képviselői rendeztek börzét, standjaikat a szálloda nagytermében állították fel, és olyan állatokkal piacoztak, amelyeket azért tenyésztettek ki, hogy mindenféle nyavalyáktól szenvedjenek. Az egyik cég olyan sertéseket adott el, amelyeknek cisztás fibrózisuk volt és rákosak voltak; egy másik cég katalógusa tizenegy rágszálótörzset kínált az Alzheimer-kór szimptomáival megspékelt NSE-p 25-östől a 11BHSD2-es egéig, amely viszont szívélégtelenségben hajlamos össze-rogni. (És arra az esetre, ha netalántán nem találunk semmi kedvünkre valót, az egyik cég posztere megnyugtató: 'Ön megtervezi, mi pedig kitenyésztjük az egereket.') Ezek a cégek

persze nem merő kegyetlenségből tenyésztik a beteg állatokat; e teremtmények tanulmányozásával fontos dolgokat tudhatunk meg az ember betegségeiről.” S mielőtt bárki felháborodik ezen a kíméletlenségen, a szegény állatokra hozott szenvedésen, sietünk megjegyezni, hogy Anthes a könyvében sokat foglalkozik a géntechnológiák etikai kérdéseivel, s az ilyen fejlesztések etikai követelményeivel is. Az állatok iránti empátiájára utal könyve elején az ajánlása is: „Családom tagjainak – az embereknek és a kutyáknak egyaránt.”

Könyve mondandóját ekként összegzi: „Az itt következő oldalakon azt az utat járjuk be, amely a Petri-csészéktől a kisállat-kereskedésekig vezet, és nyomába eredünk azoknak a génforradalom szülte állatoknak, amelyek épp most foglalják el a helyüket a világban. Nyakunkba vesszük az Egyesült Államokat Kalifornia sziklás partjaitól a poros texasi földekig, szemügyre vesszük mindent a koreai laboratóriumokban élő kutyaklónoktól saját négy-lábúnkig. Utánajárunk, mit kell tudni a génekről és az állatok agyáról, a haszontalannak tűnő projektekről, no meg azokról, amelyek biztos, hogy nem haszontalanok. Beszélünk egy mérnökkel, aki bogarakból készít műrepülőgépeket, és egy biológussal, aki meg van róla győződve, hogy a klónozás mentheti meg a veszélyeztetett fajokat. És persze magunkkal az állatokkal is megismerkedünk. ... Mindeközben áttekintünk néhány lényeges kérdést. Megnézzük, hogy napjaink tudományos eljárásai miben térnek el a korábbiaktól, és azt is, hogy tényleg teljesen megváltoztatják-e a többi fajhoz fűződő viszonyunkat. Végiggondoljuk, milyen kapcsolatban vagyunk az állatokkal, és azt is, valójában milyenben szeretnénk velük lenni. ... Most, hogy az életet formák végtelen sokaságára bonthatjuk, abból, hogy minek a létrehozásába vágjuk a szikénket, az is kiderül, mit akarunk az élővilág többi fájától – és az is, hogy nekik milyen sorsot szánunk. De még ha különösebben nem foglalkoztat is bennünket azoknak a teremtményeknek a sorsa, amelyekkel a földkerekségen osztozunk, az állatok átformálása akkor is érint bennünket. Általuk bepillanthatunk abba, mi vár ránk a jövőben, és miként erősíthetjük meg, illetve alakíthatjuk át saját emberi szervezetünket. Ezek a korszakos jelentőségű kísérletek megmutatják, hogy mennyire szövevényesen fonódik össze az ember élete az állatok létezésével, milyen szorosan függ a sorsunk egymástól. A merész tudósok, vállalkozók és filozófusok fejéből rengeteg olyan ötlet pattan ki, amely az egész élővilág jövőjét megváltoztatná.” S mindehhez hozzáfűzi az emberséges ember idevágó nagy kérdéseit: „Valójában mit is jelent a biotechnológia a világ vadon élő teremtményei számára? És szép új szörnyeink mit árulnak el rólunk?”

Könyvében nyolc fejezetre, témakörre bontva módszeresen és nagyon szemléletes példákkal, magyarázatokkal és kitűnő előadásmóddal végigvezet azon, mi mindenre igyekszik ma az ember felhasználni a bioengineeringet, s milyen távlatok sejlenek fel ennek látóhatárán. E nyolc fejezet témához illően sejtelmes, érdeklődést fokozó címe: Fényhalra halászva a zavarosban / Csupa erő, csupa izom, transzgenikus tejet iszom! / Kétes kettősök / A macska kilenc élete / Érzékeny érzékek / Van más! / Robogarak és társaik / A szépség a szörnyetekben.

Az Akadémiai Kiadó ajánlójából: „Visszahozhatjuk-e a sírból a kedvenc macskáinkat? Újjáéleszthetünk-e kipusztult fajokat? (Kinek ne jutnának rögvest eszébe e kérdések az itt olvasottak nyomán, gondoljunk bár a jövőért aggódva a biodiverzitás javítására, vagy kalandvágyó lelkeként holmi Jurassic Park-szerű élményekre? – Osman P.) Huzalozott agyú méhek alkotják-e majd a jövő légierjét? (Már csak a hadiipar ilyen kiterjesztései hiányoznak – bár kétségkívül ott a legtöbb pénz a kutatásra és fejlesztésre! – Osman P.) ... Emily Anthes könyve olvasmányos útikalauzként szórakoztató körutazásra invitál az állatokat érintő legújabb kutatások világába: bekukkantunk a laboratóriumba, ahol távirányítású bogarak röpködnek, ellátogatunk a parkba, ahol kipusztulás szélén álló állatfajok klónozott egyedei kószálnak, és megismerkedünk a fluoreszkáló halak forgalmazásának nehézségeivel. A technológiák érthető bemutatása mellett a könyv személyes élményekkel és szórakoztató anekdotákkal emberi közelségbe hozza az új felfedezéseken munkálkodó tudósokat – no meg magukat az állatokat is. Végül a szerzővel együtt eltűnődhetünk az új eszközeinkkel járó felelősségünkről, hiszen a biotechnológia csodái lehetővé teszik, hogy sérült állatokat vagy akár egész fajokat mentünk meg, de arra is újabb módokat adnak, hogy az állatok életébe beavatkozva magunknak hasznot húzzunk. A szerző nem rejt véka alá az állatok iránt érzett szeretetét, de higgadt körültekintéssel mutatja be az új lehetőségek előnyeit és árnyoldalait – az emberek és az állatok szemszögéből egyaránt.”

S a lelkesítő vagy rémisztő scenárió (kinek-kinek az élet tiszteletét illető gondolkodása szerint), ahogyan felvázolja: „Jelenleg minden lehetőség nyitva áll. Bár a biotechnológia furcsa új szüleményeit szerte a világon laboratóriumokban állítják elő, nem sokáig maradnak ott. A jövő teremtményei már ma is velünk élnek a legelőkön, otthonainkban és a természetvédelmi területeken Amerika-szerte. Hamarosan magunk is ugyanúgy vásárolhatunk majd efféle állatokat, ahogy a tudósok válogatnak a nagy körültekintéssel előállított egerek között Floridában. Gondoljunk bele: egy végtelen katalógusból választhatjuk majd ki a tökéletes állatot. Valamit mindenki számára elő fogunk tudni állítani. Ha megrögzött éjszakai baglyok vagyunk, tarthatunk fluoreszkáló macsekot, és késő éjszakáig olvashatunk a fényénél. Az elkényeztetett tizenkét éveseknek, akik mindent megkapnak, játékautó vagy modellrepülő helyett karácsonyra vehetünk távirányítós rágcsálót. Akik lovagolnak, olyan fiatal kancát rendelhetnek maguknak, amelyiket az előző évi Kentucky Derby győztesének a génállományával tenyésztettek ki. Akik pedig kutyát futtatnak, olyan vizslát vásárolhatnak maguknak, amely szénszálas műlábain agarakat megszágyenítő sebességgel képes száguldani. Egyre többen használják a biotechnológia eszközeit; eljön az idő, amikor ki-ki maga tervezheti majd meg a saját házi kedvenceit, és sem pöpec laboratóriumra nem lesz hozzá szüksége, sem pedig komoly tudományos képzettségre.” És „Washingtonban működik a Social Technologies cég, amely trendek jóslásával foglalkozik. Kiadtak a génmódosított házi kedvencekről egy jelentést, amelyben az áll: 'A biotechnológiai laboratóriumok a génszabászművelődés fejlődése folytán – ha az emberek háziállatot keresnek – a kutyatenyésztők és az állatmenhelyek vetélytársaivá válnak... A személyre szabott házi kedvenc

kezdetben luxuscikk lesz, de idővel a széles vásárlóközönség is meg tudja majd fizetni, mivel az eljárásokban alkalmazott technológiák egyre inkább tökéletesednek.”

Aligha kétséges, hogy itt kritikus ütelágazáshoz érünk. Az egyik út a megrendelő igénye szerinti házi kedvencek, valamint – minden bizonnyal – az ilyen haszonállatok felé vezet. Ezzel lehetnek etikai problémák – amint jeleztük, Anthes ezekkel lelkiismeretesen foglalkozik a könyvében –, ám amíg ártalmatlanok, nagyobb veszélyt nem jelentenek. Vagy igen? Mi lesz, ha az ilyen jószágok átadják fura génjeiket, s azokat még a mutáció is megbabrálja? Hiszen a GMO-növényektől is azért tartunk, mert „megfertőzhetik” a környezetet. Anthes írja: „Bár az óvintézkedések már rutin eljárások, nem olyan egyszerű betartani őket, és az ökológusokat továbbra is aggasztja, hogy mi történik, ha a transzgenikus organizmusok kikerülnek a szabadba. A génmódosított állatok szabadon élő rokonaikkal párosodva ’szennyezhetik’ a génállományt, illetve versenytársukká válva elhappolhatják előlük a táplálékot és más erőforrásokat. Laboratóriumi manipulációval elméletileg a szabad vízi környezetben előnyt jelentő tulajdonságokkal is fel lehet ruházni egy halat, és ’Frankenstein e halai’ azután a természetes vizeket is elfoglalhatnák a többi faj rovására.”

A másik út már kifejezettebb veszélyek közé vihet: hiszen ezek szerint szörnyetegeket is lehet készíteni rendelésre. Márpedig, szabályozás ide, tiltás és felügyelet oda, ami elvégezhető, azt kellő pénzért el is végzik.

„Az alap kutatások rengeteg mindenre fényt derítettek. Azzal, hogy az egyik állatból izolált gént beültették egy másikba, a kutatók egyre több mindent megtudhattak arról, pontosan hogyan működik a gén, illetve hogy milyen szerepet játszik a fejlődésben és a betegségek kialakulásában. Végül pedig ígéretesnek tündek a kereskedelmi alkalmazások is: lehetővé vált, hogy olyan állatokat hozzanak létre, amelyeknek a teste nagyon fontos fehérjéket tud előállítani, illetve olyan élőlényeket teremtsenek, amelyek gazdaságilag hasznos tulajdonságokkal rendelkeznek. (Az egyik korai projektben például a kutatók egy kevésbé zsíros, gyorsabban fejlődő sertés kitenyésztésébe fogtak.)”

S rögtön két kiemelkedő példa a „hasznos tulajdonságok” gyakorlati felhasználására:

„Frankenstein e halai”: „Pontosan ennek a lehetősége merült fel abban a nagy érdeklődést kiváltó vitában, ami a leghíresebb (vagy leghírhedtebb) transzgenikus halról, a gyorsan fejlődő atlanti lazacról szólt, amelyet a massachusettsi AquaBounty cég próbál az Egyesült Államokban piacra dobni. Az atlanti lazac rendszeren a nyári időszakban termel növekedési hormont, az AquAdvantage nevű hal génjét viszont úgy rendezték át, hogy a hormont évszaktól függetlenül adagolja. A dolog nyitja az óceáni anyaangolnából kölcsönzött genetikai kód darabkája. Ez a kigyózó mozgással úszó hal jég hideg vizekben él, és a sejteji fagykárosodását úgy kerüli el, hogy saját fagyállót termel. Az anyaangolna fagyálló génje eredetileg egy szabályozó szerepet betöltő (promoternek nevezett) DNS-szakaszhoz kapcsolódik. A mínuszok aktiválják a promotert, ami bekapcsolja a gént, ez pedig az óceáni anyaangolnát fagyálló termelésére készíti. A hidegérzékelő promotert ugyanakkor sok más génhez is hozzá lehet kapcsolni. A tudósok úgy hozták létre az AquAdvantage halat, hogy a promotert

rákapcsolták a királylazac növekedéshormon-termelést vezérlő génjére – ezt a gént pedig beültették az atlanti lazacba. Ennek az lett az eredménye, hogy ezekben a lazacokban a hideg növekedéshormon-termelést vált ki, és a halak gyorsabban fejlődnek, mint nem génmódosított versenytársaik. A génmódosítással abból az időből, ami a lazac kikelésétől eltelik addig, amíg a szendvicsünkbe kerül, másfél évet lehet megtakarítani.” Ami pedig a kockázatokat illeti: „Bár számos tudós jutott arra a következtetésre, hogy kicsi esélye van annak, hogy a szuperlazac elszabadul, és hatalmas kalamajkát okoz, az AquaBountynek továbbra is győzködnie kell a felügyeletet (a híres, félelmetes Food and Drug Administration, azaz FDA, az USA élelmiszer- és gyógyszerfelügyelete – Osman P.). A cég először 1993-ban kereste meg a hal ügyében az FDA-t, hivatalosan pedig 1995-ben folyamodott engedélyért. Bár az FDA úgy ítélte meg, hogy a hal alacsony kockázatot jelent, abban a kérdésben egyelőre mégsem foglalt állást, hogy forgalomba lehet-e hozni. (Amennyiben a lazac forgalmazását engedélyezik, az lesz az első GM-állat, amely része lesz a világ ételmezésének.)” Akkor pedig felhorgad előttünk egy további, óriási kérdőjel: Az emberi szervezet olyan bonyolult, hogy még csak töredékét értjük hihetetlenül összetett működésének. Mi lehet abból, ha megbárált növekedési hormont tartalmazó állatokat eszünk? Az FDA feltehetően szuperóvatosan vizsgálja ezt is, de minden kockázatot ők sem képesek felmérni, különösen nem a hosszú távon esetlegesen kialakuló folyamatokét.

És: „Zhiyuan Gong, a Szingapúri Nemzeti Egyetem biológusa halakból akart élő környezetszennyezési detektort csinálni, mintegy a szénbányákba levitt kanárik víz alatti megfélelőiként. Olyan transzgenikus halat szeretett volna létrehozni, amely toxinok jelenlétében fényt bocsát ki, és ha szennyezett vízben úszik, élénken elkezd fluoreszkálni. ... Gong csapata 2005-ben adta hírül, hogy a GFP (korábban írja, hogy az egy zöld fluoreszcens fehérje – Osman P.) segítségével olyan medakát – ez is egy Ázsiában honos apróhal – sikerült létrehozniuk, amely valóban zölden kezd világítani, ha szintetikus ösztrogénnel szennyezett környezetbe jut. 2010-ben a kínai Fudan Egyetem tudósai hasonló áttörést értek el zebhradániókkal.” Ezekre már mondhatjuk, hogy génmanipulált élő célszerszámok, szinte határtalan perspektíva hírnökei.

A gyorsan fejlődő „klasszikus” gensebészet és -manipuláció mellett megjelent a pályán egy még újabb tudományág, amely szintúgy határtalan távlatok megnyitója lehet: „A szintetikus biológia – amelyben a tudósok a semmiből hoznak létre új géneket, sejteket és biológiai rendszereket – odáig fejlődik, hogy máshogy is elő fogunk tudni állítani meghatározott tulajdonságokkal bíró állatokat. Fiatal tudományágról van szó, viszont gyorsan tör előre; a biológus J. Craig Venter 2010-ben bejelentette, hogy olyan, részben szintetikus organizmust alkotott, amely képes önmaga reprodukálására. Venter kutatócsoportja úgy szerkesztette meg az egysejtű organizmust, hogy a génállományát részben egy gyakori baktériumfaj génjeiből, részben pedig teljesen új, ember készítette DNS-sorokból állította össze. (E személyre szabott genetikai sorozatok a kutatók nevének kódolt verzióit adják ki, de néhány híres idézetet is tartalmaznak.) A génállományt egy másik baktériumfaj sejtjébe helyezték,

ahol nyomban munkához is látott, és az összes sejtfunkció felett átvette az irányítást. A szintetikus biológia segítségével lehet, hogy új módszerekkel tudunk majd mikrobákat – és idővel az élet még összetettebb formáit – létrehozni, amelyek segítségével gyógyszereket, bioüzemanyagot és más értékes vegyületeket tudunk majd előállítani.” Anthes nagyon is józan megjegyzése ehhez: „Persze az állatok jóllétével, a környezetszennyezéssel és az emberek biztonságával kapcsolatos összes aggályunk, ami egy-egy állati gén átültetésével kapcsolatban felvetődött, az ezerszeresére nő, ha belegondolunk, hogy a semmiből fogunk génállományokat létrehozni.”

Az ember istent játszik a teremtésben? Az alkotás szárnyalását és örömét tekintve nagyon úgy tűnik, hogy igen, ám míg az utóbbinak kétségkívül nem voltak gazdasági céljai, az embernek nagyon is vannak. Igaz, a Teremtőnek költségvetése sem volt, s főként nem kellett küzdenie sem a teremtésre rendelkezésre álló források hiányával, sem támogatások megnyeréséért kapaszkodnia. Ma viszont ez az újmódi teremtés meghatározó jelentőségű árnyoldala, amelyet szintén látunk e hatalmas körképben.

Tényleg hatalmas, sok olyan részlettel, amelyet bölcselmünk eddig álmodni sem volt képes (bocsáss meg, Shakespeare!). Számos fura jószág valahogy természetesen került be a legendáink és meséink világába, de világító macska, selymet tejelő kecske, megfigyelő bogarak és társaik, s mindez a jelen ébredező új valóságaként és a jövő itt toporgó ígéreteként – érdemes végigmenni ezen a látnivalókban gazdag, kacskaringós felfedezőúton. S éppen, mert kacskaringós és gazdag, említjük egyetlen panaszunkat: a kötet jegyzetanyaga igazán alapos, viszont nagyon hiányzik egy név- és tárgymutató, amely segítene visszakeresni az olvasottakat, s később rákeresni részletekre. Ez persze az eredeti kiadó hibája.

Nézelődjünk még pár részlet erejéig a bioengineering itt feltáruló szép, új világában:

Csupa erő, csupa izom: „Mikor a tudósok megtanulták, hogyan tudják módosítani az állatok génállományát, elkezdtek azon töprengeni, mi mindenre használhatják majd újdonsült tudományukat. Az élénk színű kisállatok létrehozása nem állt előkelő helyen a listájukon. A legtöbb kutató jóval messzebbre mutató alkalmazásokban gondolkodott, és abban reménykedett, hogy olyan genetikailag módosított állatokat tudnak majd létrehozni, amelyek emberi életet fognak megmenteni. Az egyik ilyen kezdeményezés talán hamarosan valóra válthatja ezt az álmot. Isten hozott mindenkit a 'pharming' világában, amelyben az állatokat egy egyszerű genetikai fogással élő gyógyszergyárakká alakítjuk. A sejteink által termelt fehérjék közül soknak természetes gyógyító hatása van. Természetes emberi enzimeket, hormonokat, véralvadási faktorokat és antitesteket használunk a rák, a cukorbetegség, az autoimmun zavarok és más betegségek gyógyításában. Az a baj, hogy ezeknek a vegyületeknek az ipari méretekben történő gyártása nehéz és költséges, és a betegek ennek következtében nem mindig jutnak hozzá azokhoz a gyógyszerekhez, amelyekre szükségük lenne. A tejet adó állatok viszont kiváló proteintermelők: a tőgyük csak úgy duzzad a tejtől. Ezért amikor az 1980-as években létrehozták az első transzgenikus emlősöket – először egereket, majd más fajokat –, a tudósokban felvetődött, mi lenne, ha

egy emberi antitest vagy enzim génjét beültetnénk egy tehén, kecske vagy birka génállományába? Ha a gént a megfelelő helyre ültetjük be, úgy, hogy a megfelelő molekuláris kapcsoló aktiválja, lehet, hogy olyan tehenet tudunk létrehozni, amely gyógyító emberi fehérjét tartalmazó tejet ad, és akkor az orvosok vödörszámra fejhetik majd a gyógyszert. Az 1980-as és 1990-es évek alatt a kísérletek bebizonyították, hogy ez az ötlet valóban működhet: a tudósok olyan transzgenikus egereket, birkákat, sertéseket, szarvasmarhákat és nyulakat hoztak létre, amelyek valóban gyógyító erejű vegyületeket tartalmazó tejet adtak. A tudósok genetikailag módosított növényeket és baktériumokat is állítottak már elő, amelyek ugyancsak képesek a szóban forgó vegyületek némelyikét megtermelni. (1982-ben a genetikailag módosított baktériumok által termelt inzulin lett az első olyan genetikai eljárással előállított gyógyszer, amelyet az FDA törzskönyvezett.) Ám sok emberi fehérje összetett – és ahhoz, hogy működjön, megfelelő alakra kell feltekerni, a felszínére pedig speciális molekulákat kell aggatni –, ezeket az utolsó simításokat pedig az állati sejtek hatékonyabban tudják elvégezni, mint a növényi sejtek vagy a baktériumok.”

Fekete pálya: „A tudósok valójában már jóval messzebb merészkednek annál, mint hogy egyetlen emberi gént juttassanak egy másik faj egyedébe – ember-állat 'kimérák' létrehozásán is dolgoznak, amelyeknek a teste egyaránt tartalmaz emberi és állati sejteket. ... A Nevadai Egyetemen a kutatók egy nemrég lefolytatott kísérletsorozatban emberi őssejteket ültettek juhok embrióiba. Ahogy az anyaméhben fejlődtek a bárányok, ezeket az őssejteket beépítették a testükbe, és olyan bárányok születtek, amelyeknek félig birka-, félig emberszívük, -májuk és -hasnyálmirigyük volt.”

„Etikai szempontból az ember-állat keverékek különösen akkor válnak ingoványos területté, ha a keveredés az elme működését is érinti. Az állati gondolkodás sokban hasonlít a miénkhez, viszont egyfajta önképi emlékezettel, nyelvvel, számfogalommal és a társadalmi gondolkodás aspektusaival csak az ember rendelkezik. Legalábbis egyelőre csak az ember: a tudósok ugyanis máris nekiláttak, hogy olyan géneket manipuláljanak, amelyeknek szerepük van az említett képességek kialakulásában.” S máris szükségképpen jön a még sokkal meredekebb kérdés: „És mi lenne, ha a Nevadai Egyetem tudósai a bárányok helyett, amelyeknek a mája emberi sejteket tartalmaz, olyan bárányokat, patkányokat és majmokat hoztak volna létre, amelyeknek az agya emberi agysejtek tömegét tartalmazza? Vajon az ilyen állatoknak nyomban kifejlődne az igazságérzetük? Tudnának számolni? Elérnék a tudatosságnak azt a fokát, hogy rájöjjenek, életüket kísérleti alanyként tengetik? És ha igen, ki kellene-e őket engednünk a ketreceikből? Hány agysejtre lenne egy birkának, patkánynak vagy majomnak szüksége, és hány emberi magatartásformát kellene ismernie ahhoz, hogy magasabb jogi státuszba léphessen, választójoggal bírjon, illetve egyéb jogai legyenek? Ezek a teremtmények nem lennének igazán emberek, ahogy nem lennének igazán állatok sem, etikailag így egyfajta senkiföldjén élnék az életük.” Anthes bemutat idekapcsolódó biztonság – engedélyezési – törekvéseket, ám erre is biztos létrehozhatjuk Murphy legújabb törvényét: Ami jól eladható, azt mindenképp létre is hozzák!

Kétes kettősök...: A klónozás. „A klón lényegében olyan egypetéjű iker, aki évekkel genetikai párja születését követően jön a világra.” Ez azonban messze nem ilyen egyszerű. Anthes részletesen bemutatja, hogy a klón embrionális fejlődését mesterségesen indítják be, s a kudarcok aránya még nagyon nagy. Az ilyen „utólag indukált” ikernek sokkal kisebb esélye van az élve születésre. Még ha meg is születnek, „a klónok – legalábbis némelyik faj esetében – hajlamosabbak a születési rendellenességekre és az egészségügyi problémákra, mint azok az állatok, amelyek más módon fogantak. Az FDA 2008-ban majd ezeroldalas jelentést adott ki a klónozott haszonállatok egészségéről, amelyben szintén erre a végkövetkeztetésre jutottak. Míg a felügyelet klónozott kecskék és sertések esetében nem fedezett fel szokatlan egészségügyi problémákat, addig a klónozott szarvasmarhák, illetve juhok esetében arról számol be, hogy igencsak nagy a rendellenességek kockázata. ... Ugyanakkor az FDA által áttekintett adatokból az is kiderül, hogy amennyiben a növendék állatok szerencsésen átveszelik életük első hat hónapját, a jelek szerint tökéletesen egészséges állatokká fejlődnek, és amikor ezek a klónok hagyományos módon szaporodnak, úgy tűnik, egészséges utódoknak adnak életet. Az FDA mindezek után azt is kimondta, hogy 'a klónozott haszonállatok élettartamáról egyelőre semmilyen következtetést nem lehet levonni, és nem lehet megmondani, hogy a klónozás milyen esetleges következményekkel járhat, mivel a technológiát viszonylag rövid ideje alkalmazzák.'”

A klónozásról szólók igen sokat elmondanak az emberekről is. Az elmagányosodás döbbenetes mértékéről árulkodik az irracionális mérvű kötődés a házi kedvencekhez, a némi gátlástalanságtól sem mindig mentes üzleti találékonyságról pedig a feljövőben lévő új iparág, az eltávozott kedvenc „feltámasztása” klónozással. És íme: „a Genetic Savings & Clone 2004-ben elindította 'A macskáknak kilenc életük van' elnevezésű programot, amely azt ígéri, hogy bárkinek lemásolják a macskáját, aki csak le tudja szurkolni érte az 50 000 dolláros árat. A cég hangzatos garanciával tetézte meg az ajánlatát: 'Ha úgy érzi, hogy a kiscica nem hasonlít eléggé a genetikai donorára, szó nélkül visszatérítjük az eljárás költségét.'” S bár az okot a könyv nem közli, a tényt igen: „A GSC 2006-ban anyagi okok miatt bezárt”, az pedig meglehetősen egyértelmű, hogy az ilyen ígélet csak két végkifejlethez vezethet: a cég csődjé vagy perek sokasága. Annál is inkább, mert Anthes is világosan kifejti: a klónozás a testet reprodukálhatja, az egyéniséget azonban nem.

A test reprodukálása viszont nagyon is hasznos lehet kiemelkedően jó adottságú haszonállatok esetében. „A mezőgazdasági haszonállatok klónozása mögött hideg, kemény számítások húzódnak – a haszonállatok klónozása nem a szeretetről szól, hanem a pénzről. A szarvasmarha-tenyésztő egyszerűen azokat a jószágait akarja megkettőzni, amelyeknek díjnyertes izomzatuk van, vagy nagyon sok tejet adnak. Ezek megvalósítható célok. Számos klónozott tehén nyerte már meg például a World Dairy Expót, az Egyesült Államok legnagyobb tehenészeti expóját. Doc, a 2010-es Iowa Állami Vásár díjnyertes ökre annak a jószágnak volt a klónja, amely ugyanezt a versenyt 2008-ban nyerte meg. (Márpedig az ökör másként sehogy sem tudná továbbadni kiváló tulajdonságait – Osman P.) Egy bikát

nemcsak klónozni könnyebb egy kutyánál – a marha 20 000 dollárt kóstál, míg a kutyus 100 000 dollárt vagy még annál is többet –, de a befektetés is előnyösebb: egy nagyon jó genetikai állományú bika annyi pénzt hozhat, hogy a klónozás ára nemcsak hogy megtérül, de még marad is belőle.” És egy megnyugtató megjegyzés: „Fölösleges a klónozott hús miatt idegeskedni. A tényleges klónok – amelyeknek rengetegbe kerül az előállításuk, és nagyon értékes géneket hordoznak – nem valószínű, hogy hamburgerben végzik. Ahhoz egyszerűen túl értékesek, hogy gazdáik vágóhídra küldjék őket. És bár az FDA állásfoglalása szerint a klónozott állat húsanak a fogyasztása nem valószínű, hogy bármiféle fokozott veszélyt jelentene arra, aki megeszi, az USDA önkéntes moratóriumot hirdetett, és arra kérte a klónozott haszonállatok gazdáit, hogy jószágaik ne vegyenek részt az élelmezési folyamatban. Ehelyett a klónozott teheneket állítsák be tenyészállatnak, hogy természetes úton szaporodjanak, és borjaik később a vacsoraasztalunkon végezzék. Mivel az FDA nem írja elő, hogy a klónok utódaitól származó tejen, illetve húson mindezt bármilyen megkülönböztetéssel jelezzék, ilyen termékekkel talán már most is találkozhatunk az élelmiszerüzletek polcain.”

A továbbiakban olvashatunk, sok egyéb között, a szibériai táj hajdani ökorendszerének tervezett rekonstrukciójáról az akkori populáció „visszahozatalával”, az *Érzékeny érzékek* fejezetben az állatok nyomkövetővel való felszerelésének sokféle hasznáról, a *Robogarakban* élőlény-gép hibridekről, mentő-felderítő patkányokról, „bombaszimatoló távirányításos bogarakról”, olyan állatok létrehozataláról, „amelyeknek az agyát fényvillanásokkal lehet kontrollálni”. „Az eljárás napjaink izgalmas új kutatási területéről, az optogenetikából származik, és az opsinokon, olyan fényérzékeny molekulákon alapul, amelyeket baktériumok, gombák, növények és állatok használnak a napfény érzékelésére és energiává alakítására. A tudósok 2005-ben jöttek rá, hogy az opszingéneket emlősök agysejtjeibe is be tudják ültetni, mégpedig egy vírus segítségével. A vírusok nagyon profik a DNS-átvitelben...”

Zárjuk mindezt Anthes összegző mondataival: „A biotechnológia önmagában se nem jó, se nem rossz: egyszerűen egy sor eljárást ad a kezünkbe, azt pedig mi döntjük el, hogy miként használjuk fel őket. Ha jól sáfárkodunk a tudomány által kezünkbe adott irdatlan lehetőséggel, azzal minden élőlény életét megkönnyíthetjük – azokét is, amelyek a szárazföldet róják, és azokét is, amelyek repülnek, csúsznak-másznak, vágatnak vagy a vízben úszkálnak; azokét is, amelyek a tudományos laboratóriumok lakói, és amelyeken kísérleteznek. Szóval itt az ideje, hogy felnőjünk a szerepünkhöz, hiszen elsősorban rajtunk múlik, bolygónk milyen jövőnek néz elébe. Ideje tisztáznunk, hogy pontosan mit jelent az, hogy az élővilág a gondjainkra lett bízva, és utána már nyugodtan haladhatunk tovább az evolúció útján együtt, állatok és emberek, mindannyian.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THE ECONOMIC ROLE OF DESIGN VS. INDUSTRIAL DESIGN PROTECTION

Dorottya Simon

The significance of design shows an explicit upward trend in all fields of industry and services. The characteristics of new solutions, products and services, input statistics and legal disputes in high-tech industries clearly reflect this tendency, which is also indicated in the growing number of intellectual products under protection. The aim of the author is to examine if statistical data concerning design applications draw a comprehensive, empirically supported picture on the role of design in market competition. The conclusion is that there is some contradiction between the up-to-date, broad interpretation of design and the traditional legal notion of industrial design protection.

CERTAIN INTERPRETATION QUESTIONS OF FEES PAID WITH REGARD TO PRIVATE COPYING IN THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE

Dóra Hajdú

The paper aims to discuss the delicate question of private copying levies in the case law of the Court of Justice of the European Union. The starting point of the analysis is the principles elaborated in the Padawan case, précised by later preliminary rulings. The purpose of the study is twofold: on the one hand to discover the ambiguity of the reasoning of the Court of Justice and on the other hand to demonstrate the possible angles of reconsideration of private copying in the European copyright law.

BAYER'S COMPULSORY LICENCE CASE IN INDIA

Dr Tivadar Palágyi

This contribution treats at first the compulsory licence in general, thereafter the regulation of the compulsory licence in India. The next chapter outlines the compulsory licence granted to Bayer's sorafenib-tosylate patent in India. Here the timeline of the case examines the evidence submitted by both parties and the substantive issues forming the basis of the decision of the Indian Patent Office. Thereafter, the author describes, after Bayer's appeal, the decisions of the Intellectual Property Appellate Board and finally of the Bombay High Court (BHC). In the end the author draws a lesson from the case and summarizes the questions raised by the decision of the BHC.

TRADE MARK, DOMAIN NAME, METATAG

Dr Sándor Vida

Defendants in the main proceedings registered and used in their domain name and in their metatag the trade name and the mark of the claimant: BEST. The Antwerp Commercial Court condemned the defendants for misleading advertising. The Antwerp Court of Appeal dismissed the claim, ordered to stay proceedings and referred the case to the Court of Justice of the EU requesting clarification of the term “advertising” in context of the case. The latter (C-657/11) held that the use of a domain name and that of metatags in a website’s metadata in a situation such as in the main proceedings must be interpreted as advertising. By contrast, the registration of a domain name is not encompassed by that term. Reported is on comments of Knaak, Wenn, Köhler, Rauer and Pfahl. The author of this report underlines the diverse terminology in the directives on advertising and that on electronic commerce. He observes that Köhler goes even further, he requires that the EU Commission should use in the future identic notions in directives regulating neighbouring fields.

SOMMAIRE

<i>Dorottya Simon</i>	Le rôle économique du dessin ou modèle vs de la protection du dessin ou modèle	5
<i>Dóra Hajdú</i>	Certaines questions de l'interprétation des frais payés à l'égard de la copie pour l'usage personnel dans la pratique de la Cour européenne	27
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Le cas de la licence obligatoire de Bayer en Inde	70
<i>Dr Sándor Vida</i>	Marque, nom du domain, meta tag	82
Études du Corps des Experts en Droit d'Auteur sur l'adaptation du droit d'auteur au monde digital. L'étude du Conseil des experts du droit d'auteur sur le secteur audiovisuel et les institutions de l'héritage culturel		99
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	167
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		207
Revue des livres et périodiques		254
Summaries		288

INHALT

<i>Dorottya Simon</i>	Die wirtschaftliche Rolle des Geschmacksmusters vs. Geschmacksmusterschutzes	5
<i>Dóra Hajdú</i>	Manche Auslegungsfragen der in Hinsicht der Kopierung für Privatzweck bezahlten Gebühren in der Praxis des Europäischen Gerichtshofs	27
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Der Zwangslizenz-Fall von Bayer in Indien	70
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Marke, Domainname, meta tag	82
Studien des Expertenkollegiums für Urheberrecht über die Anpassung des Urheberrechts an die digitale Welt. Die Studie des Amtes der Experten des Urheberrechts über den audiovisuellen Zweig und die Institutionen des Kulturerbes		99
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	167
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		207
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		254
Summaries		288

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A szövegszerkesztővel, lehetőleg Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. Az irodalomjegyzékben, hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554, fax: 474 5555).